

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM ANLAYIŞININ BOLU YEREL BASININA YANSIMALARI: ALTIN YAPRAK, YEŞİL YAPRAK VE ÇİĞİR DERGİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Yasemin ERENKUŞ

Ankara-2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM
ANLAYIŞININ BOLU YEREL BASININA
YANSIMALARI: ALTIN YAPRAK, YEŞİL
YAPRAK VE DERGİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Yasemin ERENKUŞ

Doç. Dr. Kadri UNAT

Ankara-2024

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM
ANLAYIŞININ BOLU YEREL BASININA
YANSIMALARI: ALTIN YAPRAK, YEŞİL
YAPRAK VE ÇİĞİR DERGİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kadri UNAT

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Olcay ÖZKAYA (Başkan)

.....

Doç. Dr. Kadri UNAT (Danışman)

.....

Doç. Dr. Sedef BULUT

.....

Tez Sınavı Tarihi: 19/07/2024

Prof. Dr. Mesut ÇAPA
Enstitü Müdürü

ÖZET

Erken Cumhuriyet Döneminde, Ankara merkezli bir öğretmen örgütlenmesi olan “Muallimler Birliği”nin bir kolu da Bolu’da, “Bolu Muallimler Birliği” olarak kurulmuştur. Bolu Muallimler Birliği, Bolu ve çevresinde gerçekleştirdiği faaliyetlerle yaygın eğitimi desteklemiş ve dönemin yerel eğitim dergileri olarak öne çıkan; *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* adında üç dergi yayımlamıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında, eğitimi inşa sürecinde toplumsal dönüşüme katkıda bulunan bu dergiler, dönemin eğitim alanındaki sorunları, icraatları ve planlamalarının halka ulaştırılması görevini yerine getirerek kamuoyu oluşturmuş; toplum, bilim, kültür, sanat ve edebiyat gibi farklı alanlarda halkı bilinçlendiren birer tarihi belge olma özelliği taşımışlardır.

Bu çalışma, *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* dergilerinin okuyucuları üzerinde bıraktığı düşünsel etkinin, Cumhuriyet sisteminde kurulmaya çalışılan yeni eğitim düzenine etki ve oluşturulması hedeflenen “vatandaş” bilincine katkı sağlama derecelerini ortaya çıkarmak ekseninde oluşturulmuştur.

İncelenen dergilerin 1925-1931 yılları arasında yayımlanması ve eğitimin doğasında devamlılık ilkesinin var olmasından dolayı, çalışmanın erken Cumhuriyet Döneminden önceki dönem olan Osmanlı Dönemi’nde eğitimde yenileşme hareketlerinin bir anlam ifade edecek biçimde başladığı Tanzimat Dönemi’nden yola çıkılarak ilerletilmesi gerekli görülmüştür. Ayrıca, dergi yayıncılığı-eğitim ilişkisinin araştırmanın köşe taşlarından biri olmasından dolayı, Türkiye’de basın yayın ve dergiciliğin tarihsel gelişimi, çalışmaya dâhil edilmiştir. Bunlara ek olarak, dergilerin bir öğretmen cemiyeti tarafından çıkarılmış olması çalışmada, öğretmen örgütlenmelerinin tarihi gelişimine yer verilmesini gerekli kılmıştır.

Bu çalışmada, Osmanlıca olarak yayımlanan *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve günümüz alfabesiyle yayımlanan *Çığır* dergileri üzerinde Cumhuriyet eğitim sisteminin yansımaları ve bu yansımaların Bolu ve çevresine etkileri araştırılmıştır. Bu çalışmanın, Osmanlı Devleti’nin son döneminden Cumhuriyet Dönemi’ne geçişte yaşanan eğitim dönüşümünün daha iyi anlaşılmasına katkısı olacağı düşünülmekte ve Türk eğitim tarihi alanındaki çalışmalarda, dergilerin toplumsal dönüşüme etkileri bağlamında yapılacak yeni çalışmalara ilham olması temenni edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Altın Yaprak, Yeşil Yaprak, Çığır, Bolu, Dergicilik, Eğitim, Öğretmen, Muallimler Birliği.

ABSTRACT

In the early Republican Period, a branch of “Teachers Union”, an Ankara-based teachers' organization, was established in Bolu as “Bolu Teachers Union”. Bolu Teachers Union supported non-formal education through its activities in and around Bolu and published three magazines, *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* and *Çığır*, which stand out as the local educational magazines of the period. These magazines, which contributed to social transformation in the process of building education in the early years of the Republic, created public opinion by fulfilling the task of conveying the problems, actions and plans of the period in the field of education to the public; they have the feature of being historical documents that raise public awareness in different fields such as society, science, culture, art and literature.

This study was created on the axis of revealing the degree to which the intellectual impact of *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* and *Çığır* magazines on their readers contributed to the new educational order tried to be established in the Republican system and the “citizen” consciousness aimed to be created.

Since the journals examined were published between 1925 and 1931, and since the principle of continuity is inherent in the nature of education, it was deemed necessary to advance the study by starting from the Tanzimat Period, which was the period before the early Republican Period, when the reform movements in education in the Ottoman Period began in a meaningful way. Furthermore, since the relationship between magazine publishing and education is one of the cornerstones of the research, the historical development of press and magazine publishing in Türkiye was included in the study. In addition, the fact that the journals were published by a teachers' association made it necessary to include the historical development of teacher organizations in the study.

In our study, the reflections of the Republican education system and the effects of these reflections on Bolu and its environs on *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak*, published in Ottoman Turkish, and *Çığır*, published in today's alphabet, were investigated. It is hoped our study will contribute to a better understanding of the educational transformation from the last period of the Ottoman Empire to the Republican period and inspire new studies in the field of Turkish History of Education in the context of the effects of magazines on social transformation.

Keywords: Altın Yaprak, Yeşil Yaprak, Çığır, Bolu, Journalism, Education, Teacher, Teachers Union.

ÖNSÖZ

19. yüzyılın başlarından itibaren “Türk Eğitim Tarihi” önemli bir değişim sürecine şahitlik etmiş, Cumhuriyet’in ilk yıllarında eğitim alanında yapılan reformlar bağlamında ivme kazanan bu süreçte, köklü reformlara gidilmiştir. Bu kapsamda çalışmamızda, Tanzimat Dönemi’nden itibaren Osmanlı Devleti’nde başlayan Türk eğitim hayatındaki değişimin, erken Cumhuriyet Dönemine yansımaları ve bu yansımaların, Bolu yerelinde yayımlanan *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* dergilerinde görülen etkilerinin boyutları ortaya konacaktır.

Osmanlı Devleti’nde, Tanzimat ile başlayıp II. Meşrutiyet döneminin sonuna dek süren eğitim reformları; Batılılaşma ve modernleşme çabalarının sonucu olarak doğmuş ve ülkede eğitimin yaygınlaşması ve modern eğitim kurumlarının oluşmasına katkı sağlamıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında ise köklü eğitim reformları gerçekleştirilmiş, Cumhuriyet değerlerinin halka benimsetilmesi ciddi bir mesele olarak ele alınmıştır. Ancak, bu ciddi meselenin tarihsel boyutunun ortaya çıkarılmasında, gazetelerin toplumsal etkileri araştırmalara konu olurken dergicilik-eğitim ilişkisi boyutunun ihmal edildiği düşünülmektedir. Bu anlamda taze bir çalışma alanı olan dergicilik-eğitim ilişkisinin irdelenmesinin ve özellikle 1928 yılından önce yayımlanan Osmanlıca eğitim dergilerinin eğitimde dönüşüm temasında incelenmesinin alan yazındaki bilgi birikimini derinleştireceği ve dergicilik-eğitim arasındaki bağın daha kapsamlı anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Bu tezin hazırlanmasında ilk günden beri, akademik bilgisi, yol göstericiliği ve tevazu sahibi yaklaşımıyla bana yol göstererek vakit ayıran ve tez yazımı esnasında karşılaştığım tüm problemleri soğukkanlılıkla çözmemde her zaman yardımcı olan değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Kadri UNAT’a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez savunmama katılarak değerli görüşlerini esirgemeyen ve tezin son şeklini almasında emeği geçen hocalarım sayın Prof. Dr. Olcay Özkaya’ya ve Doç. Dr. Sedef Bulut’a, tezin hazırlık aşamasında dergilere ulaşmamı sağlayan Milli Kütüphane Süreli Yayınlar ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi Hakkı Tarık Us bölümleri çalışanlarına, her türlü idari destekleri için Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü çalışanlarına, verdikleri moral destek için çalışma arkadaşlarım, Aslıhan Özdemir, Neslihan Özlem Genç ve Nuray Yaman’a, tezin yazılma süreci boyunca desteğini hiç esirgemeyen annem, kardeşlerim ve kayınvalideme, benimle bu yoğun süreçte her türlü zorluğa katlanan ve hayattaki en büyük şansım olan sevgili ailem; eşim Yusuf Engin Erenkuş, güzel kızlarım Beyza Ece Erenkuş ve Büşra Sena Erenkuş’a ve son olarak, bana her zaman bir adım öteye gitmem için güç ve ilham vermiş olan bu tezin atfedildiği merhum babama minnettarlığımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEİKLER	iv
KISALTMALAR.....	1
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E EĞİTİM SİSTEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ,

BASIN YAYIN VE DERGİCİLİK

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYET'E EĞİTİMDE DÖNÜŞÜM	9
1.1.1. Klasik Dönemden Balkan Savaşlarına Eğitimin Dönüşümü	12
1.1.2. Balkan Savaşlarından Milli Mücadele'ye Eğitimde Dönüşüm	28
1.1.3. Öğretmen Örgütlenmeleri	40
1.2. BASIN YAYIN FAALİYETLERİ	45
1.2.1. Osmanlı Devleti'nde Basın Yayın Hayatı	46
1.2.2. Milli Mücadele Dönemi'nde Basın Yayın	50
1.2.2.1. İstanbul ve Anadolu Basını.....	51
1.2.2.2. Anadolu Ajansı ile Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi	54
1.2.3. Osmanlı Devleti'nde Dergicilik	56
1.2.4. Milli Mücadele Dönemi'nde Dergicilik.....	60

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE

EĞİTİM, BASIN YAYIN VE DERGİCİLİK.....	62
2.1. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM	63
2.1.1. Türkiye Muallimler Birliği Cemiyeti ve Muallimler Birliği Mecmuası	69
2.1.2. Bolu Muallimler Birliği.....	74
2.2. CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA BASIN YAYIN ÇALIŞMALARI.....	77
2.2.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Dergicilik	78
2.2.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim Dergiciliği	84
2.2.3. Bolu'da Yayıncılık Faaliyetleri ve Dergicilik.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE BOLU'DA ÜÇ YEREL DERGİ: ALTIN
YAPRAK, YEŞİL YAPRAK VE ÇIĞIR

3.1. ALTIN YAPRAK	94
3.1.1. Derginin Amacı, Şekil Özellikleri, İçeriği ve Yazarları	95
3.1.2. Altın Yaprak Dergisi ile Eğitime Dair	102
3.2. YEŞİL YAPRAK	108
3.2.1. Derginin Amacı, Şekil Özellikleri, İçeriği ve Yazarları	109
3.2.2. Yeşil Yaprak Dergisi ile Eğitime Dair	119
3.3. ÇIĞIR	124
3.3.1. Derginin Amacı, Şekil Özellikleri, İçeriği ve Yazarları	125
3.3.2. Çığır Dergisi ile Eğitime Dair	132
SONUÇ	138
KAYNAKÇA.....	142

KISALTMALAR

ATAM	Atatürk Araştırma Merkezi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde, klasik dönemdeki özenli, güçlü ve etkin devlet yönetimi değişime uğramaya başlamış, devlet; idari, iktisadi, bürokratik, adli ve askeri bakımlardan ciddi bir duraklama devresine girmiştir. Avrupa'daki teknik ve lojistik gelişmelerin eski atiklik ve çabuklukla takip edilememesi, ordunun moral ve mesleki bakımdan zayıflaması ve bu durumun kalemiye ve ilmiye sınıfının bozulmasıyla eş zamanlı olması, daha güçlü dış düşmanlara karşı toprak kaybını tetiklemiş ve devletin insan gücü, geliri ve kaynaklarının azalmasına sebep olmuştur.¹

18. yüzyıla girerken Batı'da yaşanan ekonomik gelişmeler Osmanlı Devleti'ni finansal bakımdan olumsuz etkilemiş ancak, devlet adamlarında ilk zamanlar bu olumsuzluğun etkilerine karşı bir farkındalık oluşmamıştır. Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) Antlaşmaları'ndan sonra ise dışarıya karşı bir tutum değişikliğine gidilerek, ıslahatları içeriden yapmanın bir zorunluluk olduğu anlaşılmıştır.²

Devletin aldığı askeri yenilgilerin sebepleri üzerinde tarihçilerle birlikte çalışarak dürüstlikle duran devlet adamları birtakım reformlara girişmiştir. Yüzyılın başında ilk reform girişiminin; Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın, 1719'da Viyana'ya elçilerden oluşan bir heyeti ve 1721'de 28 Mehmet Çelebi'yi Paris'e gönderme talimatıyla başladığı görülmektedir. Bu dönemde, matbaa, gemi yapımı, itfaiyecilik ve daha pek çok alanda yaşanan gelişmeler, Osmanlı'daki kültürel ve sosyal hayatta az miktarda da olsa hareketliliğe sebep olmuştur. Bunlara ilaveten; 1734'te Hendeshane açılmış, iki yaylı kadran icat edilmiş, 1773'de denizcilik için bir matematik okulu kurulmuş ve askerlik bilimi ile ilgili bir kitap başta olmak üzere Batılı kaynaklara ait bazı eserler Türkçeye çevrilmiştir. Yüzyılın sonunda ise Sultan III. Selim, bilgi ve tecrübesiyle birinci sorun olarak gördüğü, silahlı kuvvetlerde modernizasyona giderek, yeni askeri okullar kurmakla, bir reform dönemine giriş yapmıştır.³

Bu dönem; eskiden gelir getiren savaşların ağır yenilgilerle beraber artık zarara sebep olması, merkezi yönetimin askeri yönetim ve vergi toplama bakımından Ayanlara muhtaç olması, yeni teknolojilerin Doğu Avrupa'ya çok hızlı geçiş yapması ve Batı Avrupa'da sanayide gelişme ve nüfus artışının başlaması gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bunlara ilaveten, III. Selim yönetiminin ıslahatlar için para temininde yetersizliği, mali sıkıntılar ile güçlü geleneksel

¹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: TTK Basımevi, 2004, 23-26.

² Niyazi Berkes, *"Türkiye'de Çağdaşlaşma Olgusu"*, *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Bursa: Dora Yayıncılık, 2009, 187,188.

³ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 39, 47, 49.

kurumlar arasında sıkışması ve girilen yeniliklerin ulemanın çoğunluğu tarafından onaylanmaması, köklü reformların hayata geçirilmesini engellemiştir.⁴

19. yüzyıla gelindiğinde, II. Mahmut; askeri, eğitim, hükümet, bürokrasi, meclis ve bakanlıklar, toprak sistemi, haberleşme, ulaştırma, basın-yayın ile sosyal ve kültürel alanlarda bazı yenilik ve iyileştirmelere girişmiş, benzer şekilde Tanzimat Dönemi'nde de; hukuk, maliye, eğitim ve adalet alanlarında reformlar yapılmaya çalışılmıştır.⁵ Ancak, bu iyileştirmeler bir fikir altyapısı çerçevesinde kurgulanmadığından ve düzenli bir program dahilinde yapılmadığından, kısmi olarak askeri, siyasi, idari ve kısıtlı da olsa sosyal alanda gerçekleşebilmiştir.⁶ Fakat özellikle Tanzimat Dönemi'nde beliren zihniyet değişikliği ile birlikte; hukuk, bürokrasi, devlet idaresi ve sosyal hayatta başlayan reformların ancak eğitimle hayat bulacağı anlaşılmış ve eğitim temelli ciddi adımlar atılmıştır.⁷

II. Abdülhamit Dönemi'nde ise, Batılılaşma ve modernleşme hareketleri kapsamında Osmanlı'da yeni ve çağdaş eğitim öğretim kurumlarının kurulması icap etmiştir. Bu dönemde, sıbyan mektepleri ve medreseler gibi vakıflara bağlı eğitim kurumları reform hareketlerinin dışında kalırken, bu kurumların Avrupa'daki teknik ve ilmi gelişmeleri takip etmeleri imkânsız hale gelerek, devletin yıkılışına kadar eski düzen ve zihniyetlerini sürdürmüşlerdir.⁸ Ancak, devletin gerilemesini durdurma çabaları uğruna eğitimde girilen diğer yapılandırma çalışmaları, bu dönemde devam etmiştir.⁹ Bunlara ek olarak, 1876-1909 yılları arasında süregelen bu dönemde, Tanzimat Dönemi'nde yapılan yasaların uygulanması ve eksikliklerin giderilmesi süreci de yaşanmış, ilk ve orta öğretimde reform çabaları hız kazanarak birçok yeni okul açılmış ve eğitimin altyapısı kuvvetlendirilmiştir. Bu anlamda II. Abdülhamit Dönemi, modernleşme çabalarının bir uygulama dönemi olarak kabul edilebilir. Dönemin eğitim hayatını zorlaştıran bütçe sıkıntısı ve öğretmen yetersizliği, her ne kadar eğitim sisteminin bir sonraki döneme miras kalan sorunlarından olsa da, Tanzimat Dönemi ile kıyaslandığında, bu dönemde eğitim teşkilatı modernleşmiştir. Ayrıca devrin karakteri, iç ve dış olayları, ekonomisi ve eğitimcilerin deneyimleri gibi pek çok faktör de, 33 yıl süren bu dönemin eğitimine bakış açısını etkilemektedir.¹⁰

Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve akabinde yaşanan Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar meydana gelen üç büyük mücadele olmuştur. Bu savaşlar neticesinde ülke;

⁴ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, 35-47.

⁵ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 81-114.

⁶ Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, Ankara: TTK Basımevi, 1991, 1.

⁷ Mustafa Gündüz, *Osmanlı Mirası, Cumhuriyet'in İnşası*, Ankara: Lotus Yayınevi, 2010, 21.

⁸ Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, 163.

⁹ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, 95, 96.

¹⁰ Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, 163-166.

sanayi ve finansal açıdan tükenmiş, toprak kaybı yaşamış ve erkek işgücü bakımından zayıflamış olsa da, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yeni bir devlet kurma düşüncesiyle millet, gücü ve idrakiyle ayakta kalmıştır.¹¹

Cumhuriyet Dönemi'ne geçişle birlikte eğitim tam manasıyla devlet kontrolü altına alınmış ve milli bir eğitim sistemi benimsenmiştir. Ülkenin her yerinde eğitim kurumlarının yeniden inşası, okul ve öğrenci sayılarının artırılması, sayıca fazla öğretmen yetiştirilmesi gibi adımlar atılmış ancak, bu dönem eğitimde yaşanan gelişmeler, yeni bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir.¹²

Eğitim hayatında yaşanan aksaklıklara rağmen Erken Cumhuriyet Döneminde Atatürk'ün belirlediği eğitim ilkeleri, kalkınma açısından en önemli aracın yine “eğitim” olduğunun altını çizer. Bu ilkeler ise; eğitimde birlik, milli, bilimsel, uygulamalı, modern ve disiplinli eğitim, laiklik, fırsat eşitliği ve halk eğitimine değer vermek gibi ana prensiplerden oluşur. Ayrıca bu ilkeler, eğitimin büyük bir mücadele sonrası ruh kazandığı dönemin bir eseridir.¹³

Öğrenciliğini Osmanlı Devleti eğitim sisteminde geçiren Mustafa Kemal, çöküşün sebeplerinin eğitim sisteminden kaynaklandığını gözlemlemiş ve yeni kurulan Cumhuriyet'in milli ve hayatın kendisiyle uyumlu olan bilgi ve davranışları hedeflemesini önemsemiştir. Aynı zamanda bu sistemin, edilgen insan yetiştirme gibi politikalardan arınık olmasına vurgu yaparak; çalışkan, vatansever ve faziletli gençler yetiştirmek görevini öğretmenlere atfetmiştir.¹⁴

Cumhuriyet Dönemi, tarihte öğretmenlerin en çok görev ve sorumluluğu olan dönemi olmuştur. Devletin desteğini de alan öğretmenler özverili çalışsalar da, kısa sürede başarılı bir netice alamamışlar ve sayıca yetersizlik, örgütlenmedeki sıkıntılar, ekonomik zorluklar ve sosyal farklılıklar gibi pek çok unsur, bu neticenin alınamamasında etkili olmuştur.¹⁵ Milli Mücadele Dönemi'yle birlikte devlet, yaşadıkları sıkıntılar karşısında öğretmenlere örgütlenmeleri yönünde teşvik desteği vermiş ve bunun neticesinde Ankara'da, “Muallimler ve Muallimler Cemiyeti” olarak ilk öğretmen örgütlenmesi kurulmuştur. Bu örgütlenmeyi başka öğretmen cemiyetlerinin kurulması da takip etmiştir. 1924 yılına gelindiğinde ise öğretmen örgütlenmeleri, “Türkiye Muallimler Birliği” adı altında tek çatıda birleşerek Anadolu'da

¹¹ Galip Karagözoğlu, “Atatürk'ün Eğitim Savaşı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4 (1985), 193.

¹² Bahattin Demirtaş, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, *Gazi Akademik Bakış*, 2 (2008), 173.

¹³ Karagözoğlu, “Atatürk'ün Eğitim Savaşı”, 200-211.

¹⁴ Yahya Akyüz, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler” *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2 (2011), 22.

¹⁵ Selami Sönmez, “Toplumsal Değişme ve Öğretmen”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2006), 308-310.

şubelerini açmaya başlamıştır.¹⁶ Birliğin yayın organı olan *Muallimler Birliği Mecmuası* ise öz kültür ve dil endişesini her zaman taşımış ve Birliğin mirası olarak eğitim tarihindeki yerini almıştır.¹⁷

Birliğin, Türkiye'nin farklı bölgelerinde 1924 sonrasında ve öğretmen örgütlenmeleri birleşmeden önce 1920 yılını takip eden senelerde açtığı şubeler, bulundukları bölgelerde Cumhuriyet değerleriyle oluşturulan eğitim sisteminin gelişmesine hizmet etmiştir. Türkiye'nin neredeyse her bölgesinde açtığı şubelerle geniş bir halk kitlesine hitap eden bir sivil toplum örgütü olmasıyla dikkat çeken bu öğretmen örgütlenmesi, özellikle 1921-1930 yılları arasında icra edilen yeniliklerin halk tarafından benimsenmesinde büyük rol oynamış ve Atatürk başta olmak üzere pek çok hükümet görevlisinin de takdirini kazanmıştır.¹⁸

Birlik, eskiden beri yayıncılık geleneğine sahip olan Bolu'da da bir şube açmıştır. “Bolu Muallimler Birliği” adındaki şube, Bolu ve çevresindeki eğitim çalışmalarıyla öğretmenler arasında dayanışma ruhunu yükseltirken; konferanslar, müsamereler ve ders kitapları seçimi gibi faaliyetleriyle halkın, eğitim konusunda bilinçlenmesine aracı olmuştur.¹⁹

Bolu Muallimler Birliği, ülkenin neredeyse her bölgesinde bulunan ve eğitim seferberliğine hizmet eden şubelerle ve yayın organlarıyla birlikte Türk eğitim tarihine tanıklık etmiş ve 1925-1931 yılları arasında Bolu'da üç dergi yayımlayarak, Cumhuriyet değerlerini ve modern eğitim sistemi idealini halka aktarma rolü üstlenmiştir. Bolu ve çevresinde düzenlediği faaliyetlerle de oldukça aktif olan bu Birlik, çıkardığı; *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* adlı dergilerle, Türkiye'nin geneli ve Bolu ili özelindeki eğitim sorunları ile yakından ilgilenmiştir. Ayrıca, dergiler aracılığıyla; eğitim, kültür, sanat ve edebiyat alanlarında dikkat çekecek yayımlar yapmış ve bu yayımlarla Cumhuriyet eğitim anlayışının zihinlere yerleşmesinde büyük bir sorumluluk üstlenmiştir.²⁰

Bu çalışmanın amacı, Bolu Muallimler Birliği'nin yayın organlarından *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* dergileri örnekleri üzerinden, erken Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışının ve eğitim alanında yaşanan dönüşümün yansımalarının ortaya konmasıdır. Araştırmanın, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yapılanma sürecinde, toplumun yeniden inşasına tanık olan taşradaki dergiler üzerinden yapılmasının, bu süreçte ülke genelinde uygulanan eğitim

¹⁶ Yunus Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle Türkiye Muallimler Birliği (1921-1936)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 99 (2019), 53.

¹⁷ Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle”, 56.

¹⁸ Yunus Pustu, “Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi ve Şubelerinin Neşrettiği Mecmualar”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 5 (2017), 96.

¹⁹ Fahri Kılıç, Mehmet Solak, Murat Tarhan, *Altın Yaprak (Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitime Taşrada Bir Bakış)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016, 8.

²⁰ Fahri Kılıç, “Bolu Muallimler Birliği ve Yayın Organları”, *Belgi Dergisi*, 21 (2011), 73.

politikalarının bütünsel olarak değerlendirilmesine ışık tutacağı düşünülmektedir. Bunun sebebi ise, eğitim alanında uygulamaya konulmak istenen ulusal politikaların, ülke genelinde bir yaklaşım olarak kabul görmesinin, yerel bölgelere yayılma oranıyla ilişkilendirilmesidir. Ayrıca, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki eğitim hareketlerini incelemek, günümüz eğitim anlayışını bütünsel değerlendirebilmek açısından da önem arz etmektedir.

Cumhuriyet eğitim anlayışının örnek dergilerdeki yansımalarının ortaya çıkarılması amacının yanında, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki öğretmen örgütlenmelerinin ve yine bu dönemdeki yerel basın içinde dergiciliğin, ülkedeki modernizasyon sürecindeki konumlarını belirlemek, çalışmamızın alt amaçları arasında yer almaktadır. İçerikte, erken Cumhuriyet Döneminde eğitimin dönüşümü ve yapılandırma sürecinin bütünsel bir çerçevede sunulması amacıyla, Osmanlı Devleti son döneminden Cumhuriyet'in ilanına kadar uygulanan eğitim politikalarına, dönemin aktif eğitim örgütlenmelerine ve eğitim ile ilintili dergi yayımlarına yer verilmiştir. Bu çerçevede, Osmanlı Devleti eğitim sisteminin genel durumu ve Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllara kadar varlığını sürdüren eğitim anlayışı da incelenmiş ve akabinde Cumhuriyet'in ilk on yılı için de benzer bir inceleme yürütülmüştür. Çalışmaya örneklem olan üç derginin incelendiği bölüme, ilk iki bölümde tarihi bir çerçeve sunulduktan sonra yer verilmiştir.

Muallimler Birliği Bolu Şubesi tarafından yayımlanan *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* dergilerinin her biri; şekil, amaç, genel içerik ve yazar kadrosu bilgilerini içeren bir bölüm altında incelenmiş, dergilerin eğitim içerikleriyle ilintili diğer kısımları ise ayrı bir bölüm halinde ele alınmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte, dergilerin ilk sayılarından son sayılarına kadar erişilebilen tüm nüshalarının içerikleri, inceleme sınırlarına dâhil edilmiş, ancak eğitim içerikleri dışında edebi ya da bilimsel içerik gibi dönemin eğitim anlayışını doğrudan yansıtmayan kısımlara yüzeysel olarak ve incelemenin bütünlüğünü sağlayabilmek adına yer verilmiştir.

Çalışmada, Osmanlı Devleti'nin son dönemi olarak kastedilen dönem, I. Meşrutiyetin ilanından Milli Mücadele Dönemi'ne kadar olan tarihsel süreci, erken Cumhuriyet Dönemi olarak belirtilen dönem ise Saltanatın kaldırılmasından 1938 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Ayrıca içerikte, Klasik Osmanlı Dönemi eğitimi ve basınındaki gelişmelere, tarihsel bir altyapı sağlayabilmek adına kısıtlı olarak temas edilmiş, 1938 yılı sonrası ise inceleme dışında tutulmuştur.

Tezde, yöntem olarak öncelikle nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmış bunun yanında içerik analizine de yer verilmiştir. *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* dergileri sistematik olarak incelenmeden önce literatür taraması yapılmış, 1925-1927 yılları arasında çıkarılan *Altın Yaprak* ve *Yeşil Yaprak* dergileri poz şeklinde

elektronik ortamda edinilerek, Osmanlıca olarak basılan bu nüshaların, önce transkripsiyonu daha sonra ise inceleme ve analizi yapılmıştır. 1930-1931 yılları arasında yeni Türk harfleriyle yayımlanan *Çığır* dergisinin nüshaları ise öncelikle sadeleştirilmiş, daha sonra ise doküman ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca, alan yazında konu ile ilgili yazılı ve görsel literatür, kaynakların taranması yöntemiyle taranmış ve aynı yöntemle araştırma sonunda elde edilen bulgular, olgusal etkileşim ve kronolojik düzen gözetilerek değerlendirilmiştir. Bu süreçte her bir tema, erken Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışına etki eden dinamikler odağında oluşturulmuş, konu ile ilgili bilgi ve belgelerin bütünsel bir bakış açısı kazandıracak biçimde düzenlenmesine özen gösterilmiştir.

Literatür taraması sürecinde bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve erken Cumhuriyet Dönemi arasında çıkarılan dergilerin, eğitimde dönüşüm odağında ele alındığı çalışmaların yetersiz olması, dergicilik-eğitim etkileşimini irdeleyen bu araştırmanın, çoğunlukla örneklem dergiler üzerinden yapılan çıkarımlarla ve tümevarım yöntemiyle yapılandırılmasını gerektirmiştir.

Tezdeki *Altın Yaprak* ve *Yeşil Yaprak* dergilerinin doğrudan ele alınarak dönemsel analizlerinin yapıldığı bir alan çalışması bulunmamaktadır. Bununla birlikte; Fahri Kılıç, Mehmet Solak ve Murat Tarhan tarafından yürütülen bir proje vesilesiyle yazılan “*Altın Yaprak, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitime Taşrada Bir Bakış*” ile Fahri Kılıç ve Murat Tarhan tarafından yazılan, “*Yeşil Yaprak Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitime Taşradan Bir Bakış*” adlı eserlerde, iki derginin transkripsiyonu yapılmış ve giriş kısımlarında dergiler ile ilintili dönem ve içerik bilgilerine kısa şekilde yer verilmiştir. Bu kıymetli eserlerde, *Altın Yaprak* ve *Yeşil Yaprak* dergilerinin transkripsiyonları çalışılmış olsa da, tezimizin özgünlüğü açısından iki Osmanlıca derginin tüm nüshaları tarafımızca elektronik ortamda okunarak transkripsiyonları yapılmış ve dergiler ayrıntılı olarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışma esnasında zaman zaman pozlardaki bazı ifadelerde ışık yansımaları ya da mürekkep bozulmasından kaynaklanan belirsizlikleri gidermek için önce Şemsettin Sami, “*Kamus-i Türki*” ve Ferit Develioğlu, “*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*”ten yararlanılmış, ifadenin belirmemesi halinde ise aynı ifade, adı geçen eserlerdeki okunuşuyla kıyaslanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın üçüncü dergisi olan *Çığır* ise, daha önce herhangi bir sadeleştirme çalışması ve ayrıntılı bir içerik analizine tabi olmamıştır.

Literatürde değerli çalışmalar bulunmakla birlikte, özellikle erken Cumhuriyet Dönemindeki eğitim dönüşümünün, yerel dergiler üzerinden irdelendiği çalışmaların sayıca çok az olması, böyle bir boşluğu doldurabilme amacıyla harekete geçmemizi sağlamış ve bizi hem eğitim tarihine hem de dergi araştırmalarına farklı bir bakış açısı getirmeye yönlendirmiştir. Ayrıca

Çalışmada, yerel eğitim dergilerinin basıldıkları dönemin eğitim politikası, ideolojisi ve toplumsal değişimi gibi özelliklerini yansıtmı gücünün ortaya konulmasının ve bu tür dergilerin içerik analizlerinin yapılmasının, dönemin genel resmini tamamlamak için kritik bir adım olabileceği de dikkate alınmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E EĞİTİM SİSTEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ, BASIN YAYIN VE DERGİCİLİK

1. 1. OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYET'E EĞİTİMDE DÖNÜŞÜM

Osmanlı Devleti modernleşmesi, Batı'daki bilimsel ve teknolojik gelişmeler irdelendiğinde, takvim olarak bu gelişmelere çok uzak bir zamanda gerçekleşmemiştir. 17. yüzyıl bittiğinde, Batı'da da henüz bilim ve teknoloji açısından büyük bir değişim görülmemiştir. Örneğin, madenlerin ve buharın henüz yaygın olarak kullanılmaması, elektriğin tüm yönleriyle bilinmemesi ve sosyal hayat ve teknolojiye büyük değişiklik olarak adlandırılabilir bir atılımın henüz yaşanmaması, bu yüzyıllarda Avrupa'nın da parlak bir gelişmişlik düzeyinde olmadığını kanıtlar niteliktedir. Diğer taraftan, 18. yüzyıldan çok önce Avrupa devletlerinin bilimsel açıdan gelişmelere zemin hazırlayıcı atılımlarda bulunmaları ve uygun teknolojik, ekonomik ve toplumsal koşulları oluşturmaları, 19. ve 20. yüzyıllarda gelişmişlik bağlamında büyük ivme yaşamalarına zemin hazırlamıştır. Osmanlı'da ise böyle bir altyapının eksikliği ve Avrupa'nın bu gizli gücünün geç farkına varılması, yüzeysel modernleşme hareketlerinin yaşanmasına yol açmıştır.²¹

Avrupa'daki gelişmelerin aktif olarak yakından takip edildiği dönem olan 18. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin ileri gelenleri, askeri alanda art arda alınan yenilgilerin sebepleri üzerinde düşünmeye başlamış, devlet kurumlarında tespit edilen aksaklık ve gerilemenin fark edilmesiyle birlikte, bu gidişatı durdurmak için çeşitli iyileştirme girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu dönemde, Batı'nın kurumlarının işleyişi, Osmanlı Devleti yöneticileri tarafından gözleme tabi tutulmuştur. Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın öncülüğünde, bir yenilik arayışı ve zihniyet değişikliği başlamış, bu dönem genellikle sembolik olarak adlandırılan “Lale Devri” olarak anılmıştır. Bu devirde, Avrupa'yı örnek alan bazı yenilikler hayata geçirilmiş; askeri alanda ıslahatlar, matbaanın kurulması, kâğıt, çini ve kumaş imalathanelerinin açılması, çiçek aşısının kullanılması, tercüme heyetinin kurulması, kütüphane inşası, sanat ve edebiyattaki gelişmeler, mimaride yenilikler gibi atılımlarda bulunulmuştur. Fakat diğer taraftan bu yenilikler, çoğunlukla devleti güçlendirecek nitelikte olmamış, sosyal ve ekonomik açıdan rahatlama sağlamak yerine, halkın ve yeniçerilerin tepkisine neden olarak,

²¹ Mustafa Ergün, “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 17 (1990), 436.

1730'da, halkın öfkesini temsil eden Patrona Halil İsyanı'nın patlak vermesine ve Lale Devri'nin kapanmasına sebep olmuştur.²² Lale Devri'nde yapılan tüm düzenlemeler Osmanlı Devleti modernleşmesi denilen süreçte atılan ilk adımlar olarak kabul edilse de, bu adımların yalnızca bir kıvılcım olduğu varsayılmaktadır.²³

Askeri alan başta olmak üzere, devletin diğer kurumlarının işleyişindeki aksaklıkların temel sebebinin eğitim sisteminin yeni ihtiyaçlara cevap vermekte yetersiz kaldığı düşüncesinin oluşması, özellikle II. Mahmut Dönemi'nde varlık kazanmıştır. Bu dönemde, eğitim alanında uygulanan yeniliklerin, daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, devletin kurumlarında ileride yaşanacak ciddi dönüşümlere zemin hazırlayan ıslahatlar olduğu görülmektedir. Ancak, orduyu eğitecek subayların yurtdışından getirilmesi, bu dönem ile ilgili gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır.²⁴

Askeri kurumların dışında, öğrenci, okul ve öğretmen merkezinde bu dönemden itibaren gerçekleşen eğitimde reform hamleleri, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde hız kazanarak Cumhuriyet kurumlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanında gerçekleştirilen faaliyetlerin, izlenen politikaların ve ülkedeki eğitim durumunun dergilere yansımaları bütünsel olarak görebilmek ve analiz edebilmek için, özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde hakim olan eğitim anlayışını ve politikalarını incelemek gerekmektedir. Cumhuriyet Dönemi'ndeki yayıncılık hareketlerinin, eğitim hayatı üzerindeki etkisini saptayabilmek ise, ancak Cumhuriyet Dönemi'ne Osmanlı Devleti'nden miras kalan ya da değişime uğrayan eğitim olgularını ortaya çıkarmak ile mümkündür.

Bu istikamette çalışmada, Osmanlı Devleti'ndeki eğitim yaşantısına etki eden, ilk önemli reform hareketlerine sahne olan ve klasik eğitim sisteminin yetersiz kaldığının kabullenilmesiyle başlayan değişim hareketleri döneminin, Osmanlı Devleti eğitim sistemi üzerindeki yansımalarını inceleme yoluna gidilmiştir. Bu yansımanın ortaya çıkarılmasıyla birlikte, Cumhuriyet Dönemi'ndeki eğitim hayatına etkisi süregelen ya da değişim ivmesi olarak adlandırılabilir olguların, eğitim yayıncılığı üzerindeki etkileri de daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca, Cumhuriyetin ilk yıllarında yayımlanan yerel eğitim dergilerinin, devletin eğitim politikalarını ve hâlihazırdaki eğitim hayatını yönlendirme şeklini, nicelik ve nitelik bakımından bütünsel olarak değerlendirmek için Osmanlı Devleti son dönemindeki eğitim yayıncılığı hareketlerini incelemek mecburi önem taşımaktadır.

²² Bayram Kodaman, "Osmanlı Devletinin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bir Bakış" *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2007), 18.

²³ Kadri Unat, "On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Modernleşmesi", *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ed. Temuçin Faik Ertan, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018, 21.

²⁴ Unat, "On Dokuzuncu Yüzyıl", 26.

Erken Cumhuriyet Dönemi ile birlikte; Türk eğitim sisteminin genel durumunu ve Osmanlı Devleti'nin son döneminde Cumhuriyet düzenine etki eden eğitim dinamiklerinin, bu sisteme doğrudan yansıyan ve değişime uğrayan yönlerini analiz edebilmek için, kurulan bu yeni sistemin oluşmasında etkili temel unsurları belirlemek gerekmektedir. Öncelikle, Osmanlı Devleti'nin son döneminde girilen modernleşme çalışmalarının Cumhuriyet eğitim sistemine yansımalarını, eski ile yeni sistemin harmanlanma boyutunu ve bu dönüşümün toplum üzerinde ne gibi etkiler oluşturduğunu ortaya çıkarmak, birbirini tamamlayan olguları yan yana getirmek açısından elzemdir. Bu sayede, Cumhuriyet yönetimiyle birlikte Türkiye'deki eğitim sisteminin başlangıç dönemi, öncesi ve devamındaki sürecin hangi bileşenlerden oluştuğu konusu aydınlanacaktır.

Osmanlı Devleti'nden kalan ya da değişime uğrayan eğitim mirasının dönüşümünün yanında, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın ülkedeki eğitim sistemi üzerindeki etkilerini ortaya koymak, yine dönemin eğitimi etkileyen olgusal dinamiklerini değerlendirebilmek açısından değer taşımaktadır. Değer taşıyan diğer önemli olay ise, Kurtuluş Savaşı'nın eğitim hayatı üzerindeki etkilerini belirlemektir. Çünkü savaş sonuçlarının ülkeye getirdiği ekonomik, politik ve sosyal hayatla ilgili etkilerinin eğitim sistemiyle birlikte değerlendirilmesi, savaşın toplumsal dinamiklere olan gerçek etkisini ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle, yeni Türkiye'nin kurulmasından önce, Osmanlı Devleti ile arasındaki tarihi bağda son halkayı oluşturan, Milli Mücadele Dönemi'nde eğitim durumunun genel kritiğini yapmak oldukça önemlidir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminden başlayarak, Milli Mücadele Dönemi sonuna kadar Cumhuriyet eğitiminin inşasında rol almış ve eğitim adına mücadele vermiş olan öğretmenlerin faaliyetlerini de çalışmaya dâhil etmek bu dönemin eğitim hayatının bütünsel açıdan değerlendirilmesinde tamamlayıcı bir rol üstlenecektir. Zira Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan eğitimde dönüşüm hareketlerinin oluşmasında, hem mesleki etkileri hem de ülkenin aydın kesimini temsil etmeleri açısından öğretmenlerin rolü oldukça fazladır. Öğretmenler, gerek Kurtuluş Savaşı Dönemi'ndeki maddi, manevi ve bireysel katkılarıyla, gerekse kurdukları cemiyetler ve yayımladıkları dergiler aracılığı ile sundukları toplum hizmetiyle, Cumhuriyet eğitim sisteminin kurulmasında etki alanı büyük bir kesimdir. Özellikle, kurulan öğretmen cemiyetleri ile öğretmenlerin faaliyetlerini ve içinde dönüşümün aktif bir parçası olarak yer aldıkları eğitim sistemini, öğretmen örgütlenmeleri açısından da incelemek, Cumhuriyet'in yeni eğitim sisteminde, dönemin özelliklerini ve eğitimin gelişimsel karakterini belirleyebilmek açısından elzemdir.

1.1.1. Klasik Dönemden Balkan Savaşlarına Eğitimin Dönüşümü

Osmanlı Devleti'nin Klasik Dönemi'nde; sıbyan/mahalle mektepleri, medreseler ve Enderun mektebi birer eğitim kurumu olarak öne çıkan müesseseler arasında yer almıştır. Eğitimin ilk basamağı olarak “darü'ta'lim, mektep, mektephane, muallimhane, darü'l-ilm, beytü't-ta'lim ve küttap” olarak da adlandırılan mahalle/sıbyan mektepleri, neredeyse her mahallede bulunmakta idi ve bu okullar, 5-7 yaşından 10-12 yaşa kadar kız ve erkek çocukların isteğe bağlı olarak gittiği okullardı. “Kur'an” ve “İlmihal” gibi temel dini bilgilerin verildiği bu okullarda, hocaların beceri ve ilgilerine göre okuma dersleri ve basit seviyede matematik ile farklı ilimler de okutulmaktaydı.²⁵ Ayrıca, sıbyan mekteplerine giden çocuklara yevmiye verilmekte, giyim tedarik edilmekte ve eğitim, yeme içme gibi masrafları karşılanmakta idi.²⁶ Yeni Çağ'a girildiği dönemde Osmanlı Devleti'nde, Batılı devletlerde olduğu gibi, eğitim alanında Orta Çağ'ın etkileri görülmektedir. Batı'dan farklı olarak devlet içinde eğitim ile ilgili işler hayır işi kapsamında yürütülmekte ve topluma mal edilmekteydi. Başta padişah olmak üzere vezirler, büyük devlet adamları, zenginler, orta halliler ve hatta düşük gelirliler, vakıflar aracılığıyla eğitime katkı sağlıyorlardı.²⁷ Devletin vakıflar ile olan ilişkisi ise bu vakıfların kadılar eliyle sicillerinin tutulmasından ibaretti. Medreseler bugünkü anlamda örgün kurumlar olmamakla birlikte, padişahların ve zenginlerin hayır ve vakıfları aracılığı ile kurulduklarından merkezi bir denetim ve idareden uzak kalma durumundaydılar.²⁸ Devletin kuruluşu ve Tanzimat'ın ilanı arasındaki dönemde Osmanlı Devleti eğitim sisteminde; askeri ve sivil olmak üzere idarecilik, hâkimlik, doktorluk ve diğer pek çok alanda uzman yetiştiren bu medreseler, doğrudan ya da dolaylı olarak bilim ve hukuk sistemine etki etmekteydi.²⁹

İlk kez Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan Enderun ise öğrencilerine her konuda liyakat ile davranılan, dürüst, kibar, adil yönetici ve devlet adamı yetiştirmeyi temel ilke edinmiş, öğrencilerin politik sisteme bilgi ve yeteneklerine göre yerleştirildiği mektepler olarak hizmet vermektedir.³⁰ Böylece Enderun Sistemi, eğitim anlamında diğerlerinden önde olan öğrencilerin öne çıkarılarak nitelikli bir kitlenin yetişmesini öngörmüş ve devşirme sistemi ile öğrencilerin sıkı bir eleme sisteminden geçirilerek bu sisteme dâhil edilmesini sağlamıştır. Ayrıca mektebin, Türklerin dünya eğitim tarihine yaptıkları en önemli katkılardan biri olarak tanımlanması,³¹ Enderun mektebinin nitelikli eğitim hayatına etkilerini kanıtlar niteliktedir. Her

²⁵ Mustafa Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2015, 45,46.

²⁶ Mehmet Salih Erkek, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009, 12.

²⁷ Nevzat Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1948, 86.

²⁸ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1974, 22, 23.

²⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2014*, Ankara: Pegem Akademi, 2014, 143.

³⁰ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Ankara: Nüve Matbaası, 1974, 63.

³¹ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, 52.

ne kadar bu okulda öğretmenliğin uzmanlaşmamış ve akademik disiplinin yapılanmamış olması Enderun konusunda yetersizlik olarak görülse de; diploma imkânı sunması, belirli bir program takibinde eğitim verilmesi ve mezunların nerede görev alacaklarının belli olması, bu okulun yükseköğretim kurumu özelliğini taşıdığını göstermektedir.³²

Genel olarak Osmanlı Devleti eğitim kurumlarının işleyişlerindeki aksama, 16. yüzyıla denk gelmektedir. Tanzimat Fermanı (1839) ilan edilmeden önce 16. yüzyılın ikinci yarısını geçen dönemden itibaren devletin finansal, idari ve askeri alanda işleyen kurumları aşamalı olarak niteliklerini yitirmeye başlamış, bozulma karşısında alınacak tedbirler eksik kalmış ve uygulamaya geçmeyen emir ve fermanlar ile reform hareketleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.³³

Osmanlı Devleti kurumlarında yaşanmaya başlanan aksaklıklar, daha önce bilim alanında nitelikli pek çok insan yetiştirmiş olsa da, eğitim alanındaki ilerlemenin Batı ülkelerine göre oldukça yavaş devam ettiğini kanıtlar niteliktedir. Bu durumun ortaya çıkışı; medreselerin ve bilim adamlarının, Batı'nın bilim alanındaki ilerleyişinin farkına varamamaları ya da bu ileriye gidişin ne anlama geldiğini ve kıymetini anlamadıkları şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca, İslam medeniyetinden miras kalan eserlerin üzerine katkı yapılarak ilerlemek yerine, eserlerin salt değişime kapalı olarak ele alınması ve hatta zaman zaman bu mirastan dahi yüz çevrildiği de bu konuya getirilen yorumlar arasında yer alır.³⁴

Hâlbuki 16. yüzyıla kadar Farabi, Gazali, Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi gibi bilim dünyasında çığır açan bilginler yetişmiş ve medreseler dünyanın türlü yerlerinden öğrenci çeken okullar arasına girmişti. Tüm bunlara karşın; Avrupa'da Rönesans hareketlerinin Batı'nın kapısını yeni bilimlere açmasını sağlaması, medreselerdeki rüşvet ve kayırma işleri, bu okulların Orta Çağ programları ile sınırlı kalması ve yeni bilimsel gelişmeleri içeren derslerin programlarında yer almaması gibi nedenler, 18. yüzyıla gelindiğinde medreseleri ihtiyaçlara cevap veremeyen kurumlar olma gerçeğiyle karşı karşıya bırakmıştı.³⁵ Devlet tarafından, eğitim hayatının gerilemesine yol açan olumsuz gidişatın sebeplerinin tespiti ve köklü önlemler alınmaya başlanması ise 18. yüzyıla kadar pek mümkün olmamıştır.

Osmanlı Devleti'ni Batı'daki gelişmeleri takip etmeye zorlayan ve Lale Devri'nden 1789'a kadar olan dönem içinde; Avrupa ile kurulan ilişkilerde, eğitim alanında köklü değişimlerden ziyade bireysel adımlar atılmış ve elçiler gözlem yapmak ile görevlendirilmiştir. Bu elçilerden biri 28 Mehmet Çelebi Efendi'dir. Oğlu Sait Efendi de onunla birlikte Fransa seyahatine

³² Recai Doğan, "Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3-4 (1997), 422.

³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: TTK Basımevi, 1965, 241.

³⁴ Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*, 89.

³⁵ Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 63.

yollanmış ve daha sonra İbrahim Müteferrika ile birlikte III. Ahmet tarafından 1726'da yayımlanan bir ferman ile yalnızca tefsir, kelam, fıkıh ve hadis kitaplarının basımı şartıyla Avrupa'dan üç yüzyıl sonra Osmanlı Devleti'nde tutunacak ve ülkeye yayılacak olan ilk matbaayı tesis etmiştir. Daha sonraları ise I. Mahmut (1730-1754), III. Mustafa (1757-1774), I. Abdülhamit (1774-1789) ile III. Selim (1789-1807) dönemlerinde özellikle askeri alandaki ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla eğitim konusunda alanında uzman kişiler Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne davet edilmiştir.³⁶

18. yüzyıl boyunca eğitim sistemini Batılı dünya düzeni ile mukayese ederek yeniden yapılandırmaya çalışma girişimleri, Osmanlı Devleti sivil eğitim kurumlarında karşılığını çok fazla bulmamıştır. Eğitim sisteminde gerileme yaşanırken, yine bu alanda bozulmayı engellemek adına gerekli tedbirlerin tam olarak alınamamasının yanında, eğitim hayatında kapsamlı ve uygulamalı reform hareketleri ilk kez askeri alanda başlatılmıştır. Bu alanda başlamasının nedenlerinden biri, 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında yöneticiler tarafından bilim, teknik, sanat ve edebiyat alanlarında kendisinden daha ileride olan Avrupa devletlerine karşı alınan askeri yenilgilerin sebepleri üzerinde düşünölmeye başlanmasıdır. Bu sebepler arasında başlangıçta; orduyu yanlış kumanda etmek, itaatsiz asker, yönetim-teşkilat hataları ve yasalardan uzaklık konuları gündemde olmuştur. Fakat daha sonra Mısır'daki ordunun Batı tarzı teknik kullanarak elde ettiğı askeri başarılar göz önünde bulundurulmuş ve ordunun yeni teknik donanımlarla güçlendirilip, Avrupa'da kullanılan yöntemlerle eğitilmediğı takdirde herhangi bir ilerlemenin hatta ayakta durabilmenin bile gerçekleşemeyeceğı anlaşılmıştır.³⁷

Askeri alanda Batılı usulde eğitim temelinde, 1776'da Mühendishane-i Bahri Hümayu'nun (Askeri Deniz Okulu) kurulmasıyla başlayan ve eğitimde köklü değişiklikleri kapsayan reform girişimleri, III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmut (1808-1839) dönemlerinde çoğunlukla askeri alanda devam etmiştir.³⁸ Ayrıca, askeri Deniz Okulu'nun açılması ve askeri alanda diğer modern okulların kurulmaya devam etmesiyle birlikte, eğitim sisteminde yapılan yeni düzenlemeler, Tanzimat Dönemi'nde hız kazanmış ve bu dönem, yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir.³⁹

II. Mahmut ve Tanzimat dönemleriyle birlikte Osmanlı devlet adamları, Batı'nın her alanda üstünlüğünün kabul edilmesiyle, devletin tüm kurumlarında iyileştirme ihtiyacı hissetmişler fakat iyileştirme ve yeniliğe nereden başlanacağı konusunda bir fikir yapılanması ve düzenli program oluşturmada etkisiz kalmışlardır. Reform ve Batılılaşma hareketleri padişah ve

³⁶ Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, 22-23.

³⁷ Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, 22.

³⁸ Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, 14.

³⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2014*, 143.

sadrazamın üzerinde doğrudan etkisinin olduğu kurumlarda; daha çok askeri, siyasi, idari ve kısmen sosyal alanlarda gerçekleştirilmiştir.⁴⁰

II. Mahmut Dönemi'ndeki resmi ve idari değişiklikler eğitim sisteminde de reform yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmış ve gelenekselleşmiş bilgi ve öğrenme kavramları ve eğitim kurumları yalnızca bu dönemde yeni bir yaklaşım içinde ele alınmıştır. Bilinmeyen şeylerle tanışma süreci olarak tanımlanan ve ulemanın geleneksel ilmine meydan okuyan “maarif” fikri ilk kez, II. Mahmut Dönemi'nde ortaya çıkmıştır.⁴¹

Bu dönemdeki güçlü muhalefete rağmen Avrupa'ya öğrenci göndermek açısından tam bir yenilikçi olan II. Mahmut, daha önce Avrupa'ya öğrenci gönderen Mehmet Ali Paşa örneğini model alarak çeşitli devletlerin başkentlerine kara ve deniz subayı olarak yetiştirilmek üzere pek çok öğrenci göndermiştir. Bu öğrenciler ise dönüşlerinde, ülkede cereyan eden Batılılaşma girişimlerinde etkin rol oynamışlardır.⁴² Bu dönemde, 150 öğrencinin yurtdışına gönderilmesine ve bu öğrencilerin Enderun ve Tıbbiye'den olmalarına karar verilmiş olsa da halk tepkisinden çekinildiğinden eğitim alacak öğrencilerin, Harbiye ve Hendeshane'den tercih edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu durum, ilk öğrenci gönderilen alanın, eğitim-öğretim hayatının ilk düzenlenmeye başlandığı alan ile aynı olduğunu göstermektedir.⁴³

II. Mahmut Dönemi'nde eğitim kurumlarında iyileştirme çabaları kadar yenilerinin kurulmasının da önemsendiği görülmektedir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını takip eden süreçte açılan Mektebi Tıbbiye (1827) ve Mektebi Harbiye (1834), artık ıslahat yerine ortadan kaldırma (ilga) ve yenisinin kurulması prensibinin uygulandığını gösteren iki büyük zafer arasında sayılabilir. Bu dönemde; merkezi teşkilat, adliye ve maarif alanlarında yapılan yeniliklere bakıldığında önceki dönemlere göre önemli farklılıklar olmuştur. Bu farklılıkların, 1830-1839 yıllarında ulema ve reformcular arasında çatışmaya sebep olması, Tanzimat Dönemi'ndeki gelişme ve çatışmaların başlamasının sebepleri açısından önem teşkil etmektedir.⁴⁴

Eğitim sisteminde reform hareketlerinin başlangıcı sayılabilecek II. Mahmut Dönemi'nde, Rüştîyelerin idaresinden sorumlu “genel müdürlük” olan Mekâtib-i Rüştîye Nezareti'nin ve memur yetiştiren bir okul olan Mekteb-i Maarifi Adliye'nin açılması, alanlarında ilk olmaları açısından önem taşımaktadır.⁴⁵

⁴⁰ Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, 1.

⁴¹ Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, London: Hurst&Company, 1998, 99.

⁴² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.5, 1996, 160.

⁴³ Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*, 314.

⁴⁴ Süleyman Karataş, “Osmanlı Eğitim Sisteminde Batılılaşma”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2003), 234.

⁴⁵ Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, 477.

Her ne kadar bu dönemde eğitim ve bilim alanlarında yetişmiş insan kaynağı azlığı ve okullarda görev alacakları yetiştiren öğretim kurumlarının yetersizliği söz konusu olsa da modern eğitimin ve yeni kurumların yapılanma sürecinin büyük oranda bu dönemde başladığı görülmektedir.⁴⁶

III. Selim Dönemi'nde bir anlamda başarıya ulaşamayan ıslahat girişimlerinin tamamlayıcısı niteliğinde ıslahatlara girilen II. Mahmut Dönemi'nde, devletin dayandığı temel yapıyı değiştirmeye yönelik bir dönüştürme çabası içine girildiği, yeni bir toplumsal yapı ve insan tipi tercihiyle birlikte devletin tüm politikalarının bu yöne çevrildiği görülmektedir.⁴⁷

Tanzimat Fermanı'nın ilanı (1839) ile başlayan dönemde; hukuk, bürokrasi, devlet yönetimi ve sosyal hayatta pek çok yenileşme hareketi gerçekleşmeye başladı. Bu değişim iklimindeki gereksinimleri karşılamak için ise istikamet eğitimi gösteriyordu.⁴⁸

Fermanın içinde eğitim ile doğrudan ilintili bir konu yer almamasına rağmen devlet adamlarının; yapılan yeniliklerin başarılı ve kalıcı olması açısından bilgili toplum, yeni aydın tipi ve kadro oluşturma zaruri olduğu bilincini taşıdıkları görülmektedir. Bu bağlamda Sultan Abdülmecid, 1845'te yayımladığı bir fermanla reformda ilerlemenin maarife önem verilmesiyle gerçekleşebileceğini söyleyerek Tanzimat Fermanında yer alan reformların askeri konular dışında da gerçekleşmesini istemiştir.⁴⁹

Tanzimat Dönemi'nin içerdiği diğer reformlar arasında; medrese dışındaki okullarda ilk, orta ve yüksek şeklinde derecelendirme yapılması, eğitimde kalıcı reform yapma üzerinde çalışmalar, mesleki ve teknik eğitim konusunda temel atılması ve öğretmen yetiştiren meslek okulları ile kız öğrenciler için ortaokulların açılması bulunmaktadır. Öğretmen ve öğrenciler için okul giyiminin tanımlanması, falakanın disiplin aracı olmaktan çıkarılması ve halk eğitimin önem arz ettiğinin anlaşılması, Tanzimat Dönemi'nde eğitim anlayışının köklü değişimlere sahne olduğunu gösteren diğer reformlardır.⁵⁰

1839'da Meclis-i Umur-u Nafia tarafından hazırlanan rapor ile ve onu takip eden süreçte açılan yeni okullar, modern eğitim ve Osmanlı Devleti'nde bu açıdan ilk teşkilatlanma sürecinin başladığına işaret etmektedir. Batı tarzında açılan okulların vakıflar yerine bakanlığa yani devlete bağlı olması da, geleneksel Osmanlı eğitim sisteminin çatladığını ve öncesinden farklı bir eğitim döneminin başladığını göstermektedir.⁵¹

⁴⁶ Karataş, "Osmanlı Eğitim Sisteminde", 235.

⁴⁷ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, 64.

⁴⁸ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, 21.

⁴⁹ Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, 8-10.

⁵⁰ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1997'ye)*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 1997, 138, 139.

⁵¹ Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, 8-10.

Yine bu dönemde, 17 Mart 1857’de Meclis-i Maarifi Umumiye’nin kabineden bir nazır başkanlığında kurulması ile okullar bir meclis ve bakanın idaresine verilmiştir.⁵² Ayrıca, Meclis-i Muvaffakat; sıbyan mekteplerinin ıslahı, rüştiyeleri geliştirme ve yüksek okul olarak “Darülfünun” açma kararını almış ve bir kararname aracılığıyla bu okullar için ders kitaplarını belirleyecek “Encümen-i Daniş”i kurmuştur.⁵³

Tanzimat’ın ilanını izleyen yıllarda sanayi alanında ve toplumsal ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla Cevdet Paşa’nın tabiri ile eğitim modernleşmesi “orta yerden” başlatılmış ve “Ebe Mektebi (1842), Baytar Mektebi, Ziraat Mektebi (1847) ve Mekteb-i Fünun-ı İdadi (1845)” gibi teknik okullar açılmıştır. Rüştiyelerde ders verecek öğretmenleri yetiştirmek için ise erkek öğretmen yetiştiren ve günümüzün eğitim fakültelerinin temeli olarak nitelenebilecek “Darümuallimin” kurulmuştur (16 Mart 1848).⁵⁴

Kuruluş amacı, ilk olarak rüştiyelerde görev yapacak öğretmenleri yetiştirmek olan Darümuallimin, bu amacın ötesinde Tanzimat Dönemi’nde, eğitim bilimlerinin ilk kez Türkiye’de kurumsallaştırılması adına atılan büyük bir adımdır. Kurumun başına önce Yahya Efendi adında yaş itibarıyla olgun ve bilgili bir müderris getirilmiş, daha sonra 1851’de kurumun nizamnamesini yazan Ahmet Cevdet Efendi “müdür” unvanı ile görevini yürütmüştür. Bu nizamnamede, okuldaki öğrenci sayısının 20’ye düşürülmesi, sınavla öğrenci alımı, öğretimin 3 yıl olması ve programının; Ders Verme ve Öğretim Yöntemi, Farsça, Aritmetik, Geometri, Alan Ölçümü, Astronomi ve Coğrafya derslerini içermesi hükümleri bulunmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin iyi bir bursla okutulması ve atanıncaya kadar Darümuallimin (erkek öğretmen okulu) bünyesinde maaşa tabi olmaları⁵⁵ kararları da nizamnamenin dikkat çeken maddelerindendir.

Tanzimat Dönemi’nde eğitim alanında oldukça fazla çalışma yapılmış, yeni kurulmaya başlanan devlet bürokrasisinin yürütülmesi için çok sayıda okul açılmıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nin 1869’da yayımlanması neticesinde de, bütünsel olarak Batı’nın örnek alındığı bir eğitim sistemine geçilmiştir.⁵⁶ Dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa tarafından tercüme edilip, Fransız modelinden alınan bu nizamname eğitim kurumlarının yeniden düzenlenmesine yön vermiştir.⁵⁷ Rüştiye ve idadilerde karma eğitime geçilerek gayrimüslimlere ayrı okul açma imkânı tanınmış, Müslüman ve gayrimüslimlerin birbirlerine

⁵² Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, 478-479.

⁵³ Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu*, 53.

⁵⁴ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, 67.

⁵⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2007*, Ankara: Pegem Yayınları, 2007, 178, 181.

⁵⁶ Mustafa, Ergün, “Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış”, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi 12-15 Nisan*, Der. Hidayet Yavuz Nuhoglu, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2001, 91.

⁵⁷ Karataş, “Osmanlı Eğitim Sisteminde”, 237.

uyumlu hale getirilmesinde eğitimin büyük etkisi olduğunun kabul edildiği bir sürece girilmiştir.⁵⁸

Bu Nizamname, eğitim alanında Türk-Osmanlı modernleşmesi adına bir başlangıç noktası teşkil etmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Öğretim zorunluluğundan, genel okulların kendi aralarında derece ve kademeye ayrılmasına, öğretmen bilgi ve refahını artıracak önlemler üzerinde çalışılmasından, halktan genel eğitim için eğitim ödeneği toplanması kararına kadar eğitim sistemine daha önce olmayan usul ve maddeler getirilmiştir.⁵⁹ Ayrıca, bu Nizamname 'de yer alan bir kararla İstanbul'da Darülmuallimat (kız öğretmen okulu) açılmış (1870), ataması yapılacak öğretmenlerin öncelikli olarak öğretmen okulları mezunlarından seçileceği hükmü ile öğretmenlik ilk defa bir meslek olarak tanınmıştır.⁶⁰

Bu dönemin eğitim alanındaki önemli gelişmelerinden biri de Nizamname'nin okullardaki Osmanlıca denilen Türkçe öğretim dilini desteklemesidir. Gerekçesi ise, eğitimde ilerleme sağlamak için ana dilde öğretim yapılmasının şart olduğu ve bilim ve sanatta ilerleme adına bir millete yol göstermek için bunun sağlanması gerektiği olarak gösterilmiştir. Ayrıca, ana dilde öğretimin yanı sıra dilde sadeleştirme gerekliliği konusunda da bilinçlenme başlamıştır.⁶¹

Dönemin sonunda, eğitim sisteminin modernleşmesinde de artış yaşandığı ve devletin önceki dönemlere kıyasla, eğitim hususunda sorumluluk alma bilicini artırarak daha etkin rol üstlenmeye başladığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde, matbaanın merkez ve iç bölgelere yayılmasıyla birlikte, basım hayatında ivme yaşanması ve bu basımların kitap, gazete dergi vb. olarak geniş kitleler tarafından ulaşılabilirliğinin artması sonucu, geleneksel medreselerin eğitim sistemi içindeki rolü giderek azalmaya başlamıştır.⁶²

Eğitim sistemindeki modernleşme sürecinde ise bu dönemde, klasik sistem yöneticilerinden bütünüyle vazgeçme yoluna gidilmemiş ve nüfuzlarına doğrudan bir müdahalede bulunulmamıştır. Makul orandaki yöneticinin, yeniliklere karşı olumsuz tavır sergilemelerinin önlenmesi adına, çeşitli karar ve uygulama aşamalarında yer alarak sisteme katkı yapmaları yeğlenmiştir.⁶³

⁵⁸ Ahmet Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, İstanbul: 3F Yayınları, 95.

⁵⁹ Erkek, *II. Meşrutiyet Döneminde*, 54.

⁶⁰ Cavit Binbaşıoğlu, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1995, 13.

⁶¹ Akyüz, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete", 13.

⁶² Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, 106.

⁶³ Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, 103.

Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan ve aydınlanma dönemi görüşleri ile ilk kez karşı karşıya gelen aydınların zihniyetinde de bu dönemde bazı değişimler olmuştur. Batı'nın akılcı, materyalist ve pozitivist felsefesi ise bu zihniyete etki eden temel özneleri oluşturmaktadır.⁶⁴

Tanzimat Dönemi'nde eğitimde reform adına atılan tüm adımların eğitim tarihi ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki yaklaşımlara fikirsel altyapı ve tecrübe sağladığı muhakkaktır. Fakat bu değişimin yapıtaşlarının, toplumun ihtiyaçları temel alınarak planlanmaması ve bir kesimin sadece şark unsurları ile halkı yetiştirmeyi uygun bulurken, diğer kesimin sadece garp fikir ve kurumlarının taklit edilerek ülkeye taşınmasını insan yetiştirmek için yeterli kabul etmesi, bütünüyle kalıcı ve köklü sonuçlara ulaşılmasını engellemiştir.⁶⁵ Örneğin, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 1869 yılındaki kabulü önemli bir değişim hareketidir fakat sonuç olarak, Fransız örneğinin ülkenin gerçekleriyle birebir uyuşmaması ya da mesleki ve teknik eğitime bu nizamnamede hiç yer verilmemesi geçici çözüm ve ilerlemelerle hareket edildiğini göstermektedir.⁶⁶

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan dönemde; eğitim alanında başarılı sayılabilecek fakat henüz köklü sayılamayacak yenilik hareketlerine girildiği, askeri alan dışında başta eğitim kurumlarında değişiklik yapma fikrinin tartışıldığı ve yeniliklerin sahada planlı olarak uygulanmaya başladığı görülmektedir. Bu yeni dönemde, Osmanlı Klasik Dönemi'nden farklı olarak girilen tüm yenileşme hareketleri, kendisinden sonraki dönemler için bir ön hazırlık süreci olmuş ve yöneticilere tecrübe kazandırarak bir devlet hafızası oluşmasını sağlamıştır.

II. Abdülhamit'in 23 Aralık 1876'da, Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-u Esasi'yi ilan etmesi ile devletin anayasaya sahip bir monarşi olmasıyla birlikte, anayasal temellere dayalı olarak yönetilmesi vuku bulmuştu. Anayasanın üç temel maddesinin içinde; özgür ve ücretsiz eğitim, farklı inanç, eğitim ve öğretim faaliyetlerine dokunulmazlık ve tüm Osmanlı Devleti vatandaşları için zorunlu hale getirilmiş bir ilköğretim bulunmakta ve bunlar üzerindeki düzenlemeler ile ilgili ayrıntıların daha sonra belirleneceğinin altı çizilmekteydi.⁶⁷ Buna ilaveten, ilköğretime getirilen zorunluluk, Avrupa'da da aynı öğretim seviyesine getirilen zorunluluğun anayasaya girmesi ile dönem olarak uyuşması açısından oldukça önemli bir değişim olarak görülmektedir.⁶⁸

⁶⁴ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, 21.

⁶⁵ Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, 231.

⁶⁶ Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, 236.

⁶⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1997'ye)*, 195.

⁶⁸ Erkek, *II. Meşrutiyet Döneminde*, 57.

I. Meşrutiyet Dönemi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan dolayı oldukça kısa sürmüş ve Osmanlı Devleti'nin bu savaştan aldığı yenilgiyle birlikte Meclis, II. Abdülhamit tarafından süresiz olarak kapatılarak savaşın etkilerinden dolayı bu dönemde örgün ve yaygın eğitim konusunda herhangi bir faaliyette bulunulamamıştır.⁶⁹

Meclis'in feshi ile birlikte (13 Şubat 1878) 1908'e kadar geçen ve Mutlakıyet Dönemi olarak bilinen yıllar, eğitim konusunda pek çok girişim ve yeniliğe şahitlik etmiştir. Açılan meslek ve sanat okulları, duyma, konuşma ve görme engelliler için okul açılması, rüştiye ve idadilerin yaygınlaşması ve hayata geçirilemese de öğretmenliğin meslek olmasına yönelik hukuki düzenlemeler eğitim konusunda bu dönemde atılan önemli adımlardandır. Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye olarak adlandırılan ve tüm ülkeyi kapsayan yıllıkların ve eğitim istatistiklerinin yayımlanması ise eğitim odağında girilen ve bu alandaki sorunların anlaşılmasına ve analizine yönelik başlıca faaliyetlerdendir. Bunlara ek olarak, ilköğretime bütçe yetersizliğinden dolayı gerekli özen gösterilememiş, öğretim açısından azınlık ve yabancıların kurumları hariç; okul, öğretmen, program, kitap ve basın gibi unsurlar denetim altına alınmıştır.⁷⁰

Bu dönemde eğitim alanında atılan adımlar eksikliklerine rağmen, II. Meşrutiyet Dönemi'nin ıslahat ve yenileşme hareketlerinin de zeminini oluşturmuştur. Modernize edilmiş bir eğitim sistemiyle birlikte merkez ve taşra teşkilatının ilk kez oluşturulması, ilkokul, ortaokul ve lise müdürlüklerinin kurulması, İstanbul dışındaki şehirlerde eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması ve öğretmen okullarının tesisi gibi pek çok yenilik bu zeminin içinde yerini almıştır.⁷¹

Zorlu koşullar altında devletin başına geçmesiyle eğitimde geleneksel olanı koruma ve aynı zamanda modern olanı da uygulama şeklinde bir politika tercih eden II. Abdülhamit; “sultani”, “geleneksel” ve “savunmacı” modernleşme adlarıyla da anılan bir yol izlemiştir. Tanzimat Dönemi eğitim mirası bu dönemde nicelik olarak artırılırken, eğitimde nitelik olarak da ciddi bir iyileşme yaşanmıştır. Eğitimin gizil bir kuvvet olduğunun farkında olan ve onu işlevsel bir araç olarak kullanan II. Abdülhamit, Müslüman bir orta sınıf oluşturmak için mücadele vermiş ve bu konuda bir temel hazırlamak için ticari ve zirai okullar açma yoluna gitmiştir.⁷²

II. Abdülhamit'in yönetim sistemine gelen ilk örgütlenmiş muhalif tepkiler, öğrenci ve subayların çoğunlukta olduğu aydın kesimden başlamıştır. Bu tepkilerin örgütlenmiş hali ise daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alan, Hürriyet, Osmanlılık ve Meşrutiyet fikirlerini

⁶⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2007*, 223.

⁷⁰ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2007*, 225, 226.

⁷¹ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, 95,96.

⁷² Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, 78,79,84.

benimseyen ve Kanun-i Esasinin geçerli olmasını talep eden, “Genç Türkler” gurubundan gelmekteydi. Yurt içi ve dışında örgütlenip devlete karşı ayaklanmaya kadar varan baskıların sonucunda, 24 Temmuz 1908’de Meşrutiyet, II. Abdülhamit tarafından ikinci defa ilan edilerek, Osmanlı Devleti’nde eğitim alanında hızlı ve köklü değişimlere sahne olacak yeni bir dönem başlamıştır.⁷³

II. Meşrutiyet Dönemi, yaklaşık olarak 200 senedir Osmanlı Devleti’nin gündeminde olması ve devletin çöküşünü engelleyebileceği düşünülen Batılılaşma problemi ile yakından ilgilenilen bir dönemdir. 18. yüzyılda başlayan çağdaşlaşma sorunsalı ile ilgili çözüm arayışları ise adeta 1908-1918 yılları arasındaki bu kısa döneme sığdırılmıştır. 1908 yılında Jön Türklerin Batı etkisinde geliştirdikleri ve ülkede hâlihazırda cereyan eden fikir hareketleri sonucunda; Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık ve Sosyalizmin ön plana çıktığı görülmektedir.⁷⁴

Bu dönemde, politik hayat ve fikir hareketleri bakımından oldukça dinamik bir yapı ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nde göreceli olarak özgür bir ortamın oluşması, daha önce ülkeden çeşitli sebeplerle ayrılanların ülkeye dönmesi, beraberinde yaşanan Balkan Savaşları ve bunlar sonucunda oluşan göç hareketleri, sosyopolitik açıdan çok çeşitli fikirlerin meydana gelmesine, gelişmesine ve tartışılmasına imkân vermiştir. Birçok dernek/cemiyetin kurulması ve gazete ve dergiler aracılığıyla tartışılan her türlü düşüncenin toplumla paylaşılması bu dönemde gerçekleşmiştir.⁷⁵ Ancak, eğitime verilen önemle birlikte okul, gazete ve dergilerin oranında artış olmasına karşın, okuma yazma oranında düşüş yaşanmıştır.⁷⁶ Bu durumun sebebi ise, medrese ve vakıfların etkisinin azalması ve açılan yeni okulların yalnızca şehir merkezlerinde yer almasıdır.⁷⁷

Medreselerin iyileştirilmesi ya da Batılı anlamda yeni okulların açılması konusunda Tanzimat Dönemi’nde oluşan ikilem, II. Abdülhamit Dönemi’nde ikinci seçenek yararına bozulmuştur. Ayrıca, geleneksel eğitim kurumları modelinin önemi, ittihatçıların milliyetçi ve Batıcı uygulamaları karşısında, zaman ilerledikçe azalmıştır.⁷⁸ Tanzimat ve II. Abdülhamit dönemlerinde de öne çıkan; imparatorluğun içinde bulunduğu durumdan kurtarmanın yolunun modern eğitime yatırım yapmak olduğu fikri, İttihatçılar tarafından bu dönemde oldukça

⁷³ Karataş, “Osmanlı Eğitim Sisteminde”, 239.

⁷⁴ Recai Doğan, “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-4 (1998), 361.

⁷⁵ Mustafa Gündüz, *II. Meşrutiyetin Klasik Paradigmaları İçtihad, Sebili’r-reşad ve Türk Yurdu’nda Toplumsal Tezler*, Ankara: Lotus Yayınevi, 2007, 17-23.

⁷⁶ Muhammet Şahin, M. Ahmet Tokdemir, “II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (2011), 852.

⁷⁷ Kemal Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 106.

⁷⁸ Şahin, Tokdemir, “II. Meşrutiyet Döneminde”, 852.

sahiplenilmiş ve hatta modern okullarda okuyanların, Osmanlı Devleti’ni kurtaracak nesil olacağı düşünülmüştür.⁷⁹

Bu dönemde; yeni okulların açılarak çeşitliliğin artırılması, eski okulların yenilenmesi, rüştiyelerden ayrılan ortaöğretimin ilköğretime dâhil edilmesi, ortaöğretimde Fransızcanın ön plana çıkarılması ile yabancı dile verilen önemin artması ve kız çocuklarının eğitimi için önemli adımların atılması sağlanmıştır.⁸⁰

Devletin eğitim yapısı içinde okul çeşitliliğinin fazla olması ve önceki dönemlerden miras kalan eğitim ve öğretimde birlik sorununun bu dönemde de devam ettiği görülmektedir. Devlet bünyesinde eğitim öğretim sunan; devlet, vakıf, azınlık okulları, özel ve yabancı okullar ile medreseler gibi birbirinden farklı amaca yönelik kurulan okullar, birlik sorununu çözmeyi zorlaştırmıştır.⁸¹

1869 yılında kurulan Maarif sistemi yapısının tekrar nasıl düzenleneceği ve bu yapının Meşrutiyetin gerekli kıldığı yeni bir nizamname oluşturmak yoluyla mı kullanılacağı⁸², II. Meşrutiyet Dönemi’nde tartışılan konular arasındadır. Bu dönemde Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1869) hala yürürlükteydi. Hükümetin ise; söz konusu Nizamname’nin hükümlerini devam ettirmek, yeni bir kanun tasarısıyla birlikte Nizamname’yi yürürlükten kaldırmak ya da Nizamname’nin yürürlükte olmasına izin verip çeşitli eğitim konuları üzerinde ayrı ayrı yasa tasarıları hazırlamak şeklinde üç yoldan birisini tercih etmesi gerekmektedir. İlk yolu tercih etmemek için türlü nedenleri olan Hükümet, 220 madde ve 3 fasıldan oluşan Maarif-i Kanun Layihası’nı hazırlayarak ikinci yolu tercih etmiştir. Ancak layihanın kanunlaştırılamaması, eğitimle ilgili sorunların ayrı ayrı şekilde ele alınması tercihinin beraberinde getirmiştir.⁸³

Bu dönemde üzerinde tartışılan diğer bir konu, eğitimde reformun hangi kademedan başlaması gerektiğidir. Milli Eğitim Bakanı Emrullah Efendi, maarifi Tûba Ağacı’na benzeterek ıslahatın ilkokuldan ziyade yükseköğretimden başlamasını savunmuş⁸⁴, Darülmuallimin müdürü Satı Bey ise tam tersi görüşü benimsemiş fakat uygulamada her iki taraftan da başlanmıştır.⁸⁵

⁷⁹ Ercan Uyanık, “II. Meşrutiyet Döneminde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Eğitim Politikaları (1908 - 1918)”, *Amme İdaresi Dergisi*, 2 (2009), 73.

⁸⁰ Necdet Hayta, Uğur Ünal, *Osmanlı Devlet’inde Yenileşme Hareketleri (17. yy başlarından yıkılışa)*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2003, 208.

⁸¹ Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*, 198.

⁸² Necdet Sakaoğlu, “Eğitim Tartışmaları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, 482.

⁸³ Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu*, 169-170. Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*, 192.

⁸⁴ Ziya Kazıcı, “Emrullah Efendi”. *İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul: T.D.V. 1995, 165.

⁸⁵ Şahin, Tokdemir, “II. Meşrutiyet Döneminde”, 852.

Satı Bey, bu dönemde Darülmualimin Müdürü olarak görev yapmasının dışında, gerek yaptığı çalışmalar gerekse yayın faaliyetleri açısından, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Emrullah Efendi kadar etkili olan isimlerdendir. Batı'nın pedagoji yaklaşımını ülkeye getiren ve Cumhuriyet Dönemi'ne dâhi fikirleriyle altyapı sağlayan Satı Bey, ilköğretimin işe yaramaz bir yapıda olmasıyla hiçbir yükseköğretimin gelişemeyeceğini ileri sürmüş ve Tanzimat Dönemi'nde Darülfünun'u kurma çabalarının başarısızlıkla sonuçlanmasını, ilk adım olarak yukarıdan başlanmasına bağlamıştır. Ayrıca bu konuda, Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Tıbbiye'nin varoluşlarında, altlarındaki Askeri İdadi ve Rüştîyelerin etkisinin büyük olduğu örneğini vermiş, her öğretim kurumunun bir temele ihtiyacı olduğunu ve bu tarafı ihmal edilmiş kurumların, hiçbir zaman fayda vermeyeceği ve hatta varlıklarını dahi sürdüremeyeceği fikrini savunmuştur.⁸⁶

Emrullah Bey'in ise Tûba Ağacı benzetmesinden kastı sanıldığı gibi eğitimin sadece yüksekokullardan yani akademiden başlamasından ziyade, ilk ve orta kademeli okullarda öğretmenlik yapacak kişileri üniversite aracılığıyla mesleğe hazırlamaktan ibaretti. Bakan, yalnızca bir durum teşhisi yapmış ve sıralama oluşturmuştu. Neticede Emrullah Efendi, bakanlık yaptığı süre boyunca eğitimin üç kademesine de ayrı önem vererek, tüm kademeleri bir arada yürütmeye çalışmıştır.⁸⁷

Eğitimde yapılacak yenilikler konusunda oldukça tartışmalı bir döneme denk gelmesine rağmen Emrullah Efendi, fikir olarak eğitim tarihinde bahsi geçen ve "Tuba Ağacı Nazariyesi" olarak adlandırılan bir döneme damgasını vurmuştur. Her ne kadar bu düşüncesi gerçek hayatta uygulama olarak tam bir karşılık bulamasa da, günümüze kadar ulaşan ve Darülfünun tarafından da desteklenmiş bir fikir olarak pek çok destekçi bulmuştur.⁸⁸ Emrullah Efendi ve Satı Bey arasında geçen eğitimle ilgili bu ve buna benzer tartışma konuları, eğitim hususlarının toplum gündeminde ön plana çıkmasında ve Meşrutiyet Dönemi'ndeki özgürlük zemininde kurulmuş olan pek çok dernek ve siyasi partinin programında bu konulara yer verilmesinde önemli rol oynamıştır.⁸⁹

Bu dönemde, milliyetçi fikirlerin güç kazanmasıyla birlikte, okullarda kullanılacak olan dil konusu, siyasette olduğu kadar eğitim alanında da bir probleme dönüşmüştür. Temel yerel dillerle eğitime izin verilmesi, medrese eğitiminde dilin Arapça olmasından dolayı bir sorun oluşturmamaktaydı. Fakat medrese dışındaki okullarda sistemin Türkçe olarak kurulmaya başlanması ve İstanbul dışındaki bölgelere bu değişimlerin taşınması, ciddi bir problemi ortaya

⁸⁶ İlhan Aksoy, "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikası ve Satı Bey", *Gazi Türkiyat*, 3 (2008), 76.

⁸⁷ Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*, 193.

⁸⁸ Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, 170, 171.

⁸⁹ Erkek, *II. Meşrutiyet Döneminde*, 553.

çıkarmıştı. Örneğin, Arap çocukları ya Müslüman olmayanların okullarında kendi dillerinde eğitim yapacak ya da devlet okullarında Türkçe eğitimi takip edeceklerdi.⁹⁰

Bu dönemde gündemde olan ve üzerinde tartışılan bir diğer konu, kadın eğitiminin tüm kademelerde örgütlenmesiydi. Yaşanan I. Dünya Savaşı koşulları, toplumsal hayatta kadının rolünü artırmış; erkek nüfusun savaşta olması, çalışma hayatında kadınların varlığını zorunlu kılarak kadın eğitiminde gelişmeler kaydedilmesine sebep olmuştur.⁹¹

II. Meşrutiyet Dönemi; desteklenen ve tartışılan birtakım fikirler (Köy enstitüleri, alfabe meselesi) ve gerçekleştirilen yenilikler açısından, Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan eğitim atılımıyla ilgili fikirlerin tecrübe edilmesine uygun ortam oluşturan bir hazırlık basamağı olarak kabul edilebilir.⁹² Tanzimat ve I. Meşrutiyet'ten itibaren geçen süre ile kıyaslandığında daha kısa olan bu dönemde, erken Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında kabul görmüş ve hayata geçirilmiş tüm meselelerin tartışma konusu yapıldığı ve bu meselelere önceden aşına olunduğu görülmektedir.⁹³

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti üzerindeki yıkıcı etkileri ve dönemin süresinin kısalığına rağmen II. Meşrutiyet, Cumhuriyet Dönemi'nde uygulama aşamasına gelmiş pek çok fikrin ortaya çıktığı, nitelikli bir dönem olmuştur. Bu dönemde, II. Abdülhamit devri yönetiminden farklı olarak, siyasi değişim dışında benzeri görülmeyen ve herkesin devletin geçmiş ve geleceği hakkında düşünmeye, konuşmaya ve yazmaya başladığı bir devir başlamıştır. Diğer taraftan ise, devletin bünyesinde çok çeşitli ırk, din ve milliyetin bir arada olması ile zihniyet, siyasi olgunluk ve yöneticilerin siyasi yaklaşım biçimleri gibi unsurlarda var olan farklılıklar, yaşanan reform hareketlerinin benimsenme sürecinde zorluklar çıkmasına sebep olmuştur.⁹⁴

Eğitim alanındaki gelişmeler ve yaşanan zorluklar düşünüldüğünde bu dönemde, yeni okulların açılması ve eğitimde yeniliklerin yapılması gerekliliği konularında ekonomik olarak bir sıkıntı yaşanmamasına rağmen, ortak bir noktada birleşilemediği de görülmektedir. Örneğin, ilköğretime devlet kaynaklarından bütçe ayrılması konusunda yaşanan tartışmalarda, bu dönemde tüm tebaanın eşit olması kabul edildiğinden, azınlık okullarına da bütçeden pay

⁹⁰ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu*, Ankara: TTK Yayınları, 1999, 84.

⁹¹ Şahin, Tokdemir, "II. Meşrutiyet Döneminde", 855.

⁹² İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, 473.

⁹³ Doğan, "II. Meşrutiyet Dönemi", 432.

⁹⁴ Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, 219.

ayrılması söz konusu olmuştur. Bu şekilde bir uygulama yapıldığında ise devletin azınlık okullarını denetleyici duruma düşüp düşmeyeceği sorunu ile karşı karşıya kalınmıştır.⁹⁵

Eğitim bakanlarının sık sık değişmesi, Türk ve Müslüman nüfus dışındakilerin tartışılan konular üzerindeki uzlaşmaz tavırları, siyasi partiler arasındaki huzursuzluklar ve çeşitli basamaklarda iş yapacak kişiler arasındaki fikir ayrılıkları gibi sebepler, II. Meşrutiyet Dönemi'nin başlamasından I. Dünya Savaşı'na kadar yaşanan yılların düşünüldüğünden daha verimsiz geçmesine sebep olmuştur. Savaş sonrasındaki süreçte ise savaşın olumsuz etkileri, İttihat ve Terakki'nin işin başında olup güçlenmesine rağmen eğitim uygulamalarını zor bir sürece sürüklemiştir.⁹⁶

Yine bu dönemde, eğitim alanında askeri teknik okulları kurmak ve geliştirmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulsa da Merkez Milli Eğitim Teşkilatı'nda mesleki ve teknik okulları kurma ve geliştirme açısından, herhangi bir girişim dahi gerçekleşmemiştir. Ticaret dünyasının başlıca işlerinin Müslüman olmayanların elinde bulunması, tarım, ticaret ve zanaat alanında ilerleme kaydedilememesinden kaynaklı iş bulma sorunu ve Türk-Müslüman Osmanlı girişimcilerinin teknik bilgilerden yoksun olarak atıldıkları işlerinde kolay ve hızlı iş yapamamaları, mesleki ve teknik okul yetersizliğini gösteren önemli problemler arasında yer almaktadır.⁹⁷

Eğitimde eski olanı dönüştürme ve yeni adımlar atma açısından, uygulamalarda yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, Osmanlı Devleti varoluş süresince eğitim yöntemleri konusunda en çok değişimin yaşandığı dönem, II. Meşrutiyet Dönemi olmuştur. Bu dönemde, ezberci eğitimden vazgeçilip araştırma ve gözlem yapma tabanlı (o zamanki tabirle "tekşifi ve a'yani") eğitim yöntemleri kullanılmaya çalışılmış, vatan ve millet duyguları işlenmiş, yenilenen programlar aracılığıyla içeriğinde politik konular olan dersler ile resim ve el işi olan sanatsal içerikli dersler, eğitim öğretim sistemindeki yerlerini almıştır.⁹⁸

Tanzimat Dönemi'ndeki "terbiye" anlayışı açısından da farklı gelişmelere sahne olan bu dönemde, öğretmenin eğitime bakış açısı ve rol model olması açısından değişim yaşanmıştır. Bu değişimin gerçekleştiği ise, öğrencilerine ahlaktan sanata kadar pek çok alanda bilgi verme ve ezber yöntemiyle öğretmek yerine tecrübe edindirme ve düşündürme odaklı eğitim anlayışıyla rol model olma görevi üstlenen öğretmen figürünün kabul görmeye başlamasıyla kanıtlanmaktadır. Öğretmenliğin; doktorluk, subaylık, hâkimlik ve ebelik alanlarının uzmanlık uygulamaları gibi bir uzmanlık olarak kabul edilmesi konusundaki ilk ciddi girişimler, yine bu dönemde mahsul vermiştir. Ayrıca öğretmen okullarının açılması, yaşça genç öğretmenlerin

⁹⁵ Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, 220.

⁹⁶ Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, 223.

⁹⁷ Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*, 318, 319.

⁹⁸ Doğan, "II. Meşrutiyet Dönemi", 432.

yetiştirilmesi, öğretmen sayısının artırılması ve öğretmenlik mesleğine yönelik yayınların çıkarılmaya başlanması, bu alanda atılan ve Tanzimat Dönemi ile kıyaslandığında büyük sayılabilecek türden adımlar arasındadır.⁹⁹

Öğretmenler için bir diğer açılım ise bu dönemde düzenlenen kongreler konusunda yaşanmıştır. İstanbul, Manastır ve Selanik şehirlerindeki muallim kongreleri, öğretmenler arasındaki bağlılık ruhunu geliştirmiş ve dayanışmalarının artmasına sebep olmuştur.¹⁰⁰ Ayrıca, Cumhuriyet öncesi bir laboratuvar görevi gören bu dönemde, eğitim ve öğretmen problemleri basın ve mesleki dergilerde tartışılarak yeni fikir ve yaklaşımların geliştirilmesinin yolu açılmıştır.¹⁰¹

II. Meşrutiyet Dönemi'nde eğitim alanında yaşanan tüm gelişmelerin yanında, kendilerine eğitim aracılığı ile toplum mühendisliği rolü üstlenen İttihatçılar, Osmanlı Devleti'nde verilen resmi eğitim dışında bir "halk eğitim" hareketi olarak görülebilecek girişimlerde de bulunmuşlardır. Okul yaşının üzerindeki bireylere verilen gece dersleri, düzenlenen konferanslar ve gazete/dergi yayımlamak, bu girişimler arasındaki yerini almıştır.¹⁰²

Türkiye tarihi açısından, eğitim alanında yaşanan gelişmeler, II. Meşrutiyet Dönemi'nde kısıtlı gibi görünse de, en fazla eğitim yayınının yapıldığı, eğitim problemleri ile yakından ilgilenilen ve deneyim kazanılan bu dönemde; kamuoyu oluşturma çalışmaları ve dernekleşme hareketleri, basın yayının gelişmesi ile süratle artmıştır.¹⁰³

Osmanlı Devleti'nde yaşanan eğitimde dönüşüm hareketleri değerlendirildiğinde, özellikle devletin son döneminde girilen eğitim alanındaki yeniliklerin, Cumhuriyet eğitim sisteminin düşünsel zeminine bir hazırlık aşaması olduğu görülmektedir. Bu dönemde, eğitim ideolojisindeki farklılıklar açısından üç dönem ön plana çıkmaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemine eğitim sistemindeki temel yapılanma bakımından miras kalan bu dönemler; rüştiyelerin dönemi olan Tanzimat, idadilerin dönemi olan II. Abdülhamit ve sultanilerin dönemi olan II. Meşrutiyet'tir. Bu dönemlerin eğitim sistemleri arasında yapısal olarak anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarının etkisiyle ideolojik açıdan birbirlerinden farklı dönemler olduğu görülmektedir.¹⁰⁴

Tanzimat Dönemi'nden başlayarak eğitim alanında girilen değişim hareketleri, çoğu zaman değişime uğrayarak aktarılsalar da, Cumhuriyet eğitim reformuna düşünsel ve pratik olarak bir

⁹⁹ Doğan, "II. Meşrutiyet Dönemi", 432.

¹⁰⁰ Erkek, *II. Meşrutiyet Döneminde*, 553.

¹⁰¹ Akyüz, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken", 19.

¹⁰² Uyanık, "II. Meşrutiyet Döneminde", 85.

¹⁰³ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri*. Ankara: Ocak Yayınları, 1994, 40.

¹⁰⁴ Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Eğitim", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 12 (2008), 14.

zemin hazırlamış ve gidilen değişikliklerin önceden tartışılmış ve üzerinde düşünülmüş olması avantajını yaşatmışlardır. Böylece, Cumhuriyetin yönetici kadrolarına önceki dönemlerde başlayan eğitim reformlarını olgunlaştırma ve tamamlama fırsatı doğmuştur. Bu durumu, özellikle eğitimin temel taşı olan insan yetiştirme konusundaki dönemsel aşamalarda görmek mümkündür. Örneğin Meşrutiyet Dönemi'nde, Klasik Osmanlı Dönemi düşüncesinin ötesinde “çocuğun” bir “birey” ve “vatandaş” olarak görülmeye başlanması ve yeni bir nesil yetiştirme düşüncesinin ortaya çıkarılması, Cumhuriyet Dönemi'nde tamamlanacak bir düşünsel değişimin oluşmasını kolaylaştırmıştır.¹⁰⁵ Diğer bir örnek ise, 1870'te kurulan Darülmuallimatın yetiştirdiği aydın kitlenin, Cumhuriyet sisteminde kadınlar konusunda yapılan köklü değişikliklerde büyük rol oynamasıdır.¹⁰⁶ Buna ek olarak, ilköğretimin zorunlu hale getirildiğini ve parasız (meccani) olduğunu karara bağlayan bir kanun olan ve 1913'te yürürlüğe giren “İlköğretim Geçici Kanunu” da (Tedrisat-ı İptidaiye Kanuna Muvakkati) Cumhuriyet Dönemi'nde çoğu maddesinin aynı kalarak kabul edildiği bir kanundur.¹⁰⁷

II. Meşrutiyet Dönemi'nin, eğitim alanında atılan modern adımların ve bu alandaki değişim hareketlerinin yeni dönüşümleri kısıtlayıcı koşullarına rağmen, Cumhuriyet'e bıraktığı tecrübe ve miras açısından, Türkiye'nin eğitim tarihi altyapısının oluşmasında büyük bir birikim sağladığı görülmektedir. Bu dönemde Cumhuriyet eğitim sistemine kalan miras olarak; Batı'dan çeviri ve telif eserlerle eğitimin gidişatını yönlendiren çalışmalar yapılması, okulların hedeflerinin belirlenmesi, müfredatın bilim temelli yeniden düzenlenmesi ve eğitim alanındaki deneyimlerin dergiler aracılığıyla aktarılması gibi çalışmalar dikkat çekmektedir. Bunların yanında, Batı'daki eğitim yaklaşımlarının incelenmesi ve uygulanabilirliğinin araştırılması için “Terbiye Encümeni” birimi oluşturulması ve laboratuvar kurulmasındaki maddi zorluklar sebebiyle öğretmenlere dergiler aracılığıyla ders materyali hazırlama ve kullanma ile ilgili bilgiler verilmesi oldukça dikkat çekicidir. Eğitim alanında yaşanan tüm girişimlere rağmen; kısıtlı gelirden kaynaklanan araç gereç eksikliği, eğitim bakanı ve beraberindeki kadroların sık değişiminin bir belirsizlik ortamı oluşturması ve yeni uygulamaları gerçekleştirecek sayı ve nitelikte öğretmenin bulunmayışı gibi sebepler, eğitim sistemindeki sorunların çoğunlukla tespit aşaması ile sınırlı kalmasına neden olmuştur.¹⁰⁸ Tüm bu sınırlamalara rağmen, Tanzimat ile başlayıp II. Meşrutiyet ile devam eden eğitimde yenileşme dönemi, Cumhuriyet Dönemi'nde

¹⁰⁵ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-2007*, 178, 181.

¹⁰⁶ Akyüz, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim Öğretim”, 22.

¹⁰⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-2007*, 294.

¹⁰⁸ Ali Ünişen, Hikmet Celkan, “II. Meşrutiyet Döneminde İstanbul'da Yayımlanan Başlıca Mecmualardaki Eğitim Bilimleri ile İlgili Makalelerin Değerlendirilmesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2017), 294-296.

eğitim alanında modern adımlar atılması konusunda tecrübe sağlamış ve Türk eğitim tarihinde bir geçiş dönemi rolü üstlenmiştir.

1.1.2. Balkan Savaşlarından Milli Mücadele'ye Eğitimde Dönüşüm

Osmanlı Devleti'nin son döneminden başlayarak Cumhuriyet Dönemi'nin inşasına kadar Balkan Savaşı (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922) gibi üç büyük mücadele yaşanmıştır. Bu mücadeleler sonucunda Türk milleti, elinde vatanının yarısı kalmış, erkek işgücünün oldukça azaldığı, sanayi ve parasal kaynak bakımından çok zor durumda olan bir ülke tablosuyla karşı karşıya kalmıştır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen millet, Mustafa Kemal'in öncülüğünde mücadele ruhunu kaybetmemiş ve yeni kurulacak devletin idealiyle bilinçli ve güçlü kalmayı başarabilmiştir.¹⁰⁹

Birbirini takip eden savaşların eğitim hayatına yansımaları sayısal verilere de yansıdığı üzere oldukça olumsuz olmuştur. Örneğin, 1913-1914 eğitim öğretim yılında 544.730 öğrenci okullara devam ederken, 1923-1924 eğitim-öğretim yılında bu sayı 347.707'ye düşmüştür. Bu düşüşün ilk nedenini, savaşların sonucunda oluşan maddi ve manevi etkiler oluşturmaktadır. Milli Mücadele Dönemi sonrasında ise yatılı okul ve Darüleytamlara giden öğrenci sayısı 1.034'ü kız ve 5.844'ü erkek öğrenci olmak üzere toplam 6878'i bulmuştur. Bu dönemde savaş herkes kadar çocukları da derinden etkilediğinden, okullarda çeşitli merasim ve etkinlikler düzenlenerek bu etki azaltılmaya çalışılmıştır.¹¹⁰

Balkan Savaşı yenilgisinin ülkenin gidişatı üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler üzerine, II. Meşrutiyet aydınlarının hem topluma hem de kendilerine yönelik yaptıkları eleştiriler, çocuk ve gençlerin eğitimi konusunda bir dönüşümün başlamasına sebep olmuştur. Aydınlar, bu savaşlarda alınan yenilginin asıl olarak cehalet ve halkın memurluk işine verdiği ileri değerden kaynaklandığını tartışmışlar, eğitim sisteminin artık memur yetiştirmenin ötesine geçerek; bilim, sanat, teknoloji, ticaret vb. alanlarda uzman kişiler yetiştirmesi gerekliliğinin altını çizmişlerdir.¹¹¹

Cumhuriyet Dönemi'ne miras kalan bu eleştirel yaklaşım, yeni Türkiye'nin eğitim yapılanmasındaki dönüşümünü oluşturan fikri temellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Balkan Savaşı'ndan sonra henüz bir fikir haline bile gelemeyen varlığını yitirmesine rağmen

¹⁰⁹ Karagözoğlu, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", 193.

¹¹⁰ Betül Bayır, *İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid-i Tedrisat'a Türkiye'de İlköğretim (1908- 1924)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2007, 300.

¹¹¹ Akyüz, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete", 9.

“devletin çöküşünü ancak eğitim ve öğretmenler önleyecektir” yaklaşımı, oldukça yaygın hale gelmiştir.¹¹²

Balkan Savaşı sırasında özellikle bir “*maarif ordusu*” oluşturulmadıkça devletin varlığını dahi sürdüremeyeceği düşüncesi hâkim olmuştur. Bunun sebebi ise savaşları kazanan ülkelerin, orduları ile değil, öğretmenleri ile galibiyet aldıkları söylemlerinin yaygınlaşmasıdır.¹¹³

Bu savaştaki yenilgi üzerine eğitimin ülkedeki eksikliğine odaklanan Ömer Lütfü’nün; “Gerçekte, yaygın cehalet fikrimce yenilgi nedenlerimizin en birincisidir. Galiplerimiz Balkan orduları değil, Balkanların ilkokul öğretmenleridir. Balkan ordularını oluşturan Balkan milletlerinde bir ayda yüce bir gaye doğmuştur ki bu gayeyi doğuran şey öğretmenlerdir.” ifadesinde, savaşın kaybedilme sebeplerinden en önemlisinin ortaya konduğu görülmektedir. Balkanlarda öğretmenlik yapan Ethem Nejat Bey ise, o bölgedeki eğitim sistemi ve öğretmenlerin, Osmanlı Devleti’ndeki karşılıklarına olan üstünlüğünden söz ederken, köy öğretmenlerinin dahi üniversite mezunu olduğunu ve Osmanlı Devleti’ne karşı olan çetelere danışmanlık yaptıklarını¹¹⁴ belirterek Ömer Lütfü’nün düşüncesini desteklemektedir.

Balkan Savaşı kolay bir savaş olmamakla birlikte aynı zamanda Osmanlı ordusu ve Türk toplumu için derin etkiler oluşturmıştır. Bu savaşta “Neden yenildik” sorusuna ilişkin geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Bu literatür içinde, çok sayıda bilimsel ve duygusal makale, broşür, kitap ve inceleme bulunmakta olup, bu dönemde pek çok yerli, yabancı, sivil ve asker yazar kendilerini göstermiştir.¹¹⁵ Ayrıca bu dönemde, eğitimin önemi konusunda fikir birliğine varılmış; eğitim dernekleri ve yayınlarında artış görülmüş ve neredeyse yazabilen herkes eğitimle ilgili fikirlerini kaleme almıştır. Bunun yanında, eğitim alanındaki gelişmeler adına niteliksel yerine daha niceliksel girişimlerde bulunulmuştur. Örneğin, asıl hedef okullaşmanın hızlılığını sağlayarak daha fazla okul inşa etmektir ve bu oranda yaşanacak artışın devlete bağlılığı da artıracak düşüncesi hâkimdir.¹¹⁶

Balkan Savaşları nedeniyle Rumeli Osmanlı Devleti’nin elinden çıkınca, orada yaşayan Türklere yapılan baskı sonucu, Osmanlı ideolojisi çökmüş ve Türk aydınları yeni bir ideoloji arayışına ve tartışmasına yönelmiştir. Yenilginin sebeplerinin araştırılmaya başlanmasıyla birlikte, Balkan uluslarının arasında yayılan milliyetçilik kavramı da tartışılır hale gelmiştir.¹¹⁷

¹¹² Akyüz, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete”, 18.

¹¹³ Ebubekir Keklik, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Eğitim Sorunu ve Osmanlı Aydınları”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 4 (2020), 1487.

¹¹⁴ Zafer Yılmaz, Kemal Bakır, “Balkan Milliyetçiliğinin Türk Eğitim Düşüncesine Etkileri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (2009), 56.

¹¹⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C.3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, 583.

¹¹⁶ Keklik, “İkinci Meşrutiyet Döneminde”, 1491.

¹¹⁷ Yılmaz, Bakır, “Balkan Milliyetçiliğinin”, 55.

Eğitim alanında ve savaşın kazanılmasında Balkan uluslarının gösterdiği başarı, Osmanlı Devleti'nin klasik eğitim anlayışının da ortadan kalkmasına zemin hazırlayarak, eğitimin millileşmesi düşüncesinin doğmasını sağlamıştır.¹¹⁸

Bu savaştan sonra özellikle Müslüman olan Arnavutların bağımsız olması, Osmanlı-Türk aydın kesimi arasında Türklük duygusunu artırarak, İttihatçıların dikkatlerini Türk unsuruna çevirmelerine sebep olmuştur. Bununla beraber, Anadolu'daki Müslüman Türklerin eğitimi ve kalkınması ön plana çıkarılarak bu durum, İttihat ve Terakkinin Türkler açısından bir temsilci rol oynaması fikrini sağlamlaştırmıştır. Bu dönemde, Türkiye'nin yegâne kurtuluşunun eğitim olduğu ve milli bir eğitimin gerekliliği konusundaki farkındalığın oldukça yükseldiği görülmektedir.¹¹⁹

Balkan milliyetçiliği; saldırganlık, isyan ve savaşlar sonucunda milliyetçiliğin yeniden yapılandırılmasını oldukça etkilemiştir. Bu bölgede yaşanan isyan ve savaşta alınan yenilgi, Osmanlı eğitim sisteminin yetersizliği konusunda “acı bir tecrübe” kazanmasını sağlayarak, Balkan uluslarının eğitimlerinin dayanağı olan felsefi yaklaşımlardan etkilenmesine yol açmıştır. Daha sonra ise bu yaklaşımlar; eğitimde bilimcilik, milli idealizm, vatanseverlik, milli seçkincilik, genel milliyetçilik ve kültürel milliyetçilik gibi ideolojilerle kendini göstermiştir. Söz konusu milliyetçilik, Avrupa'nın, Tanzimat'tan beri süregelen, özgürlük ve milliyetçilik düşüncesinden etkilenen Türk aydınlarının, Türk milliyetçiliği çizgisine kaymalarını hızlandırmış hatta onların, üzerinde düşünme fırsatı dahi bulamadan bu ideolojiyi kabul etmelerini sağlamıştır. Neticede, bu süratli kabul ile birlikte Türk aydınları, milliyetçilik düşüncesini, felsefi ve sosyolojik açıdan temellendiremeden yalnızca eğitim öğretim açısından ele alabilmiştir. Bu sebeple, Türk eğitim düşüncesinin yeniden yapılandırılmasına yönelik girişimler, milli ve bilimsel olarak iki nitelik kazanmış ve özellikle yükseköğretim, bilimin kaynağı olarak esas alınmıştır.¹²⁰

Balkan Savaşları, Anadolu'nun eğitim bakımından ayağa kaldırılma fikrini besleyen bir savaş olmuştur. Bu savaşla birlikte, Türk Milletinin yükselişinin Anadolu'nun yükselişiyle olacağı farkındalığı oluşarak, bölgeyi eğitim yönünden yükseltecek çareler aranmaya başlanmıştır. Vatandaşlık eğitimi özellikle Anadolu'nun bir vatan haline gelmesinde etkili olmuş, dil ve tarihe ayrı bir önem verilmeye başlanmıştır.¹²¹

¹¹⁸ Yılmaz, Bakır, “Balkan Milliyetçiliğinin”, 57.

¹¹⁹ Keklik, “İkinci Meşrutiyet Döneminde”, 1492.

¹²⁰ Yılmaz, Bakır, “Balkan Milliyetçiliğinin”, 68.

¹²¹ Funda Selçuk Şirin, “Türk Aydınının Anadolu'ya Yönelişinde Balkan Savaşlarının Rolü”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2 (2013), 542.

Neticede Balkan yenilgisiyle, öğretmen ve eğitimin toplum üzerindeki değiştirme etkisi anlaşılmış, “Toplumu kurtarıcı, ülkücü, idealist öğretmen” söylemi ortaya çıkmıştır. Ancak, 1914’de bu savaştan daha büyük bir felakete adım atılması yeni sorunları ve bu söylemin kâğıt üzerinde kalmasını beraberinde getirmiştir.¹²²

I. Dünya Savaşı’nda, Balkan Savaşı’nın eğitim öğretimde oluşturduğu çıkmazlar devam etmiştir. Pek çok okul öğretmensizlik sebebiyle kapatılmış, kapatılmayan okullarda ise, sınavlar zamanında yapılamamış ve eğitim öğretim düzeni bozulmuştur. Ayrıca belli yaşlardaki öğretmenlerin seferberliğe çağırılması ve öğretmen okulu mezunlarının yetersizliği öğretmen açığına yol açmıştır.¹²³

Meşrutiyet döneminde iyi öğrenim görmüş genç neslin önemli bir bölümünün I. Dünya Savaşı’nda şehit olması da bu felaketin eğitim alanına nasıl yansıdığını göstermektedir. Bunun yanında, öğretmen okullarının öğrencileri ve öğretmenleri bu savaşa dâhil edilmediğinden İstanbul Darülmualimin’de kültürel çalışma ve yayınların arttığı bilinmektedir. Tüm bu çabalara rağmen 1912-1918 yılları arasında Ekim ayına kadar yaşanan savaşlar, ülkede eğitim-öğretimin aksamasıyla sonuçlanmış, Cumhuriyet Dönemi’nde ciddi kadro sıkıntılarına yol açmıştır.¹²⁴

Eğitimde millileşme ve yenileşmeye yönelik adımlar da atılmaya çalışılan bu dönemde, birçok ideoloji, teori ve fikir üretilmiş ancak savaş koşullarının oluşturduğu ekonomik, siyasi ve insan kaynağı sorunlarından dolayı istenilen neticeye ulaşılamamıştır.¹²⁵ Özellikle 1908’de II. Meşrutiyet’in yürürlüğe girmesinden sonra Islah-ı Medarisin reformu (medreselerin yeniden düzenlenmesi) konusunda bir miktar ilerleme sağlanmışsa da savaşın olumsuz koşulları bu durumu da etkilemiş ve eğitim adına yapılan önceki birikimler de bir hayli zarar görmüştür.¹²⁶

Diğer taraftan savaş koşullarına rağmen, eğitim alanında yaşanan bazı aksaklıkların düzeltilmeye çalışılması ve bu istikamette bazı kanunların çıkarılması oldukça dikkat çekicidir. Örneğin bu dönemde, savaş nedeniyle terfi sınavları sekteye uğrayan Harbiyeli öğrencilerin ve veteriner okulu mezunlarının bir mağduriyet yaşamaması adına kanunlar çıkarılmış, mağdur başka öğrenciler için ise nizamnameler yayımlanmaya devam edilmiştir.¹²⁷ Buna ilaveten, 1912’de adı İstanbul Darülfünunu olarak değiştirilen ve aynı yıl bir bölümü fakülteye

¹²² Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-2007*, 294.

¹²³ Selçuk Uygun, “I. Dünya Savaşı Çanakkale Cephesinde Öğretmenler”, *SDU International Journal of Educational Studies*, 1 (2019), 59.

¹²⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-2007*, 294.

¹²⁵ Yılmaz, Bakır, “Balkan Milliyetçiliğinin”, 68.

¹²⁶ Nurettin Gemici, “Osmanlı Devleti’nde Eğitim Sistemi ve Kurumları”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 72 (2019), 56.

¹²⁷ Nazan Şahin, *Takvîm-i Vekâyî’ye göre Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nde Eğitim Hareketleri*, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, 312.

dönüştürülen Darülfünuna, Almanya'dan 20 profesör davet edilerek üniversitenin fen, edebiyat ve hukuk alanlarındaki eğitim kurulunun güçlendirilmesi¹²⁸ savaş koşullarında eğitim konusunda atılan adımlara başka bir örneği teşkil etmektedir.

Öğrenme ve öğretme sürecini olumsuz etkileyen I. Dünya Savaşı'nın, dönemin siyasi değişim ve eğitim politikaları incelendiğinde, öğrenciler ve öğretmenler arasında milli bilincin gelişmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Darülfünunda müderris olan İsmail Hakkı'nın *"Çanakkale müdafaası nedir?"* adlı yazısındaki; *"Çanakkale müdafaası yapılmış kazanılmıştır. Lakin yalnız askerler ve kumandanlar için bitmiştir. Bizim için bitmemiştir, başlamamıştır bile..."* sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir. Aynı yazıda İsmail Hakkı; *"Çanakkale müdafaasından bir pay-ı taht kazandık diyenlere itiraz etmem. Lakin bu müdafaada kazandığımız maneviyatın birkaç İstanbul'dan büyük olduğuna kanaat ederim."*¹²⁹ ifadeleri, savaşın milli ve manevi değerler açısından nasıl bir bilinç uyandırdığını gözler önüne sermektedir.

Balkan ve I. Dünya Savaşı koşulları, bazı yeni derslerin de programa eklenmesine aracı olmuştur. Örneğin, 1913 yılının Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkatinin ilköğretim programında; erkek çocukları için *"Talim-i Askeri"* ve tüm öğrenciler için *"Hıfzısıhha"*, *"Mektep Oyunları"* ve *"Terbiye-i Bedeniye"* gibi derslerin yer alması, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Planlama olarak, Beden Terbiyesi dersinin haftada bir saat ve kız ve erkek sultanilerin programında uygulandığı, Okul Oyunları ve Askeri Talim derslerinin ise, sabah ve akşam olmak üzere haftada iki üç gün şeklinde verildiği bilinmektedir. Bu derslerin bazıları, özellikle gençleri doğrudan askerliğe hazırlamak amacını taşımaktadır.¹³⁰

I. Dünya Savaşı'nın eğitim alanına etkilerinden biri de Savaşın sona ermesiyle birlikte Anadolu'daki yabancı okullara karşı bakış açısının değişmesidir. İstanbul Hükümetinin savaşta galip gelen devletlerle iyi ilişkiler içinde olmaya çabalaması ülkeyi yabancı okulları konusunda çeşitli zorluklarla mücadeleyle sevk etmiştir. Ayrıca, ülkedeki yabancıların okul açma taleplerinin de ısrarlı şekilde arttığı görülmektedir. Örneğin Fransızlar, Ankara'da açacakları iki okulu, biri sinema binası diğeri de yetim Türk çocuklarının eğitim gördüğü Sanayi Okulu olarak belirlemiş ve bu konuda son derece ısrarlı tavırlar sergilemişlerdir. İstanbul Hükümetinin Fransızların bu isteklerini çeşitli sebeplerden reddetmesine ve bunların yerine başka binalar önermesine rağmen, bu durum önerilen binaları almak istememeleriyle ve bina bedellerini ödemeyi de reddetmeleriyle çıkmaza girmiştir. Daha sonra ise Hükümet tarafından Fransızlara

¹²⁸ Gemici, "Osmanlı Devleti'nde", 54.

¹²⁹ Uygun, "I. Dünya Savaşı Çanakkale", 60.

¹³⁰ Volkan Aksoy, "Bir Çocuk Dergisinde Birinci Dünya Savaşı ve Yansımaları: Talebe Defteri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 39 (2019), 493.

açıklama yapılarak bölgede bina bulmanın zorluklarından bahsedilmiş, bulunacak binanın bedelini ödemeleri gerektiği aktarılmıştır. Bu gibi hadiseler bağlamında, galip devletlerin şartsız koşulsuz Osmanlı Devleti kurumları üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmaları ve bunu kendilerinin hakkı olarak görmeleri, Devlet’e bakış açılarının ne denli üstten hale geldiğini kanıtlar niteliktedir.¹³¹

Balkan Savaşı’nı takip eden 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı’nda, Osmanlı Devleti, her ne kadar Çanakkale başta olmak üzere bazı cephelerde önemli zaferler elde etse de, 4 yıl süren bu savaşı kaybetmiş ve 30 Ekim 1918’de İtilaf devletleriyle Mondros Mütarekesi’ni imzalamıştır. Müttefik devletlerin İstanbul’u ve ülkenin pek çok bölgesini işgal ettiği Mütareke Dönemi,¹³² Türk halkının bağımsızlık mücadelesini Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlatması¹³³ için de itici bir rol oynamıştır.

Türklerin işgalci devletlere karşı bağımsızlık mücadelesi dönemi olan Milli Mücadele, eğitimde dönüşüm konusunda ülkenin iki taraflı bakış açısıyla değerlendirilmesi gereken bir dönemdir. Bu dönemde, Ankara Milli Hükümeti ve Osmanlı Hükümeti eğitim sistemleri aynı anda hüküm sürmüş ve eğitimde karar mekanizması olmuşlardır. Mütareke Dönemi’nden Saltanatın kaldırılmasına kadar olan sürece dek ülkenin eğitim sisteminde iki eğitim bakanlığı hâkim olmuştur. Kurtuluş Savaşı boyunca, Ankara Hükümeti tarafından düzenlenen eğitim konulu toplantılar yapıp projeler hazırlanırken, İstanbul Hükümetince onaylanmış ders kitaplarında yer alan ulusal kimlik “Türk ulusçuluğu” şeklinde belirginleşmiştir.¹³⁴

Kurtuluş Savaşı yıllarında eğitime verilen değer milli bağımsızlıkla eşdeğer olmuştur. Bu yönde yapılan birçok çalışmanın arasında Maarif Vekâletinin kurulması vardır. Kuruluşuyla birlikte eğitim ile ilgili sorunlara ve öğretmenlerin maaşlarını alamaması gibi süregelen konulara eğilen vekâlette, 1920 ile 1923 yılları arasında Rıza Nur, Hamdullah Suphi, Mehmet Vehbi ve İsmail Safa bakanlık yapmışlardır. Kurtuluş Savaşı’nın sona erdiği dönemde görev alan İsmail Safa Bey’in bakanlığı döneminde yapılan çalışmalar, savaşın bitmesinin de verdiği eğitime yoğunlaşma fırsatıyla dönemin en kalıcı çalışmaları arasında yerini almıştır.¹³⁵

Kurtuluş Savaşı Dönemi’nde eğitim öğretim kurumlarını, savaş koşulları altında koruma ve yönetme evresinde Mustafa Kemal başkanlığında toplanan İcra Vekilleri Heyetinin 9 Mayıs

¹³¹ Ahmet Sezgin, “*Milli Mücadele Döneminde Anadolu’da Eğitim Faaliyetleri*”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, 336.

¹³² Mütareke Dönemi, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile 1 Kasım 1922’de Saltanatın kaldırılması tarihine kadar devam eden döneme verilen isimdir. Bkz. Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, 29.

¹³³ Akyüz, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete”, 20.

¹³⁴ Alkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda”, 19.

¹³⁵ Ahmet Kuşçi, “Milli Mücadele Dönemi Türk Eğitim Tarihi (1920-1923)”, *Kafdağı*, 2 (2021), 162.

1920 tarihli programında yer alan eğitim işleri için belirlenen metin 1920'nin eğitim çabalarını göstermesi bakımından önemlidir. Programda yer alan ve mecliste okunan:

“Maarif işlerindeki gayemiz, çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dini ve milli bir hale koymak ve onları cidal-i hayatta muvaffak kılacak, istinatgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimad-ı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsil bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i âliyye isâl eylemek, tedrisatı resmiyeyi, bütün mekteplerimizi en ilmi ve asıl olan bu esasat ile kavaid-i sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizac-ı millete ve şeraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananat-i tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmi ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lugatleri toplayarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruhu milliyeyi nemalandıracak asiir-i tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, âsan atikail-milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, garp ve şarkın müellefat-ı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin lufz-ı hayat ve mevcudiyeti için en mühim âmil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mekâtib-i mevcudiyeyi hüsnü' idare etmektir.”¹³⁶

ifadesinde özellikle son cümle, yabancı devletler tarafından işgal edilmiş topraklarda devletin eğitim kurumlarına sahip çıkmanın ve maarifle ilgili işlere el koymanın ilk ve en açık göstergesidir.

Bu programın beyan edilmesini izleyen günde, 10 Mayıs 1920'de, Maarif Vekili Rıza Nur tarafından maarif müdürlüklerine gönderilen genelgeyle hâlihazırdaki tüm eğitim ve öğretim kurumları ile öğretmenlerin sayı ve durum bilgilerinin gönderilmesi istenmiştir. Buradan da anlaşılaçağı üzere, mevcut durumun ihtiyaç analizini yapmak, eğitim alanında atılan ilk adımdır. Buna ek olarak, Türk kültürü hazinesini değerlendirme ihtiyacından doğan Hars Dairesi oluşturmuş, 1926'da Talim ve Terbiye Dairesi'nin kuruluşuna kadar bu dairenin hizmet vermesi sağlanmışır. İstatistik Dairesinin sayı ve malzeme bakımından Maarif Vekilliğı'ni desteklemesi kadar Hars Dairesi de, Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün tabiriyle, “*milletten ve halktan aldığı gücü değerlendirmesi ve eğitimin millileştirilmesine katkı sağlaması*” bakımından oldukça önemli görülmüştür.¹³⁷

Milli Mücadele Dönemi, eğitim öğretimde aksamanın da her yönüyle hissedildiğı bir dönem olmuştur. Eğitim öğretim işlerinin yürütülememesinde öğretmen maaşlarının ödenememesi de etkilidir. Uzun süre ödenemeyen maaşlardan dolayı, öğretmenlerin istifa etme ve bundan ötürü eğitimin aksama riski vuku bulmuştur. Aydın ilinden meclise gelen bir dilekçede, öğretmenlerin mağduriyet yaşadığı, bu durum sürdüğü takdirde istifa edecekleri ve eğitimin yarım kalacağı malumatı verilmiştir. Benzer şekilde Kütahya vekili Cevdet Bey; öğretmenlerin greve gittiklerini ve neredeyse tüm okulların bu sebeple kapalı olduğunu, çocukların okullarda olması

¹³⁶ Hıfzırrahman Raşit Öymen, “Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi”, *Belleten*, 204 (1988), 1013.

¹³⁷ Öymen, “Cumhuriyet Eğitimine Geçişte”, 1015.

gerekirken sokakta gezdiğini ve bu durumun öğretmenlerin maaş almamalarından kaynaklandığını belirtmiş, memleketin cehaletle savaşması için okulların gerekliliği konularını dile getirerek maarif vekilinden cevap talep etmiştir. Bu konuşmadan sonra Tokat öğretmenlerinin dokuz aydır maaş alamadıkları için greve gittiğinin dile getirilmesi üzerine, Maarif Vekili Dr. Rıza Nur;

“Maaşların öncelikle muallim maaşlarının 11 Eylül’e kadar ödeneceğini Maliye Vekâleti söyledi ancak bunu ödeyemedi. Bize Tokat, Zile, Amasya, Niğde vs. yerlerden öğretmen ve memurlardan gelen yazılarda dokuz aydır maaş alamadıkları yazılı. Meseleyi takip ediyoruz. Fakat ne yapayım? Para cebimde değil ki çıkarıp vereyim...”¹³⁸

sözleriyle durumun zorluğunu ortaya koyan açıklamalarda bulunmuştur. Aynı şekilde Maarif Nazırı Said Bey de; “*Maaşı ödenmeyen muallimler için bizim elimizde bir şey yok, Maliye Nazırı ne verirse ona göre ödemede bulunuruz.*” diyerek ancak ödenek geldiğinde maaşların ödenebileceğini dile getirmiştir. Yapılan grevler ve kapatılan okullar, halkın gözünde öğretmen saygınlığının azalması tehlikesini ortaya çıkararak, öğretmenlerin eğitimin bu gidişatıyla ilgili tek suçlu ilan edilmesini beraberinde getirmiştir. Bu anlayışı ortadan kaldırmak için ise bir yazı kaleme alınarak; “*Milletimiz asla muallimlerin bu hareketlerini mektepler buhranına neden olan bu hareketlerini grev olarak nitelermemeliler. Çünkü muallimler emeklerinin karşılığını almak istemişlerdir, bu onların hakkıdır. Anlayışlı olalım.*”¹³⁹ sözleriyle halkın nabzı düşürülmeye çalışılmıştır.

Maaş ödemelerinin düzensizliğine ek olarak, özellikle ilköğretmenlerinin belirsiz maaş durumu öğretmenleri, Cumhuriyetin ilk yıllarında bir hayli zor durumda bırakmıştır. Ücretleri, merkezi hükümet tarafından verilen ortaokul öğretmenleri için durum ilköğretmenleri kadar kötü olmamış ancak Vilayet bütçelerinden maaş alan ilköğretmenlerinin ödemelerine bu bütçeler yetişemeyerek, ödemelerde bazen sekiz, on ve hatta on iki ayı bulan gecikmeler olmuştur. İlkokul öğretmenlerinin maaşlarının her ne kadar ulusal bütçeye aktarılması düşünülse de, kaynakların yokluğu bu fikirden vazgeçilmesine yol açmış ancak yerine getirilemese de tüm valiliklere bu maaşlara öncelik verilmesi talimatı verilmiştir. Bu durum, harcanan tüm emeğe rağmen ilköğretimin gelişmemesinin temel sebeplerinden biri olmuştur. Öğretmen maaşlarının ödenememesinin yanı sıra, ilköğretim giderleri de il özel idarelerinin zayıf bütçesinden karşılandığından, okullarda araç gereç yetersizlikleri de oldukça yüksek seviyelere çıkmıştır.¹⁴⁰

¹³⁸ Bayır, *İkinci Meşrutiyet’ten Tevhid-i Tedrisat’a*, 238, 239.

¹³⁹ Bayır, *İkinci Meşrutiyet’ten Tevhid-i Tedrisat’a*, 238, 239.

¹⁴⁰ İlhan Başgöz, Howard E. Wilson, *Educational Problems in Turkey 1920-1940*, Indiana University Publications, 1968, 40,41. Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-2007*, 382.

1924 yılında John Dewey ve 1925 yılında ise Alman eğitimci Kuhne tarafından öğretmen maaşlarının yetersiz olduğu ve böyle devam ederse öğretmen sayılarında azalma olacağı tehlikesi bildirilmiştir. Bunu müteakiben, 1925-1929 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati Bey döneminde öğretmen ücretlerinde iyileştirme yapılmış, ancak 1929 yılında tüm dünyada yaşanan ekonomik buhranın etkilerinden dolayı ödenekler kaldırılarak, öğretmenlerin ekonomik durumu kötüye gitmiştir.¹⁴¹ Eğitime genel bütçeden ayrılan pay da süregelen savaş şartlarının etkisiyle gittikçe azalmış, ayrı bir bütçesi olmayan Eğitim Bakanlığı, eriyen bütçeden avans isteyemez konuma gelmiştir. Bu dönemde, ulusal fondan eğitime ayrılan bütçe %1'in yarısı kadar olup¹⁴², Aydın Milletvekili Tahsin Bey yaptığı bir meclis konuşmasında, ezelden beri eğitimde geri kalmışlık şikâyetinde bulunulmasına karşın en az bütçenin yine eğitime ayrılmasından söz ederek durumun çelişkili olduğunu ifade etmiştir.¹⁴³

Eğitim kurumlarında öğretmen açığını önlemek amacıyla alınan tedbirler de Kurtuluş Savaşı sırasında dikkat çeken gelişmelerden olmuştur. Öğretmen açığının üst seviyelere çıkması üzerine, TBMM 7 Mart 1921'de; "Muallimin ve Talebenin Askerlikten Tecilleri Hakkında Kanun" çıkarmış ve bu kanunla öğretmenler, öğrenciler ve medrese mensuplarının askerlik görevleri tecil edilmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı'nda birçok öğretmenin şehit olmasından dolayı eğitimin sürdürülemeyeceği endişesi, bu kanunun çıkarılmasında etkili olmuştur. Savaş sırasında, Ankara Hükümeti otorite boşluğunu hızlı şekilde doldurmaya yönelerek, Milli Mücadele güçleri tarafından kontrol edilen bölgelerdeki kapalı okulları açma çalışmalarına başlamış ve maaş alamayan öğretmenler için bütçeden ödenek ayırarak atama, terfi ve özlük haklarıyla ilgili düzenlemeler yapmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin tek bir çatıda toplanmasını sağlayan ve daha sonra "Türkiye Muallime ve Muallimler Birliği" adını alacak olan "Muallime ve Muallimler Cemiyeti"nin 21 Temmuz 1921'de kurulmasını sağlamıştır.¹⁴⁴

Milli Mücadele Dönemi'nin en güç zamanlarından biri olan 1921 yılı Temmuz ayında Maarif Kongresi düzenlenmesi büyük özveri ile gerçekleştirilen eğitim hareketlerinden biridir. Bu kongre, Kurtuluş mücadelesini yalnızca askeri güç ile vermenin planlanmadığını göstermektedir.¹⁴⁵ Bu kongre ile birlikte, eğitim sistemi konusunda duyulan kaygılar ve yapılacak düzenlemeler ile planlamalar değerlendirilmiş, iki hafta sürmesi beklenen kongre çalışmaları, Yunan işgalinden dolayı tamamlanamamıştır. Aynı zamanda yükselen milliyetçilik bilincinin de etkisiyle, Batı'nın ve ortaçağın kültür ve eğitimine başkaldırıyı simgeleyen bu

¹⁴¹ Barış Alp Özden, "Erken Cumhuriyet Döneminde Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Kimliği", *Kebikeç*, 40 (2015), 11.

¹⁴² Başgöz, Wilson, *Educational Problems in Turkey*, 40.

¹⁴³ Kuşci, "Milli Mücadele Dönemi", 161.

¹⁴⁴ Fahri Kılıç, "Millî Mücadele Döneminde Yürütülen Eğitim Faaliyetleri ve I. Maarif Kongresi", *Türkiye Günlüğü*, 2022, 3.

¹⁴⁵ Kılıç, "Millî Mücadele Döneminde", 3.

kongre, dönemin basınından da büyük destek almıştır.¹⁴⁶ Milli Mücadele Dönemi'nde kurulan eğitim örgütlenmeleri ve uygulanan reformlar dikkate alındığında benimsetilmeye çaba harcanan eğitim felsefesi, yeni ulus devlet yapısına uygun bir eğitim yaklaşımı olmuştur.¹⁴⁷

Milli Maarifin inşası açısından temel bir görev üstlenen bu kongrede Mustafa Kemal, milli bir maarifin oluşturulmasını isteyerek bu konu hakkındaki düşüncelerini;

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihî tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatındayım. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafı fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihimizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayı millîmizin inkişafı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. lâalettâyin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür (haraseti fikriye) zeminle mütenasiptir. O zemin, milletin seciyesidir.”¹⁴⁸

sözleriyle ortaya koymuştur. Daha önce bir devlet başkanında örneği görülmemiş şekilde savaş döneminde eğitim planlarını açıklayan Atatürk, başarıdan şüphe duyan tüm düşünceleri ve düşman devletlerini şaşırtacak şekilde yaptığı bu konuşmayla, yeni kurulacak devletin eğitim ilkelerini belirtmiştir. Aynı zamanda öğretmenlerin milli kurtuluş davasına sahip çıkmasında itici bir güç olan bu konuşma ile düşmanlardan çekinmediğini dünyaya ilan etmiştir.¹⁴⁹

Yine, Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği süreçte 1 Mart 1922'deki bir meclis konuşmasında Atatürk, eğitim görevinin önemine, izleyeceği programa ve büyük Kurtuluş Savaşı'nın felsefesine dayanan düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

“Hükümetin en verimli ve en önemli görevi, Milli Eğitim işidir. Bu işte başarı sağlayabilmek için, Ulusumuzun durumuna sosyal ve hayat ihtiyaçlarına, çevrenin koşullarına ve yüzyılımızın gerçeklerine uygun bir program izlenmelidir. Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri öğrenim sınırı ne olursa olsun her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine, ulusal geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla savaşmak, mücadele etmek gereği öğretilmelidir.”¹⁵⁰

Bu ifadeleri ile Atatürk, savaş koşullarında dahi milli eğitim işini planlamaya devam etmiş ve gelecek nesiller yetiştirilirken hangi kaidelere öncelik verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

22 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlere yaptığı bir konuşmada ise;

¹⁴⁶ Erol Kapluhan, “1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2014), 132.

¹⁴⁷ Kuşci, “Milli Mücadele Dönemi”, 162.

¹⁴⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1928)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997, 19.

¹⁴⁹ Öymen, “Cumhuriyet Eğitimine Geçişte”, 1071.

¹⁵⁰ Öymen, “Cumhuriyet Eğitimine Geçişte”, 1035.

“Ordularımızın ihraz ettiği zafer, sizin ve sizin ordularınızın zaferi için zemin hazırladı... Hakiki zaferi siz ihraz ve idame edeceksiniz ve behemehâl muvaffak olacaksınız. Ben ve sarsılmaz imanla bütün arkadaşlarım, sizi takip edeceğiz ve sizin tesadüf edeceğiniz mevanii kıracağız”¹⁵¹

diyerek ülkenin geçirdiği zor zamanlara rağmen öğretmenlerden büyük bir eğitim mücadelesinin beklendiğini ve bu mücadelelerinde her türlü desteği bulacakları bir ortamın oluşturulacağını belirtmiştir.

1921 Maarif Kongresi, süregelen Kurtuluş Savaşı esnasında milli eğitimin geleceğinin tartışılması ve planlanmasıyla birlikte, Savaşın kazanılacağına dair bir umut olmuş ve yeni bir milli eğitim sistemi kurmanın simgesi haline gelmiştir. Kongre’de; okul, eğitim öğretim kurumları, öğretmen ve öğrenci istatistikleri ve dereceleri, nüfus dağılımı, veli meslekleri, ziraat ve sanayi okullarının durumu ve sıbyan okulları gibi pek çok husus üzerinde tartışılmıştır. Bu konuların yanında, halk mektepleri projesi tartışılarak çocukları hayata hazırlayıcı bir eğitim programı üzerinde durulmuş, ilkokulun 4 seneden 5 seneye çıkarılmasında fikir birliğine varılmıştır. Ortaöğretim konusu üzerinde de tartışılan Kongre’de, ilköğretim ve ortaöğretim hedef ve programında görüş birliği sağlanarak, eğitimde sadeleştirme, uygulanabilirlik ve yerelleştirme konularında fikir birliğine varılmıştır.¹⁵²

Yurtiçi ve dışında oldukça büyük yankı uyandıran Maarif Kongresi hakkında; *Hâkimiyet-i Milliye*, *Öğüt*, *Açıksöz*, *İkdam*, *Yenigün*, *Peyam-ı Sabah*, *Tercüman-ı Hakikat* ve *Vakit* gibi gazeteler de günü gününe bilgi paylaşmışlardır.

Hâkimiyet-i Milliye “İki Cephe” başlıklı başyazısında,

“Cephelerde felah ve istiklâl ordusu Yunanla mücadele ederken, Ankara’da muallimler ordusu cehle karşı müdafaa programını hazırlıyor... Harb ve Maarif cephelerinin ikisinde de faaliyet var; vatandan millî ordu düşmanı ve muallim ordusu da cehalet ve zulmeti koğacak... Cuma gecesi Erkan-ı Harbiye’de güneşe kadar harbi takip eden hükümet reisi, dört saat sonra Darülmuallimîn salonunda Muallimler Kongresini açtı ve Türk neslinin mürebberlerine irfan mücadelesinde gidecekleri yolu işaret etti. Mustafa Kemal Paşa, üçüncü Yunan taarruzunun en ateşli zamanında muallim ordusunun müstakbel vazifesiyle meşgul...”¹⁵³

sözleriyle, kongrenin ehemmiyetini vurgulamıştır.

Milli Mücadele Dönemi’nde ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından Ankara’da kurulan *Umur-u Maarif Vekâleti* (1920) çalışmalarının başlangıcında, dilin sadeliği ve halk sanatı eserlerinin değerlendirilmesine önem vermiştir. Buna ek olarak, daha önce

¹⁵¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, 49.

¹⁵² Kapluhan, “1921 Maarif Kongresi’nin”, 129.

¹⁵³ Kılıç, “Millî Mücadele Döneminde”, 9.

Mustafa Kemal'in başkanlık ettiği İcra Vekilleri Heyeti'nin ilk maarif programında yer alan milli bir sözlük hazırlama işi de, Vekâletin çalışma programına alınmıştır.¹⁵⁴

TBMM açıldıktan sonra İstanbul kurumlarına benzeyen kurumlar oluşturulmaya başlanmış, 1921 yılında "Telif ve Tercüme Encümeni" kurulmuştur. Samih Rıfat'ın başkanı olduğu bu encümen, oldukça başarılı çalışmalarda bulunmuş ve Batı eserleri tercümesi yanında vatandaşlara İslam akidelerini öğretmek amaçlı eserler hazırlamayı da görev edinmiştir. Encümenin diğer çalışma alanları arasında; ilköğretimin yaygınlaştırılması, milli benlik, tarihi köken ve dini bilgiler ile diğer ilimlerin halka öğretilmesi bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra da çalışmaları devam eden Telif ve Tercüme Encümeni ilk olarak Maarif Vekâletine bağlı, daha sonra ise Vekâlet teşkilatı arasına girerek geniş bir yelpazede kitap, talimatname ve nizamname yayımlarına devam etmiştir.¹⁵⁵

8 Mart 1923 tarihli ve eğitim bakanı İsmail Safa Özler tarafından yayımlanan genelgede; Mustafa Kemal'in "*Bilgiyi insan için bir süs, baskı aracı veya medenî bir zevkten ziyade, maddî hayatta başarıyı sağlayan uygulamalı ve yararlanılabilir bir hale getirmek*" ifadesi temel öğretim hedefi olarak gösterilmiştir. Bu genelge maddelerinde; kendi milli değerleriyle bütünleşmiş, her düşünceye saygıyla yaklaşan, ülke ekonomisini dışa bağımlı hale getirmeyecek yeterlilikte ve her alanda kudret ve azim sahibi nesiller yetiştirmek hedeflenmiştir.¹⁵⁶

Yönetim sisteminin adı dahi belli değilken atılan çok önemli bir adım da milli eğitimde izlenecek politikaların belirlenmesi amacıyla uzmanlardan oluşan Birinci Heyet-i İlmiye'nin toplanmasıdır.¹⁵⁷ Çalışmalarının bir ay boyunca sürdüğü Birinci Heyet-i İlmiye, 15 Temmuz 1923 yılında Maarif vekili İsmail Safa Bey öncülüğünde toplanmış, eğitim ve kültür alanında büyük katkı sunmuştur. İkinci Heyet-i İlmiye toplantısı, 22 Nisan 1924 yılında Maarif vekili Vasıf Çınar; üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısı ise 26 Aralık 1925 yılında Mustafa Necati Bey öncülüklerinde gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁸

Gerçekleştirilen ilk Heyet-i İlmiye toplantısının açılış konuşmasında İsmail Safa Bey, gerçek kurtuluşun eğitim aracılığı ile olacağını önemle vurgulamış ve Osmanlı eğitim sisteminin II. Meşrutiyet'ten beri, önemli karar ve uygulamalara sahip olmasına rağmen bu çalışmaların

¹⁵⁴ Öymen, "Cumhuriyet Eğitime Geçişte", 1023.

¹⁵⁵ Taceddin Kayaoğlu, *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, 163. Şaban Ortak, *Atatürk Dönemi Eğitim Politikalarında Yabancı Uzman Raporlarının Etkileri*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2004, 1.

¹⁵⁶ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2012*, Ankara: Pegem Yayınevi, 2012, 331.

¹⁵⁷ Kuşçi, "Milli Mücadele Dönemi", 162.

¹⁵⁸ Birgül Bozkurt, "Cumhuriyet Türkiye'sinin Eğitim Sisteminin İnşası Sürecinde Heyet-i İlmiye Toplantıları", *Belgi Dergisi*, 2 (2020), 1748.

belirli ilkelere dayanmamasından kaynaklanan bir başarısızlığa uğradığını belirtmiştir. Ayrıca konuşmasında, II. Meşrutiyet'ten sonra yapılan düzenlemelerin, şahıslara bağlılığın ötesine geçemediğinin, fikir ve bilim insanlarıyla yola çıkmanın çok mühim olduğunun altını çizmiştir. Aynı konuşmada;

“Ben değişebilirim, benden sonra gelecek de değişebilir. Fakat sizin kararınız ve sizin verdiğiniz program değişmemeli ve yeni bir kararınız olmadıkça, olduğu gibi tatbik edilmelidir. İşte bu, hepimizin sadakatle ve fedakârlıkla müdafaa edeceğimiz bir esas olsun. Yeni doğan Türkiye'ye yeni bir maarif istikameti verecek olan heyetinizden müsmir ve feyizli mesai bekler, muvaffakiyetler temenni ederim.”¹⁵⁹

diyerek milli eğitimin belirli esas ve kurallar dahilinde kurumsallaşması adına adım atılması gerekliliğini vurgulamıştır.

Heyet-i İlmiye çalışmaları, temas ettiği eğitim problemleri ve Cumhuriyet eğitim sisteminin kuruluşunda oynadığı rolle, Türk eğitim tarihinde önemle yer almış ve dönemin basınında büyük yankı uyandırmıştır. Örneğin, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, 2 Ağustos 1923 tarihinde yayımlamaya başladığı ve 15 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasındaki toplantıda görev alan Birinci Heyeti İlmiye temsilcilerine eğitim ile ilgili sorular sorduğu, “maarif meselelerine dair anket” adıyla bir çalışma yapmıştır. Yedi gün boyunca günde iki sorunun anket cevaplarını açıklamak üzere kamuoyunun bilgisine sunan gazete, heyet katılımcıları olan bakanlık müsteşarına, genel müdürlere, ilgili bakanlık temsilcileri ile farklı okul türü ve kademesinden gelen yönetici ve öğretmenlere on dört adet soru yöneltmiştir.¹⁶⁰ Yapılan bu anket çalışması, basının ülke sorunlarına hassas yaklaşımının bir işareti olmasının ötesinde; Heyet-i İlmiye katılımcılarının eğitim sorunlarına getirecekleri yaklaşımların, kamuoyu tarafından merak ve ilgiyle beklendiğinin de bir göstergesi olmuştur. Ayrıca bu anketin yayımlanmasıyla, Cumhuriyet eğitim sisteminin inşası sırasında karar alıcılar tarafından verilen mücadelede halkın bilgilendirilmesinin ve halka eğitim konusunda bir bakış açısı kazandırılmasının önemsendiği görülmektedir.

1.1.3. Öğretmen Örgütlenmeleri

Avrupa'da 17. yüzyılda başlayan cemiyetleşme girişimleri, 18. ve 19. yüzyıllarda da artarak devam etmiş, Osmanlı Devleti'nde ise bu süreç Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayarak, Islahat Fermanı ve I. Meşrutiyet'in ilanı ile sürmüştür. II. Meşrutiyet Dönemi, cemiyet

¹⁵⁹ Bozkurt, “Cumhuriyet Türkiye'sinin”, 1749.

¹⁶⁰ Cengiz Aslan, Engin Deniz Tanır, “Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin Maarif Hakkındaki Anketi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Belgi Dergisi*, 2 (2020), 1720-47.

kurmanın resmi olarak özgürleştiği bir ortam olmuş, diğer cemiyetlere benzer şekilde öğretmenler de bu yasal serbestlikten faydalanarak örgütlenmişlerdir.¹⁶¹

Öğretmen örgütlenmesi bakımından II. Meşrutiyet Dönemi'nde, her ne kadar eğitim sorunları ciddi ve bütünsel bir şekilde ele alınamamış olsa da, ilk öğretmen örgütlenmesinin bu dönemde olması ve Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemleri eğitim örgütlenmelerine altyapı oluşturması bakımlarından önemli bir dönemdir. Bu dönemde, istenilen seviyede bir eğitim sistemine ve Batı'yı yakalama hedefine ulaşılamamış ve yaşanan Türkçülük, Batıcılık ve İslamcılık çatışması eğitim dünyasına da yansımıştır. Ancak bu dönemde, fikir bakımından paylaşımların zengin olduğu bir tartışma ortamının oluşturulması, daha sonraki gelişmelerin başlangıç noktasını oluşturmuştur.¹⁶²

“Hürriyet, müsavat, uhuvvet” sloganının temel alındığı II. Meşrutiyet Dönemi, pasif bir toplumsal yapıya sahip olan Osmanlı toplumunu aktifleştirmiş ve tam olarak bir sivil toplum yapısında olmasa da, bu yapıların küçük temellerinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Herhangi bir yasal kısıtlama ya da anayasal güvenceye sahip olmayan bu oluşumlar, dernek, kulüp ve cemiyet biçimlerinde tüzel kişilik olmuşlardır.¹⁶³

II. Meşrutiyet Dönemi'nde, hazırlanan “Tedrisad-ı İbtidaiye Kânunu Lâyihası”nda (1910) “evvel”, sani” ve “salis” gibi öğretmenler arasında yapılan ayrımları ortadan kaldırma çalışmaları yapılmış ve “muallim” ve “muallim halifesi” zümreleri oluşturulmuştur. Muallim halifeliği, staj yapan öğretmenlere verilen genel ad olup bu öğretmenlerin, öğretmen yardımcılığı görevini üstlenmeleri sağlanmış, diğer taraftan “öğretmen ehliyetnamesi” de çıkarılarak, sınavla asil öğretmen olma usulü getirilmesi söz konusu olmuştur.¹⁶⁴

Cemiyetlerin kurulması; sosyal, siyasal ve kamusal alandaki etkileri ve yönetim karşısında asgari düzeyde bir denge unsuru olmaları açısından, Osmanlı klasik sistemi idaresi için yeni bir durum olmuş, bu yeni duruma 16 Ağustos 1909 yılında Devlet, Cemiyetler Kanunu ile yanıt vermiştir. Bazı sivil toplum kuruluşlarına bu kanun ile resmiyet tanınırken, bazılarının faaliyetleri ise sona erdirilmiştir. Bu durumun, özerk statüde olması gereken sivil toplum kuruluşu kavramı açısından bir çelişki ortaya çıkardığı görülmektedir.¹⁶⁵

¹⁶¹ Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle”, 79.

¹⁶² Taylan Filiz, *Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Örgütlerinin Eğitim Sorununa Bakışı* (1920-1935), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2005, 10.

¹⁶³ Serkan Erdal, Selçuk Aydın, “Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet Döneminde (1908-1918) Öğretmen Cemiyetleri ve Terakki-i Maârif ve İttihâd-ı Muallimin Cemiyeti”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 58 (2017), 425.

¹⁶⁴ Ergün, “Emrullah Efendi Hayatı”, 29.

¹⁶⁵ Erdal, Aydın, “Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet”, 426.

Osmanlı Devleti'nin son on yılında pek çok derneğin ilk kez kurulmasıyla birlikte, ilk öğretmen derneğinin kuruluşu da (1908) gerçekleşmiştir. Bu ilk öğretmen örgütlenmesi, Darülfünun ve Darülmuallimin'den mezun olanların 1908'in Temmuz ayından kısa bir süre sonra İstanbul'da kurdukları "Encümen-i Muallimin"dir. Bu girişimin hemen ardından ise yine İstanbul'da; idadi, rüştiye ve iptidai okullarındaki öğretmenlerin kurduğu ve başkanlığına Mercan idadisinde Fransızca öğretmeni olan Zeki Bey'in getirildiği, "Muhafaza-i Hukuk-u Muallimin Cemiyeti" kurulmuştur. Bu ikinci cemiyetin hedefi, isminden çıkarım yapılabileceği üzere, öncelikli olarak öğretmen haklarını korumak ve eğitimin halka yayılmasını sağlamaktır. Aynı yılın sonlarına doğru bu iki cemiyet Zeki Bey başkanlığında tek bir çatıda, *Cemiyet-i Muallimin* adını alarak birleşmişlerdir. Cemiyet; öğretmenlerin ücretlerinin iyileştirilmesi, öğretmen tayinleri konusunda nezarete yardımcı olunması, öğretmenliğin meslek haline getirilmesi ile ilgili sorunlarla alakadar olmak ve taşra eğitim idareleriyle iletişimde bulunmak gibi pek çok faaliyette bulunmuştur. Ayrıca, fikirlerini yaymak ve özellikle ilkokul öğretmenlerinin haklarını savunabilmek amacıyla, 15 günde bir *Mirat-ı Maarif* (eğitimin aynası) adlı bir dergi de çıkarmışlardır.¹⁶⁶ Özellikle ilköğretimde çalışan öğretmenlerin haklarını korumak ve fikirlerini savunmak için kurulan Cemiyetin çıkardığı bu derginin sorumlu müdürü, Namık Ekrem olmuştur. Dergi içeriğinde, Abdülhamit Dönemi yoğun şekilde eleştirilerek, eğitim ve öğretmenlerin hali hazırdaki durumunun özellikle de köylerdeki vahameti konusu da gündeme getirilmiştir. Dergide, eğitimin ve öğretmenliğin çok önemli olduğu, halkın bilgilendirilmesinde öğretmenlere büyük görevler düştüğü ve öğretmenlerin her türlü amaç ve işi bir kenara bırakıp, gelecek yeni nesli çağın bilgileriyle donatmaları gerektiği dile getirilmiştir.¹⁶⁷

Cemiyet-i Muallimin'in varlığı çok kısa sürmüş, 31 Mart Vakasında Zeki Bey'in İstanbul'a gelen hareket ordusu tarafından kısa süreli olarak da olsa tutuklanmasıyla dernek kapanmıştır.¹⁶⁸

Bu dönemde kurulan öğretmen cemiyetleri arasında; Encümen-i Muallimin, Muhafaza-ı Hukuk-i Muallimîn, Cemiyeti Muallimîn, Neşr-i Maarif ve Teavün-i Muallimîn, Konferans Cemiyeti, Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti, Terakki-i Maarif ve İttihat-ı Muallimîn Cemiyeti, Mahfel-i Muallimîn, Muallimler Yurdu, Muallimler Cemiyeti, Mekatib-i İbtidaiye Muallimler Cemiyeti, Dârülmuallimîn Mezunları Cemiyeti, Dârülmuallimîn ve Dârülmuallimât Mezunları

¹⁶⁶ Yahya Akyüz, "Türkiye'de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge İle Unutulmuş Bir Kaynak", *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1970), 110, 114.

¹⁶⁷ Yunus Pustu, *Türkiye'de Muallim Cemiyetleri (1908-1928)*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, 21.

¹⁶⁸ Erdal, Aydın, "Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet", 415.

Cemiyeti ve Muallime ve Muallimler Cemiyeti gibi pek çok öğretmen cemiyeti bulunmaktadır.¹⁶⁹

II. Meşrutiyet Dönemi'nde, cemiyet bakımından hareketli diğer bir merkez de Selanik olmuştur. Bu şehirde, ortak bir çıkar ya da programı olmaksızın, Meşrutiyetin sunduğu özgürlükçü ortamdan yararlanmak isteyen birçok cemiyet, kulüp ve dernek kurulmuştur. Cemiyet-i Muallimin de 1908 yılının Eylül ayında kurularak; din, dil, ırk farkını dikkate almaksızın Selanik'te, öğretmenlerin üye olabildikleri bir cemiyet olmuştur. Kuruluş amacı; *“muallimlerin refah-ı maddisine, terakkiyât-ı zihniyelerine ve tamim-i maârifeye hizmet etmek”* olan bu Cemiyet, gece dersleri verme ve emekli olan öğretmenler arasındaki dayanışma bağına devam ettirme gibi yükümlülükleri de üstlenmiştir. Selanik'te kurulan bir başka öğretmen cemiyeti ise; Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden bir hafta önce kurulan ve ruhsat verilmeyen Bulgar İttihad-ı Muallimin Cemiyeti'dir. Cemiyet amacını, *“muallimlerin ma'nen ve maddeten teali ve terakkisine hizmet”* etmek olarak açıklamıştır.¹⁷⁰

II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki özgürlük ortamı, sivil toplum örgütlerinin kurulması açısından Osmanlı Devleti'nde cemiyet hayatında sınırlı bir zamanda da olsa hareketlenmeye sebep olmuştur. Amaçları, genellikle üyelerine birtakım maddi ve sosyal kazanımlar edindirmek olan bu örgütlenmeler, mesleki açıdan kendi alanlarındaki süreçlere katılmayı talep etmişlerdir. İlk olarak bu dönemde kurulan öğretmen cemiyetleri de, ortak hedefleri öğretmenlerin yaşam kalitelerini artırarak ekonomik problemlerine çözüm arayan ve diğer memuriyetlerden farklı bir mesleki statü kazanmayı hedefleyen cemiyetler olmuşlardır. Eğitim öğretimin yaygın hale gelmesi, diğer makamlar ile çalışılarak bu alandaki politikaların belirlenmesi ve eğitimde kalite artışı bu cemiyetlerin ana hedefleri arasında yer almıştır.¹⁷¹

20. yüzyıl başlarında, Osmanlı eğitim sisteminde herhangi bir alandan mezun kişilerin öğretmen olabilmesi ve hatta mezun olmayanların bile öğretmenlik yapabilmesi mümkün olmuştur. Ancak, öğretmenlik maaşının geçime yetmemesi sebebiyle ikinci işi yapma ve öğretmenlerin asli görevlerini aksatmaları sonucu bazı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Dönemin Eğitim Bakanı Emrullah Efendi, öğretim alanındaki düşüklüğün memur öğretmenlerden kaynaklandığını düşünerek, bir eleme yapma işine girişmiştir. Bu elemeyle birlikte memur öğretmenler, memurluk ya da öğretmenlik arasında seçim yapmak durumunda kalarak, çoğu memurluğu tercih etmiştir. Emrullah Efendi mecliste yaptığı bir konuşmasında: *“Bir talim ordusu, bir muallim ordusu yetiştirmek fikrindeyim. Benim nazariyem budur. Kâtipleri, hâkimleri muallim yapamayız... Muallimlik bir meslektir.”* ifadelerini kullanarak bir

¹⁶⁹ Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle”, 79.

¹⁷⁰ Erdal, Aydın, “Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet”, 416.

¹⁷¹ Erdal, Aydın, “Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet”, 426.

öğretmen sınıfı oluşturmaya çalıştığını belirtmiştir. Eğitim alanındaki düzenlemeler bu dönemde hız kazanmış, “yıllıkçı muallimler” ve “seyyar muallimler” kaldırılmaya çalışarak, öğretmenlerin maaş artışı için yollar bulunmaya çalışılmıştır. Bir yandan bütçeye ödenekler eklenirken, ders saatlerinin artırılması, ders öbekleri oluşturulması ve tatil günlerinin çalışmadan sayılması gibi sebepler bulunarak maaşlar iyileştirilmeye çalışılmıştır. Öğretmenliğin terfi ve emeklilik işleri de düzene konulmaya çalışılarak, bir meslek örgütü olarak hakların güvence altına alınması üzerinde durulmuştur. Ayrıca, ilkokul öğretmenleri için maaşların devlet tarafından verilmesinin yasal altyapısı hazırlıkları da başlatılmıştır.¹⁷²

II. Meşrutiyet Dönemi’nde, hazırlanan “Tedrisad-ı İbtidaiye Kânunu Lâyihası”nda (1910) “evvel”, “sani” ve “salis” gibi öğretmenler arasında yapılan ayrımları ortadan kaldırma çalışmaları yapılmış ve “muallim” ve “muallim halifesi” zümreleri oluşturulmuştur. Muallim halifeliği, staj yapan öğretmenlere verilen genel ad olup bu öğretmenlerin, öğretmen yardımcılığı görevini üstlenmeleri sağlanmış, diğer taraftan “öğretmen ehliyetnamesi” de çıkarılarak, sınavla asil öğretmen olma usulü getirilmesi söz konusu olmuştur.¹⁷³

Osmanlı Devleti’nde öğretmen örgütlenmelerinin ilk kuruluşu çok eskiye dayanmamakla birlikte, II. Meşrutiyet Dönemi’nde olan ilk örgütlenme ve bu dönem kurulan örgütler, eğitim ile ilgili sorunları dile getirmekte yetersiz kalmış, ancak Cumhuriyet Dönemi örgütlerine örnek olmuşlardır. Bağımsızlık ve cehalet savaşının birlikte verildiği Milli Mücadele Dönemi’nde, öğretmenlerin yüklendikleri rol oldukça fazla olmuştur. Maarif Kongresi’ni toplayarak eğitimle ilgili tartışmaların yapılmasını sağlayan Atatürk, öğretmenlerin örgütlenmelerini destekleyerek, “*Türkiye Muallimler ve Muallimleri Dernekleri Birliği*”nin kurulmasına öncülük etmiştir.¹⁷⁴

Öğretmen örgütlenmelerinde Milli Mücadele Dönemi, II. Meşrutiyet Dönemi’nin bir devamı niteliğindedir. Bu süreçte ülkenin farklı bölgelerinde ve İstanbul’da kurulan; Encümen-i Muallimin, Muhafaza-i Hukuku Muallimin, Cemiyeti Muallimin, Nesr-i Maarif ve Teavün-i Muallimin Cemiyeti ve Mahfel-i Muallimin Cemiyeti gibi cemiyetlerin tartışma konusu, eğitim sisteminin yanında ülkenin içinde bulunduğu durum olmuştur. Dönemin temel sorunu ulusun var olma sorunu olduğundan cemiyetler Kurtuluş Savaşı’na destek vermiş ancak başlangıçta bir araya gelemedikleri için güçlerini birleştirememişlerdir.¹⁷⁵

27 Aralık 1919’da Atatürk’ün Ankara’ya gelmesiyle birlikte Milli Mücadele’de bir karargâh görevi gören Ankara, 13 Ekim 1923 tarihinden itibaren başkent olarak; sosyal, kültürel, siyasi

¹⁷² Mustafa Ergün, “Emrullah Efendi Hayatı - Görüşleri - Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2 (2020), 28.

¹⁷³ Ergün, “Emrullah Efendi Hayatı”, 29.

¹⁷⁴ Filiz, *Milli Mücadele ve Cumhuriyet*, III.

¹⁷⁵ Filiz, *Milli Mücadele ve Cumhuriyet*, 93.

ve ekonomik alanlarda atılım yaşamış¹⁷⁶ ve bu durum sivil toplum kuruluşlarının tesis edilmesine de yansımıştır. “Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer ve Türk Ocağı” gibi pek çok yeni ya da İstanbul merkezli olup Ankara’ya yeni şubesi açılan kuruluşlar tesis edilmekle birlikte, öğretmen meslek kuruluşları da bu sivil toplum kuruluşları arasında yerlerini almışlardır. Ankara merkezli olarak kurulan “Muallim ve Muallimeler Cemiyeti”, 1920 yılında Ankara Lisesi’nin öğretmenlerinin çabalarıyla Ankara’da kurulmuş ilk öğretmen örgütüdür. 14 Temmuz 1920’de yayımlanan bir genelge ile Eğitim Bakanı Dr. Rıza Nur tarafından kuruluşunun duyurusu yapılan Cemiyet, hükümetin desteğini de alarak Anadolu şubelerini açmaya başlamıştır.¹⁷⁷

1.2. BASIN YAYIN FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti’nde 18. yüzyıl başlarına kadar gazete, dergi ve kitap yayıncılığı gayrimüslimler tarafından yapılmış; bu basımların Türkçe olarak yapılması ise 1700’lü yılların ilk çeyreğine kadar gerçekleşmemiştir. Matbaanın 1727 itibarıyla Türkler tarafından kullanılmaya başlanması ve basım yayın hareketlerinin kamuoyu ve ülke dışındaki kitleleri bilgilendirme üzerindeki etkisinin anlaşılmasıyla birlikte, Türk dilinde yayıncılık hareketleri başlayarak Cumhuriyet Dönemi yayıncılığının temelleri atılmıştır.

Basılan gazete ve dergiler, dönemin eğitim durumuna etkileri ve bu durumdan etkilenerek hazırladıkları içeriklerin o günün tarihini analiz eden belgeleri olmaları sebepleriyle, erken Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemini değerlendirmede önemli rol üstlenmişlerdir. Özellikle, süreli yayın ve dergilerin, bu dönemin sosyal, politik, ekonomik ve kültürel özetini sunmada ve analiz etmedeki rolü çok büyüktür.

Cumhuriyet Dönemi eğitim hareketlerinin dergilere yansımalarını doğru analiz etmek ve eğitimde dönüşüm ile ilgili temel bulgulara ulaşmak için Osmanlı Devleti’ndeki yayıncılık faaliyetlerini, dergi yayıncılığını ve beraberinde eğitim dergiciliğini değerlendirilmek gerekmektedir. Buna ilaveten, basın yayın açısından hayati önem taşıyan matbaanın icat edilmesi, Avrupa’daki kullanımı ve daha sonra İstanbul’a getirilmesiyle başlayan sürecin, Osmanlı Devleti’ndeki gelişim aşamaları hakkında bilgi sahibi olmak, Cumhuriyet Dönemi süreli yayıncılığının, dergiciliğinin ve bunlar içinde eğitim dergiciliğinin yerini doğru konumlandırabilmek için oldukça gereklidir.

¹⁷⁶ Dilek Yalçın Çelik, “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanı Bağlamında Kemalist İdeoloji ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Bir Başkent İnşası”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1 (1994), 94.

¹⁷⁷ Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle”, 53.

1.2.1. Osmanlı Devleti'nde Basın Yayın Hayatı

Matbaa, 15. yüzyılda Avrupa'da ilk kez bulunmuş ve bu yüzyılın sonlarında İstanbul'a, İspanyol Yahudileri tarafından getirilmiştir. Bu süreç, Rum ve Ermenilerin kendi matbaalarını tesis etmeleriyle devam etmiş ve Müslüman olmayanların kurdukları matbaalardaki basımlar daha çok dini konuları kapsayarak eğitim içerikli yayınlarla sınırlı kalmıştır.¹⁷⁸

İlk Türk matbaasının kurulması, 1727 yılında 3. Ahmet'in bir fermanı ve Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin fetvası ile gerçekleşmiştir. İbrahim Müteferrika'nın evinde "Vankulu Lugatı" adıyla basılan eserde ilk Türk Matbaasının adı Dârüttübâati'l-ma'mûre olarak geçmektedir. Daha sonra matbaa; "basmahâne", "tab'hâne", "kârhâne-i basma", Dârüttübâati'l-âmile, Tabhâne-i Hümayun, Tabhâne-i Âmile, Dârüttübâati's-sultâniyye, Matbaa-i Âmile, Millî Matbaa ve Devlet Matbaası adlarıyla da anılmıştır.¹⁷⁹ Bir Arapça-Türkçe sözlük olan Vankulu Lügatı'nın basılan ilk kitap olarak seçilmesi eğitim tarihi bakımından İbrahim Müteferrika'nın oldukça yerinde bir seçim yaptığını göstermektedir. Uzun bir süre önce Orta Asya'da yaşamış Türk dilbilimci Cevheri'nin eseri olan bu Arapça-Türkçe sözlük, medrese öğrencileri tarafından sıkça kullanılmış ve 70 yıl içinde sözlüğün üç adet baskısı yapılmıştır. Ayrıca, bu sözlüğün medrese öğrencileri tarafından kullanımının yoğun olması sebebiyle ucuz olmasına karar verilmesi daha sonraki dönemlerde de ders kitaplarında kamu yararının gözetilmesine ve bunların ticari kazanç kapısı olarak görülmemesine öncülük etmiştir.¹⁸⁰

Osmanlı Devleti'nde Batı'nın bilim ve teknoloji alanlarındaki gelişmelerini içeren kitapların basım işlemlerine, 18. yüzyıl sonlarında Avrupa'da yaşanan ekonomik, askeri ve bilimsel gelişmelerin yeni kurum ve personel ihtiyacı doğurması sebebiyle başlanmıştır.¹⁸¹ Bu dönemde; Kâtip Çelebi'nin yaptığı Latince Tercümeler, Dimitri Kantemir'in *Müstakil Osmanlı Tarihi* kitabı, Esat Yanyavi'nin Platon'un *Fizika* isimli kitabını Latince'den çevirmesi, Hezarfen Hüseyin Efendi'nin Yunan Roma tarihinden bahsetmesi ve Pirizade Mehmed Saib Efendi'nin İbn-i Haldun'un *Mukaddime* adlı eserini çevirmesi, dönemin kültürel gelişmelerine örnekler arasında yer almaktadır. Matbaanın kullanılmaya başlanmasıyla basımı artan kitap sayısı, Tanzimat Dönemi'ne kadar 436'yı bulmuştur.¹⁸²

Bu dönemde, her ne kadar kültürel alanda birçok gelişme ve açılım yaşansa da, kitapların basımı; "lüks" olarak sınıflandırılmaları ve bir halının üretilmesi gibi elle üretilmeleri gerektiği düşüncesinden dolayı yetersiz kalmıştır. Bu doğrultuda, sadece zengin kişilerin elde etmesi

¹⁷⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/matbaa#1->. Erişim 11.12.2023.

¹⁷⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/daruttibaa->. Erişim 11.12.2023.

¹⁸⁰ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2007*, 141.

¹⁸¹ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası*, 63.

¹⁸² Gökhan Kaya, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Basın Yayın Faaliyetleri (1876-1908)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, 1.

gereken bir eşya olarak görülen kitapların, toplumun farklı kesimleri tarafından ulaşılabilirliği istenmemiş, bu konuda herhangi bir talep de oluşmamıştır. Dolayısıyla, eğitimin basılı kitaplar olmadan yürüdüğü gerçeğiyle birlikte bilimsel ve kültürel gelişmelere geç kalmışlık kaçınılmaz olmuştur. Türkçe eserlerin basıldığı matbaanın Osmanlı Devleti'ne, icat edildikten 279 yıl sonra ve İstanbul'da açılan ilk matbaadan 236 yıl sonra gelmesi ve kurulan Türk matbaasının da 17 kitap basıp 1742'de kapatılarak 1784'te yeniden açılması, bilim ve kültür hayatının aksamasının temel nedenlerinden biri olarak görülmektedir.¹⁸³

Kitapların nicelik olarak az ve Batı'ya göre geç basılmaya başlanmasının bir benzeri de gazetenin basımında görülmüştür. Avrupa'da 1750'lerden itibaren basılan, İstanbul'da Fransız elçiliği tarafından yayımlanan ve Mısır'ın Napolyon tarafından işgaliyle birlikte yayımlattığı gazeteler, Osmanlı Devleti yönetimi tarafından yalnızca siyasi amaçla takip edilmiştir. Buna ek olarak, bu gazetelerin basımlarının örnek alınmasından ziyade Bâb-ı Âli'de kurulan Tercüme Bürosu'nda çevirilmesi yolu izlenmiştir.¹⁸⁴

Matbaa çıktılarının en önemli iki ürününden biri olan gazete, Türkçe gazete basımından önce Fransızca olarak gayrimüslimler tarafından, İstanbul'da *Gazette Française de Constantinople* (1796) ve İzmir'de *Le Spectateur Oriental Le Smyrnéen, Le Courrier de Smyrne ve Journal de Smyrne* (1821-31) isimleriyle çıkarılmıştır. Tamamı Türkçe olarak ise, ilk kez matbaanın Türkler tarafından kullanılmaya başlanmasından 100 yıl kadar sonra bir gazete çıkarılmış ve II. Mahmut'un adını verdiği *Takvim-i Vekayi* (1831) yayın hayatına başlamıştır.¹⁸⁵ Gazete, Türkçe olarak yayımlanan ilk gazete olmasının yanında yayın hayatına, II. Mahmut'un reformlarını halka duyurma amacıyla başlamıştır.¹⁸⁶

II. Mahmut;

“...Bu hususun tanzimine bakılması çoktan beri emelimdi. Ancak vakit ve mevsimi henüz gelmemiş olduğundan vaktine talikan sükûtu ihtiyar etmekte idim. İşte leh-ül-hamd, mevsim ve sırası gelip şer'i şerif ve nizama asla dokunur yeri olmadığından maada, Mülkçe pek çok faydaları olacağı dahi herkes tarafından maada, Mülkçe pek çok faydaları olacağı dahi herkes tarafından kabul edilmiştir. Bu hususa nazaret için Esat Efendi nazır, Sarım Efendi ile Sait Bey dahi ol veçhile memur ve tayin kılınsın.”¹⁸⁷

sözleriyle yayımladığı fermanda gazetenin kurulması için gerekenin yapılmasını dile getirmiştir.

¹⁸³ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, 19-20.

¹⁸⁴ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, 11.

¹⁸⁵ <https://islamansiklopedisi.org.tr/matbuat#2-turk-edebiyati>-. Erişim 17.12.2023.

¹⁸⁶ Unat, “On Dokuzuncu Yüzyıl”, 26.

¹⁸⁷ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 5.

Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'daki Bulak basımevinde, bir kısmı Türkçe olan gazeteye alternatif olarak ve dönemin kamuoyunu ve Batı'yı bilgilendirmek amaçlarıyla çıkarılan bu gazete, 91 yıl yayın hayatına devam ederek süreli yayın görevini yerine getirmiştir.¹⁸⁸

Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice ve Bulgarca gibi dillerde de yayımlanan *Takvim-i Vekayi*'den sonra bir İngiliz tüccarı olan ve İngiltere'de *Morning Herald* gazetesinin İstanbul muhabirliğini yürüten William Churchill tarafından çıkarılan *Ceride-i Havadis* de (1840), Türkçe ilk özel ve yarı resmi gazete olarak yayın hayatındaki yerini almıştır.¹⁸⁹ *Takvim-i Vekayi*'nin yanında *Tercüman-ı Ahval* ve *Tasvir-i Efkâr* gibi yayınlar da “gazete” unvanıyla çıkarılmalarına rağmen dergi biçiminde izledikleri yayın politikalarıyla süreli yayın görevini üstlenmişlerdir. *Takvim-i Vekayi* gibi yönetimin iletilerini göndermeye odaklanmak ve haberciliği sınırlı şekilde yapmanın ötesinde *Ceride-i Havadis*, eğitim konusunda oldukça hassas ve bilinçli bir politika izlemiştir. Bu görüşü güçlendirecek şekilde gazete, eğitimin insanlığın üzerinde en çok gayret göstermesi gereken işi olarak görülmesi gerektiğini savunarak, bu konudaki katkılarının oldukça fazla olduğunu ilk sayısının önsözünde belirtmiştir.¹⁹⁰

II. Mahmut Dönemi'nde ilk gazete örneklerinin çıkartılmasıyla, yabancıların İzmir'de çıkardıkları gazetelerin aynı döneme denk gelmesi, gazetelerin politik içerikleriyle devletlerin siyasi hayatına yön verme etkisinin Osmanlı Devleti yöneticileri tarafından anlaşıldığını göstermektedir. Gazetelerin çıkarılmasını müteakiben, belirli bir düşüncenin aktarılmasını detaylı analiz içeriği ile veren ilk dergiler de yayımlanmıştır.¹⁹¹ Kitap basımı ise, gazetelere göre nicelik olarak oldukça sınırlı sayıda kalmıştır. Örneğin, Bulak Basımevinde, ilk 14 yılda basılan kitap ortalamasının altı olduğu ve daha sonraki yıllarda iki katına çıkarıldığı, bu durumun İstanbul'da da benzer şekilde seyrettiği görülmektedir.¹⁹²

Gazete ve dergi yayınlarının, Osmanlı Devleti'ndeki çıkış süreçlerinde Fransa'nın etkisi oldukça fazladır. Fransız modeli, gazete ve dergilerin çıkarılmasında örnek alınmış, ilk basın tüzüğü de bu modele göre hazırlanmıştır. Ayrıca, basının denetim altında tutulması amacıyla getirilen usul ve temeller, yine Fransa'dan, III. Napolyon tarafından kullanılan kural ve düzenlemelerden model alınarak hazırlanmıştır.¹⁹³

¹⁸⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/takvim-i-vekayi->, Erişim 16.12.2023.

¹⁸⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/matbuat#2-turk-edebiyati->, Erişim 17.12.2023.

¹⁹⁰ Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze*, 19.

¹⁹¹ Kenan Demir, “Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849- 1923)”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2016), 73.

¹⁹² Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze*, 14.

¹⁹³ E. Özgür Gönenç, “Türk Basınında Fransız Modeli ve Etkileri,” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 19 (2009), 98.

1864 yılında çıkarılan “Matbuat Nizamnamesi” yürürlüğe girdikten sonra ilgi çekici haberleri yapmanın yolunun eleştiri yapmakla eşdeğer görülmesi ile birlikte bu tür yazıların giderek artması, basın mensuplarına çeşitli cezaların verilmesine sebep olmuştur. Buna ek olarak, bu dönemde yayımlanan gazetelerin mahalle kıraathanelerinde sesli şekilde okunması gazetelerin toplum üzerinde bir hayli etkili olduğunu ve bu etkilerinin, tirajlarının önüne geçtiği görülmektedir.¹⁹⁴

Fuat Paşa tarafından Fransa’dan örnek alınarak düzenlenen “Matbuat Nizamnamesi”, toplam baskıları birkaç bini geçmeyen; *Takvim-i Vekayi*, *Ceride-i Havadis*, *Tercüman-ı Ahval* ve *Tasvir-i Efkâr* gazeteleri ile yabancıların yayımladıklarıyla birlikte sayıları onu bulmayan gazetenin yayımlandığı bir dönemde uygulamaya girmiştir. Bu Nizamname’nin yürürlüğe girmesinde, Avrupa’daki yönetimler için tehlike oluşturan basının, aynı tehlikeyi Osmanlı Devleti’nde de oluşturabileceği çekincesi ve bu duruma karşı önlem alma düşüncesi etkili olmuştur.¹⁹⁵ 1860’lı yıllarda faaliyete başlayan ve aktif olan diğer süreli yayınlar arasında; *Mecmua-i Fünun* (1862), *Mirat* (1863) ve *Ruzname* (1864) bulunmaktadır. II. Abdülhamit Dönemi’ne kadar ise bu gazeteleri, *Muhbir* (1866), *Basiret* (1869) *İbret* (1871) ve *Tercüman-ı Hakikat* (1878) gazetelerinin kurulması izlemiştir.¹⁹⁶

II. Abdülhamit Dönemi’nde gazete ve dergi yayınları, nicelikleri bakımından 1879-1887 ve 1888-1908 olmak üzere iki ayrı döneme ayrılabilir. İlk dönemde bir yılda ortalama 9-10 kadar yayın çıkarılmasına rağmen, ikinci dönemde bir yıla ortalama olarak yalnızca bir yayın denk düşmektedir. Her iki dönemde de gazetelerden çok dergilerin ön plana çıktığı¹⁹⁷ ve yayınların yönetimin sıkı denetimiyle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Yabancılar tarafından ülke sınırları içinde yayımlanan ve dışardan gelen gazeteler Hariciye Nezareti’ndeki bir komisyon tarafından denetlenirken, Türkiye’deki Türkler tarafından yayımlanan gazete ve dergilerin kontrolü Matbuat Müdürlüğü tarafından yapılmaktaydı.¹⁹⁸

Bu dönemde karikatür ve mizah dergilerinin basılmalarına izin verilmemesi ve yayımlanacak haberlerin bir gün önce sansür kontrolünden geçirilmesi bu sıkı denetimi kanıtlar niteliktedir. Örneğin, *Takvim-i Vekayi* gazetesi bir baskı hatasından dolayı 1890’da kapatılarak 1908’e kadar basılmasına izin verilmemiştir. Bu duruma benzer şekilde; Kemal İnal tarafından bastırılmak istenen “Sadrazam Kamil Paşa’nın Mektupları”nın, içinde “(hal’)” kelimesi geçtiği için reddedilmesi ve Sadrazam Sait Paşa tarafından bastırılmak istenen İbn-i Sina’nın “Şifa”

¹⁹⁴ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 34.

¹⁹⁵ Topuz, *100 Soruda*, 43.

¹⁹⁶ Hafize Çabuk, *Gazete Kütüphaneleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990, 9.

¹⁹⁷ Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze*, 45.

¹⁹⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 413.

kitabının baskısı bitmek üzereyken düzeltmeden sorumlu kişinin, kitabın zararlı olduğuna dair verdiği malumattan dolayı durdurulması dikkat çekmektedir.¹⁹⁹

1908 yılının başlarında yayın sayılarında hatırı sayılır bir artış görülmektedir. Örneğin, bu dönemden önce ülke genelinde 120 olan gazete ve dergi sayısı yedi ayda 730'a ulaşmıştır. Şehirlerin neredeyse hepsinde gazete basımları yapılır hale gelirken, ilk altı yılda taşradaki basımlar da eklendiğinde 1600 gazete imtiyazı alındığı bilinmektedir.²⁰⁰

II. Meşrutiyet Dönemi'nde yayınlardaki artış kadar sistematik bir biçimde her türlü düşünsel akım, bilimselliğe dayandırılmaya da başlanmıştır. Bu durumu en iyi yansıtan, günlük siyasetin çatışmacı yüzünü gösteren gazeteler değil, Batı'daki kitap rolünü üstlenmiş dergiler olmuştur.²⁰¹

1.2.2. Milli Mücadele Dönemi'nde Basın Yayın

Milli Mücadele Dönemi'nin başlaması ve Milli Mücadele basınının ortaya çıkması aynı zaman dilimine denk gelmektedir. Bu dönemde yazı ve haberlerin, "Esercedid" adındaki kâğıtlara basıldığı ve baskı makinelerinin, ağır koşullar altında at ve öküz arabaları ile il il taşınmasıyla gazetelerin yayımlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Matbaacı, kâğıt, mürekkep ve yedek parça olmamasına rağmen gazetelerin basıldığı bu dönem, Türk basın tarihi açısından da bir kahramanlık dönemi olmuştur.²⁰²

Bu dönemde basın, çeşitlilik ve yaygınlık göstermiştir. Ancak bunun sebebi demokratiklik ya da basın özgürlüğünden öte işgal altındaki ülkede, İstanbul Hükümeti'nin Anadolu basınına denetleyecek kudrette olmaması ve Kuva-i Milliye'nin, basını yönlendirecek bir siyasi örgüte henüz kavuşmaması ile ilgilidir. Ancak, yıllardır kurumsallaşmış İstanbul basınının karşısında, Anadolu'nun çetin şartlarında oluşturulan yerel basın, geniş yığınlara ulaştırdığı yayınlarıyla büyük bir sorumluluk üstelendiğini göstermiştir.²⁰³

Milli Mücadele Dönemi'nde askeri alanda girişilen mücadeleye fikri olarak da destek sağlamak isteyen Mustafa Kemal, basının gücünü kullanmış ve hâlihazırdaki basın ile yeni oluşturulan basına maddi ve manevi destek sağlamıştır. Bu dönemi takip eden dönemde yeni kurulan genç Türkiye'nin devamlılığını sağlamak amacıyla gerekli tedbirler alınarak basının gücünden faydalanılmıştır.²⁰⁴

¹⁹⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 413.

²⁰⁰ Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze*, 54.

²⁰¹ Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze*, 57.

²⁰² Topuz, *100 Soruda*, 127-130.

²⁰³ Nurşen Mazıcı, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", *Atatürk Yolu Dergisi*, 18 (1996), 138.

²⁰⁴ Belkıs Ulusoy, "Milli Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Dergisi*, 20 (2012), 62.

Milli Mücadele Dönemi'nde basın adına girişilen çalışmalar arasında Anadolu Ajansı da önemli bir yer tutmaktadır. Ajans, kuruluş aşamasında teknik imkânlardan yoksun şekilde çalışmaya başlayarak yalnızca bir adet teksir makinesiyle baskı yapma imkânı bulabilmiş, cephelerle ilgili ve diğer önemli haberleri ilave olarak yayımlamıştır.²⁰⁵

Erken Cumhuriyet Döneminde basının durumunu bütünsel olarak değerlendirmek için, bu dönemden önce yaşanan Milli Mücadele Dönemi koşullarındaki basın hareketlerini incelemek gerekmektedir. Bu dönemde, İstanbul ve Anadolu basını olarak iki farklı kolda ve koşulda faaliyetlerini sürdüren basının ayrı ayrı incelenmesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında çalışmalarını sürdüren basının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1.2.2.1. İstanbul ve Anadolu Basını

Mütareke Dönemi'nde basının Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen ve İstanbul Hükümetini destekleyen basın olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir.²⁰⁶ Örneğin; *İleri*, *Yeni Gün*, *Akşam* ve *Vakit* gazeteleri Milli Mücadeleyi destekleyen; *Peyamı Sabah*, *Alemdar* ve *İstanbul* gazeteleri ise bu mücadelenin saldırgan şekilde karşısında yer alan gazetelerden birkaçıdır. *Tasvir-i Efkâr*, *İkdam* ve *Sebilürreşat* adlı gazeteler ise bazı zamanlar farklı grupları destekleseler de, Anadolu'daki direnişe sempati duyan gazeteler arasında yer almaktadır. Bu dönemde, gazeteler arasında yaşanan fikir ayrılıklarının dergiler arasında bu yönde cereyan etmediği ve basılan hemen hemen tüm dergilerin kurtuluş mücadelesini desteklediği görülmektedir. Dönemin ses getiren yayınları arasında; *Dergâh*, *Güleryüz*, *Kelebek*, *Resimli Gazete*, *Süs*, *Ümid*, *Aydede*, *Kurtuluş*, *Aydınlık* ve *Büyük Mecmua* ön plana çıkmaktadır.²⁰⁷

İstanbul basınının bu dönemde büyük bir bölümünün Milli Mücadeleyi desteklediği fakat baskı ve sansür dolayısıyla, 1919 ve 1921 seneleri arasında “Mustafa Kemal, Milli Mücadele, Kuva-i Milliye” konularında haber yapamadıkları diğer taraftan ise İstanbul ve kabine konusunda haberlere ağırlık verdikleri görülmüştür. Baskı ve sansür, İstanbul gazeteleri için, şehrin işgalinden önce ve sonra olmak üzere padişah ve işgalci kuvvetler tarafından uygulanan olağan bir durum haline gelmiş, bağımsız olmayan İstanbul basını, yayımladıkları gazeteleri çoğunlukla boş sayfa ve sütunlarla basmak zorunda kalarak, Anadolu'dan direniş haberleri vermeyi kısıtlamak durumunda bırakılmışlardır. Örneğin, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin 16, 17, 23 ve 25 Mayıs 1919 tarihli gazetelerinin birçok sayfası boş olarak yayımlanmıştır. Boş sütunlar yerine başka haberler yerleştirmeyen İstanbul basını ile Milli Mücadele ile ilgili her türlü haberi

²⁰⁵ Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihimize İlave*, İstanbul: Hür Türkiye Mecmuası Yayınları, 1960, 68,69.

²⁰⁶ Mazıcı, “1930'a Kadar Basının Durumu”, 137.

²⁰⁷ Topuz, *100 Soruda*, 122-125. Aslı Yapar Gönenç, *Türkiye'de ve Fransa'da Dergicilik ve Kadın Dergileri*, İstanbul: İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, 2006, 25.

sansürden uzak şekilde yayımlayarak mücadelenin zaferle sonuçlanmasına katkıda bulunan Anadolu basınının çalışmaları, her iki basın gurubunun da ortak bir duyguda birleştiğini kanıtlamaktadır. Buna ek olarak, İstanbul basını Kurtuluş Savaşı ile ilgili haberleri ancak 1921 yılında vermeye başlayabilmiştir. Elde edilen Doğu Zaferi, I. İnönü, II. İnönü ve Sakarya gibi zaferler, savaşın kazanılmasına olan inancı artırmış, Padişah ve İstanbul Hükümeti daha önce baskı ve sansür konusu olan haberlerin yapılmasına göz yummuştur.²⁰⁸ Ayrıca, bu gazetelerin birçoğu fiili olarak Ankara'ya silah, adam ve haber kaçırmada bizzat rol almış ve var olan sansüre direnerek Kuva-i Milliye ile ilgili zafer haberlerini halkailetmişlerdir. Bu vesileyle Türk Milliyetçiliğinin Anadolu ve İstanbul'da hâkim olduğu da görülmektedir.²⁰⁹

Tüm bu gelişmelere rağmen İstanbul basını hala var olan sansürün karşısında olmaya devam ederek, basın üzerindeki baskının kaldırılması için mücadele etmiştir. Bu mücadeleyle birlikte, bağımsızlık savaşının başından itibaren giderek azalan sansürün izleri, metinlerin tamamı yerine satır boyutlarında görülmeye başlanmış ve gazetelere “bir satırlık sansür”, “üç satırlık sansür” gibi metin arası notlar düşülmeye başlanmıştır.²¹⁰

Milli bağımsızlık bilincinin basın yoluyla kamuoyuna yayılmasının benimsetilmesi için çaba sarf eden Mustafa Kemal, halkın yanlış ve yanlış haberlerden korunması ve moral bozukluğu yaşamaması için bir takım tedbirler alarak bazı İstanbul ve azınlık gazetelerinin Anadolu'ya girmesini engellemeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından iki gün sonra, Hıyanet-i Vataniye Kanunu çıkarılmış ve İstanbul'la yapılacak yazışma ve her türlü haberleşmenin yasaklanması öngörülmüştür. Aynı zamanda İstanbul'dan gelen gazete, resmi yazı ve dergilerin acil olarak geri gönderilmesini de içeren bu kanunla, bahsi geçen kaidelere uymamanın suç unsuru oluşturduğu belirtilmiştir.²¹¹

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadelenin, askeri alanın yanında yazınsal alanda da bir mücadele gerektirdiğine inanmıştır. Bu doğrultuda savaşın kazanmanın yolunun, bağımsızlık düşüncesi odağında maneviyata zarar veren herhangi bir olumsuz görüş ve kuşkuya yer vermemekten geçtiğini ve askeri alanda girilen bir mücadelenin maneviyatı çok güçlü olan basın tarafından desteklenmesiyle kazanabileceğini düşünmüştür. Bu düşünceyle bağlantı olarak ise, İstanbul hükümeti ve İtilaf devletlerinin lehine yayınlar yapan İstanbul basınının karşısında, kurtuluş hareketine tam destek veren bir basın oluşturulmasını desteklemiştir. Kamuoyunun bağımsızlık

²⁰⁸ Yücel Özkaya, “Milli Mücadele Döneminde Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (3) 1985, 872-874.

²⁰⁹ Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze*, 63.

²¹⁰ Özkaya, “Milli Mücadele Döneminde Basın”, 875.

²¹¹ Turgut Er, *Türkiye'de Basın, Yayın ve Tanıtım*, Ankara: Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003, 38, 39.

mücadelesinden haberdar edilmesi ve Kurtuluş mücadelesi sürecine katılmasını teşvik edici kazanımlar içeren bu alternatif basın, İstanbul'un ve işgalci kuvvetlerin konumlarına ve sansürlerine uzak bir yerde oluşturulması yönünde görüş birliğine varılarak, "Anadolu Basını" ya da "Milli Mücadele Basını" adlarıyla yeni bir basın oluşumu meydana gelmiştir.²¹²

Mustafa Kemal Paşa, Milli direniş hareketini başlattığında haber akımını kontrol altında tutmak için telgraflara el koymak girişiminde bulunmuş ve bu mücadeleye zarar verebilecek her türlü kitle iletişim aracı engellenmiştir. Daha sonra Müdafaa-i Hukuk sözcüsü olarak Sivas Kongresi aracılığıyla, 14 Eylül 1919 yılında *İrade-i Milliye* gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Ancak, bu gazetenin yöneticilerinin farklı bir yolu takip etmesiyle Mustafa Kemal, Ankara'ya yerleşmesinden hemen sonra, tümüyle denetimi altında ve hedeflerini daha iyi anlatabildiği *Hakimiyet-i Milliye* gazetesini çıkarmıştır. (10 Ocak 1920)²¹³

Anadolu basını Milli Mücadele Dönemi'nde İstanbul basını gibi sansüre uğramamış, döneme ait haberleri baskı hissetmeden verebilmeyi başarmıştır. Bu özgürlüğün oluşmasında; İstanbul'dan ve Padişah otoritesinden uzak olması, çoğunluğunun olaylara yakın ve işgalden nispeten uzak olması ve Milli Mücadelenin çevrelerinde yaşanmasıyla gerçekleri yakından takip edebilmeleri gibi sebepler etkili olmuştur. Ayrıca, Anadolu basını arasında sayıları az da olsa yabancıların çıkarlarını savunan gazeteler varlık göstermiş olsa da, çoğunluğu Bağımsızlık Savaşı'nı destekleyen tarafta yer almıştır.²¹⁴

İrade-i Milliye ve *Hakimiyet-i Milliye* dışında Anadolu'da Milli Mücadeleyi destekleyen diğer gazeteler arasında; *İzmir'e Doğru* (Balıkesir), *Doğru Söz* (Balıkesir), *Yeni Adana* (Adana), *Açık Söz* (Kastamonu), *Babalık*, *Öğüt* (Konya), *Küçük Mecmua* (Diyarbakır), *Emel* (Amasya), *Albayrak* (Erzurum), *Envar-ı Şarkıye* (Erzurum), *Ahali* (Edirne), *İkaz* (Afyon), *İstikbal* (Trabzon), *Işık* (Giresun), *Ahali* (Samsun), *Anadolu* (Antalya), *Satvet-i Milliye* (Elazığ), *Amal-i Milliye* (Maraş), *Dertli*, *Türkoğlu* (Bolu) ve *Yeşil Yuva* (Artvin) gazeteleri bulunmaktadır.²¹⁵

Bu gazetelerin yanında; *Mefkûre*, *Yeni Gün* (1 Eylül 1921 ve sonrası), *Öğüt ve Seyyare-i Yeni Dünya* Ankara'da bu dönemde çıkarılan gazeteler arasında olup, *Hukuku Beşer*, *Anadolu*, *Duygu*, *Islahat*, *Ahenk* ve *Müsavat* adlı gazetelerin de Milli Mücadeleyi destekleyen diğer yayınlar olarak İzmir'de çıkarıldığı görülmektedir.²¹⁶ Bunların dışında; *Ferda* (Bolu), *Rehber* (Adana), *İrşad* (Balıkesir), *Zafer* (Kastamonu), *Adalet* (Bandırma), *Selamet* (Trabzon), *Köylü*

²¹² Ulusoy, "Milli Mücadele, Propaganda", 56.

²¹³ Koloğlu, *Osmanlıdan Günümüze*, 61.

²¹⁴ Özkaya, "Milli Mücadele Döneminde Basın", 875.

²¹⁵ Topuz, *100 Soruda*, 131-132,

²¹⁶ Topuz, *100 Soruda*, 127-130.

ve *Islahat* (İzmir) gibi gazetelerin İtilaf devletleri ve İstanbul Hükümeti etkisinde olduğu görülmektedir.²¹⁷

Çıkarılan bu gazetelerin ortalama sayısı 50-60 civarında olmuş ve çok zor koşullarda ayakta kalmaya çalışmışlardır. Bazı gazeteler soba borularından toplanan is ile hazırlanan mürekkebi kullanırken, vagonlarda ve sarı kâğıda basılan gazeteler de var olmuştur. Bazen ise gazete çalışanları Kuva-i Milliye ile birlikte direnişe katılmış ve akşam olduğunda gazetede işlerine geri dönmüşlerdir.²¹⁸

Anadolu basını Savaş süresince, birçok sıkıntıyla mücadele ederek çoğunlukla pedal makinesinde basım yapmıştır. Bu gazetelerden *Hakimiyet-i Milliye* ve haftalık olarak Ankara'da çıkan *Köy Hocası*'nın 2000 tirajlı, *Yeni Gün*'ün ise 1750 tirajlı olduğu dikkat çekmektedir. Ankara'da en çok tiraja sahip gazete ise, 3000 tirajlı ve 1908'den sonra *Sırat-ı Müstakim* olarak çıkarılmaya başlanan, Mehmet Akif ve Eşref Edip'in çıkardığı *Sebil'ür Reşad*'tır. Bunun yanında, Sarıkamış'ta *Varlık* ve Trabzon'da çıkarılan *Güzel Trabzon* gazeteleri 1000 tiraja, Anadolu'daki diğer gazeteler ise 250-300 tiraja sahiptir.²¹⁹

Bu dönemde basılan tüm bu gazetelerin ortak özellikleri arasında; Kurtuluş hareketini desteklemeleri, Milli birlik ve beraberliği artırıcı yayımlar yaparak kamuoyunda fikir birlikteliğini sağlamaları ve işgalciler ile Milli Mücadele karşıtlarının propagandaları konusunda halkı uyarmaları bulunmaktadır. Ayrıca, Mustafa Kemal bu gazete ve dergileri yakından izlemiş ve yayın politikalarının oluşturulmasında da bizzat varlık göstermiştir.²²⁰ Örneğin; Konya'da çıkarılan *Öğüt* gazetesinin adı Konya'nın İtalyanlar tarafından işgaliyle *Nasihât* olarak bizzat gazete sahibinin değil, gazetenin hükümetçe tatil edilmesinden dolayı kapatılarak değiştirilmiştir. Mustafa Kemal, 11 Kasım 1920'de Sivas Heyet-i Merkeziyesi'ne çektiği telgrafta Milli Mücadeleyi destekleyen *Öğüt*'ün yerini aynı amaçla yayın yapan *Nasihât*'in aldığını belirtmiştir.²²¹

1.2.2.2. Anadolu Ajansı ile Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi

İstanbul'un işgali ve devamında bazı aydınların Anadolu'ya geçtiği süreçle Anadolu Ajansı'nın kurulması aynı dönemde olmuştur. Ajans, Anadolu halkına doğru ve düzenli şekilde bilgi akışı sağlamak, Kurtuluş Savaşı'na destek olmak, Anadolu'da başlayan bu mücadeleyi yurtdışı

²¹⁷ Edip Semih Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları*, Berikan Elektronik Basım Yayın, Ankara 2003, 146.

²¹⁸ Uğur Gündüz, "Kurtuluş Savaşı'nda Yerel Basının Rolü", *Türkiye'de Yerel Basın*, Ed: Suat Sezgin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2007, 94.

²¹⁹ Alpay Kabacalı, *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayi*, İstanbul: Cem Ofset Matbaacılık, 1998, 152.

²²⁰ Ulusoy, "Milli Mücadele, Propaganda", 58.

²²¹ Özkaya, "Milli Mücadele Döneminde Basın", 876.

kamuoyuna anlatmak ve mücadele merkezinden yankılanan ses olmak amacını taşımıştır.²²² Mustafa Kemal Paşa, Anadolu basınına kurtuluş mücadelesi ile ilgili hızlı ve devamlı bilgi aktarmak ve halkı yurtiçinde ve yurtdışındaki gelişmelerden doğru şekilde haberdar etmek amacıyla Halide Edip ve Yunus Nadi'nin de etkisiyle bir haber ajansı kurma kararı almış ve birlik içerisinde hareket edildiği izlenimini taşıyan haberlerin verilmesi hedeflenmiştir.²²³

Anadolu Ajansı ilk kez; *“Kalbi İslam olan Osmanlı Saltanat Merkezi'nin düşman işgaline geçmesi ve bütün ulus ve vatanımızın en büyük tehlikeye uğramasının sonucu olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği ulusal ve kutsal savaş sırasında halkın en doğru iç ve dış haberlerle aydınlatılması önemle göz önünde tutulmuş ve burada en yetkili kişilerden kurulu bir Özel Heyet'in yönetiminde ve Anadolu Ajansı adı altında bir kurum kurulmuştur”* ifadelerinin geçtiği bir bildiriyle halka duyurulmuş ve 6 Nisan 1920'de kuruluşu resmi olarak gerçekleştirilmiştir.²²⁴ Milli Mücadelenin yerel basın tarafından desteklenmesinin yanında, bu mücadelenin tek ve güçlü bir kanal aracılığıyla yurtiçi ve yurtdışı kamuoyuna duyurulması için kurulmak istenen bu kuruluşun tesis edilmesi ile halkın, Milli Mücadele konusunda bilinçlenmesi sağlanarak, iç ve dıştaki kamuoyuna, mücadelenin sesi şartlar el verdiğince ulaştırılmıştır.²²⁵ Aynı zamanda Anadolu Ajansı, Türk milletini yanlış yönlendiren ve birlik ve beraberliği tehlikeye atan iç ve dış yayınlara karşı vatandaşları uyarmak, Meclisin kararlarını zamanında ulaştırmak ve bunların neticesinde millet ve hükümet arasında iletişim sağlamak hususlarında da büyük rol oynamıştır.²²⁶

Ancak, 7 Haziran 1920 yılında Ajans bazı teknik sorunlarından dolayı Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi bünyesine alınmıştır. 25 Aralık 1920'de daha kurumsal çalışabilmek için Dışişleri Bakanlığı'na, iç basınla alakalı olarak ise İçişleri Bakanlığı'na bağlı çalışmıştır. 1 Mart 1925 yılında yapılan düzenlemeyle ise, hisselerinin %49'u devletin olan bağımsız bir anonim ortaklığına dönüştürülmüştür.²²⁷

Milli Mücadele Dönemi'nde, ülkenin içinde bulunduğu koşullardan halkın desteğiyle tam bağımsız bir ülke kurabilmek için yola çıkan Mustafa Kemal, propaganda faaliyetlerine çok önem vermiş ve kitleler üzerinde etkinliği kanıtlanmış kitle iletişim araçlarından faydalanmıştır. TBMM'nin hatta Mustafa Kemal'in bizzat kendisi tarafından doğrudan basınla ilgili 6 sayılı kanunu hazırlamasıyla birlikte, kamuoyunun oluşturulması ve yönlendirilmesi hususunda

²²² Sevcan Başboğa, *Anadolu Ajansı (1920-1922)*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, 85.

²²³ Ulusoy, “Milli Mücadele, Propaganda”, 59.

²²⁴ Topuz, “100 Soruda”, 132-133.

²²⁵ Başboğa, *Anadolu Ajansı*, IV.

²²⁶ Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın*, İstanbul: Cumhuriyet, 2001, 78.

²²⁷ Başboğa, *Anadolu Ajansı*, IV.

basının gücünü kullanmak amacıyla bir kurum kurulması öngörülerek iç ve dışta yeni Türk Devletinin yararı yönünde yapılacak propaganda işlerinin teşkilatlı şekilde yürütülmesi hedeflenmiştir.²²⁸

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, Milli Mücadele Dönemi'nde önemli bir propaganda aracı olarak ortaya çıkmıştır. İrşad Encümeni, İrşad Heyetleri ve Anadolu Ajansı aracılığıyla propaganda çalışmalarının sürdürüldüğü bu dönemde, çalışmaların sistematik hale getirilmesi amacıyla oluşturulan bu Umumiye, 7 Haziran 1920'de kurulmuş ve 1 Haziran 1931 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.²²⁹

7 Haziran 1920'de çıkarılan bir kanunla istihbarat işini, yurt içinde istihbarat müdürlükleri aracılığı ile yurtdışında ise kuracağı temsilciliklerle yerine getirmeyi planlayan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, halkı bilgilendirme ve aydınlatma görevini de Anadolu Ajansı başta olmak üzere Milli Mücadele yanlısı gazetelerin de katkılarıyla gerçekleştirmeyi düşünmüştür. Bu görevini ise risaleler, kitaplar ve birçok dilde yayımlanan eserlerle yerine getirmiştir. Ayrıca, dışarıdaki gelişmeleri takip etmek amacıyla; Londra, Paris, Berlin, Viyana, Cenevre ve Amerika'da kurduğu temsilciliklerle Milli Mücadelenin sesini yurtdışında duyurmaya çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda, farklı dillerde hazırlanarak basılmış pek çok basılı yayın hazırlayarak Avrupa meclisleri, basını ve politikacılarına bağımsızlık mücadelesini anlatma görevini de üstlenmiştir. Buna ilaveten, yurtdışında Milli Mücadele karşıtı olan yayınlara karşı tedbir alınması ve bu minvalde yapılan haberlerin takip edilmesini de faaliyetleri arasına dâhil etmiştir.²³⁰

1.2.3. Osmanlı Devleti'nde Dergicilik

Dergilerde yayımlanan yazıların; halkın analiz yeteneğini geliştirme, bilimsel bilgi aktarma ve devletin sorunları ile ilgili bir kamuoyu oluşturma gücünün olması, dergilerin, gazete ve kitaplara oranla daha etkili basın araçları olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Toplumun eğitim ihtiyaçlarını ortaya çıkarmak ve aynı zamanda bu ihtiyaçları karşılamak için yayın yapmak da dergilerin yadsınamaz bir sorumluluğu olmuştur. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'ndeki basın yayın hareketleri içinde yer alan dergicilik faaliyetlerinin araştırılması ve devlet ileri gelenlerinin eğitime yaklaşımları hakkında bilgi verilmesi, söz konusu faaliyetlerin toplumsal dönüşümü nasıl etkilediği konusunda genel bir çerçeve çizilmesi bakımından oldukça gereklidir. Ayrıca, Cumhuriyet Dönemi'ndeki eğitim sisteminin yansımalarını taşıyan

²²⁸ Ulusoy, "Milli Mücadele, Propaganda", 60.

²²⁹ Aykut Çağlak, "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Genel Müdürleri (1920-1931)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 71 (2022), 85-104.

²³⁰ Başboğa, *Anadolu Ajansı*, 178.

ve geliştirilmesine katkıda bulunan eğitim dergilerinin, dönemin halk ve yöneticileri üzerindeki gerçek etkisini doğru şekilde analiz etmek, ancak dergiciliğin tarihsel süreciyle ilişkilendirme yapmakla mümkün olacaktır. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'ndeki dergicilik faaliyetlerinin gelişim süreci oldukça önem taşımaktadır.

Osmanlı Devleti'nde dergicilik hareketleri hakkında bilgilendirme yapmadan önce dergiciliğin, gazetecilik ile karıştırılan yönlerini ortaya koymak, işlevlerini ve etki boyutlarını doğru değerlendirebilmek açısından gerekli görülmektedir.

Haber ulaştırmak görevi ile gazetelerle aynı temel işlevi görmesine rağmen, oluşum bakımından dergiler, gazetelerden oldukça farklıdır. Yayın aralıkları, daha geniş zamanı kapsayan çalışma yöntemleri, konularının daha derin incelenmiş olması, kalıcılık özelliğiyle yazı ve fotoğrafların ön plana çıkarılması, tipografi hatalarına dikkatli yaklaşımları, ciltli ve kapaklı olmaları, akıcı ve sürükleyici metinler içermeleri ve baskı kaliteleri gibi özellikleri, dergileri gazetelerden ayıran bazı farklardır.²³¹

Osmanlı Devleti'nde ilk dergi, 1849 yılında, tıp konularını içeren *Vaka-yı Tıbbiye* adıyla ilk gazetenin yayımlanmasından yaklaşık 20 yıl sonra çıkarılmıştır. 1860'ı takip eden yıllar içinde ise, kamuoyu oluşturma gücüne sahip farklı konularda yayımlanan dergiler ortaya çıkmıştır. 1860'lı yıllarda, devlet yayınları dışında özel kişi ve cemiyetler tarafından da çeşitli süreli yayınların çıkarıldığı görülmüş ve basın yayın hayatında oldukça hareketli bir döneme girilmiştir. Örneğin, *Mecmua-ı Fünun* dergisi, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye tarafından çıkarılan önemli bir fikir dergisi olarak basın hayatında yerini almıştır. Ansiklopedik bilgileri okurlarına taşıyan ve halk aydınlatılmasında önemli rol üstlenen bu dergi, Batı tarafından tartışılan düşünce ve akımların iletilmesi görevini üstlenmiştir. *Mecmua-ı İber-i İntibah*, *Mir'at* ve *Mecmua-ı İbretnuma* adlı dergiler ise o yıllarda öne çıkan dergiler arasındadır. 1860'lı yılların sonlarına doğru ise; eğitim, çocuk, kadın, tıp, mizah, ekonomi ve askeri alanlar gibi farklı konuları tema edinen ve farklı sektörlere hitap eden zengin içerikli dergiler yayımlanmaya başlamıştır.²³²

II. Abdülhamit Dönemi'yle birlikte özellikle 1890'larda basın ağır bir durgunluk dönemine girmiş, dergi çeşitliliği açısından yayınlarda önemli bir azalma yaşanmıştır. Bu azalma, fikir ve siyaset içerikli dergiler için geçerlidir zira edebiyat ve ziraat dergilerinin basımında artış yaşanmıştır. Yine bu dönemde baskı sonucu yurtdışına kaçan gazeteciler yayımladıkları politik

²³¹ Aslı Yapar Gönenç, "Dergicilik ve Gazete Arasındaki Ayrım", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 22 (2012), 25-26.

²³¹ Demir, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu", 71.

²³² Demir, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu", 99.

ve ekonomik içerikli dergilerle, yurtdışından devlet yönetimini eleştiren yayımlar yapmışlar ve bu durum II. Meşrutiyetin ilanına kadar sürmüştür.²³³

Dönemin dergilerinin çoğunlukla edebi içerikli olması, dergilerin gazetelere oranla daha zararsız kabul edilmesine yol açmış, halkın dergilere olan ilgisi önceki dönemlere oranla artarak 1880-1890 arasında yayımlanan dergi sayısı 50'ye ulaşmıştır. *Servet-i Fünun* (1891) dergisi edebi içerikli ve Batı edebiyatının etkilerinin görüldüğü bir dergi olarak, bu dönemin edebi akımına öncülük eden en önemli süreli yayınlar arasındadır. Eski edebiyatı savunan ve *Servet-i Fünun*'a rakip olarak çıkarılan *Malumat*, *Mecmua-i Ebuzziya*, *Hafta*, *Rehber-i Fünun* ve *Gayret* dergileri de bu dönemin dergileri arasında yer almışlardır.²³⁴

II. Meşrutiyet Dönemi'nde basın yayın konusunda büyük bir hareketlilik yaşanmıştır. Bu dönemde yayımlanan eleştiri içerikli dergilerin yayın faaliyetleri, popülerlikleri yüksek olmasına rağmen sona ererken, fikir dergileri entelektüel bir birikim oluşturmak adına toplumda önemli rol üstlenmişlerdir. Ülkenin sorunlarını ele alan ve bilimsel faaliyetleri değerlendiren bu yayınların, toplumsal problemlere çözüm arayışı çabasında oldukları görülmektedir.²³⁵

Dergilerin çeşitlilik, alanlarında uzmanlaşma ve kalite açısından da önceki döneme göre oldukça zenginleştiğinin görüldüğü bu dönemde, ekonomi alanındaki dergilerin de basın yayın hayatında anlamlı bir yer edindiği görülmektedir. Devletin ekonomi politikasına yönelik analizlerin yapıldığı ve gerilemeyi ekonomi kaynaklı gören kesimin yayımladığı, *Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası*, *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, *İktisadiyat Mecmuası* ve *Ticaret Umumiye Mecmuası* gibi dergiler özel uzmanlık gerektiren alanlarda yayım yapılmaya başlandığını kanıtlar niteliktedir. Bu alanların dışında; Türkçülük, İslamcılık, sosyalizm, edebiyat ve sanayi gibi alanlarda da dergiler çıkarılmış, sosyoloji ve felsefe konulu ilk dergi ürünleri verilmeye başlanmıştır.²³⁶

Bu dönemde, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından baskın şekilde savunulan Türkçülük akımının ve bu doğrultuda çıkarılan dergilerin nicelik olarak diğer basımlara oranla daha fazla olduğu görülmektedir.²³⁷ Özellikle 19. yüzyılın yarısından sonra faaliyete geçen ve Türkçülüğü geniş topluluklara ulaştırma çabası içinde olan *Halka Doğru* ve *Türk Yurdu* dergileri, bu hedef çerçevesinde basılmaya devam ederken, Türkçülüğün düşünsel altyapısının temellerini atan ve onu bilimsel zeminlere taşıyan çeşitli dergiler de yayıncılık faaliyetlerine başlamışlardır. Türk Bilgi Derneği (1913) tarafından sadece 7 sayı çıkarılmış olan *Türk Bilgi Mecmuası* böyle bir

²³³ Demir, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu", 100.

²³⁴ Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin", 65.

²³⁵ Selim Aslantaş, "II. Meşrutiyet Döneminde bir Akademik Türkçü Dergi: Milli Tettebbu'lar Mecmuası", *Kebikeç*, 26 (2008), 209.

²³⁶ Demir, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu", 100.

²³⁷ Demir, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu", 101.

dergidir ve akademik özellikleriyle ön plana çıkmıştır. 1915'te yayın hayatına başlayan *Milli Tetebbular Mecmuası* da her ne kadar uzun süreli olarak planlanmış bilimsel çalışmaların yapılmasını hedeflese de, I. Dünya Savaşı'nın zor koşulları, derginin kısa ömürlü olmasına ve yalnızca 5 sayı çıkarılmasına sebep olmuştur.²³⁸

II. Meşrutiyet Dönemi'nde dikkate değer bir değişim ise, gerilemenin sebebinin eğitim alanındaki yetersizliklerle ilgili olduğu fikrinden hareket eden eğitim dergilerinde yaşanan artıştır. Çocuk ve gençlerin çağın bilgi ve yeterliliklerine ulaşarak gelişmesini savunan bu dergiler, kendi alanlarında birçok örnek vermişlerdir.²³⁹

Bu dönemde farklı konularda pek çok dergi yayımlandığı gibi öğretmenler tarafından yayımlanan mesleki dergiler de ön plana çıkmıştır. Bunlar arasında; *Mirat-ı Maarif*, *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası*, *Terbiye ve Oyun*, *Terbiye Mecmuası*, *Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası*, *Muallim* ve *Yeni Mektep* gibi İstanbul'da çıkarılan dergiler bulunmaktadır. Ayrıca, *İctihat*, *Sebilürreşat*, *Türk Yurdu* dergilerinde de eğitim konusunu içeren yazılar yayımlanmıştır. İstanbul dışında yayımlanan eğitim konulu öğretmen dergileri arasında; *Say ve Tetebbu* (Edirne), *Yeni Mektep* (Üsküp) ve *Yeni Fikir* (Manastır) gibi dergiler bulunmaktadır.²⁴⁰

II. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte sinema, spor ve mizah dergileri de çıkarılmış, o dönemde yaşanan siyasi ve sosyal olaylar mizahi eleştiri ile topluma aktarılmıştır.²⁴¹ 1908-1911 yılları arasında *Kalem* adında bir mizah dergisi yayımlanmış; *Davul* (1908), *Alem* (1909) ve *Cem Dergileri* (1910) ise, karikatür ve mizah içerikli diğer dergiler arasında yerlerini almıştır.²⁴²

1912-1913 yılları arasındaki Balkan Savaşları'nın kaybedilmesiyle birlikte; aydınlar tarafından yenilgilerin sebeplerinin irdelenerek özeleştirisi yaptıkları ve toplumsal sorunlara yaklaşım açısından dönüşümün yaşandığı bir dönem başlamıştır. Bu dönemin sorunlarına getirilen yeni yaklaşımlar, diğer basın yayın araçlarında olduğu gibi dergilerde de oldukça geniş biçimde yer almıştır.²⁴³ I. Dünya Savaşı'nın bittiği yıl olan 1918'de ise Ziya Gökalp'in düşüncelerinin yer aldığı, *Yeni Mecmua* ve Memduh Şevket Esendal tarafından çıkarılan *Meslek* de savaş dönemi koşullarında ve Milli Mücadele Dönemi'nin hemen öncesinde çıkarılan dergiler arasında bulunmaktadır.²⁴⁴ İttihat ve Terakki hükümetinin düşmesi ve Mondros Mütarekesinin imzalanması ise basın yayın faaliyetleri açısından yeni bir dönem anlamına gelmektedir. 1918-1922 yılları arasında basın yayın hareketleri özellikle Milli Mücadele basını ve karşısındaki

²³⁸ Aslantaş, "II. Meşrutiyet Döneminde bir Akademik", 210.

²³⁹ Demir, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu", 91.

²⁴⁰ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2007*, 289.

²⁴¹ Demir, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu", 101.

²⁴² Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin", 66.

²⁴³ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2007*, 290.

²⁴⁴ Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin", 66.

işbirlikçi²⁴⁵ basının faaliyetlerinden oluşması açısından içerik ve amaç bakımlarından önceki dönemlerden farklılık göstermektedir.

1.2.4. Milli Mücadele Dönemi'nde Dergicilik

Milli Mücadele Dönemi'nde, gazeteler arasında oluşan İstanbul ve Anadolu basını bölünmesi dergiler arasında gerçekleşmemiş, neredeyse tüm dergiler Milli Mücadele'yi desteklemiştir. Ayrıca, Cumhuriyet ilan edilmeden önce dergiler, çoğunlukla kazanç ya da şöhret elde etmek için çıkarılmış ve yazınsal özellikleriyle ön plana çıkmışlardır. Bu dönemde çıkan önemli dergiler arasında; *Büyük Mecmua* (1919), *Ümid* (1919), *Kurtuluş* (1919), *Aydede* (1920), *Aydınlık* (1921) ve *Dergâh* (1921) bulunmaktadır. Bu dergilerden;

Büyük Mecmua; Zekeriya Sertel tarafından kurulmuş ve Halide Edip dergide başyazar olarak yazmıştır. Ayrıca, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin, Falih Rıfkı Atay, Fuat Köprülü, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Ruşen Eşref Ünaydın ve Faruk Nafiz Çamlıbel derginin yazar kadrosu arasında yerlerini almışlardır.²⁴⁶

Ümid; bir tür resimli edebiyat dergisi olup, Mümtaz Göztepe tarafından yönetilmiş ve Celal Sahir ve Fuat Köprülü gibi yazarların yazı verdiği bir dergi olmuştur.²⁴⁷

Kurtuluş; 1919 Eylül ayında çıkan ve sadece 5 sayı yayımlanan bir dergi olup, Almanya'dan dönen sosyalistler tarafından çıkarılmış ve Şubat 1920'de yayın hayatı sona ermiştir.²⁴⁸

Aydede; Milli Mücadele karşıtı olan bir mizah dergisi olarak, savaştan sonra sürgüne gönderilen Refik Halid Karay tarafından çıkarılmıştır.²⁴⁹

Aydınlık; sol eğilimli bir dergi olup, 1921-25 yılları arasında toplam 30 sayı yayımlanmıştır. Aynı zamanda Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkasının yayın organı olan dergi, bünyesinde adı duyulmuş pek çok sosyalist ve komünist yazarı bir araya getirmiştir.²⁵⁰

Dergâh; 1921'den 1937'ye kadar yayımlanan bir dergi olmuş ve yazar kadrosunda; Yahya Kemal, Abdülhak Hamit, Halide Edip Adıvar, Abdullah Şinasi Hisar, Fuat Köprülü, Yakup Kadri, Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Nihat Özön, Şekip Tunç ve Nurullah Ataç gibi yazarlar bulunmuştur.²⁵¹

²⁴⁵ Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze*, 60.

²⁴⁶ Topuz, *100 Soruda*, 123-124. Aslı Yapar Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29 (2011), 66-67.

²⁴⁷ Topuz, *100 Soruda*, 123-124.

²⁴⁸ Topuz, *100 Soruda*, 123-124.

²⁴⁹ Topuz, *100 Soruda*, 123-124.

²⁵⁰ Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin", 66-67.

²⁵¹ Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin", 66-67.

Bu dönemin en aktif İstanbul basını gazetecilerinden biri olan Sedat Simavi; 1921’de *Hanım* (kadın dergisi) ve *Hacıyatmaz* (çocuk dergisi), 1922’de ise *Yeni İnci* (kadın dergisi), adındaki dergileri çıkarmıştır.²⁵²

Milli Mücadele Dönemi’nde yayımlanan *Spor Âlemi* Dergisi de 1919-1928 yıllarında yaptığı yayınlarla çağdaş spor gazeteci ve dergiciliğinde önemli rol oynamıştır. 15 günde bir yayımlanarak toplamda 196 sayı çıkarılan dergide; Batı’nın ve Türkiye’nin spor anlayışları karşılaştırılmış, yabancı yazarların yazılarına yer verilerek okuyucular, soruları aracılığıyla bilgilendirilmişlerdir.²⁵³

1922 yılında, Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon’un çıkardığı mizah dergisi *Akbaba*, Türk mizah tarihinin “en uzun dönem yayımlanan” dergisi olma özelliğini taşımaktadır. Derginin yayımı 1922-1928; 1933-1950 ve 1951-1977 olmak üzere üç dönem sürmüştür ve kendi dönemindeki berber salonu ve kahvehanelerin sürekli dergisi olmuştur.²⁵⁴

Bu dönemde çıkarılan diğer dergiler arasında; *Askeri Mecmua* (1919), *İstanbul Seririyatı* (1919), *Maliye Vekâleti Muharrerât-ı Umûmiyye Mecmuası* (1919), *Mahfel/Mahfil*, (1920) , *Yeni Hayat* (1920), *Kavânîn Mecmuası* (1920), *Bozkurt* (1921), *Hilâli Ahmer Mecmuası* (1921), *Musavver Küçük Gazete* (1921), *Bugün* (1922), *Davul* (1922), *Hava Mecmuası* (1922), *Millî Nevsâl* (1922), *Mühendis Mektebi Mecmuası* (1922), *Özdilek* (1922), *Türkiye İdman Mecmuası* (1922), *Yeşil Yuva* (1922) ve *Bizim Mecmua* (1922) gibi farklı tema ve konu içerikli dergiler yer almaktadır.²⁵⁵

²⁵² Gönenç, “Türkiye’de Dergiciliğin”, 66-67.

²⁵³ Ersin Turan, *Türkiye’de Dergicilik ve Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005. Damlapınar, “Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında”, 122.

²⁵⁴ Damlapınar, “Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında”, 101.

²⁵⁵ Damlapınar, “Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında”, 99-127.

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM, BASIN YAYIN VE DERGİCİLİK

Eğitimin öznelere kimler ve nitelik bakımından nasıl olacağı, Osmanlı Devleti'nin son döneminde en çok tartışılan konulardan biri olmuş, ülkeyi kurtarma görevinin fiilen sona erdiği Kurtuluş Savaşı galibiyeti ile birlikte ise modern eğitime sahip olmanın uygarlık seviyesine ulaşmanın en kısa yolu olduğu düşüncesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca, ilim ve fen modern eğitimin başlıca değişkenleri olarak açıklanmış ve Atatürk'ün söylev ve demeçlerinin teması olarak 1923-1938 döneminde devletin eğitim programında yerlerini almıştır.²⁵⁶

Gücünü Kurtuluş Savaşı'nın ruhundan alan Cumhuriyet Dönemi eğitim sisteminin temellerini Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Savaşı'na girmeden evvel açıklamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin kozmopolit yapısının yanında, yeni Türk eğitim sisteminin nasıl yol alması gerektiğini ve koşullarını, yeni bir devrin bütünlüğünü de göz önünde bulundurularak ortaya koymuştur. Bu geçiş sürecinin yaşandığı dönemde, Milli Eğitim Bakanlığı birçok çalışma yaparken Cumhuriyet'in ilk 10 yılında, gerek program gerekse yöntemlerle, ilgili devrin özelliklerini yansıtan değişiklikler ve reformlar yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet eğitiminin atılım devresi de denilebilecek bu dönem, 1924 senesinden başlayarak eğitimde köklü hamle ve değişikliklerin başladığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁷

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim ve basın alanından, Türk devriminin vatandaşa benimsetilip aktarılmasında yoğun şekilde yararlanılmış, “eşitlik, laiklik, cumhuriyetçilik, demokrasi, milli hâkimiyet, kardeşlik, özgürlük ve milliyetçilik” gibi ilkelerin topluma benimsetilmesi ve tebaadan vatandaşa doğru bir değişim yaşanmasında, okullar ve basın faaliyetleri büyük rol oynamıştır.²⁵⁸ Siyasi parti, Halkevleri gibi toplumsallaşmayı sağlayan unsurlar arasında önemli yer edinen basın araçları, yerel ya da yaygın basın fark etmeksizin çoğunlukla iktidar projelerine destek veren nitelikte yayınlar yapmışlardır.²⁵⁹ Ancak, bu dönemde muhalif yayıncılığın da yapıldığı görülmektedir. Yeni kurulan Cumhuriyet sisteminin yeni yönetimi, devrimlerin uygulamaya konulması ve ülke içi politikalarda yaşanan değişim ve hareketlilik basın hayatını da etkilemiş, bu değişikliklerin kitleler tarafından içselleştirilmesine katkı sağlamak amaçlı

²⁵⁶ B. Mehmet Bozaslan, Emel Çokoğullar, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (2015), 317,318.

²⁵⁷ Öymen, “Cumhuriyet Eğitime Geçişte”, 1029.

²⁵⁸ Temel, “Türkiye'de Cumhuriyet”, 427.

²⁵⁹ Temel, “Türkiye'de Cumhuriyet”, 428.

yayın yapan basın var olduğu gibi, bu durumun karşısında yer alan eleştirel gazete ve dergiler de yayınlarını sürdürmüşlerdir.²⁶⁰

Gazete ve dergi teknik açıdan basım biçimleriyle aynı sahneyi paylaşa da, teknik olarak yayınlanma dönemleri ve içerik açısından birbirlerinden oldukça farklıdır.²⁶¹ Basında her ne kadar gazeteler ön planda olsa ve dergicilikten önce yayın hayatına başlamanın bu durumun oluşmasında katkısı bulunsa da, düşünce hayatının şekillenmesinde büyük rolü olan dergiler; ekonomi, eğitim, politika, sosyal hayat gibi pek çok alanın şekillenmesinde toplumsal bir görev üstlenmişlerdir. II. Meşrutiyet’le birlikte ülkede süreli yayınlar pek çok alanda çıkarılmış ve Cumhuriyet Dönemi’ne gelindiğinde konu yelpazeleri bir hayli geniş olan pek çok süreli yayın basılmıştır. Türk eğitim tarihinde, özellikle eğitimciler tarafından çıkarılan eğitim dergileri ise bu süreli yayınlar içinde, yine o dönemin eğitim felsefesi, okul anlayışı, öğretmen yetiştirme politikası ve müfredat çalışmaları açısından, dönemin şartlarının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.²⁶²

2.1. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM

Cumhuriyet’in ilanıyla başlayan yeni dönemle birlikte; milli egemenlik ve bağımsızlık ilkelerinin gözetilmesine, eğitim sisteminde de öncelik verilmiş, bu doğrultuda milli eğitimin amacı; milli birlik ve bütünlüğe bağlılık ile gelecek nesilleri, milli egemenlik ve tam bağımsızlığın prensiplerini benimseyen bireyler olarak yetiştirmek olmuştur. Cumhuriyet’in ilanından kısa bir süre önce 14 Ağustos 1923’de TBMM’de okunan İcra Vekilleri Heyeti programının Millî Eğitim bölümünde Atatürk’ün kanaat ve yönergeleri istikametinde eğitimde izlenecek politikalar aşağıdaki maddelerde belirtilmiştir:

1. Maarif siyaseti birlik esasına dayanacaktır.
2. Maarifin üç görevi; çocukların yetiştirilmesi, halkın eğitimi, millî güzidelerin yetiştirilmesidir.
3. Maarifin bu görevini yapması için gerekli vasıtalar temin edilecektir.
4. İlköğretim okulları ile ortaokullara öğretmen ve ilköğretim müfettişi yetiştirmek için kız ve erkek orta öğretmen okulları açılacaktır.
5. Ülkenin belli yerlerine kız ve erkek öğretmen okulları, tam devreli liseler açılacaktır.
6. Bir beden eğitimi öğretmeni yetiştiren okul açılacaktır.

²⁶⁰ Sezen Karabulut, “Cumhuriyet Döneminin Uzun Süreli İlk Popüler Tarih Dergisi: Resimli Tarih Mecmuası”, *Belgi Dergisi*, 2 (2019), 1044.

²⁶¹ Mehmet Erken, *Türkiye’de Yayıncılık Alanının Dönüşümü (1980-2015)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, 26.

²⁶² Gönül Türkan Demir, “1918-1938 Yılları Arasında Yayınlanan Eğitim Dergilerindeki Karşılaştırmalı Eğitim Makaleleri”, *International Journal of Education*, 1 (2017), 16, 17.

7. Kadınların eğitime önem verilecek, bunun için kız öğretmen okulları ve kız liseleri açılacaktır.²⁶³

Türkiye’de 29 Ekim 1923’ten sonra o zamana kadar politika, ekonomi, hukuk, eğitim ve kültür alanlarında hiç yaşanmamış büyük gelişmelere sahne olan bir döneme başlanmıştır. Bu tarihte ülkenin genel eğitim durumunun istatistiklerle ifade edilmesi, Cumhuriyet’in devraldığı eğitim mirasını ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Ülke nüfusunun 11-12 milyon olduğu topraklarda, yüzde onluk bir okuma oranı bulunduğu ve 4894 ilkokul, 72 ortaokul, 23 lise, 64 meslek okulu, 9 fakülte ve yüksekokulda eğitimin sürdürüldüğü görülmektedir. Yine bu dönemde, toplam 358,548 öğrenci ve 11918 öğretmenin görev aldığı bilinmektedir. Niceliksel olarak bir hayli düşük olan okul, öğrenci ve öğretmenlerin, nitelik olarak da kötü bir tablo içinde olmaları eğitim sisteminin bu en önemli sacayaklarının karamsar durumunun göstergesidir. Bunun dışında, yetersiz merkez ve taşra örgütlenmesi, okul binalarının elverişsizliği ile öğretim programı ve araç gereç bakımından yaşanan tüm olumsuzluklar, Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte Türk eğitim sisteminin var olan durumunu açıkça göstermektedir.²⁶⁴

Cumhuriyet’in ilk yılları okullaşma ile ilgili sıkıntıların yanında eğitimin finanse edilmesi ile ilgili sıkıntılarla da mücadele içinde geçmiştir. Eğitim alanına savaş dönemlerinde ayrılabilen para miktarı bütçenin % 6’sı kadar olurken, aynı yıllarda yeni okulların açılması bir tarafa, var olan okullar da kapatılmıştır. Ancak, bu durumla ilgili yukarıya doğru bir ivme yaşandığı, 1923 yılından sonraki rakamlar takip edildiğinde anlaşılmaktadır. 1923 yılına gelindiğinde, 3.033.003 lira olan eğitim bütçesi, 1930 yılında 9.710.297 lira ve 1938 yılında 16.474.085 liraya yükselmiştir. 1927-1928 ders yılında ise eğitim harcamaları; 20.298.302 lirayı bulurken, 1936-1937 ders yılında, 24.819.165 lira miktarına ulaşarak % 122 oranında artmıştır.²⁶⁵

Cumhuriyet Dönemi, Türk tarihinde öğretmene en çok görev ve sorumluluk düştüğü süreç olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte, öğretmenler devlet adamlarının da desteğiyle özverili çalışmalar yapmışlar fakat istenilen düzeyde başarıya kısa zaman içinde ulaşamamışlardır. Bunun sebepleri arasında öğretmenlerin; sayısal olarak yetersizliği, niteliksel eksiklikleri, hukuki statülerinin yetersizliği, halk ve yerel yönetimlerle yeterince iletişim kuramamaları, mesleki örgütlenmedeki eksiklik, öğretmenler arasındaki sosyal farklılıklar ve ekonomik koşulların zorluğu gibi etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler, özellikle ilk ve ortaokul kademelerindeki öğretmenleri sınırlandırmış, üniversite kademesindekilerin ise; “karamsarlık”, “yetersizlik duygusu”, “kurnazlık”, “gösteriş”, “başkalarının üstünlüğünü çekememek” gibi bilimsel araştırmaları ve bilimselliğin yerleşmesini engelleyen olumsuz davranışlarda

²⁶³ Ziya Karamuk, *Cumhuriyetin 50.Yılında Millî Eğitimimiz*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1973, 24,25.

²⁶⁴ Karagözoğlu, “Atatürk’ün Eğitim Savaşı”, 195.

²⁶⁵ Demirtaş, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında”, 173.

bulunmaları, kendilerinden beklenen bazı sorumlulukları yerine getirememeleri ile sonuçlanmıştır.²⁶⁶

Bu dönemde, medreselerin dışında, mahalle mektepleri, idadiler, sultaniler ve yabancı dilde eğitim yapan azınlık okulları da bakanlığa bağlanarak medrese, Batı tarzındaki okullar, yabancı okullar ve azınlık okulları gibi birbirine uyumlu olmayan eğitim kuruluşları²⁶⁷ “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile eğitimde birlik oluşturma girişimindeki yerini almıştır.²⁶⁸ Ayrıca, eğitimde ikiliğin kalkması ve birliğin sağlanması gerçek anlamda bu kanunla sağlandıktan sonra, milli bir karaktere bürünen Türk Milli Eğitim sisteminde yabancı okulların durumu da düzenlenerek, Türkçe, Tarih ve Coğrafya derslerinin Türkçe okutulması zorunluluğu getirilmiş, bu okulların dini propaganda yapmaları yasaklanmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra, “Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun”, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun uygulanabilmesi için 2 Mart 1926’da yürürlüğe girmiş, ilkokulların parasız ve zorunlu olması, bir dil heyetinin oluşturulması, Maarif Eminliklerinin ve Talim ve Terbiye Dairesi’nin kurulması gerçekleştirilmiştir.²⁶⁹

Cumhuriyet Dönemi’nde eğitim alanında belirlenen hedefler ve yapılan çalışmaların yanında, başta Atatürk ve Cumhuriyet’in kurucu kadroları tarafından oluşturulan eğitimin genel prensipleri, bu hedeflerin bir temel üzerine inşa edilmesi ve bir eğitim vizyonu oluşturmaları açısından oldukça önemlidir. Dönemin eğitim prensipleri şu temel öğelerden oluşmaktadır:

- ✓ Maarif müesseseleri bir teşkilât tarafından idare edilmelidir.
- ✓ Maarif programımız milletimizin bugünkü durumu ile içtimai hayatının ihtiyacı ile muhitin şartları ve asrın icaplarıyla tamamen uygun olmalıdır.
- ✓ Maarif ülkümüz, çocuklarımıza her şeyden önce Türkiye’nin istiklâline, kendi benliğine ve millî geleneklerine düşman olan her türlü engellerle mücadele etmek fikrini vermek olmalıdır.
- ✓ Eğitim yaşı dışında kalan ve eğitim görmeyen vatandaşlarımız pratik vasıtalarla eğitimin nimetlerinden faydalandırılmalıdır.
- ✓ Türkiye Cumhuriyeti’nin amacı, millî, demokratik ve lâik düşünceli vatandaşlar yetiştirmektir. Bunun için de pedagojik usul ve vasıtalarımız yenileştirilmeli ve ıslah edilmelidir.
- ✓ Eğitimin bütün kademeleri erkekler için olduğu gibi kızlarımız için de tamamen açık olmalı ve eğitimde cinsiyet farklarına göre kabul edilmiş olan bütün usul ve kaideler kaldırılmalıdır.²⁷⁰

²⁶⁶ Selami Sönmez, “Toplumsal değişme ve Öğretmen”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2006), 308, 310.

²⁶⁷ Bozaslan, Çokoğullar, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Eğitimin İnşası”, 319.

²⁶⁸ Bozaslan, Çokoğullar, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Eğitimin İnşası”, 319.

²⁶⁹ Demirtaş, “Atatürk Döneminde Eğitim”, 161.

²⁷⁰ Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981, 153,154.

Bu prensipler; yeni tesis edilecek eğitim sisteminde yeni neslin hangi dinamikler dikkate alınarak yetiştirileceği, devletin vatandaş yetiştirmede gözettiği ana politika ve ilkeler, bu istikamette nasıl bir yol izleneceği ve uygulamada bu eğitim sisteminin kimleri kapsayacağı konularını içermekte olup, eğitim sisteminin yol haritasının çizildiği görülmektedir.

Nitekim Atatürk Dönemi'nde çizilen yol haritası ve ilkokuldan yükseköğretime kadar eğitim ve öğretimin tüm alanlarında yapılan özverili çalışmalar sonucunda, eğitim sorunlarına getirilen çözümler ile eğitim, nicelik ve nitelik olarak geliştirmiş, bu gelişmeler ışığında ise yeni Türkiye eğitim düzeninin temeli atılmıştır. Ülke nüfusu, 1923-1938 yılları arasında % 38 artarken öğretmen sayısının % 154 oranında artması ve özellikle kadın öğretmen sayısının % 352 ve kız öğrenci sayısının ise % 323 oranında artması bu gelişmeleri kanıtlar niteliktedir. Bu dönemde, okul sayılarındaki artış da bir hayli dikkat çekicidir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren 1938'e kadar, ilkokul sayısı % 137, ortaokul sayısı % 194 ve lise sayısı % 296 oranında artış göstermiştir. Bu rakamların ötesinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yükseköğretimde hiç kadın öğretim üyesi bulunmazken, 1938 yılında 99 kadın öğretim üyesinin bulunması,²⁷¹ artışın yalnızca rakamsal olmadığını göstermektedir. Üniversite ve yüksekokulların 1923-1924 ve 1937-1938 ders yılları arasında öğretmen ve öğrenci sayılarındaki artışı da dikkat çekicidir. Cumhuriyet ilk ilan edildiğinde 9 olan yükseköğretim okullarının sayısı, 1938'de 17'ye yükselmiştir. Sonuç olarak, 1938'de üniversite ve yüksekokul sayısında % 189'luk, öğretmen sayısında % 272'lik ve öğrenci sayısında ise % 328'lik bir artış olmuştur. Öğretmen okullarının ve bu okullarda görev yapan öğretmenlerin sayılarında ise 1923-1924 yıllarından 1936-1937 ders yılına kadar olan sürede bir düşüş görülmektedir. Ancak, okul ve öğretmen sayıları düşerken öğrenci sayısında artış olmuştur. Örneğin, 1923-1924 ders yılında 2528 öğrenci sayısı, 1936-1937 ders yılında 2949'a ulaşmıştır. Bu artışın sonucunda, öğretmen istihdamının yeniden planlanması gündeme gelmiş ve Köy Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri uygulaması hayata geçirilmiştir. Mesleki ve Teknik okulların sayısında, diğer okul türleri ile kıyaslandığında Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bir artış olmamasına rağmen bu okulların öğretmen ve öğrenci sayıları 1936-1937 ders yılına gelindiğinde sırasıyla, % 245 ve % 162 oranında artmıştır.²⁷²

Eğitim Bakanı Vasıf Çınar tarafından 8 Eylül 1924 tarihinde yayımlanan bir genelgede de "Nasıl bir eğitim?" sorusuyla, eğitimde hangi yoldan gidilmesi gerektiğine dair sınırların belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu genelgede; milli temelli olmak kaidesiyle Batı uygarlığının yöntemlerinin alınması, Cumhuriyet ülküsünün ruhen ve kalben, çocuklar

²⁷¹ Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim", 166.

²⁷² Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim", 171,172,173.

tarafından benimsenmesinin sağlanması, uygulamalı ve işlevsel öğretim verilmesi, okulların; sorumluluk, vicdan, düşünce özgürlüğü ile ilim ve okuma zevkini desteklemesi gibi maddeler yer almıştır. Ayrıca, genelgede okulların; insan ilişkileri, toplum kuralları, temizlik gibi konularda eğitim vermeleri, beden ve düşünce gelişimi dengesini sağlamaları, toplum ve aile ihtiyaçlarını ön planda tutmaları, tasarruf, yardımlaşma ve ekonomi konularında farkındalık sağlamaları, öğrencilerde dengeli bir disiplin oluşturmaları maddeleri de dikkat çekmektedir. 1924 yılında ve bir yıl öncesinde yayımlanan iki genelge de, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanmaları ve Mustafa Kemal'in bilgisi dâhilinde hazırlanmaları bakımından ayrı bir önem arz etmektedir.²⁷³

1924'te çıkarılan yasa ile 1927-1928 ders yılından başlamak üzere, Atatürk'ün eğitim politikasında üzerinde önemle durduğu konu, yabancı ülkelere Türkiye'ye eğitim uzmanı ve öğretim üyesi getirilmesi olduğu kadar, yabancı ülkelere Türk öğrencilerin gönderilmesidir. 1924'te çıkarılan yasa gereğince ilk olarak 1927-1928 ders yılında toplam sekiz ülkeye 42 öğrenci yollanmıştır. 1929-1930 yılları arasında 288'e yükselen bu sayı, 1937-1938 ders yılında 204 olmuştur. 97'si Almanya'ya gönderilen bu öğrencilerden, 44'ü Fransa, 21'i Belçika, 15'i Amerika, 13'ü İsviçre, 14'ü Avusturya, İtalya, İngiltere, Macaristan ve Rusya'ya gönderilerek; Almanya, Fransa, Belçika ve Amerika'ya eğitime yollanan öğrenci oranının %86,77 olması dikkat çekicidir.²⁷⁴

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitimin niteliğinin artırılması amacıyla seferberlik başlatılarak, çok sayıda girişimde bulunulmuştur. Bunlar arasında; görüşlerinden faydalanılmak üzere 1924'te Amerikalı bir eğitimci olan John Dewey, 1925'te eğitim uzmanı Alman Profesör Kuhne ve 1926'da Belçikalı eğitimci Omer Buyse'nin, Türkiye'ye davet edilmesi ile görüş ve önerilerini Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmaları oldukça önemlidir. 22 Mart 1926'da çıkarılan maarif teşkilatına dair kanun da bu dönemde eğitimin niteliğini artırıcı işler arasındadır. Bu kanun ile öğretimin birleştirilmesi ve Milli Eğitim Bakanlığı'na verilen hizmetlerin esaslarının oluşturulması sağlanmış, Merkez Teşkilatın organları, görevleri, yetkileri ve sorumlulukları belirlenmiştir. 1933'te çıkarılan 2287 sayılı Kanun ile Bakanlığın Merkez Teşkilatı, modern teşkilatlanma esaslarına bağlı olarak yeniden düzenlenmiştir. Bunların yanında, 1926-1927 yıllarında ortaöğretimde karma eğitime başlanarak, 822 sayılı Kanun ile bu kademeye de eğitimin ücretsiz hale getirilmesi sağlanmıştır. 1924 ve 1926 da çıkarılan yasalarla ise ilkokul ve orta dereceli okul öğretmenler mesleki güvence elde etmişlerdir. 1 Kasım 1928'de Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tetkiki hakkında çıkarılan 1353 sayılı Kanun ile Latin alfabesinden alınan

²⁷³ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-2007*, 331.

²⁷⁴ Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim", 166.

yeni Türk harflerinin kullanılmaya başlanması, yurtdışına eğitim amaçlı öğretmenler gönderilmesi ve yükseköğretim okullarının açılması gibi yenilikler, erken Cumhuriyet Döneminde eğitimde nitelik arayışının önemli basamaklarını oluşturmuştur.²⁷⁵

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim işleri tamamen devlet kontrolü altına alınmış, eğitim öğretimde birlik sağlandıktan sonra kanun ve yönetmeliklerle desteklenen ulusal eğitim ve öğretim sistemi oluşturulmuştur. Ayrıca, Cumhuriyet'in ilanından 1938 yılına kadar olan süreçte, ülkenin her noktası gözetilerek eğitim kurumlarının yeniden oluşturulması, okul ve öğrenci sayılarında artış, büyük bir okuma yazma seferberliği ve kısa zamanda büyük rakamlarda öğretmenin yetiştirilip eğitim ordusunun üyesi olmaları²⁷⁶ da, eğitime harcanan büyük mesainin meyvelerini verdiğinin önemli göstergeleridir. Ancak, Cumhuriyet Dönemi'ndeki tüm gelişmelerle birlikte ortaya çıkan yeni sorunlar da olmuş ve bunlardan bazıları büyük boyutlara ulaşmıştır. Örneğin, kitle iletişim araçları eğitim öğretime gereken desteği vermemiş, eğitimde siyasal etmenler, kaynak yetersizliği, bozuk kentleşme ve umursamazlık gibi sebepler de niteliği düşürmüştür. Ayrıca, öğrenci disiplini, öğretim yöntemleri ve ezbercilik vs. gibi daha önceki dönemlerin olumsuz etkileri bu dönemde de devam etmiştir.²⁷⁷

Eğitimin yeni bir ruh kazanması için en çok çaba sarf edilen dönem olan Cumhuriyet'in başlangıç döneminde Atatürk tarafından belirlenen ve kendisinin fikirlerinden elde edilen sentezle ortaya çıkan esaslar dikkat çekmektedir. Bu esaslar; en önemli kalkınma aracının eğitim olduğu, eğitimde birlik sağlanması gerektiği, eğitimin milli, bilimsel temelli, uygulamalı, gerçekçi, laik, karma olmasının zarureti, modern fakat disiplinli olması, fırsat eşitliği sağlanması ve halk eğitime önem verilmesi gibi düşüncelerden oluşmaktadır.²⁷⁸

Bu dönemde eğitim, toplum düzenini inşa eden bir vasıta olarak görülerek eğitimin laik, mecburi ve geniş kitlelere yayılan özelliklerde olması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, bireyler, belirli bir eğitim alarak modern devletin oluşturulmasını sağlayan ve devamlılığı sürdüren “vatandaşlar” olarak görülmeye başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan bu süreçte asıl mesele, temel ilkelerin yeni nesle intikal ettirilmesi ve devletin güç aldığı bu ilkelerin aynı zamanda davranış kalıpları haline getirilmesi olmuştur.²⁷⁹

²⁷⁵ Karagözoğlu, “Atatürk'ün Eğitim Savaşı”, 198.

²⁷⁶ Demirtaş, “Atatürk Döneminde Eğitim”, 174.

²⁷⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-2007*, 329.

²⁷⁸ Karagözoğlu, “Atatürk'ün Eğitim Savaşı”, 200-211.

²⁷⁹ Bozaslan, Çokoğullar, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Eğitimin İnşası”, 311.

2.1.1. Türkiye Muallimler Birliği Cemiyeti ve Muallimler Birliği Mecmuası

Meclisin açılmasıyla beraber Avrupa'daki aydınlar ülkeye dönmüş ve başlattıkları faaliyetlerle birlikte öğretmen cemiyetleri konusunda bir sorgulama başlamıştır. Bu sorgulama sonucunda Cemiyet'in, öğretmenlerin örgütlenmedeki amaçlarını tam olarak karşılayamadığı, disiplinli, daha geniş tabanlı ve programlı yeni bir örgütlenme olması gerektiği konusu gündeme gelmiştir. Bunun sonucunda ise, Türkiye'deki tüm öğretmen örgütlerinin çatısı altında toplandığı, "*Türkiye Muallimler ve Muallimler Dernekleri Birliği*" federasyon şeklinde kurulmuştur.²⁸⁰

Türkiye Muallime ve Muallimler Derneği'nin 1924 yılındaki ilk genel kongresinde, tüm ülkede faaliyet halinde bulunan öğretmen cemiyetlerinin tek bir çatı altında birleştirilmesiyle ismi değiştirilerek, *Türkiye Muallimler Birliği* kurulmuştur. Asıl gayesi, öğretmenler arası dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayarak Cumhuriyet kazanımlarını halka aktarmak olan Birlik, 1924, 1925, 1926 ve 1928 yıllarında çeşitli genel kongreler düzenlemiştir. 1928 yılında düzenlenen kongrede Birliğin, "*Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birlikleri Federasyonu*" adını alarak konfederasyon haline gelmesi ve bundan sonra mutemetlik usulü ile yönetilmesi önemlidir. Bu dönemle, birlikte bağımsız olarak çalışmalarını sürdüren başka öğretmen birlikleri de bulunmaktadır. 1930 yılında bu birliklerin sayıları 16'yı bulmuştur.²⁸¹ İstanbul Muallimler Birliği ve Mekatib-i İptidaiye Muallimleri Cemiyeti gibi İstanbul öğretmen örgütlerinin ilk etapta Birliğin tek çatı altında birleşme çağrısına olumlu bakmamaları İstanbul-Ankara arasında öğretmenler arasında bir çatışma olduğunu düşündürmektedir. Ancak, İstanbul örgütlerinin Milli Mücadele'ye katkıları ve TBMM'nin yanında olmaları, başlangıçta Birliğe katılmalarının siyasi bir sebebi olmadığını kanıtlar niteliktedir.²⁸²

Türkiye Muallimler Birliği kurulduğunda çoğu öğretmen cemiyeti, Ankara'da kurulan bu birliğe katılmış, fakat İstanbul başta olmak üzere bazı öğretmen cemiyetleri birliğe katılmamıştır. İstanbul Muallimler Birliği Cemiyeti de başlangıçta bu birliğe katılmayan ancak 1925 yılında Birlik çatısı altında faaliyetlerini yürüten bir cemiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Cemiyetin Ankara örgütlenmesine bağlanması büyük bir heyecan oluşturmuş ve İstanbul Muallimler Birliği'nin yayın organı olan "*Muallimler Mecmuası*"nda bu heyecan paylaşılmıştır. Birliğin ilk kongresinden önce 112 adet merkez ve şubesi olduğu belirtilmekte olup, Başvekâlet-i celileye gönderilen bir yazıya göre, 110 merkezi olduğu bildirilmektedir. Başka bir belgede, 125 merkez sayısı zikredilirken, 1926 yılında *Muallimler Birliği* dergisinin

²⁸⁰ Pustu, *Türkiye Muallim Cemiyetleri*, 46.

²⁸¹ Pustu, "Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle", 51.

²⁸² Filiz, *Milli Mücadele ve Cumhuriyet*, 93.

Mustafa Necati ile yaptığı bir röportajda toplam 240 şubesinin varlığından bahsedilmesi dikkat çekicidir.²⁸³

Ülkede birlik, dayanışma ve toplu harekete en çok muhtaç olunan zamanda kurulan Birlik, emperyalist Batı'nın bu dayanışmayı yıkmayı hedeflediğini; “*Hainler, fena gözler, kötü maksatlarla memlekette Türk ruhunu öldürmeye, Türk benliği ve varlığını söndürmeye çalışıyorlardı.*” sözleriyle ifade etmiştir. Buna ek olarak, Mustafa Kemal'den aldıklarını belirttikleri güç ile halkın aydınlatılması ve doğru yolun gösterilmesi için gayret göstereceğini ifade eden Birlik, düşmanla mücadelede Mustafa Kemal'in beraberlik çağrısına öğretmenlerin de katılacağını bir beyanname ile bildirmişlerdir. Ayrıca Birliğin yayın organı olan *Muallimler Birliği* dergisinde;

“...Türk tarihi muallime ve muallimlerinden harekete gelmelerini bekliyor. Muallime ve muallimlerin kfilesi harekete geldiği gündür ki Türkiye yirminci asra layık manasını ikmal edecek milli inkılâp ve istiklal cidalı bir kere daha kuvvet bulacak ve lâyetmut olacaktır. Uzun zamanlar vasi ve mebzul bir sa'y ile işlemek mecburiyetinde kalacağımız bu inkılâbın en mühim esası Türkiye'mizin yirminci asrın hayat-ı manevîsine tevafuk edebilecek bir tecdit olacaktır. Asri bir camia olarak yaşamak isteyen inkılâpçı Türkiye hayatının idamesi için muhtaç olduğu asriliğe ve inkılâpçılığa muhalif düşünen, ölmeye mahkûm bütün bir sakîm ve batıl fikirleri de verecek ve bütün yerine şarkın ve garbın ulu orta münfesih adetlerini değil, milli şiarıyla mütenasip yeni müessesatı kuracaktır. Bu yeniliğin feyzini memlekete işar ve zekâ ve idrake müstenit bir mevcudiyet ibraz edebilmek için muallime ve muallimlerin himayesinde barınacaktır...”²⁸⁴

ifadeleriyle öğretmenlere inkılap faaliyetlerinde öncü rol oynamaları gerektiği ve kendilerine düşen sorumluluğun çok büyük olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye Muallimler Birliği'nin amaçları, nizamnamelerinin 2. maddesine göre öncelikli olarak, muallimlik mesleğini korumak, muallimlerin içtimaî vaziyetlerini yükseltmek ve bu gaye için iktisadî ve ilmî faaliyetlerde bulunmaktır. Özellikle öğretmenlerin geçimi konusunu önemseyen Birlik nizamnamesinde, maaş ve gelir sağlanması için çabalacağını ve görevsiz kalmış ya da hasta, malul, evlenen ve çocuğu dünyaya gelen öğretmen ve yakınlarına şartlar dâhilinde yardımda bulunulacağını belirtmiştir. Bunlara ek olarak, “umumi”, “serbest” ve “ali” dersler, söyleşiler, eğlenceler ve geziler düzenleyerek kütüphane, müze ve okuma salonları oluşturmak, derneğin diğer hedefleri arasında bulunmaktadır.²⁸⁵

Birlik, nizamnamede belirtilen; konferans, sergi, müsamere, inceleme gezisi, kütüphane kurulması, eğitsel ve kültürel yayınlar yapılması, eğitim içerikli sinema filmi temin etmek ve

²⁸³ Pustu, *Türkiye Muallim Cemiyetleri*, 61.

²⁸⁴ Pustu, *Türkiye'de Muallim Cemiyetleri*, 52.

²⁸⁵ Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle”, 56.

tiyatro, temsil gibi faaliyetleri hayata geçirmiş ve eğitsel kültürel odaklı yayımlar yapmıştır. Bu faaliyetlerin dışında; halk dershaneleri kurmak ve İrşat Heyetleri oluşturmak Birlik tarafından hayata geçirilen önemli diğer faaliyetler arasında yer alır. Hükümet tarafından da desteklenen Halk Dershaneleri'nin açılması ile 105'in üstünde dersane 39 vilayette açılmış ve 7-8 bin kadar öğrenci bu dershanelere kaydolmuştur. Mustafa Necati Bey'in paylaştığı rakama göre bu sayı ilerleyen senelerde 50 bin rakamını bulmuştur.²⁸⁶ Bu sayede, Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra Batı'dan örnekler temin edilerek Türkiye'de girilen yeniliklerin, halk tabanına nasıl yayılacağı ve okuma yazma bilmeyen kitleye Cumhuriyet ilkelerine dayanarak nasıl bir eğitim verileceği sorunsalı da çözüme kavuşmuştur.²⁸⁷

Türkiye Muallimler Birliği'nin, yapılan inkılapların halka anlatılması amacıyla irşat ve tenvir heyetleri kurması, Birliğin öne çıkan faaliyetleri arasındadır. Şubelere verilen talimatta, öğretmenlerin yaz mevsiminde en az dört köyü ziyaret etmeleri ve irşat çalışmalarının yanı sıra, bu köylerdeki örf, adet, önemli eser ve dille ilgili önemli görülen ayrıntıların genel merkeze bildirmelerinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu sayede, köyde yaşayan vatandaşlar, inkılaplar hakkında malumat alırken, aynı zamanda yerleşim yerlerinde hâlihazırdaki kültürel birikimin tespitinin yapılması hedeflenmiştir. Bunların dışında; sağlık alanında sıtma, frengi gibi hastalıklardan korunma yolları, ilaç kullanma hususunda halkın bilinçlendirilmesi, nüfus artışının sağlanmasının öneminin anlatılması ile çocuk bakımı ve hastalıkları konusunda bilgi aktarılması gibi faaliyetler de planlanmıştır. Ziraat alanında, bilimsel ve modern tarımın kalkınmaya katkısı, cemiyetin önemseydiği konular arasında yer almış, askeri alanda ordunun kutsallığı ve öneminin halka anlatılması yoluna gidilmiştir. Harf Devrimi'nden sonra Latin harflerinin öğretimi konusu da cemiyetin faaliyetleri arasında yer alarak bu konu 1928'de yapılan kongrenin ana gündemini oluşturmuştur.²⁸⁸

Birliğin asıl gelir kaynağı, her ne kadar hükümet desteği olsa da, üyelere gelen aylık aidatlardan ve bir kereye mahsus alınan duhuliyeden karşılanmakta olup, bu gelirler dışında; düzenlenen konferans ve müsamere etkinliklerinden, hayırsever bağışlarından ve basılan kitap ve dergilerden de gelir elde ettiği bilinmektedir. Giderleri arasında ise; kırtasiye, ziyafet ve etkinlik harcamaları, haberleşme giderleri, temsilci harcırahları gibi kalemler bulunmaktadır. Üyelerini her türlü tasarruf yoluna gitme konusunda yönlendiren Birlik, kendisine bağlı “tasarruf sandıkları” kurarak bu konuda bir de nizamname çıkarmıştır.²⁸⁹

²⁸⁶ Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle”, 67.

²⁸⁷ Pustu, *Türkiye’de Muallim Cemiyetleri*, 78.

²⁸⁸ Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle”, 68.

²⁸⁹ Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle”, 69.

Özellikle, 1921–1930 yılları arasındaki dönemde, girişilen yeniliklerin halk nezdinde yerleşebilmesi uğruna büyük sorumluluk üstlenen Birlik, Mustafa Kemal de içlerinde olmak üzere pek çok hükümet görevlisinin takdirini toplamıştır. Ancak, Maarif Nazırlığı görevinde de bulunan Mustafa Necati Bey’in vefatıyla birlikte atıl duruma gelerek, 1935 yılından sonra diğer derneklerle birlikte kapatılmış,²⁹⁰ derneğin kapatılmasında üye sayısının ilgisizlikten dolayı azalması ve kendi haline bırakılması da etkili olmuştur.²⁹¹

Döneminin en güçlü ve merkezi cemiyetlerinden biri olan Türkiye Muallimler Birliği’nin yayın organı, *Türkiye Muallimler Birliği Mecmuası* da eğitimde yaşanan problem ve gelişmelerin yansıtıldığı bir yayın olarak 1925-1927 yılları arasında çıkarılan ve toplum üzerindeki etkisi büyük olan,²⁹² birliğin en nitelikli miraslarından. Bu yayın, dönemin eğitim alanındaki yansımalarının neler olduğu ve bu yansımaların toplumda nasıl bir etki oluşturduğunu anlamak açısından oldukça önemlidir.

Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye Muallimler Birliği çatısı altında birleşen öğretmen örgütlenmeleri; fikirlerini yayabilmek, halkı yapılan yeniliklerden haberdar etmek ve kendi aralarındaki yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak amacıyla çeşitli dergiler yayımlamışlardır. Bunlar arasında İstanbul Muallimler Cemiyeti’nin yayımladığı, *Muallimler Mecmuası* ve Türkiye Muallimler Birliği’nin çıkardığı, *Muallimler Birliği* en uzun süre çıkan dergilerden olmuştur. Aynı Birlik çatısı ve aynı hedefler doğrultusunda; Çanakkale Muallimler Birliği, *Çanakkale Muallimler Birliği*; Kırşehir Muallimler Birliği, *Dirlik*; Sivas Muallimler Birliği, *Duygu ve Düşünce* ile *Dilek* ve *Yeni Dilek*; Edirne Muallimler Birliği, *Trakya Bilgi Demeti*; Erzurum Muallimler Birliği, *Erzurum Muallimler Birliği*; İskilip Muallimler Birliği, *Kurtuluş Yolu*; Adana Muallimler Birliği, *Millî Mefkûre* ve *Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası*; Bolu Muallimler Birliği *Yeşil Yaprak* ve *Altın Yaprak*; Burdur Muallimler Birliği, *Gül*; Kastamonu Muallimler Birliği, *Birlik* ve Trabzon Muallimler Birliği, *Trabzon Muallimler Birliği* adlarını verdikleri dergileri yayımlamışlardır.²⁹³

Cumhuriyet Dönemi’nde, 1925-1927 yılları arasında çıkarılan *Muallimler Birliği Mecmuası* en etkili eğitim dergilerinden biri olmuştur. Bu yayının, İmparatorluktan Cumhuriyet Dönemi’ne geçerken devletin, öz kültür ve dilde herhangi bir bozulma olmaksızın, yeniliklere açık bir döneme geçebilmesi endişesi taşıdığı görülmektedir.²⁹⁴

²⁹⁰ Pustu, *Türkiye’de Muallim Cemiyetleri*, 96.

²⁹¹ Filiz, *Millî Mücadele ve Cumhuriyet*, 55.

²⁹² Filiz Okmak, *Türkiye Muallimler Birliği Mecmuasının Sistemik Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, 5.

²⁹³ Pustu, “Türkiye Muallimler Birliği”, 56.

²⁹⁴ Okmak, *Türkiye Muallimler Birliği*, 5.

Ayda bir kez çıkarılan derginin ilk sayısı Temmuz 1925, son sayısı ise Nisan 1927 yılında çıkarılmıştır. Toplamda 22 sayı olarak çıkan derginin, 19 ve 20. sayıları tek bir sayı olarak çıkmıştır. Kuruluş amacını; “*Muallimler Birliği*” Türkiye’de ilk ve orta tahsilin kuvvetle tamim ve intişarı, talim meslekinin ve müntesiblerinin hukuku, menafi’ ve tealisi hususunda dönmek bilmeyen bir azimle çalışacaktır.” ifadeleriyle ilk sayısında belirten dergi, ilk ve ortaokul eğitim öğretiminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması görevini üstlendiğini belirtmiştir.²⁹⁵

Derginin ilk 7 sayısının sorumlu müdürü, Münif Kemal olarak belirtilmiş, 1926’da çıkan 7. sayısında ise kendisinin işlerinden ötürü istifa ettiği açıklanmıştır. Derginin 8. sayısından itibaren baskıları Urfa Mebusu Refet ve genel sekreteri Afyon Mebusu İzzet Ulvi Bey tarafından gerçekleşmesine rağmen mesul müdürü olarak 22. sayıya kadar Münif Kemal Bey olarak yazılmıştır.²⁹⁶

Aynı zamanda Milli Eğitim Bakanı olan Abdülatif Nevzat Bey, derginin kuruluş ve işleyişinde yer almıştır. Derginin kuruluşunda, varlığını sürdürmesinde ve aynı zamanda yazar kadrosunda yer alan diğer isimler; Abdülfeyyaz Tefik, Refet, Hamid Zübeyir, Hilmi Ziya, İzzet Ulvi, Ali Haydar, Harun el Reşit, Rıfat Necdet, Faruk Nafiz, Nevzat Mahmut, Avnül Refik, Selim Sırrı, Muhib Nizam, İskeçeli Sıdkı, Refet Avni, Mehmet Sıdkı, Muallim Seyfettin, Muallim Bilal, Mübarek Galip, Sabri Cemil, Hikmet Nurhan, Mehmet Emin, Abdullah Sabri, B. Atalay, Haydar Niyazi, Zeki Mesud, Doktor Reiti, Muallim Talat, Avnül Refik, İhsan, Ziya Emin, Sabri Cemil, Ziyaeddin Fahri, Hayri, Ali Sedat Zaim, Eyüp Hamdi, İsmail Habib, Osman, İbrahim Alaaddin, Tahsin Demiray’dır.²⁹⁷

Kapak da dâhil edilince sayfa sayısı ortalama 50 olan derginin, toplam basılan sayfa sayısı 992 olmuştur. Derginin başlangıçta ücreti 15 kuruşken bir yıl sonra bu ücret 25 kuruş olmuş, abonelik ücreti ise aynı sürede, 200 kuruştan 300 kuruşa çıkarılmıştır.²⁹⁸ Basım yeri olarak derginin ilk 9 sayısı İstanbul Yeni Matbaa’da basılırken, 10. sayı İstanbul Yeni Ses Matbaası’nda, 11. sayıdan 15. sayıya kadar Halk Matbaası’nda ve 16. sayı Ebuzziya Matbaası’nda basılmıştır.²⁹⁹ Atatürk ve İsmet İnönü’nün fotoğraflarının basıldığı ilk sayıda derginin amacı şu şekilde açıklanmıştır:

“Muallimler Birliği, hakiki ve tam muallimler birliği için intişâr ediyor. Bugün kendisini karilerine mütevazîâne takdim eden mecmuamızın ilk sözü budur. Muallimler Birliği; ellerindeki Cumhuriyet ve irfan meşaleleriyle büyük ve aziz Türkiye’nin her tarafını aydınlatmaya çalışan, cehle, taassuba ve riyaya karşı hakiki bir cidâl açan muallimlerimizle daima beraber yürüyecek, onların efkâr ve

²⁹⁵ Okmak, *Türkiye Muallimler Birliği*, 12.

²⁹⁶ Pustu, “Türkiye Muallimler Birliği”, 59, 60.

²⁹⁷ Okmak, *Türkiye Muallimler Birliği*, 12.

²⁹⁸ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/muallimler-birligi-mecmuasi/?pdf=4967-> Erişim 04.04.2024.

²⁹⁹ Pustu, “Türkiye Muallimler Birliği”, 60.

tahassüsâtına her zaman mâkes olacaktır. Programımızı tamamen takip ve tatbik etmek üzere tanzim eyledik. Meslekî, ilmî, fikrî, edebî ve terbiyevî cereyanlara velâyet-i ilmiyeyi hâiz âlim, edib, muharrir, mürebbî ve sanatkârların kıymetli yazılarıyla pişvâ olacağız. Muallimler Birliği, Türkiye’de ilk ve orta tahsilin kuvvetle tamim ve intişârı, tâlim mesleğinin ve müntesiplerinin hukuku, menâfîi ve teâlîsi hususunda dönmek bilmeyen bir azim ile çalışacaktır. Bu yolda yürümek ve her türlü müşkülâtı yenmek için ciddiyet ve sebat gibi pek kıymetli yardımcılara mâlikiz. Şunu karilerimize temin edebiliriz ki mecmuamız az söz, fakat çok şey ile işe başlıyor.”³⁰⁰

Dergide Muallimler Birliği’nin; idarecileri, okullar, öğrenciler, öğretmenler ve yapılan faaliyetlerin fotoğraflarının çokça kullanıldığı yazılar bulunmakta olup, öğretmen, kanuni düzenleme ve derneğin yaptığı faaliyetler konulu haberler yer almaktadır. Yazıların bazılarında dönemsel koşulların da etkisiyle faydacı ve uygulamalı yöntemler önerilmiş, sosyoloji, pedagoji ve eğitim felsefesiyle ilgili yazılar yazılmıştır. Bu yazılarda; ahlak, terbiye, milli ve toplumsal boyut gibi eğitimin biçimlendirici etkilerine de değinilmiştir. Dergide kaleme alınan diğer temalar arasında; Avrupa’daki yeni eğitim yöntemleri, dil eğitimi, eğitim yapılarının mimarisi, bilimsel yazılar, disiplin, ölçme ve değerlendirme, ders kitapları, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, kültür, edebiyat, folklor, şiir, müzik, gezi, kütüphanecilik ve halk eğitimi yer almaktadır. Düzenli bir şekilde iki yıl yayımlanan derginin, açıklama yapılmaksızın 1927 yılı Nisan ayı itibariyle yayın hayatı sona ermiştir.³⁰¹

2.1.2. Bolu Muallimler Birliği

II. Meşrutiyet ile birlikte Türk halkını aydınlatmak için Türk Ocakları gibi yeni örgütlenmelerle “halka doğru” giden, Cumhuriyet ile birlikte yeni bir Türkiye oluşturmak ve Atatürk ilkelerini yaymak için Halkevlerini kuran Türk aydını, halkla arasında bir bağ kurmak ve iletişimi sağlamak amacıyla dergilerden yararlanmışlardır. “Taşra basınının” (özellikle dergicilik alanında) gelişiminde, sivil toplum örgütlerinin önemli bir payı vardır. Türk Ocağı ve onun yerine kurulan Halk Evleri ve bunlarla aynı denklikte meslek kuruluşlarından olan Muallimler Birliği, eğitim ve kültür hayatımıza canlılık getiren dergiler yayımlamışlardır.

Milli Mücadele Dönemi’nde Bolu’nun konumu oldukça stratejik olmuş, mücadeleye katılmak isteyen bazı aydın, subay ve Meclis-i Mebusan üyeleri Ankara’ya ulaşmak için Bolu üzerinden gitmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla, Bolu’nun ve İstanbul-Ankara güzergâhının emniyetli olması Milli Mücadele tarihi bakımından çok önemli olmuş ve bu görev Kuva-i Milliye’nin Bolu’daki ilk örgütlenmesi olan Bolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından üstlenilmiştir.³⁰²

³⁰⁰ <https://ataturkansklopedisi.gov.tr/bilgi/muallimler-birligi-mecmuasi/?pdf=4967->. Erişim 04.04.2024.

³⁰¹ <https://ataturkansklopedisi.gov.tr/bilgi/muallimler-birligi-mecmuasi/?pdf=4967->. Erişim 04.04.2024.

³⁰² Fahri Kılıç, Bolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Faaliyetleri, *AİBÜ Eğitim Fakültesi Üniversitesi Dergisi*, 1 (2011), 31.

Bolu Müdafaa-i Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti (6 Şubat 1920) de cemiyetler arasında Kuva-i Milliye'nin temsilcisi olarak önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Cemiyet, dönemin Bolu Valisi Halil (Türkmen) Bey ve eşinin desteğini alarak Milli Mücadeleye maddi yardım sağlayacak kermesler düzenlemiş ve yapılan toplantılarla bilinçli bir halk kitlesi oluşumuna katkıda bulunmuştur.³⁰³

Milli Mücadeleye katkıda bulunan bir diğer Cemiyet ise Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'dir. Bu örgütlenme vasıtasıyla Milli Mücadele için kermes ve açık artırmalar aracılığıyla nakdi yardım toplanmış, Bolu mutasarrıfı ve yerel basın da bu faaliyetleri desteklemiştir. Bu dönemde yerel basın özellikle yardım kampanyalarının yapılmasında, Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti gibi Milli Mücadele'ye destek sunan kuruluşların çalışmalarının geniş kitlelere duyurulmasında ve bağışlar konusunda halkı özendirerek, halka Milli Mücadele bilincini aşılamıştır.³⁰⁴

1920 yılının Aralık ayında kurulan Muallim ve Muallimeler Cemiyeti'ne bağlı Bolu Muallim ve Muallimeler Cemiyeti de öğretmenlerin halkı aydınlatma, Kuva-i Milliye'nin halka benimsetilmesi ve Milli Mücadelenin fikri temellerinin oluşturulması sorumluluklarıyla hareket ettiği bir cemiyet olmuştur. Cemiyet, inkılapların halk tarafından benimsenmesi amacıyla halk dershaneleri ve gece mektepleri açarak, öğretmen tasarruf ve yardım sandığını oluşturmuş ve kendisi dışındaki sivil toplum örgütlenmelerine her yönden destek çıkmıştır. Öğretmenlerden oluşan cemiyet üyeleri; *“İnkılap hareketine katılarak memleketin irfanının yükselmesi, yeni nesle kuvvetli ve sağlam bir terbiye ve iman vermek, halkı irşad etmek, bütün manasıyla bir inkılap fikri ve ilmi yapmak üzere”* bu cemiyette toplanarak; *“bir kitle-i vahdet şeklinde çalışmak ve memlekette inkılap fikri ve ruhu uyandırmak”* hedefiyle hareket etmişlerdir.³⁰⁵

Bir gurup öğretmen tarafından temeli atılan bu örgütlenmenin yeniden yapılanmadan önceki genel sekreterlik görevini Recep Bey, üyelik görevini ise; Hikmet Turhan, Nuri, Azim ve Kazım Beyler yürütmüştür. Cemiyet, toplumun fayda göreceği seminerler düzenleyerek ve okul zamanı geçmiş yurttaşlara okuma yazma öğretmek İmarek Mektebi'ndeki çalışmalarını sürdürmüş, dönemin maarif müdürü Ahmet Bey Talat Bey'in destekleriyle önemli faaliyetler yürütmüştür. 1925 yılında Türkiye Muallim ve Muallimeler Cemiyeti'nin adının Türkiye Muallimler Birliği olmasıyla birlikte Cemiyet de Anadolu'da cemiyetin diğer şubeleri gibi yeniden kurulma yoluna gitmiştir. Yeniden yapılanmayla birlikte Maarif Müdürü Sabri Bey, Kız Sanayi Müdürü Şevket Bey, İmam ve Hatip Mektebi Müdürü Nazif Bey, Kız Sanayi Mektebi Fransızca Muallimi Sermed Paşa, Orta Mektep Tarih ve Coğrafya Muallimi (Mehmet)

³⁰³ Kılıç, “Bolu Müdafaa-i Hukuk”, 31

³⁰⁴ Kılıç, “Bolu Müdafaa-i Hukuk”, 31. Nuray Özdemir, “Milli Mücadele Döneminde Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, 104.

³⁰⁵ Kılıç, Solak, Tarhan, *Altın Yaprak*, 7.

İzzet Bey ve Kız Sanayi Mektebi Müdür Muavini Macide Hanım gibi yeni yönetim kurulu olarak görev almışlardır.³⁰⁶ Birliğin şeref kürsüsüne ise, maarif müdürü Sabri Bey, Erkek Orta Mektep Müdürü İbrahim Bey ve Kız Sanayi Mektebi Ulum-ı Tabiiye öğretmeni Şerifenur Hanım seçilmişlerdir.³⁰⁷

Birlik üyesi öğretmenler; Bolu merkezindeki ilk ve ortaokullarda 1925-1926 eğitim yılında okutulacak ders kitaplarına karar vermiş ve okullarda Birlik adına müsamereler düzenlenmiştir. Milli ve dini bayramlarda kendi binasında bayramlaşma merasimleri yapan Birlik, dayanışma ruhunu yükseltmeyi hedeflemiştir.³⁰⁸ Örneğin, 25 Nisan 1925'te Birlik binasında bayramlaşma düzenlenmiş, benzer şekilde Kurban Bayramı'nın ikinci gününe denk gelen 3 Temmuz 1925'te başka bir bayramlaşma töreni yapılmıştır. Bu törene öğretmenlerin yanında eşleri de katılmıştır. Birlik, dini bayramlar dışında Milli bayramlarda da törenlerde aktif olmuştur. Örneğin, 23 Nisan 1925'te Bolu'daki törene, Orta Mektep Tabiiye muallimi Faruk Bey katılım sağlayarak Birliği temsil etmiştir.³⁰⁹

Birliğin üyeleri aynı zamanda düzenledikleri konferanslar aracılığıyla sağlıktan eğitim alanına kadar pek çok konuda halkın bilgilenmesini sağlamışlardır. Konferans veren kişiler arasında; Sıhhiye Müdürü Doktor Mithat, Maarif Müdürü Ahmet Talat (Onay), Dava Vekili Akif Bey gibi Bolu'nun ileri gelen isimleri yer almaktadır.³¹⁰

Cumhuriyet'in başlangıcından itibaren yeni bir Türkiye inşa edilmesi ve Atatürk devrimlerinin toplumun bütün katmanlarına ulaştırılmasında Türk aydını, Halkevlerini kurmuş ve halkla arasında oluşturacağı bağı, dergilerden faydalanarak var etmiştir. Bu dönemde, sivil toplum örgütlerinin; yerel basın ve özellikle dergiciliğin gelişiminde özel bir yeri olmuş, Türk Ocağı ve yerine kurulan Halkevlerinin yanında Muallimler Birliği'nin de bu yerin oluşmasında büyük payı olmuştur. Kültür hayatına önemli oranda canlılık getiren Birlik,³¹¹ erken Cumhuriyet Döneminde eğitim alanındaki düzenlemelerin Bolu ve çevresinde benimsetilip yaygınlaşmasında oldukça etkili olmuştur. Ancak, derneğin asıl etkisi düzenledikleri eğitim faaliyetlerinin yanında yayımladığı üç süreli yayının başarısından ileri gelmiştir. Dernek çıkardığı; *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* dergileri ile Türkiye'nin geneli ve Bolu ili özelinde eğitim sorunlarını ele almış, kültür, sanat, edebiyat ve eğitim hayatına ait haber ve bilgi sunarak, dönemin eğitim ve siyaset anlayışına ait izler taşımıştır.³¹² Bu sebeplerle söz

³⁰⁶ Kılıç, "Bolu Muallimler Birliği", 79-80.

³⁰⁷ Kılıç, Solak, Tarhan, *Altın Yaprak*, 7.

³⁰⁸ Kılıç, "Bolu Muallimler Birliği", 80.

³⁰⁹ Kılıç, Tarhan, Solak, *Altın Yaprak*, 8.

³¹⁰ Kılıç, Solak, Tarhan, *Altın Yaprak*, 7.

³¹¹ Hilal Özkaya, "Cumhuriyet Döneminde Bir Eğitim Dergisi: Bolu'da Altın Yaprak", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2016), 281.

³¹² Kılıç, "Bolu Muallimler Birliği", 73.

konusu üç derginin analizini yapmak; dönemin eğitim anlayışının taşradaki yansımalarını ve bu dergiler aracılığıyla Cumhuriyet eğitim anlayışının halka nasıl yansıdığını ortaya koymak açısından oldukça önemlidir.

2.2. CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA BASIN YAYIN ÇALIŞMALARI

Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet’in ilanından sonra; genç, iç ve dış müdahalelere açık, düşünce farklılıklarının henüz yeni kurulmaya çalışılan devlet mekanizmalarını zedeleyebileceği bir ortama izin vermemek için, kitle iletişim araçlarının denetimini elden bırakmamıştır.³¹³ Kendisinin 4 Şubat 1924’te İzmir’de gazetecilerle bir araya geldiği günkü konuşmasında;

“Arkadaşlar, Türk Basını, milletin gerçek seda ve iradesinin kendini belirtmesi şekli olarak, Cumhuriyetin çevresinde çelikten bir kale vücuda getirmelidir, bir fikir kalesi, bir zihniyet kalesi... Basın mensuplarından bunu istemek, Cumhuriyetin hakkıdır. Bütün milletin samimi bir birlik ve dayanışma içinde bulunması bir zarurettir. Umumun selamet ve saadeti bundadır. Mücadele bitmemiştir. Gerçekleri milletin kulağına ve vicdanına gereği gibi ulaştırmakta basının görevi çok, çok önemlidir.”³¹⁴

diyerek basından beklentilerini ve basının henüz kurulan devleti yapılandırma yolundaki bazı sorumluluklarını dile getirmiştir.

Cumhuriyet Dönemi’nde çıkarılan 1924 Anayasası da basın tarihi açısından oldukça önem arz etmektedir. Özellikle 77. maddede “Basın yasalar çerçevesinde serbesttir ve yayınlanmadan önce hiçbir teftiş ya da incelemeye bağlı değildir” hükmü yeni bir düzenleme yapılmak istendiğini kanıtlar niteliktedir. Ancak bu madde; Şeyh Sait İsyanı ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurucu ilkelerinden sapması dolayısıyla 4 Mart 1925’te Takrir-i Sükûn Yasası’nın çıkarılmasıyla birlikte uygulanamamıştır. Bu yasanın 1. maddesi ile “irtica ve isyana ve ülkenin sosyal düzenini, huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlale yönelen örgüt, kışkırtma, özendirme, girişim ve yayını hükümet, Cumhurbaşkanı’nın onayı ile doğrudan doğruya ve idareten yasaklamaya yetkilidir”³¹⁵ hükmü getirilerek basın alanında rejimin çıkarlarını korumaya yönelik tedbirler alınmıştır. Bunun yanında, basın ve rejimin ilişkileri Cumhuriyetin ilk yıllarında, farklı bir rotada devam etmiş, İstanbul basını öncü olmak üzere geleneksel basın, Ankara’daki muadillerine sıcak bakmamıştır. Bu durum, muhalif basının rejim tarafından etkisizleştirilmeye çalışılmasıyla devam etmiş ve Takrir-i Sükûn ile de bu etkisizleştirme üst seviyelere çıkmıştır.³¹⁶ Bu kanunun çıkmasıyla birlikte; *Tanin*, *Tevhid-i*

³¹³ Ulusoy, “Milli Mücadele, Propaganda”, 61-62.

³¹⁴ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, 146.

³¹⁵ Mazıcı, “1930’a Kadar Basının Durumu”, 140.

³¹⁶ Hayati Tüfekçioğlu, “Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını”, *İstanbul University Journal of Sociology*, 2 (2012), 89.

Efkâr, Sebîlürreşat, Aydınlık, Resimli Ay ve Vatan gazeteleri kapatılan gazetelerin başında gelmiş ve yazarları da İstiklal Mahkemeleri tarafından tutuklanmıştır.³¹⁷

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni Türk harflerinin kabulü, harflere uyum sorunundan dolayı basın için olumsuz sonuçlar doğurmuş, gazetelerin birçoğu faaliyetlerine son vermek durumunda kalarak hâlihazırda düşük olan okuyucu sayıları giderek azalmıştır. Örneğin; 1 Aralık 1928 tarihinde İstanbul gazetelerinin tirajı 46.500 iken 7 Aralık'ta 29.500'e düşmüş, 29.600 olan günlük satış rakamı ise 19.700'e düşmüştür. Bu olumsuz gidişatın yanında, gazetelerin yeni baskı yöntemleriyle basım gerçekleştirmesinin maliyeti ve yeni alfabeye baskı yapabilen yetişmiş teknik eleman bulmak da yayıncılar için sorun teşkil etmiştir.³¹⁸

Bu döneme kadar kitap yayın ve basım sektörlerindeki en büyük kırılma noktası olan Yeni Türk harflerinin kabulü döneminde devlet, bu sektörleri kendi bünyesinde toplayarak, yayın ve basım faaliyetlerinin 1950'li yıllara kadar kendi kontrolü altında olmasını sağlamış ve eşzamanlı olarak Cumhuriyet düşünce sisteminin ivedilikle kitlelere yayılmasına öncülük etmiştir. Yeni Türk harflerinin kabulünü izleyen dönemde, aynı zamanda basın diğer matbuatlardan ayrılmış ve farklı bir kategori olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. 1930'lu yıllarda basın ve yayın olarak ayrı kongrelerin yapılması bu durumu kanıtlar niteliktedir.³¹⁹

Atatürk;

“Gerçek şu ki, Cumhuriyet devrinin kendi düşünce ve ahlak bilgileri ile süslenmiş basınını, yine ancak Cumhuriyetin kendisi yetiştirir. Bir yandan geçmiş dönem gazetelerinin ve ilgililerinin düzeltilen yanları milletin gözü önüne çıkarken, diğer yandan Cumhuriyet basınının temiz ve verimli alanı gelişmekte ve yükselmektedir. Büyük ve soylu ulusumuzun yeni yaşam çalışmalarını ve uygarlaşmasını kolaylaştıracak ve cesaret verecek olan, ancak bu yeni düşünceleri taşıyan basın olacaktır”³²⁰

sözleriyle Cumhuriyet'in yeni basınını da Cumhuriyet'in kendisinin oluşturacağını vurgulamış ve basının Türk milletinin yeni hayatını şekillendirici ve destekleyici gücünü öne çıkarmıştır.

2.2.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Dergicilik

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte; hürriyet, eşitlik, demokrasi, milli egemenlik ve laiklik gibi kavramlar bu döneme damgasını vurmuş ve bu durum politikacılar ile aydınları, vatandaşların yeni sistemi benimsemiş ve içselleştirilmiş bir topluluk haline getirilmesi yolunda çeşitli çalışmalara yönlendirmiştir. Bu istikamette, 1930'larda kültür devrimi başlamış ve vatandaş

³¹⁷ Tüfekçioğlu, “Cumhuriyet İdeolojisi”, 51.

³¹⁸ Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze*, 173.

³¹⁹ Erken, “Türkiye’de Yayıncılık”, 28, 30.

³²⁰ Faruk Temel, “Türkiye’de Cumhuriyet Vatandaşının İnşasında Basın”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 2 (2020), 419.

yetiştirmeye yönelik politikalar, çeşitli kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla uygulamaya koyulmuştur. Basın da toplumun yeniden inşasında aldığı görev ve sorumlulukla bu dönemde etkili olmuştur.³²¹ Yine bu dönemde gerçekleşen yasal düzenlemeler ile birlikte basın hayatında hareketlilik yaşandığı görülmektedir. Bundan sonraki süreçte yayımlanan gazete ve dergi sayısında ciddi bir artış yaşanarak, ulusal düzeyde çıkan siyasi gazetelerin yanı sıra halkevleri ile birlikte yerel basında da ayrıca bir gelişme gözlenmiştir. Bunların dışında kadınlara yönelik dergiler, çocuk eğitimi içerikli dergiler, eğitim dergileri de bu dönemde basın hayatının canlanmasında önemli rol oynamıştır.³²² Bu dönemde pek çok alanda atılan yenilik adımları ve bu adımların devamlı şekilde sürmesi, dergi yayıncılığına olumlu şekilde yansımış ve çıkarılan dergilerin çoğunluğu, yeni Türkiye'nin atılımlarını geniş topluluklara tanıtmak, yaymak ve gelecek nesillere aktarmak gibi önemli görevler üstlenmişlerdir.³²³

Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan ve dönemin ruhunu yansıtan pek çok kültür, sanat ve edebiyat dergisi, dönemin sosyal ve politik oluşum ve eğilimlerini ortaya koymak açısından oldukça önemlidir. Yaşanan toplumsal değişime şahit olan ve döneme ışık tutulmasında oldukça etkin olan dergiler, dönemin tahlil edilmesi konusunda da belge niteliği taşımaktadır. Oldukça kritik değişim ve gelişmelere sahip olan ve Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan bu dönemde, halkın bilinçlendirilmesinde ve Cumhuriyet ilkelerinin halka aktarılmasında pek çok yayın organından yararlanılmış ve dergilerde de dönemin kanaat önderi olarak kabul edilen pek çok aydın, değişen sistemle toplumun bütünleşmesi yönünde yazılar yazmışlardır.³²⁴

Bu dönemin başlangıcında dergi sayıları artmıştır. Her ne kadar yeni harflere geçiş döneminde, baskı sayılarında azalma görülse de, yeni harflere alışıldıktan sonra dergilerin baskı sayıları tekrar tırmanış göstermiştir.³²⁵

Bu dönem yayımlanan *Mihrab* dergisi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilen yeni ülkede, özellikle inkılapların İstanbul'da nasıl tezahür ettiğinin görülmesi açısından oldukça önemlidir. 1923-1925 yılları arasında çoğunlukla felsefî yazı içerikleriyle ön plana çıkan derginin; şiir, deneme, tercüme, roman, tıp, tarih, coğrafya, kelâm, etnografya, ahlâk, sosyoloji ve psikoloji konularıyla da içeriğini zenginleştiren, Darülfünun odaklı akademik yazıların yer aldığı bir yayın hayatı olmuştur. Dergide; Yusuf Ziya (Yörükân), Mehmet Emin (Erişirgil), Hilmi Ziya (Ülken), Mustafa Şekip (Tunç) ve Babanzade Reşid gibi dönemin aydınlarının yazıları yer

³²¹ Temel, "Türkiye'de Cumhuriyet", 413.

³²² Karabulut, "Cumhuriyet Döneminin Uzun Süreli İlk Popüler Tarih Dergisi", 1056.

³²³ Mahmut Şakiroğlu, "Cumhuriyet Tarihimizde Süreli Yayınlar Kısa Bir Bakış II", *Tarih Dergileri ve Belleten*, 47 (1983), 1207.

³²⁴ Ayşe Tepebaşı, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Süreli bir Yayın: Mihrab", *Türkoloji Dergisi*, 2 (2014), 129, 137.

³²⁵ Hande Tükenmez, "Resimli Ay Dergisi Üzerine bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, 2.

alırken dergi aynı zamanda; Cumhuriyet ile başlayan yeni dönemde modern ve geleneksel hayatın birbiriyle örtüşmesi için uğraş vermiştir.³²⁶

1924'te Zekeriya Sertel tarafından halka yönelik çıkarılan *Resimli Ay* dergisi halkın kültür seviyesini yükseltmek amacıyla yayımlanmış, zengin ve ilginç içeriğiyle Türk dergiciliğine farklı bir boyut kazandırmıştır.³²⁷ Demokrasiye destek vermesi ve eğitici bir rol üstlenmesi, *Resimli Ay* dergisinin diğer dergilere göre farklı değerlendirilmesini beraberinde getirmektedir. Halkın aydınlatılması ve demokrasinin temellerinin sağlam atılması için büyük çaba harcayan bu dergi, 1925'te yayımlanan Takrir-i Sükûn Kanunu kararıyla kapatılmış ve Sabiha Sertel'in gayretiyle *Sevimli Ay* adı altında 1926'da yeniden yayımlanmaya başlamıştır. Daha sonra, 1927'de tekrar *Resimli Ay* adını alarak ara ara kapansa da, 1938 yılına kadar yayımlanmaya devam etmiştir.³²⁸

Yine Cumhuriyet'in ilk döneminde Zekeriya Sabiha Sertel tarafından çıkarılan ve *Resimli Ay* Müessesesi tarafından 14 sayısı 1927-1928 yılında, 8 sayısı ise 1930 yılında çıkarılan *Resimli Hikâye*, hikâyelerden oluşan ilk dergi olma özelliğini taşımıştır.³²⁹

Bu dönem yayımlanan diğer önemli dergiler arasında; *Yeni Mecmua* (1923), *Haftalık Mecmua* (1925), *Hayat* (1926), *Güneş* (1928), *Meşale* (1930-1932) ve *Türk Kooperatifçisi* bulunmaktadır. *Yeni Mecmua*'nın yazar kadrosunda; Falih Rıfkı Atay, Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri, Ahmet Refik, Hüseyin Rahmi, Avram Galanti, Necmettin Sadak ve Ahmet Ağaoğlu gibi isimler bulunmaktadır. *Hayat* dergisinin yazar kadrosunda; Mehmet İzzet, Emin Erişirgil, Faruk Nafiz Çamlıbel, Fuat Köprülü, Fazıl Ahmet Aykaç, Şekip Tunç, Ali Canip ve Necmettin Sadak bulunmaktadır. *Güneş* dergisi, Orhan Seyfi Orhon tarafından yayımlanmış; *Meşale*, Ziya Ortaç tarafından sadece 8 sayı çıkarılabılmış; *Türk Kooperatifçisi* ise Ahmet Hamdi Başar tarafından bir kooperatif dergisi olarak basılmıştır.³³⁰

1930 yılı sonrasına gelindiğinde ise; *Kadro* (1932-1934), *Fikir Hareketleri* (1933-1940), *Varlık* (1932-), *7 gün* (1933-1949,) *Çığır* (1933-1948) *Yeni Adam* (1934-1980) ve *Yücel* (1935-1955) gibi dergiler ön plana çıkmıştır.³³¹

Kadro, 1932 yılının Ocak ayında ilk kez çıkarılmış ve 3 yıllık yayın hayatı boyunca 36 sayı yayımlanmıştır. Burhan Asaf (Belge) tarafından çıkarılan dergi, ekonomik, siyasi ve toplumsal

³²⁶ Mustafa Gündüz, "Türk Eğitim Tarihine Katkıları Bakımından Mihrâb Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *Education Sciences*, 3 (2010), 995.

³²⁷ Uğur Değirmenci, *Resimli Ay Mecmuası*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, 2.

³²⁸ Tükenmez, "Resimli Ay Dergisi", 3,6.

³²⁹ Tükenmez, "Resimli Ay Dergisi", 3.

³³⁰ Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin", 67-68.

³³¹ Burak Yenituna, *1930'lar Türkiye'sinde Bir Modernleşme Aracı: Basın*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, 114. Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, 391.

sorunlara getirdiği çözüm önerileriyle bir basın-yayın aracından çok, bir entelektüel hareket ve düşünce akımının temsilcisi olmuştur. Buna ek olarak *Kadro*, Türk dergicilik tarihinde ilk ilan alan ve 54 bin adet satışıyla rekor kıran bir fikir dergisi olarak da ayrı önem taşımaktadır.³³²

Fikir Hareketleri Dergisi; 1933'te yayımlanmaya başlayan ve döneme damgasını vuran dergilerden biridir. Her ne kadar bazı kaynaklarda Hüseyin Cahit Yalçın'ın rejim ve yönetimle barış sağlamak ve kendisine bir nevi meşruiyet bulabilmek gibi sebeplerden dolayı bu dergiyi çıkardığı öne sürülse de³³³ dergide; iç siyasetle ilgili haberler az miktarda işlenmiş, Batı düşünce sistemi, politik rejimler hakkında bilgiler ve orta sınıfın büyütülmesi gibi önemli konulara yer verilmiştir.³³⁴

Varlık; Cumhuriyet'in 10. yıldönümünde 1933 yılında, Yaşar Nabi (Nayır) tarafından çıkarılan bir sanat ve edebiyat dergisidir. Milli tarih, dil, kültür, edebiyat ve eğitimi içine alan, rejime yakın ve gençler ile önceki nesli aynı çatıda birleştirmeyi başarmış ve uçlarda olmayan bir edebiyat zihniyetiyle çıkarılan dergi, ülkedeki kültürel değişim ve gelişimin hem tanık hem de öncülerinden olmuştur. Dergi; birçok yerli ve yabancı dilde yayımlanan eseri okuyucuyla buluşturarak, dünya dilleriyle edebiyat ve sanat bağının devamına büyük katkı sağlamış, Türk kültür ve edebiyatına yön veren pek çok kişiyi, bir okul işlevi görerek ülkeye kazandırmıştır.³³⁵

7 Gün; 1933 yılında Sedat Simavi tarafından çıkarılmış, sayfalarında yer verdiği illüstrasyonlar ile çizgiler ve 54 binlik satış rekoruyla yayımlandığı dönemde dikkat çeken bir dergi olmuştur. Kadın ve aile temasını işleyen bir dergi olmasına rağmen siyasal özellikli olan derginin başlıca yazarları; Hüseyin Cahit Yalçın, Nurullah Ataç, Mahmut Yaseri, Ramiz, Sadri Ertem, Selim Nüzhet Gerçek, Necip Fazıl Kısakürek, Şükufe Nihal, İsmail Habib Sevük, Murat Sertoğlu, Hikmet Feridun Es, Turhan Tan, Aziz Nesin ve Doğan Avcıoğlu'dur.³³⁶

Çığır; 1933 yılında Ankara'da bir gençlik dergisi olarak 22 yaşında bir genç olan Hıfzı Oğuz Bekata tarafından çıkarılmış ve 1948 yılına kadar yayımlanmaya devam etmiştir. Aylık bir dergi olan *Çığır*'ın yayımcısı "Genç Türk Edebiyatı Cemiyeti" olmuş, derginin uzun dönem var olmasını öğretmen ve halkevlerinin dergiyi okuması için Kültür Bakanlığı ve CHP'nin destekleri sağlamıştır. Derginin ilk 32 sayısının gençlikle ilgili neredeyse tüm yazılarını kendi yazan Hıfzı Oğuz Bekata, gençlik ve dava ifadelerini çok önemsemiş ve "toplular ve teşkilatlı bir gençlik" davasını benimsemiştir. Dergi gençliğin; tek ve parçalanmamış bir fikir akımı altında

³³² Temuçin Faik Ertan, "Kadro Hareketine Genel Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27 (1993), 549.

³³³ Nahit Yüksel, *Fikir Hareketleri Dergisi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004, 184.

³³⁴ Yenituna, *1930'lar Türkiye'sinde*, 115.

³³⁵ Çiğdem Özay, *Kültür ve Sanat Hayatımıza Katkısı Bakımından Varlık Dergisi Üzerine Bir İnceleme (1933-1981)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, 463.

³³⁶ Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin", 68.

olarak milli birlik ve beraberlik içinde, vatanın inşasında görev ve sorumluluk alması gerektiğini savunmuş, bu amaçla kadrosuna edebiyattan ekonomiye, sosyolojiden tarihe farklı konularda makaleler yazan isimleri dâhil etmiştir.³³⁷

Yeni Adam; 1934 yılında İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından çıkarılan ve Cumhuriyet'in ideallerini çerçeve kabul ederek, toplumdaki bilim ve kültür seviyesini artırmayı amaçlayan bir dergidir. Bilim ve sanat içeriği ağırlıklı olan dergi, “Ülkümüz demokrasi ve Cumhuriyet için çalışmaktır” sloganıyla yayımlanmış, Cumhuriyet rejiminin “Yeni Adam” modelini, rejimin hedef ve değerleri öncülüğünde ortaya çıkarmaya çalışarak kültürel kalkınmayı desteklemiştir. Dergi aynı zamanda çocuk ve gençlerin eğitimi, eğitim bilimleri, öğretmenlerin çağdaş nesil yetiştirme yolunda mesleki eğitimi ve halk eğitimi alanlarında önemli bir varlık göstermiş, ilkokullarda okutulmak üzere, “Yeni Adam Çocuk Hikâyeleri” adında 18 kitaplık bir çalışma yayımlamıştır.³³⁸

Yücel; 1935 yılında hukuk öğrencisi Muhtar Fehmi (Enata) ve okul arkadaşları tarafından “aylık bilgi ve kültür mecmuası” olarak yayımlanmıştır. Derginin ilk sayısında amacı; “*gençlik için çalışmak ve gençliğin yücelmesinde bir varlık olmaktır. Bu amaca erişmek için bugünkü devrimi başaran Büyük Önderin çizdiği devrim prensiplerinden ayrılmayacağız. Büyükleri ve bilgilerini sayacağız.*” ifadeleriyle açıklanmıştır. Aynı dönemdeki diğer dergilerle kıyaslandığı zaman baskı kalitesi yüksek, gösterişli, hümanizmi savunan, Atatürk ilkelerine bağlı ve rejimin beklentilerini karşılayan dergi, lise gençliğinin ihtiyaçları gözetilerek çıkarılmış ve çok kısa bir süre içinde ülkedeki diğer kültür, sanat ve edebiyat dergileri arasına katılmıştır.³³⁹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında pek çok kadın dergisi de yayımlanmıştır. Bu dönemde kadınlar, Osmanlı Devleti Dönemi'nde olduğu gibi, kendisi için bazı haklar elde etmek için uğraşan, kendisinin de birey olduğunu kanıtlamaya çalışan, toplumun her kesiminde kadın ve erkeğin eşit olduğunu savunan, bunu eleştiren, tartışan ve tartan kadın kimliği ile yer almak yerine, fiziksel görünürlüğünü kanıtlama yolunda yazılarıyla yer almaya çalışmışlardır.³⁴⁰ Özellikle 1930'larda, kadın ağırlıklı okuyuculara hitap eden pek çok dergi çıkarılmıştır. Bu dergiler arasında; *Süs* (1923), *Ev Hocası*, *Çalığışu* (1923), *Yıldız*, *Firuze* (1924), *Resimli Ay Mecmuası* (1924), *Kadın Yolu Dergisi Türk Kadın Yolu* (1925), *Âsâr-ı Nisvan* (1925), *Çalığışu* (1926), *Yeni Kitap* (1928), *Hanımlar Âlemi* (1929), *Elişi* (1930), *El Emekleri*, *Aile Dostu* (1931), *Salon*,

³³⁷ Gülay Sarıçoban, “Çığır Dergisi ve Hıfzı Oğuz Bekata Üzerine”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 21 (2014), 190,191,195.

³³⁸ Filiz Yıldız, Meltem Hassan Şahin, “Bilim iletişimi bağlamında öncü bir dergi: Yeni Adam” *İNİF E- Dergi*, 1 (2023), 139, 140, 141.

³³⁹ Mehmet Can Doğan, “Yücel Dergisinin Fikrî ve Edebî Tahlili”, *Gazi Türkiyat*, 3 (2008), 98, 112.

³⁴⁰ Selda Malkoç Kılıç, Duygu Vefikuluçay Yılmaz, “Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992)” *OPUS International Journal of Society Researches* 17 (2019), 2141.

Cumhuriyet Kadını (1934), *Moda Albümü* (1936), *Model* (1937), *Ev-İş* (1937) ve *Okul Kızı* (1937) gibi yayınlar bulunmaktadır.³⁴¹

1923'ten sonra yayımlanan çocuk dergilerinde de artış olduğu ve İnkılap Terbiyesinin çocuklara verilmesinde okullar kadar süreli yayınların da etkin rol oynadığı görülmektedir. 1923-1931 yılları arasında geçiş dönemi olarak adlandırılan dönemde, 10 adet çocuk dergisi çıkarılmıştır. Yayımlanan çocuk dergilerinin tümü Cumhuriyetin sözcüsü misyonunu taşımamakla birlikte; beden terbiyesi ve sağlık, nüfus, sağlık öğütleri, koruyucu hekimlik, salgın hastalıklar hakkında bilgiler ile spor ve izcilikle ilgili yazılar bu dergilerde en çok geçen başlıklar arasındadır. Bu dergilerden *Gülbüz Türk Çocuğu* (1926) ve *Çocuk Dünyası* (1926) devletin ideolojisiyle eşdeğer bir içerik çizgisinde ilerlerken, *Haftalık Resmi Gazetemiz* (1924) daha çok eğlence içerikli çıkarılmıştır. *Yeni Yol* ve *Mektepliler* dergileri ise özel gün ve kutlama tarihlerinde özel sayı çıkarırken *Musavver Çocuk Postası* (1923) yayınlarında yeni rejim ile ilgili olumlu ya da olumsuz herhangi bir tutuma yer vermemiştir. *Sevimli Mecmua* ise, Cumhuriyet'in tören, kutlama ya da bayramına satırlarında herhangi bir yer ayırmamıştır. Bunların dışında; *Çocuk Sesi* (1928), *Yavrutürk* (1936), *Olgun Çocuk* (1935), *Afacan* (*Çocuk Sesi* ile birleşmiştir), *Çalışkan Çocuk* (1934-1935), *Çocuk Duygusu*, *Çocuk Gazetesi*, *Çocuk Alemi*, *Asrın Çocuğu*, *Cumhuriyet Çocuğu* ve *Şen Çocuk* gibi dergiler de Cumhuriyet Dönemi çocuk dergileri arasında yer almaktadır.³⁴²

Dergiler; yayımlandıkları dönemin düşünce oluşumu, şekillenmesi ve somutlaşmasının en taze kaynakları olarak Cumhuriyet Dönemi'nde de kültürel değişim ve gelişimin takip edilmesinde öncü kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemin dergilerinin ortaya koydukları yayın politikaları ve çıkış amaçları da, henüz yeni adımlayan Cumhuriyet'in kendini kabul ettirme evresinde olduğunu gözler önüne sermektedir. Devrimlerin halka aktarılması, modernleşmenin kalıcı olarak halk ekseninde temellendirilmesi ve yeni "yurttaş" tipinin oluşturulması, bu dönemin dergileri tarafından temel hedef olarak alınmış; edebi, politik, içtimai alanlar dışında, fen bilimlerinden el işine kadar pek çok alanda yayımlanan dergi, düşünsel hayata özgünlük ve çeşitlilik getirmiştir.³⁴³

³⁴¹ Elmas Şahin, "Geçmişten Günümüze Kadın Süreli Yayınlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16 (2018), 98-99.

³⁴² Dilara Nergishan Koçer, "İdeal Çocuk 'tan Küresel Tüketici' ye: Türkiye'de Çocuk Dergileri ve Çocuk İmgesi", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 31 (2020), 1223,1225.

³⁴³ Zeynep Berre Özçelik Damlapınar, "Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Yayımlanan Dergiler Envanteri: 1923-1938", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 65 (2023), 29-30.

2.2.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim Dergiciliği

Erken Cumhuriyet Döneminde yayımlanan dergiler arasında eğitim ile doğrudan ilgili olanlar, dönemin basın yayın hayatı içinde toplumun karakterinin yeniden belirlendiği bu önemli süreçte etki alanları ve görevleri bakımından öncü rol oynadıklarından, inceleme olarak ayrı bir kategoriye hak etmektedir. Tarihi belge olarak Cumhuriyet'in ilke ve inkılaplarının toplumsal değişimdeki destekçileri olarak bu değişime öncülük eden eğitim dergileri, aynı zamanda değişim sürecine şahitlik de etmişlerdir. Cumhuriyet ilan edilmeden önce yayımlanmaya başlayıp Cumhuriyet Dönemi'nde yayımlarına devam eden eğitim dergileri arasında; *Tedrisat Mecmuası*, *Muallimler Mecmuası*, *Anadolu Terbiye Mecmuası* ve *Türkiye Halk Mektepleri Mecmuası* gibi önemli eğitim dergileri bulunmaktadır.³⁴⁴ Bu dönemde yayımlanan öncü dergilerin neredeyse tümünde açıkça; kurulacak olan yeni devletin ve oluşturulacak olan toplumsal dinamiklerin modeli ve felsefesi üzerinde ciddi tartışmalar yaşanmıştır.³⁴⁵

Tedrisat Mecmuası; 1916-1925 yılları arasında İstanbul'da yayımlanmış, iki ayda bir 65 sayfa olarak basılmıştır. Yazar kadrosunun bir hayli geniş olduğu derginin 31 sayısında toplam 314 makale bulunmaktadır. Dergi, “Dârümuallimin-i Âliye Heyet-i Tedrisatı” tarafından “Maarif-i Umumiye Nezareti” adına yayımlanmıştır. Derginin içeriğinde; aile, Milli bayramlar, Öğretim Yöntem ve Teknikleri, Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Siyaset Bilimi, Eğitim, Sanat Tarihi ve Eğitimi alanlarında yazılar bulunmaktadır.³⁴⁶

Muallimler Mecmuası; İlk devresi Osmanlıca olarak 1922-1927 yılları arasında İstanbul Muallimler Birliği tarafından, 2. devresi ise 1930-1935 yılları arasında Türkçe olarak yayımlanan bir eğitim dergisidir. Dergi; öğretmenler arasında birlik ve dayanışma sağlamak, öğretmen haklarını korumak, maddi ve manevi olarak öğretmenlerin faydası yönünde çalışmalarda bulunmak, mesleki, ilmi ve düşünsel olarak onları geliştirmek gibi amaçlarla hareket etmiştir. Yayın hayatı boyunca kar amacı gütmeyen derginin içeriğinde; Muallimler Cemiyeti teşkilat ve faaliyetleri, Türk eğitim hayatı incelemeleri, medrese sistemi, Tanzimat'tan beri kurulan okullar hakkında bilgi ve istatistikler gibi konulara yer verilmiştir. Bunların dışında dergide; çocuk psikolojisi, eğitim yöntemleri, beden eğitimi oyunları derlemeleri, hayvanlara dair içerik, piyes, hikâye, köye yönelik içerikler, yurtiçi ve dışında

³⁴⁴ Gönül Türkan Demir, *Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki Sosyal Bilimlerle İlgili Konuların İncelenmesi (1923 - 1938)*, Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2016, 20-37

³⁴⁵ Gündüz, “Türk Eğitim Tarihine Katkıları Bakımından”, 994.

³⁴⁶ Demir, *Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki*, 36-37.

faaliyet gösteren öğretmen örgütlenmeleri ve yabancı devletlerin eğitim sistemleri ve ülkelerindeki gelişmeler gibi geniş yelpazede pek çok konuya yer verilmiştir.³⁴⁷

Anadolu Terbiye Mecmuası; 1922-1923 yılları aralığında iki yılda toplam 11 sayı olarak çıkarılmış, her ne kadar bilim ve edebiyat dergisi gibi algılansa da yoğun eğitim içeriği ve eğitimci yazar kadrosuyla bir eğitim dergisi olarak basılmıştır. Dergi Maarif Vekâleti Tali Tedrisat Müdürlüğü ve Muallimler Birliği Başkanlığı yapan ve önemli eğitimciler arasında yer alan Kazım Nami Duru tarafından çıkarılmış ve dergide, Kazım Nami Duru başta olmak üzere 15 farklı yazarın yazıları yayımlanmıştır.³⁴⁸

Türkiye Halk Mektepleri Mecmuası; Mesul müdürü Nureddin Nazif bey ile İstanbul merkezli olarak 1923 yılında yayın hayatına başlamış, “İlmi, terbiyevi, içtimai Türk gazetesi” olarak kendini tanımlayarak öğretmen ve öğrencilere yönelik yazılar yayımlamıştır.³⁴⁹

1923’ten sonra yayımlanmaya başlayan eğitim içerikli dergiler arasında; *Terbiye* (1923), *Anadolu Mecmuası* (1924), *Resimli Mecmua* (1925-1928), *Maarif Vekaleti Mecmuası* (1925-1928), *Fikirler* (1927), *Yeni Kalem* (1928), *Milli Mecmua* (1928-1932), *Muallim Sesi* (1929), *Mektep Mecmuası* (1931), *Yeni Türk Mecmuası* (1932), *Ülkü* (1933), *Okul ve Öğretmen* (1936), *Okul ve Ulus* (1936) ve *Yeni Kültür* (1936) gibi dergiler bulunmaktadır.³⁵⁰

Bu dergilerden bazıları hakkında aşağıdaki şekilde ayrıntılı bilgi sunmak, dönemin dergicilik anlayışı hususunda bütünsel bir değerlendirme yapabilmeyi beraberinde getirecektir.³⁵¹

Terbiye; Maarif Vekâleti tarafından ilk olarak 1927 yılında yayımlanmış mesleki bir eğitim dergisi olup amacı öğretmenlerin bilgi ve becerilerini geliştirmek olmuştur. Öğretmen yetiştirmeye çok önem veren bir Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati Bey döneminde çıkarılan derginin başyazarı bulunmamaktadır. Hedefleri arasında erken Cumhuriyet Döneminde yapılan inkılap ve benimsenen eğitim felsefesinin öğretmenlere aktarılması ve öğretmenler aracılığıyla etkili şekilde öğrencilere benimsettirilmesi olan dergi aynı zamanda, öğretmenlere ders etkinliği hazırlamada yardımcı olmak ve mesleki anlamda rehberlik etmek misyonunu da taşımıştır. Bu hedefler doğrultusunda, pedagojide son yenilikler izlenmiş ve bunların uygulanmasında gerekli yöntem ve materyaller dergide paylaşılmıştır. Bunun yanında; çoğunlukla ilkokul ve ortaokul müfredatını içeren ders örnekleri, dünyadaki yeni kurumlara ait yazılar, ders planları, Rusya, ABD ve Avrupa’daki hatırı sayılır okulların çalışma sistemleri,

³⁴⁷ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/muallimler-mecmuasi-1922-1927-1930-1935/>. Erişim 04.04.2024.

³⁴⁸ Demir, *Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki*, 21-22.

³⁴⁹ Demir, *Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki*, 21, 33, 36, 38.

³⁵⁰ Muhsin Hesapçioğlu, Levent Deniz, “Eğitim Tarihine İlişkin Süreli Yayınlar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (2008), 540-552.

³⁵¹ Demir, *Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki*, 20-37.

öğretmen ve ailelere yönelik öğütler ve Avrupa’da çıkmış pedagoji makalelerinin çevirileri gibi pek çok eğitim konulu yazı derginin içeriğini oluşturmuştur.³⁵²

Anadolu Mecmuası; 1924 yılında çıkarılmaya başlanmış ve bir yıl devam eden yayın hayatında 12 sayı ile her sayısı 40 sayfa olarak basılmıştır. Yazar kadrosu bakımından zengin olan derginin mesul müdürü Haydar Necip’tir. Anadolu Neşriyat Komandit Şirketi tarafından yayımlanan dergi, Anadolu’yu kültürel, edebi, iktisadi ve coğrafi olarak değerlendiren pek çok yazı yayımlamış, derginin çıkış amacını ise Mehmet Halil Bayrı;

“Anadolu Mecmuası’nın neşrinden maksat, bir Anadolu ilmi ve bir Anadoluculuk mesleği vücuda getirmektir. İtiraf edelim ki doğup büyüdüğümüz yurdu lâıykıyla tanımıyoruz. Bu yurdun mazisine, tarihine vâkıf olmadığımız gibi, şimdiki vaziyetinden, binaenaleyh istikbalinden de bî-haberiz... Anadolu mecmuası, bütün anasır ve teferruatıyla işte bu medeniyeti ve onu ibdâ edenleri evvelâ kendimize, sonra birikim halinde herkese göstermek niyetindedir.”

şeklinde açıklamıştır.³⁵³

Resimli Mecmua; 1925 yılından 1928 yılına kadar toplamda 75 sayı çıkarılmıştır. Sahibi ve mesul müdürü Tahsin Demir Ay olan dergi, ilk sayısında ilk ve ortaokullar için çıkarılmaktan oldukça gururla bahsetmiş, aileleri de hedef kitlesi arasına almıştır. Amacını; Cumhuriyet ve inkılapları yeni nesle aktarmak ve onları aydınlatmak olarak açıklayan dergi, genç dimağlara bunları yerleştirmek için çok çalışmak gerektiğini belirterek yurtiçi ve dışından sosyal, politik, eğitim, sinema, sağlık, kültür ve spor alanlarında pek çok haber, hatırat ve bilimsel gelişmeyi sayfalarına taşımıştır. Bulmaca ve bilmecelelere de sayfalarında yer verilen dergide, zaman zaman çözümler ödüllendirilerek, okuyucuların ilgi ve alakalarını artırma yoluna gidilmiştir.³⁵⁴

Maarif Vekâleti Mecmuası; 1925-1928 yılları arasında yayımlanmış, İstanbul Maarif Vekâleti tarafından toplam 22 sayı olarak çıkartılmıştır. Her bir sayısı bir kitap boyutunda ve eğitim tarihini kapsayan bilgi ve belgeler içeren derginin, ilk on sayısı Osmanlıca olarak yayımlanmış, 1931 yılı başından itibaren Kültür Bakanlığı Dergisi olarak çıkarılmaya devam etmiştir. Dergide; maarif raporları, tercümeler, müşahedeler, kitabiyyat, meclis zabıtları ve mektepler başlıklarıyla yazılar yayımlanmış ve oldukça geniş bir yazar kadrosu görev yapmıştır.³⁵⁵

³⁵² Havva Yılmaz Nurcan, *Terbiye Dergisi ve Eğitimde Yeniden Yapılanma Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2019, 17, 19.

³⁵³ Necati Tonga, “Anadolu Mecmuası(1924–1925) ve Anadoluculuk Fikri Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Yurdu*, (2) 2011, 138, 139.

³⁵⁴ Fikret Okal, *Resimli Mecmua; İçeriği Değerlendirilmesi ve Döneme Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, 11.

³⁵⁵ Demir, *Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki*, 29. Cavit Binbaşoğlu, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2009, 408.

Fikirler Dergisi, 1927 yılında İzmir Türk Ocağı tarafından yayımlanmış önceleri 15 günde bir daha sonra aylık yayımlanan bir dergi olmuştur. Kendisini dönem dönem; “İlim ve Sanat Mecmuası”, “Terbiye, Ruhیات, İlim ve Sanat Mecmuası”, “Muallim Kültür Mecmuası”, “İzmir Halkevi Dergisi” ve “Aylık Kültür ve Sanat Mecmuası” olarak tanıtan dergide; Ahmet Hikmet, Mustafa Rahmi, Asım İsmet, Kemal Turan, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Hakkı Baha Pars gibi eğitimci yazarların yazıları yayımlanmıştır.³⁵⁶

Yeni Kalem; 1928 yılında İstanbul’da ve 15 günde bir olarak sahibi ve sorumlu müdürü Orhan Seyfi Bey tarafından yayımlanmıştır. Dergi; 1938 yılından sonra *Kalem* adıyla ve Ankara’da yayımlanmış, geniş bir yazar kadrosuna sahip olmuştur. Bu dönemde, derginin İmtiyaz Sahibi İlyas Sinal ve Yazı İşleri Müdürü Mustafa Nihat Özön’dür. 1928 yılında 15 sayfa olarak yayımlanan dergi 1928 yılından sonra 50 sayfa olarak çıkarılmaya başlanmıştır.³⁵⁷

Milli Mecmua; İstanbul’da 1923-1928 yılları arasında Mehmet Mesih tarafından çıkarılmış ve yayın hayatı boyunca 10 cilt ve 114 sayı olarak basılmıştır. On beş günde bir yayımlana bu derginin yazar kadrosunda; Mustafa Şekip (Tunç), Naci Fikret (Baştak), Namdar Rahmi (Karatay), Cemil Sena (Ongun), Halide Nusret (Zorlutuna), Mehmet Emin (Erişirgil) ve Yahya Saim (Ozanoğlu) gibi isimler bulunmaktadır. Adından anlaşılacağı gibi *Milli Mecmua*, edebiyatta Milli edebiyatı, düşünsel cephede Türkçülüğü ve sanat ile müzikte Milli değerleri savunarak Türk Ocağı’nın resmi olmayan temsilcisi olmuştur. Yayımlandığı günden itibaren Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet Dönemi’ne geçişin şekillendirilmesine katkı sağlayan dergi, Türkçülük ve Milli bilincin savunucusu olmuştur.³⁵⁸

Muallim Sesi; derleyicisi Salim Siret Kenres tarafından 1929’da çıkarılmış ve 1935’ten sonra *Öğretmen Sesi* olarak yayımlarına devam etmiştir. 15 günde bir çıkarılmış olan dergi, 1940-1941 yılları arasında yayımlarına ara vermiş ve derginin araştırmacılar tarafından ulaşılabilen en son sayısı 1949 yılının Mayıs ayı olmuştur. Dergide; Salim Siret Kenres, Emine Nuri, Hikmet Galip, Makbule Mehmet, Hakkı Sunat, Baha Soysal, Kemal Demiray, Perran Nazım, Hasip A. Aytuna, Saffet Zarif, İbrahim N. Özgür gibi eğitimci yazarların yazıları yayımlanmıştır.³⁵⁹

Mektep Mecmuası; “mesleki, edebi ve içtimai bir mecmua” olarak kendini tanıtmış ve 1931 yılında İstanbul’da çıkarılmaya başlamıştır. Derginin sahibi ve sorumlu müdürü; A. Fuat Bey, “Karilerimle İlk Hasbihal” başlıklı yazısında derginin amacını açıklamış ve bu yazıda asıl

³⁵⁶ Hesapçıoğlu, Deniz, “Eğitim Tarihine İlişkin”, 542.

³⁵⁷ Demir, *Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki*, 28.

³⁵⁸ Muzaffer Çandır, *Milli Mecmua*, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, 31, 49, 53.

³⁵⁹ Hesapçıoğlu, Deniz, “Eğitim Tarihine İlişkin”, 543.

hedefinin çocuklara okumayı sevdirmek olduğunu ve okumanın başarıdaki yerini kendisinden de örnekler vererek anlatmıştır.³⁶⁰

Yeni Türk Mecmuası, İstanbul Eminönü Halkevi tarafından çıkarılan bir dergi olup, 1932-1943 yılları arasında yayımlanmıştır. Derginin yazı işleri müdürü Abdülhak Hamid 46. sayıda Agâh Sırrı Levend, 95. sayıdan itibaren ise Yavuz Abadan olmuştur. Yalnızca eğitimle ilgili temaları işlemeyen ve yeni bir insan ve toplum modelini hedefleri arasına alan dergi, içeriğinde; dil, tarih, politika, edebiyat, sanat ve felsefe konularına da yer ayırmıştır. Dergide; Sadri Etem Ertem, Nahit Sırrı, Örik, Naki Tezel, Orhan Seyfi Orhon, Şükûfe Nihal Başar, Halit Fahri Ozansoy, İlhami Bekir Tez, Falih Rıfkı Atay, Hasan Âli Yücel, Mehmed Halid Bayrı, Agâh Sırrı Levend, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Suut Kemalettin Yetkin, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yaşar Nabi Nayır, Cemil Sena Ogun, Elif Naci, M. Şakir Ülkütaşır, Tahsin Banguoğlu, Ragıp Özdem, Zahir Sıtkı Güvemli, Sadi Yaver Ataman, Aziz Ogan, Yavuz Abadan, M. Ragıp Kösemihal (Gazimihal), Ceyhun Atuf Kansu, Tahir Alangu ve Münir Süleyman Çapanoğlu gibi pek çok yazar ve eğitimcinin yazıları yayımlanmıştır.³⁶¹

Ülkü; Ankara’da Halkevleri genel merkezi tarafından 1933 yılında ilk sayısı yayımlanan bir eğitim dergisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dergide, 350 yazarın görüşlerini sergilediği, 1935’teki 30. sayısından itibaren kapağında “altı ok” un yer aldığı ve dönemin resmi ideolojisini temsil ettiği görülmektedir. İlk sayısında Recep Peker, “Ülkü Niçin Çıkıyor?” adlı başyazıda;

“Ülkü, karanlık devirleri, arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılap unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için... Ülkü, bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliğini yapmak için... Ülkü milli dile, milli tarihe milli sanatlara ve kültüre hizmet için... Ülküde büyük davaya inananların, buna Türk toplumunda inandırmak, toplu ve heyecanlı bir millet kitlesi yaratmak hizmetinde vazife ve hisse almak isteyenlerin yazıları çıkacaktır”³⁶²

diyerek dergi amaç ve politikasını açıklamıştır.

Okul ve Öğretmen; 1936 yılında ilk sayısı yayın direktörü Raşit Saraçaoğlu tarafından öğretmenlere yönelik çıkarılmış bir dergidir. Derginin yazarları arasında; Hıfzırrahman Raşit Öymen, Selim Sırrı Tarcan, Münir Raşit Öymen, Fuat Baymur, Hayrullah Örs, Falih Rıfkı Atay, Reşat Ekrem Koçu ve Fevzi Selen gibi eğitimci ve yazarlar bulunmaktadır. Dergide eğitim yazıları dışında; güzel sanatlarla ilgili yazılar, resim, şiir ve kültürel haberler de yer almıştır.

³⁶⁰ Demir, *Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki*, 30.

³⁶¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/yeni-turk-mecmuasi>. Erişim 15.04.2024.

³⁶² Banu Dağtaş, Murat Tazegül, “Modernleşmeyi Okumak: Ülkü Dergisi (1933-1938)” *Kültür ve İletişim*, (2) 2005, 81,82.

Son sayı olarak Nisan 1939 yılındaki 10. sayısına ulaşılabilen dergi, okuyucular tarafından bir hayli ilgi gören ve beğenilen yayımlar arasına girmeyi başarmıştır.³⁶³

Okul ve Ulus; 1936 yılında İzmir Bilgi Basımevi tarafından basılmıştır. “İlk ve Orta Okul Öğretmenlerine yardımcı meslek mecmuası” şeklinde kendini tanımlamış ve aylık yayımlanmış olan derginin yazarları arasında; Hakkı Baha Pars (yazı işler müdürü), Vedide K. Karadayı, A. Kemal Karadayı, Nevzat C. Dağemre, Cahide Pars ve Haydar Tolun bulunmaktadır.³⁶⁴

Yeni Kültür, aylık olarak 1936 yılında yayımlanmış, başlığı altında; “Ailede çocuk, Mektebde çocuk” ifadesini kullanan ve Ankara’da basılmış bir dergidir. Türkiye dışındaki ülkelerin eğitim sistemleri üzerine de eğilen derginin sahibi Kâzım Nami Duru, yayın sorumlusu ise, Enver Mersin’dir. Yazarları arasında; Selim Sırrı Tarcan, Hıfzırrahman Raşit Öymen, A. Fuat Baymur, Nimetullah Ma, Feriha Baymur, Kemal Kaya, Rasim Adasal, Mâdi Suten gibi isimlerin olduğu derginin son sayısı, 1945 yılındaki 92. sayısı olmuştur.³⁶⁵

Bu dergiler dışında; Giresun’da *Genç Mektepliler* (1924), Konya’da *Işık Yolu* (1927-1930), Afyonkarahisar’da *Nur* (1924-1928), Samsun’da *Şark Yıldızı* (1923), Adana’da *Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası* (1928), ve Konya’da çıkarılan *Terbiye Postası* (1932-1933) dergileri de dönemin tesis edilmek istenen yeni düzenini eğitim yoluyla aktaran dergiler arasında yer alır.

2.2.3. Bolu’da Yayıncılık Faaliyetleri ve Dergicilik

Bolu; 1864 yılından 1908 yılına kadar Kastamonu’ya bağlı bir mutasarrıflık olarak gelişimini sürdürmüş, II. Meşrutiyet ile birlikte bir sancak olmuştur. Gazete ve dergilerin yayımlandığı Vilayet Matbaası’nın 1913 yılıyla birlikte Bolu’da kurulmasıyla yayıncılıkta da gelişmeye başlamıştır.³⁶⁶ Bu matbaada salnameler, haber içerikli bültenler, resmi bildiri ve duyurular ile sanat ve edebi içerikli dergi ve gazeteler basılmaya başlanmıştır.³⁶⁷

I. Dünya Savaşı’ndan önce Mithat Kemal Bey tarafından Bolu’da ilk kez *Ferda* gazetesi basılmaya başlanmış, 3 yıl sonra ise Hacı Ağâh, İsmail Cemil, Âdem Zeki, Mehmet Cemil tarafından *Kardeş* isimli derginin ilk sayısı çıkarılmıştır.³⁶⁸ *Kardeş*, Bolu Vilayet Matbaası tarafından basılan ilk dergi olarak milli hisleri yansıtmak ve I. Dünya Savaşı yıllarında cephedeki askerlere moral olmak amacıyla yayımlanmıştır. 26 Ağustos 1915’te yayımlanan

³⁶³ Hesapçıoğlu, Deniz, “Eğitim Tarihine İlişkin”, 544.

³⁶⁴ Hesapçıoğlu, Deniz, “Eğitim Tarihine İlişkin”, 544.

³⁶⁵ Hesapçıoğlu, Deniz, “Eğitim Tarihine İlişkin”, 549.

³⁶⁶ Selami Özsoy, “Bolu’da Dergi Yayıncılığının Geçmişi (1915-1970)”, *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 2 (2018), 78.

³⁶⁷ Kılıç, “Bolu Muallimler Birliği ve Yayın Organları”, 73.

³⁶⁸ Fahri Kılıç, “Millî Mücadele Döneminde Dertli Gazetesi”, *Türkiyat Mecmuası*, 29 (2019), 80.

derginin bir tarafındaki logoda “Moskofun ülkesi viran olacak”, diğer tarafındaki logoda ise “Türkiye büyüüp turan olacak” ifadeleri bulunmaktadır. Dört sayfa olarak yayımlanan dergiyi çıkaran kurum ya da tüzel kişiliğin belli olmamasının yanında hangi tarihte yayın hayatını sonlandırıldığı bilgisi de bulunmamaktadır.³⁶⁹

10 Ekim 1923’te vilayet merkezi olan Bolu dönemin hafızasını oluşturan uzun soluklu gazete ve dergilerin basımlarına sahne olmuş, burada salnameler yanında birçok kitap basımı da yapılmıştır. Örneğin, *Bolu* gazetesi 55 yıl boyunca çıkarılmış ve vilayetin resmi yayın organı olarak hayatını sürdürmüştür. Ayrıca, bu gazete dışında Bolu Matbaası’nda Milli Mücadele Dönemi’nde; *Dertli* (1919-1923) ve *Türkoğlu* (1921-1923) da öne çıkan gazeteler arasında yer almıştır.³⁷⁰

Bolu gazetesi ise 55 yıl boyunca yayımlanan bir gazete olarak 1914 yılında haftada bir kez çıkarılmış ve I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemleri ile inkılapların uygulandığı dönem hakkında bölgeye kültürel ve bilimsel açıdan pek çok katkıda bulunmuştur. Ayrıca, I. Dünya Savaşı süresince cephelerdeki durumdan, itilaf devletlerinin politik, askeri ve ekonomik gelişmelerine kadar birçok konuda Bolu halkını aydınlatmıştır. Milli Mücadele Dönemi’nde ise, Anadolu’nun askeri, ekonomik ve sosyal gelişmelerinden ve modern devlet olabilme yolunda yapılabileceklerden fikri anlamda halkın aydınlatılmasına ön ayak olmuştur. Milli birlik, beraberlik ve milli iktisat konularının da sık sık işlendiği gazetede halk, askeri mücadelenin yanı sıra üretim ve tasarrufa da yönlendirilmiştir.³⁷¹ Gazete eğitim ve öğretmenler konusunda da etkili yazılar yayımlamıştır. Mart 1919’da yayımlanan bir sayısında;

“...Bundan sonra milletin her ferdi tarihimizin bu en felâkedi gününde nefesine karşı şunu taahhüd etsin: Türk milleti benden ibârettir. Onun saadet ve felaketi münhasıran benim himmet veya dikkatimden doğacaktır. Ben ise insanlığım hasebiyle millet ve vatana bütün varlığımı himmet ve gayretimi hasredeceğim. Her ferd bunu, bu büyük vazifeyi ifaya azmettiği gün yekdiğerine karışacak gözyaşlarından feyz-i sürur birbirine kavuşacak ellerden saadet ve terakki husûle gelir. Her muallimin vazifesi her vatan yavrusunun yüreğine silinmez bir hat ile bu düstûr-ı halası yazmaktır... Türk genci! Sen de zekânı, bileklerini tecrübe et...”³⁷²

ifadelerini içeren yazıda; geleceğin gençlerin elinde olduğu ve bu sebeple Milli kurtuluş düşüncesinin gençlere nakledilmesi konusunda öğretmenlere görev düştüğüne değinilmiştir. Ayrıca bu yazıda; kutsal davalar uğruna fedakârlık yapmak ve gençlere bu uğurda sağlam bir irade ile tembellik ve sabırsızlıktan uzak olmayı öğretmenin de altı çizilmiştir.

³⁶⁹ Özsoy, “Bolu’da Dergi Yayımcılığının”, 78.

³⁷⁰ Selami Özsoy, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Yerel Basın: Bolu Örneği”, *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4 (2019), 93, 94.

³⁷¹ Erol Evcin, “Bolu Basımında Milli Mücadele”, *Belleten*, 277 (2012), 982-1022.

³⁷² Evcin, “Bolu Basımında”, 986.

Bu dönemde Bolu’da çıkarılan *Dertli* gazetesi, Bolu ve çevresinin politik, ekonomik ve kültürel hayatına dair içeriğe yer vermiş ve Anadolu basınının seçkin örnekleri arasına girmeyi başarmıştır. Gazetenin hak sahibi İlyaszade Şükrü, Mesul Müdürü Dava Vekili Ali Saib, Baş Yazarı ise Dr. Şerafettin Abdurrahman Bey olup, 1919 yılından 1928 yılına kadar basılmaya devam etmiştir. Yayınlanma aralığı zaman içinde farklılık gösteren gazetenin, Cumhuriyetin ilanından sonra mesul müdürü değişerek bu görevi Yağlıoğlu Ahmet Reşat Bey üstlenmiştir. Adını, Bolu’nun yetiştirdiği ünlü şair Dertli’ye ithaftan alan gazete, Bolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin sözcülüğü görevini de üstlenerek Mustafa Kemal Paşa ve ulusal kuvvetlerin cephe başarılarını içeriğine taşımıştır. Milli Mücadele Dönemi’ni tüm açıklığıyla halka yansıtan gazete, yapılacak inkılaplardan toplumu haberdar ederek Bolu’da Kuva-i Milliye lehine kamuoyu oluşturmayı hedeflemiştir.³⁷³

Türkoğlu gazetesi; *Dertli* gazetesinin kampanyalarına destek olmak ve Kuva-i Milliye hususunda kamuoyu oluşturabilmek amacıyla 15 Ağustos 1921’de yayın hayatına başlamış olup, imtiyaz sahibi Akif Beyzade Mithat Bey’dir. Kuva-i Milliye lehine kamuoyu oluşturmayı kendine hedef edinen gazete, yerel haberler kadar çeşitli basın ajanslarında yer alan ulusal ve uluslararası gelişmeleri de halka aktarmıştır. Milli Mücadele haberlerinin yanı sıra, Bolu halkının sorunlarını da içeriklerine taşıyan gazete; eğitim, sağlık, tarih ve din alanlarında da bilgi aktarmıştır. Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanmasıyla birlikte gazetenin yayın hayatı sona ermiş ve 26 Ağustos 1923’e kadar sürdürdüğü yayın hayatında, tarihi, politik ve sosyal alanlar dışında da okuyucusunu aydınlatan bir gazete olmuştur.³⁷⁴

Milli Mücadele ve erken Cumhuriyet dönemlerinde Bolu, yayıncılıkta çeşitlilik bakımından oldukça zengin içeriğe sahip iller arasında yer almış ve bu çeşitlilik ile basının kamuoyunu yönlendirici etkisini açıkça göstermiştir. Bu dönemde yukarıda bahsi geçen gazeteler dışında Bolu’da; muhalif yaklaşımıyla *Kürsü-i Millet* yayımlanmıştır.³⁷⁵ Milli Mücadele Dönemi’nde ülke çapında pek çok muhalif gazete basıldığı gibi, Bolu’da *Kürsi-i Millet* gazetesi Milli Mücadeleye muhalif içerikleriyle ön plana çıkmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkasının Mudurnu şubesi tarafından çıkarılan gazete, Milli Mücadele yanlısı yöneticilerin ve teşkilatlanmaların muhalif bir tutumla karşılarında yer almış, bu uğurda çalışanları engelleme eğiliminde olmuştur. 1919 yılı sonuna doğru etkinliği ortada kalkan bu gazeteden sonra Bolu bölgesinde muhalif yayınlara herhangi bir yönelim olmamıştır.³⁷⁶

³⁷³ Kılıç, “Milli Mücadele Döneminde”, 80-81.

³⁷⁴ Fahri Kılıç, “Milli Mücadele Döneminde Türkoğlu Gazetesi”, 2019, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 36 (2019), 53.

³⁷⁵ Kılıç, “Millî Mücadele Döneminde”, 80.

³⁷⁶ Evcin, “Bolu Basımında”, 1023-1026.

Eğitim kurumları tarafından Bolu’da çıkarılan dergiler ise, günümüzdeki anlamıyla dergi anlayışının ilk örneklerini vermiştir. 1922’de Bolu Ortaokulu öğretmenleri aracılığıyla çıkarılan *Milli Gaye* ve 1923’te Merkez Numune Okulu tarafından çıkarılan ve kısa ömürlü olan *Yeni Yol* dergileri Bolu’nun ilk dergi örnekleri arasında yerlerini almaktadır.³⁷⁷

Gamlı dergisi; Yüzbaşı Refik Firaki (Üstok) tarafından yayımlanmış ve ilk sayısı 1920 yılında çıkarılmıştır. İçeriğinde yayın sahibi tarafından yazılan milli ve dini duyguları içeren içerik bulunmakta ve derginin üç sayısı dışındaki sayılara ulaşamadığından yayın hayatına son verildiği tarih bilinmemektedir.³⁷⁸

Milli Gaye Dergisi; 1922 yılında Bolu Sultanisi öğretmenleri tarafından çıkarılmış olup, dergi kapağında “İçtimai, edebi, fenni, tarihi, resimli mecmua” ifadesi bulunmaktadır. 9 sayısı yayımlanmış olan dergi, Bolu Vilayet Matbaasında basılmıştır. *Dertli* gazetesi, bu derginin yayımlanmasıyla ilgili; “Mektebi Sultani heyeti talimiyesince on beş günde bir neşredilmekte olan “Milli gaye” mecmuasının ikinci sayısı intişar etmiştir. Bu kıymetli eserden bir nüsha edinilmesini karilerimize tavsiye ederiz.” şeklinde duyuru yayımlamıştır.³⁷⁹

Yeni Yol dergisi; 1 Şubat 1923’te yayımlanmış bir çocuk dergisidir. Derginin asıl gayesi; geleceğin mirasçısı çocukların ve gençlerin eğitimi olmuştur. Bu döneme kadar yayımlanan dergilerin yüksek tahsilli kitleye hitaben yayımlanması dergiyi çocuk ve gençler için çalışmaya teşvik etmiş, yeni rejim, Türklük, inkılaplar, vatan ve millet sevgisi, Cumhuriyet, şehitlik, Mustafa kemal Paşa’nın başarıları derginin temalarını oluşturmuştur. Sahibi Muallim Nedim olan derginin mesul müdürlüğü görevini farklı zamanlarda; İhsan Altay, Muallim Nedim Tuğrul, Muallim Şevket Necati ve Muallim Şerif Necati yerine getirmiştir. Çocukları, Cumhuriyet’in yaşatılması konusunda istekli olmaya yönlendiren dergide onları yönlendiren marş ve şiirlere de yer verilmiş, bu yolda çocuk ve gençlere düşen sorumluluklardan da bahsedilmiştir.³⁸⁰

Erken Cumhuriyet Döneminde halkı fikri olarak besleyen en önemli kaynak dergiler olurken, bu dergiler, politik, sosyal ve ekonomik yönlerden de halkı bilinçlendirip eğitime destek olmuştur. Bolu yayıncılık hayatında, Cumhuriyet Dönemi’nde bu doğrultuda yayımlanan *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* dergileri, erken Cumhuriyet Dönemi eğitiminin dönüşümüne şahitlik ederek, hem yerel hem de ulusal bağlamda tarihi birer belge olma sorumluluğu yüklenmişlerdir. 1925 yılında yayın hayatına başlayan *Altın Yaprak* dergisi, Bolu Muallimler

³⁷⁷ Özsoy, “Bolu’da Dergi”, 75.

³⁷⁸ Özsoy, “Bolu’da Dergi”, 79.

³⁷⁹ Özsoy, “Bolu’da Dergi”, 80.

³⁸⁰ Ebru Davulcu, Mustafa Temel, “1923-1926” Yıllarında Yayımlanan Yeni Yol Dergisi ve Dergide Yayımlanan “Cumhuriyet” Konulu Yazılar Üzerine bir İnceleme”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42 (2016), 115.

Birliği tarafından on beş günde bir çıkarılmış ve toplam 13 sayı basılmıştır. 1926 yılında yayımlanan *Yeşil Yaprak* ise *Altın Yaprak*'ın devamı niteliğinde olup, Bolu'nun politik, sosyal, eğitim ve ekonomik hayatının hem bir parçası hem de takipçisi olarak kamuoyunu yönlendirmiş ve 1925-1927 yılları arasında 18 sayı çıkarılmıştır. *Çığır* ise, 1930-1931 yılları arasında toplam 7 sayı çıkarılmış olup, eğitim anlayışı ve politik ortama ait izler taşımakta, yerel ve ulusal alandaki eğitim uygulamaları ile eğitim sistemine ilişkin haber ve yorumları içermektedir.³⁸¹

Cumhuriyet Dönemi'nde Bolu Muallimler Birliği tarafından çıkarılan bu üç yerel dergi, başta eğitim olmak üzere pek çok alanda dönemin nabzını tutmuş ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim dönüşümüne tanıklık etmiştir.

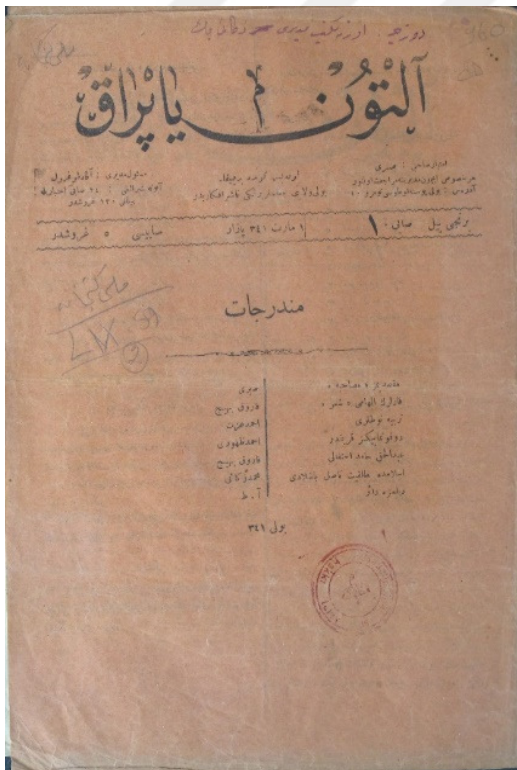
³⁸¹ Kılıç, "Bolu Muallimler Birliği", 73.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

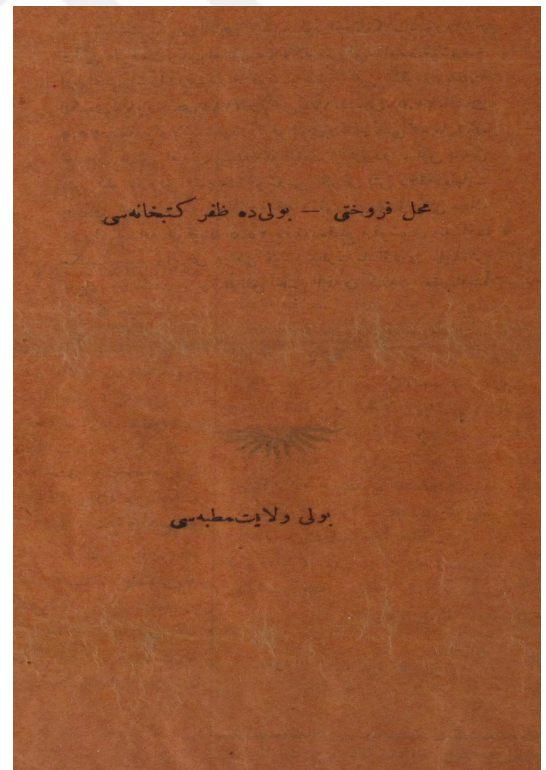
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE BOLU'DA ÜÇ YEREL DERGİ: ALTIN YAPRAK, YEŞİL YAPRAK VE ÇIĞIR

3.1. ALTIN YAPRAK

Sürelî yayınların yeri; dönemin atmosferini, tartışmalarını, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik özelliklerini yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. Kitap ile gazete arasındaki boşluğu dolduran ve sürelî yayıncılığın aristokrat bölümünü oluşturan dergiler, kamuoyu oluşturan, içeriklerinin yanında görsel olarak da dikkat çeken ve geçmişleri almanaklara dayanan önemli yayınlardır. Yayımlandıkları dönemin en yeni bilgilerini halka aktaran, pek çok alanda bilançosunu tutan, döneme tanıklık eden ve aynı zamanda dönemi tanımlayan dergiler, eğitim öğretim işlevini yerine getirmeleri bakımından da ayrı bir yere sahiptir. Bolu'da yayımlanan *Altın Yaprak* Dergisi de Türk tarihinin bir kesitine tanıklık etmiş, düşünce yapısını yansıtmış ve eğitim öğretim hayatına katkıda bulunarak yerel bir kamuoyu oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.³⁸²

Altın Yaprak, 1. Sayı, Kapak

Altın Yaprak, 1. Sayı, Arka Kapak

³⁸² Kılıç, Solak, Tarhan, *Altın Yaprak*, 3.

Altın Yaprak; Bolu Muallimler Birliği Cemiyeti tarafından 13 sayı ve toplam altı ay yayımlanmıştır. 1 Mart 1925-31 Ağustos 1925 tarihleri arasında çıkarılan dergi, Bolu Muallimler Birliği'nin ilk yayın organıdır. Dergi, Bolu'nun eğitim öğretim tarihine temas eden bazı haber kesitleri içermekte ve eğitim tarihinin yanında, Bolu'nun sosyal, siyasal ve iktisadi tarihi açısından da birinci el kaynak olma özelliği taşımaktadır.³⁸³

Yayımlandığı dönem boyunca, Bolu'nun sosyal, tarihi, coğrafi ve ekonomik bakımdan gelişmesine katkısı olan dergide genel bir bakışla Türkiye'nin, özelde ise Bolu'nun eğitim öğretimi konusunda uygulamaları ele alan bir yayın politikası takip edilmiştir.³⁸⁴

3.1.1. Derginin Amacı, Şekil Özellikleri, İçeriği ve Yazarları

Derginin amacı; “Musahabe” yan başlığının altında yer alan “Maksadımız” başlığı altında Sabri Bey tarafından kaleme alınmış, amaç açıklanmadan önce ise; Milli Mücadele Dönemi'nden itibaren yaşanan zorluklara karşı alınan önlemler pozitif bir yaklaşımla ortaya konmuştur. Bu bölümde; ordunun Milli Mücadele Dönemi'nde elde ettiği zafer, Lozan Antlaşması ile Osmanlı saltanatının kuvvetli zamanlarında dahi böyle bir bağımsızlık ve özgürlüğe sahip olunmadığı ve bilimsel ekonomik ve sosyal alanlarda olanaksızlıklar söz konusu olsa da azim ve irade ile modern çağın ihtiyaçlarını karşılama çabası içinde olduğundan duyulan memnuniyet anlatılmıştır. Ayrıca, “cehalet” ve “önyargı” gibi düşman kuvvetlerinin varlığından ve her alanda karşılaşılan bu kuvvetlerin yok edilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Bunu yanında; yeni nesli sağlıklı, bilinçli, iradeli yetiştirmenin ve çevresine, milletine ülkesine faydalı hale getirmek ile onlara ilim irfan aşılamanın zor bir iş olduğundan bahsedilmiştir. Bu durum karşısında ise öğretmenlerin bu konuda gereken donanıma sahip ve hazır olmalarından ve ana merkezi Ankara'da olan bir cemiyet kurduklarından söz edilmiştir. Buna ek olarak açıklamada, Bolu'daki öğretmenlerin kütüphane ve halk dershanesi kurup, terbiye edici etkinlikler ve konferanslar düzenleyerek bu sayede aydınlanmayı bölge geneline yaymaktaki katkıları anlatılmıştır. Bu bilimsel ve kültürel faaliyetlerin ve toplulukların fikirlerini yayma aracı olmak ve bu hedefte gerekli fedakârlıktan kaçınmamak, derginin çıkarılma amacı olarak ifade edilmiştir.³⁸⁵

³⁸³ Kılıç, Solak, Tarhan, *Altın Yaprak*, 337.

³⁸⁴ Kılıç, Solak, Tarhan, *Altın Yaprak*, 9.

³⁸⁵ “Milli Mücadelede ordu vazifesini pek şanlı bir surette ifa ederek zaferini kazandı. Ferdi saltanat kâbusu temelinden yıkıldı. Milletimiz Lozan Ahidnamesi'yle Osmanlı saltanatının en kuvvetli ve nüfuzlu zamanlarında bile nail olamadığı bir hakk-ı istiklal ve hürriyete mazhar oldu. İçinde yaşadığımız, büyüklüğünü tamamen anlayamadığımız mukaddes bir inkılabı –vaktiyle hayalimizin bile yetişemediği- bir saadete nail olduk. Her şube-i mesaide yeni yeni ihtiyaçlar karşısında kaldık, yeni ihtiyaçlar yeni fikirler doğurdu. İnkılabın, ilmi, iktisadi, içtimai sahalarda tekemmül etmesi, bizi milli medeni bir cemiyet halinde Cumhuriyetin feyizkar şube-i mesaide mahrumiyet ve vesaitsizliğe rağmen sarsılmaz bir azim, gayri rücu bir irade ile medeni asri ihtiyaçların teminine çalışıldığını görmekle müreffehiz. Şimdi karşımızda yaptığı tahribatla harici düşman

Derginin kapağında Osmanlıca olarak “*Altın Yaprak*” yazmakta, başlığın sağ alt tarafında verilen bilgilerde ise alt alta; “İmtiyaz Sahibi: Sabri”, “Her husus için müdüriyete müracaat” ve “Adres: “Bolu Posta Kutusu Numara 10” ifadeleri yer almaktadır. Başlığın alt orta kısmına gelindiğinde ise, “On Beş Günde Bir Çıkarılır” ve “Bolu Vilayeti Muallimler Birliği Nâşir-i Efkârıdır” yazmaktadır. Başlığın sol alt bölümünde dergi hakkında sırasıyla; “Mesul Müdürü: Agâh Tuğrul” ve “Abone Şeraiti: 24 sayı itibarıyla yıllık 130 kuruştur.” bilgileri verilmiştir. Tüm bu bilgilerin altında ise; Birinci Yıl Sayı 1, 1 Mart 341 Pazar, Sayısı 5 kuruştur” ifadeleri kullanılmıştır.³⁸⁶ Fiyatı 5 kuruş olarak belirlenen dergi, 13 sayı boyunca aynı fiyattan satılmıştır.

Dergilerin basıldığı yer Bolu Vilayet Matbaası ya da Bolu Hükümet Matbaası olarak verilmiştir. Ayrıca, derginin her sayısının düzenli aralıklarla çıkarılmadığı fakat 15 günde bir çıkar ibaresini kullanması dikkat çekmektedir. Örneğin, derginin ilk yayımlandığı ay olan Mart ayında 3 sayısının çıkarıldığı, Nisan ayında ise yalnızca 4. sayının çıkarıldığı görülmektedir. Bunun dışında Mayıs, Temmuz ve Ağustos aylarında 2’şer sayısı çıkarılan derginin, Haziran ayında 3 sayısının çıktığı görülmektedir.

Dergide görsel unsurun çok nadir yer aldığı ve bunların da genelde kişi portre fotoğrafları ya da hastane, okul gibi binaların fotoğraflarından oluştuğu dikkat çekmektedir. Yayımlanan kişi fotoğrafları, 1, 2, 4, 5 (x3), 6, 9 (x3) sayılarında sırasıyla; İbrahim Bey (Birlik Reisi Orta Mektep Müdürü), Ali Rıza Beyefendi (Vali), Ahmed İzzet Bey (Orta Mektep, Tarih ve Coğrafya Öğretmeni), Doktor Safvet Bey (Vilayet Sıhhiye Müdürü), İbrahim Bey (Orta Mektep Müdürü), Mehmed Can Bey (Orta ve İmam Mektepleri Terbiye-i Bedeniye Muallimi), Zekai Bey (Düzce Orta Mektep Müdürü), Kasapzade Kemal Efendi (Öğrenci), Niyazi Efendizade Tevfik Efendi (Öğrenci) ve Mithat Bey’in (Gerede Belediye ve Türk Ocağı Reisi) fotoğraflarından oluşmaktadır.

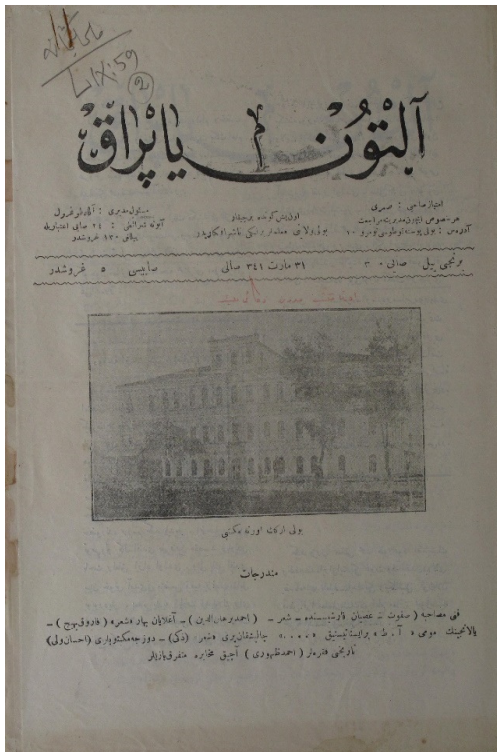
ordusundan geri kalmayan (cehl ve taasub) denilen yıkıcı ve öldürücü muzlim bir kuvvet var. Top ve tüfengın hedefine dâhil olmayan ve her sahada karşımıza çıkan bu kuvveti yok etmek, onun levninden memleketi kurtarmak lazımdır. İnkılab-ı hazırda yeni nesli yetiştirmekle mükellef olan mürebbilere düşen vazife pek mühim, pek mesuliyetli ve pek naziktir. Nesli atıye iyi bir sıhhat, şuurlu bir irade, mütevazın bir seciye vermek; onları mütehasısına, milletine ve memleketine, nafi birer uzuv olarak Türklük camiasına idhal etmek; hem senelerimizde muhtaç olanların dimağına nur-ı irfan aşlamak zannolunduğu kadar kolay değil, bilakis pek büyük fedakârlığa pek büyük sabır ve tahammüle muhtaç güç bir iştir. Türkiye Cumhuriyeti Muallimleri bu mukaddes ve şerefli gayelerine vasıl olmak için icab eden tertibatı aldılar. Mesailerinden azami istifade çarelerini düşündüler. Umumi merkezi Ankara’da olmak üzere bir cemiyet vücuda getirdiler. Vilayetimiz muallimleri de fedakarane bir kudret sarfıyla teşkilatını ikmal-i kütüphane ile halk dershanesini açtığı gibi terbiyevi müsamere ve konferanslarla da mıntika dâhilinde neşr-i nura başlamışlardır. İşte “Altın Yaprak” bu ilim ve irfan ordusunun ve cemiyetlerinin vasıta-i neşr-i efkârı ve mefkurevi hareket ve faaliyetlerinin nazımı olarak intişar edecek ve bu gayeyi temi için lazım gelen fedakârlığı ihtiyardan çekinmeyecektir.” Sabri, “Maksadımız”, *Altın Yaprak*, 1 Mart 341, 1.

³⁸⁶ Altın Yaprak, 1 Mart 341, kapak.

Altın Yaprak, 5. Sayı, 6-7.

Derginin bazı sayılarının kapaklarında da fotoğraflar kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; şehirdeki farklı binaların fotoğraflarından oluşmaktadır. Örneğin, 3. sayının kapağına, Bolu Erkek Orta Mektebi, 4. sayının kapağına, Bolu Türk Ocakları binası, 5. sayının kapağına Bolu Erkek Sanayi Mektebi ve 6. sayının kapağına Bolu Mülkiye Hastanesi binasının fotoğrafları basılmıştır.

Altın Yaprak 3. Sayı, Kapak

Altın Yaprak 5. Sayı, Kapak

Dergide şekil olarak 11 ve 12. sayılarda kapak bölümünde, daha önce verilen “Mündericat” bölümünün alt başlıklarında değişiklik yapıldığı ve yeni bir sınıflandırmanın oluşturulduğu görülmektedir. Buna göre; “Mündericat” yerine “Bu Sayının Mündericatı” başlığı kullanıldığı ve başlığın altında “Meslek Sütunu”, “İçtimaiyyat” ve Edebiyat gibi alt başlıklar altında dergi içeriğinin sınıflandırıldığı tespit edilmiş fakat bu sınıflandırmanın 13.sayıda “Meslek Sütunu” verilmeyerek, yalnızca İçtimaiyyat ve Edebiyat bölüm başlıklarının kullanılarak oluşturulduğu görülmüştür.

Dergi kapağının orta kısmında yer alan “Mündericat” başlığı altında dergi içinde bulunan yazı başlıklarının verildiği görülmektedir. İçerikte; şiir, hikâye, makale, piyes, mektup, fıkra, bilmece gibi edebi türler bulunmaktadır. Ayrıca derginin 5. sayısında, öğretmenlere yapılan bir duyuruda, yaşadıkları kasaba ve köylerdeki şairlere ait, mani, türkü, ağıt gibi halk kültürüne ait eserleri dergiye göndermeleri istenmiştir.

Dergide, bazı yazıların seri şeklinde verildiği de görülmektedir. Örneğin, bilimsel konu başlıklarından “Mikroplar Âlemine Bir Nazar” Tıbbiye Muallimi Faruk Behiç tarafından bir yazı dizisi şeklinde hazırlanmış ve 5. ve 6. sayılarda okuyucularla buluşturulmuştur. Başka bir yazı dizisi olarak dergide, ilki “Hukuk-ı Esasiye”, diğerleri “Hukuk-i Esasiye’nin Tarihçesi” başlığı altında Ahmed Zuhuri tarafından kaleme alınan ve 10,11,12,13 ve 14. sayılarda yayımlanmış 4 yazı bulunmaktadır. Bunlara ek olarak dergide 3, 4 ve 5. sayılarda “Yalancının Mumu” başlıklı A.T. tarafından yazılan 3 yazı, yine A.T.’nin kaleme aldığı ve 1 ve 2. sayılarda yer alan “Dilimize Dair” başlıklı iki yazı yayımlandığı görülmektedir.

Dergide aynı sayıda birden çok yazısı çıkan yazarlar da bulunmaktadır. Örneğin; 1. sayıda Ahmet İzzet’in bir şiiri ve aynı zamanda bir yazısı çıkmış, A.T.’nin ise, 2, 4 ve 8. sayılarda aynı sayı içerisinde birden fazla yazısı yayımlanmıştır.

Dergide ayrıca;

- ✓ *Dertli* gazetesi ve *Ayın Tarihi* dergisi gibi yayımların basımı ve içeriğinin zaman zaman haber konusu yapıldığı,
- ✓ Bolu’daki milli ve dini bayramları kutlama etkinlikleri ile ilgili haber ve tebriklerin yer aldığı,
- ✓ Dergide zaman zaman yer verilen “Bolu’da Hayat” sütunu adı altında, “Birlik Tasarruf Yardım Sandığı, Türk Ocağı, Birlik Haysiyet Divanı, Yapılmakta Olan Yollarımız ve At Koşuları” gibi Bolu gündemindeki olaylara yer verildiği,
- ✓ Kültür ve matematik içerikli soruların sorulduğu bir bölüm oluşturulduğu ve bu soruları cevaplayanların ayrıntısıyla, isimleri ve kaç soruya cevap verdiklerinin sonraki sayıda yayımlandığı,
- ✓ Derginin pek çok sayısının sonunda (3,5,7,8,9,10,11), arka kapakta, Bolu’da faaliyet gösteren esnaf dükkânlarının reklam bölümlerine yer verildiği,
- ✓ Dergi içeriğinde, bazı sayılarda (11. sayı) hatalı olarak yazılmış kelime ve ifadelerin düzeltmeye ihtiyaç duyulduğu yerlerin ayrıntılı bir şekilde belirtildiği,

- ✓ Sırasıyla sayı 1, 2 ve 9'da, "İbrahim Bey" (Bolu Muallimler Birliği Başkanı ve Bolu Erkek Orta Mektep Müdürü), "Ali Rıza Bey" (Bolu Muallimler Birliği Fahri Başkanı-Vali) ve "Midhat Bey" (Gerede Türk Ocağı Başkanı-Gerede Belediye Başkanı) gibi derginin faaliyetlerinde desteği olan kişilere zaman zaman teşekkür yazılarının yayımlandığı,
- ✓ Dergiye abone olan kişilere yönelik ve bu kişilerin isimlerine hitaben zaman zaman teşekkür mesajı yayımlandığı,
- ✓ Derginin satıldığı yer olan "Bolu Aşağı Çarşıda İstikamet Ticarethanesi"nin zaman zaman dergide belirtildiği,

dikkat çekmektedir. Bunlara ek olarak derginin her bir sayısında, yaklaşık 7-8 farklı yazı, şiir vb. yer aldığı, bu ürünlerin çoğunun yazar isimlerinin belirtildiği ve hemen hemen her sayının içeriğinde "Maarif Haberleri" bölümüne yer verildiği görülmüştür. Bu bölümde; tayinler, halk dershanelerinin açılması, izcilik, hastalık, öğretmen ve yöneticilerin tayini, bayramlaşma, müsamereler, tören ve kutlamalar gibi Bolu ve çevresinde gelişen olaylara yer verildiği görülmüştür. Ayrıca, dergiyi çıkaran Sabri Bey'in yalnızca ilk sayıda "Maksadımız Musahabe" adlı giriş yazısını yazdığı, içerikte başka bir yazısının bulunmadığı da dikkat çekmiştir. Derginin içeriğinde yer alan ana başlıklar aşağıdaki tabloda sayılarına göre varsa yazar isimleriyle birlikte çıkış sırasıyla verilmiştir.

Altın Yaprak dergisinin, 31 Ağustos 1925 tarihli 13. son sayısı ile birlikte yayın hayatına veda ettiği ve derginin son sayısında bu konu ile ilgili herhangi bir duyuru ya da işarete yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca son sayısının içerik bakımından diğer sayılarla kıyaslandığında zayıf olduğu ve bu sayıda toplam 3 adet yazı, 1 adet şiir, öğretmen zamlarının ayrıntılı gösterildiği 1 adet bilgilendirme yazısı ve 2 adet okul kayıt kabul ilanı yer almıştır. Bu sayıda ayrıca, reklam bölümüne yer verilmediği, "Kastamonu Erkek Muallim Mektebine Kayıt ve Kabul Şeraiti" duyurusunun son sayfasında son haber olarak yayımlandığı ve bu sayıdaki "Çocuk Ruhiyyatı-2" başlıklı yazının altında "daha var" ibaresinin bulunduğu dikkat çekmektedir. Derginin "Mündericat" bölümünde verilen ana başlıklar aşağıdaki tabloda sayılarına göre varsa yazar isimleriyle birlikte çıkış sırasıyla verilmiştir.

1. Sayı (1 Mart 341)	Maksadımız Musahabe	Karların İlhamı “Şiir” (Faruk Behic)	“Terbiye Notları” (Ahmet İzzet)	“Dokunmayınız Kırkıdır” (Ahmet Zuhuri);	Abdülhak Hamit İhtifali (Faruk Behic)	İslamda Mutlakiyet Nasıl Başladı (Mehmed Zekai)	Dilimize Dair (A.T)	
2. Sayı 15 Mart Pazar	Musahabe A.T	Cumhuriyet ve Gençlik (Sinan)	Gecenin ölümü (Şiir) (Ahmed Zuhuri)	Makrubar Alemine Bir Nazar (Faruk Behic)	Leylanın Duası (Hikaye) (Ahmed İzzet)	Dilimize Dair A.T	Müteferrik Havadisler	
3. Sayı (31 Mart Salı)	Fenni Muhasebe (Safvet)	İşyan Karşısında (Şiir) (Ahmed Burhaneddin)	Ağlayan Bahar (Şiir) (Faruk Behic)	Yalancının Mumu (A.T)	Bir İstatistik (...)	Çalışkan Peri (Şiir) (Zeki)	Düzce Mektupları (İhsan Veli)	Tarihi Fıkralar (Ahmed Zuhuri)
4. Sayı (15 Nisan Salı)	Gülmek (Safvet)	Bir İki Söz (Feride Salih)	Giden Sene (A.T)	Semanın İlhamı (Ahmed Zuhuri)	Tarihi Bir Hasbihal (Mehmed Zekai)	Yalancının Mumu (A.T)	Maarif Haberleri	
5. Sayı (5 Mayıs Salı)	Gülmek Musahabe (Doktor Safvet)	Mikroplar Alemine Bir Nazar (Faruk Behic)	Fenni Hikaye (Şerefnur)	Saadet Var mıdır (Ahmed Zuhuri)	Yaprağımıza (Hasan Tahsin)	Eşyada Sebep Aramak (Rıfat)	Yalancının Mumu Maba'd (A.T)	Müteferrik Havadisler
6. Sayı (19 Mayıs Pazar)	Gülmek (Doktor Safvet)	Üskübi'de Amfi Tiyatro (Mehmed Zekai)	Mikroplar Alemine Bir Nazar (Faruk Behic)	Düzce Haberleri (İstanbul)	Halk Şairlerinden	Talebe Yazıları	Maarif Haberleri	
7. Sayı (1 Haziran Pazartesi)	Terbiye Notları (Mehmed Zekai)	Şiir (H.T.)	Yoksun Bilirim (Şiir) (Mehmed Sermed)	İzcilik (Sinan)	Eski Türk Mektepleri (Ahmed Zuhuri)	Maarif Haberleri	Bolu'da Hayat	Talebe Sütunu, Müteferrik Haberler...
8. Sayı (15 Haziran Pazartesi)	Terbiye Notları (Mehmed Zekai)	Ay Işığı (Şiir) (Mehmed Sermed)	Bolu'nun Geceleri (Ahmed Zuhuri)	Tatil Haftaları (A.T.)	Unutulmuş Şair (Said)	Piyes (A.T.)	Maarif Haberleri	Bolu'da Hayat
9. Sayı (30 Haziran Salı)	Terbiye Notları (Mehmed Zekai)	24 Haziran	Mezarlıkda (Şiir)	Hayalinin Arkasında (Şiir)	İzdirabı Mukaddes (Nesr) (Ahmed Zuhuri)	Yalnızken (Şiir) (Faruk Behic)	Maarif Haberleri	
10. Sayı (14 Temmuz Salı)	24 Temmuz Günü (...)	Bolu'nun Ahval-i İklimiyesi (Faruk Behic)	Şiir (H.T.)	Yurdumun Hazin Sesleri (Zekeriya Alparslan)	Hukuk-ı Esasiye (Ahmed Zuhuri)	Muallimlerin Yetiştirilmesi ve Terfihi (John Dewey)		

11. Sayı (5 Temmuz Salı)	Meslek Sütunu Terbiye Notları (Mehmed Zekai)	İçtimaiyyat İ'tikadlere Dair (İrfan Mehmed) Türkiye'de Hukuk-ı Esasiyenin Tarihçesi (Ahmed Zuhuri)	Edebiyat Türk Bayrağı (M.Faruk)	Kıymetli Bela (C.T)	Gurüp (Zekeriya Alparslan)	Bir Daha Görsem (Ahmed Zuhuri)	Kara Fatma Hanım (Mehmed Sermed)	Maarif Haberleri İlanlar vesaire...
12. Sayı (15 Ağustos)	Meslek Sütunu Terbiye Notları (Mehmed Zekai)	İçtimaiyyat İ'tikadlere Dair (İrfan Mehmed)	Türkiye'de Hukuk-ı Esasiyenin Tarihçesi (Ahmed Zuhuri)	Çocuk Ruhıyyatı (Mehmed Sermed)	Edebiyat Haydi Mektebe (M.Faruk)	Böğürtlenler (Osman Cemal)	Maarif Haberleri, İlanlar vesaire...	
13. Sayı (31 Ağustos)	İçtimaiyyat İ'tikadlere Dair (İrfan Mehmed)	Türkiye'de Hukuk-ı Esasiyenin Tarihçesi (Ahmed Zuhuri)	Çocuk Ruhıyyatı (Mehmed Sermed)	Edebiyat Şair (C.T)				Maarif Haberler, İlanlar vesaire...

Derginin kadrosu, çoğunluğu Bolu ve Düzce'de görev yapan öğretmenlerin oluşturduğu bir grup yazardan meydana gelmektedir. Öğretmen yazarların alanları şu şekildedir;³⁸⁷

Ahmet İzzet Bey	Tarih, Coğrafya ve Ruhıyat Muallimi
Ahmet Zuhuri Bey	Bolu Kız Sanayi Mektebi Tarih ve Coğrafya Muallimi
Doktor Safvet Bey	Bakteriyolog
Faruk Behiç Bey	Tıbbiye Muallimi
Feride Salih Hanım	Kız Sanat Mektebi Riyaziye Muallimi
Hüsniye Tahsin Bey	Mudurnu Kız İlk Mektebi Muallimlerinden
İrfan Mehmet Bey	Trabzon Lisesi Felsefe ve İçtimaiyat Muallimi
İhsan Veli Bey	Düzce Orta Mektep Müdür Muavini
Rıfat Bey	Düzce Çilimli Muallimlerinden
Şerefür Hanım	Kız sanat Mektebi tıbbiye Muallimi

³⁸⁷ Özkaya, "Cumhuriyet Döneminde Bir Eğitim Dergisi", 281.

Bazı yazarların hemen hemen her sayıda yazdıkları, bazılarının yazılarının ise sadece bir ya da bir kaç bölümde yayımlandığı görülmektedir. Bolu ve Düzce dışında, İrfan Mehmet Bey gibi Trabzon Lisesi öğretmenin bir yazısına da yer verildiği tespit edilmiştir. Ancak genel olarak, derginin ana yazar kadrosunun çok fazla değişmediği ve öğretmenler dışında bazı başarılı öğrencilerin yazılarına da yer verildiği anlaşılmaktadır.

Bunlara ek olarak; 1 den 13. sayısına kadar dergide yazan yazarlardan; Ahmet Zuhuri 13, A.T 9, Faruk Behic 8, Mehmed Zekai 7, Doktor Safvet 4, İrfan Mehmed 3, M. Faruk 2, C.T 2, Mehmed Sermed 5, Zekeriya Alparslan 2, Sinan 2, Ahmet İzzet 1, Ahmed Burhaneddin 1, Şerefhan Hanım 1, Hasan Tahsin 1, Rifat 1, Zeki 1, İhsan Veli 1, Feride Salih 1 ve Osman Cemal 1 adet olmak üzere çeşitli konularda yazı ve şiirler yazmışlardır.

Dergide ayrıca ismi belirtilen yazarlar dışında; “Bir İstatistik (3.sayı), Mütferrik Havadisler (2, 5 ve 7.sayılar), Halk şairlerinden (6.sayı), Bolu’da Hayat (7 ve 8 Sayılar), Mezarlıkda (Şiir) (9. sayı), Hayalinin Arkasında (Şiir) (9.sayı), 24 Haziran (9.sayı), 24 Temmuz Günü (10.sayı), Maarif Haberleri ve Talebe Yazıları gibi yazı ya da bölümlerin yazar ya da hazırlayanlarının verilmediği görülmektedir.

3.1.2. Altın Yaprak Dergisi ile Eğitime Dair

Altın Yaprak dergisinin içeriğinde, doğrudan eğitim kısmına ayrılan özel bir bölüm başlığı olmamasına rağmen, yazı içeriklerinin bazılarının içinde bulunulan dönemin eğitim anlayışını yansıttığı ve aynı zamanda bu anlayışın oluşmasına da katkıda bulunduğu görülmektedir. Özellikle, “Terbiye Notları” bölümlerinde doğrudan eğitimcilere yönelik geliştirici içerikler sunulmuş ve bu içeriklerde birbirinden farklı konular tartışılmıştır. Derginin 1, 7, 8, 9 ve 11. sayılarında yayımlanan “Terbiye Notları”nı Tarih, Coğrafya ve Ruhیات (Psikoloji) öğretmenleri kaleme almıştır.

Derginin 1. sayısındaki “Terbiye Notları” bölümünde “Terbiye” tarihinden bahsedilmiş ve Yahudiler, eski Türkler, Yunanlılar ve Romalıların terbiye tarih ve usullerine değinildikten sonra dönemin terbiye usulleri hakkında malumat verilmiştir. Burada terbiyenin güncel tanımı yapılmış ve iki tanım kullanılmıştır. İlk tanımda, tecrübeli nesillerin sosyal hayatta henüz deneyim ve yaşam tecrübesi daha az olan genç neslin üzerindeki etkilerine vurgu yapılırken 2. terbiye tanımı ise, ”çocukları, yetiştikleri toplumsal yaşam için hazırlamak, toplumun değer ve düşünce yapısını benimseyen ve toplumun bireylerden beklediği her türlü yeteneğe sahip kişiler olarak yetiştirmek” üzerinde durmaktadır.³⁸⁸ Tanımların devamında ise “Türk toplumu

³⁸⁸ 1. Tanım: “Pişkin nesillerin içtimai hayat için henüz yetişmemiş olan genç nesiller üzerine icra ettiği tesirdir”,
2. Tanım: “Çocuğu içtimai hayat için hazırlamak, istikbalde içinde yaşayacağı heyet-i içtimaiyenin his ve

gelecekte nasıl olacak? Yeni nesli geleceğin ihtiyaçlarına göre hangi yolu izleyerek hazırlamak gerekir? Yeni nesli ne gibi kabiliyet ve becerilere alıştırılmalı? gibi sorular sorularak terbiye konusunun gelecek nesilleri yetiştirmedeki yerini belirleyen cevaplara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu soruların ardından, zamanın savaşlarının toplu tüfekli ve ekonomik olmak üzere iki şekilde yaşandığı belirtilmiştir. İlk savaş türü için, sağlığı koruyarak ve beden eğitimi, makul oyunlar ve izcilik gibi araçlarla hazır olunabileceği üzerinde durulurken ikinci tür için ise, güçlü bir bedenin yanında, yeni nesle irade ve vatan uğruna her türden fedakârlığı yapma ruhunun aşılması gerektiği vurgulanmıştır. Aynı yazıda; beden ve ruh gücüyle birlikte savaşlarda “ilim” kuvvetinin de gerekli olduğu söylenerek Fransa komitesinin Fransız halkına hitaben ilan ettiği bir beyannamede; “gelecekteki savaşlarda galip gelenin ilmi olarak en gelişmiş milletlerin olacağı” ifadesi örnek olarak sunulmuştur.³⁸⁹ Bu yazıdaki düşüncelerden hareketle dergide terbiye konusu çatısı altında, çağın koşullarının gelecek nesillere nasıl etki edeceği ve nasıl yetiştirilmeleri gerektiği üzerinde yoğunlaşıldığı ve yeni tesis edilen eğitim felsefesi içinde, dünyaya ayak uydurmak için eğitim adına yapılacaklar hususunda terbiye konusunun kritik görüldüğü anlaşılmaktadır.

Yine “Terbiye Notları” başlıklı başka sayıdaki bir yazıda eski Milli Eğitim Bakanı Emrullah Efendi’nin “Terbiye Notları”ndan çeşitli kesitlerin birkaç yazı dizisi şeklinde yayımlandığı görülmektedir (7 ve 8. sayılar). Bu dizinin 2. bölümü olan 8. sayıdaki yazının devamında “terbiye”nin anlamı açıklanmış, daha sonra ise eğitimci-terbiye ilişkisi ele alınmıştır. Buna göre; eğitimcinin çocuk eğitimindeki rolünün çok büyük olmadığı, zaten doğası gereğince gelişmeye yatkın olan özelliklere aracılık ettiği belirtilmekte, nasıl ki bitkinin büyümesi için toprağın hazırlanıp engellerin kaldırılması gerekiyorsa, çocukların da sağlıklı biçimde gelişmesi için eğitimcinin uygun bir ortam oluşturarak, engelleri kaldırması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca özet olarak, öğretmenin öncelikle çocuğun doğasını bilmesi ve bu doğanın gelişmesi için yardımcı olacak yönelimlerde bulunması gerektiği ve çocuğun iç

fikirleriyle müşterek, cemiyetin o fertten istediği her türlü kabiliyetlere sahip nesiller yetiştirmek.”, Ahmet İzzet, “Terbiye Notları”, *Altın Yaprak*, 1 Mart 341, 3.

³⁸⁹ “Şu halde Türk cemiyetin şekli nedir? Yeni nesli istikbalin ihtiyaçlarına göre hazırlamak için nasıl bir yol tutalım? Yeni nesli ne gibi kabiliyet ve istidatlara alıştırılmalı? Evvelen görüyoruz ki milletler arasındaki muharebe adedi henüz kalkmamıştır. Bu muharebe de iki nevidir: silahlı muharebeler, iktisadi harpler. Binaen aleyh birinci derecede çocuklarımızı istikbalin toplu tüfekli harpleri için vücutça kuvvetli sıhhatli, tetik yetiştirmek lazım. Bunun vasıtaları haıfzı’s sıhhaya dikkat, terbiye-i bedeniye, makbul oyunlar, izcilik ve sairedir. Fakat zamanın muharebeleri içi yalnız beden kuvveti kâfi gelmiyor. O kuvvetli bedene gayet sağlam, iradeli ve vatan uğrunda her dakika ve her türlü fedakârlığa hazır bir ruh verilmeli... Silahlı muharebelerde muzaffer olmak için beden ve ruh kuvvetiyle beraber “ilim” kuvveti de çok lazım... Fransa’nın komitesi(teharriyat-ı ilmiyeye muavenet) komitesi umum Fransızlara hitaben neşrettiği bir beyannamede: “İstikbal harplerinde galebenin ilmen en müterakki milletlere nasip olacağını” “kemal-i ehemmiyetle ihtar etmiştir.”, İzzet, “Terbiye Notları”, 1 Mart 341, 3,4.

potansiyelini geliştirmek amacıyla bu ortamı ve çevreyi oluşturmak için adım atmasının gerekli olduğu üzerinde durulmuştur.”³⁹⁰

Emrullah Efendi’nin “Terbiye Notları” başlığının devamında, derginin 9. sayısında Terbiye konusunda bazı önemli noktalara değinilmiş ve okuyucu bunun eğitim hayatı içindeki rolünün nasıl olacağı konusunda düşünmeye yönlendirilmiştir. Bu yazıda, “terbiye” için öncelikle çocuktaki potansiyeli anlayabilmek amacıyla çocuğun içindeki kuvvetlerin anlaşılması lazım geldiğı, bunun için de bir yetişkinin önce kendi içindeki güçleri anlayıp sonra çocuğun yetenek ve gelişimini izlemesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır.³⁹¹

Derginin, Cumhuriyet kazanımlarının öğretmenler aracılığıyla öğrencilere aktarılması ile ilgili konulara da hassasiyetle yer verdiğı görölmüştür. Örneğın, 2. sayıda, bazı okullarda öğrencilere, Cumhuriyetin yönetim şekli, kazanımları ve değerleri hakkında yeterli bilgi verilmesinin ihmal edildiğinin müfettişler tarafından tespit edildiğı belirtilmiştir. Öğrencilere, Cumhuriyet idaresinin refah ve mutluluk getireceğı, yoksulluk, zaruret ve kişisel ve ekonomik esaretten kurtarıcı tek araç olduğu, mutlakıyet ve tek bir hükümdarın sonuçlarının ilgili ders, konferans ve münazaralarla anlatılması gerektiğı vurgulanmıştır. Bunu yerine getirmenin öğretmenler için milli ve vatani bir görev olduğu, köy kanunu gereğince de köy halkını eğitmek ve aydınlatmanın ve halkın eğitim seviyesini yükseltmenin öğretmenlerin genel görevlerinden biri olduğu vurgulanmıştır. Bu konuda ihmalkâr ve ilgisiz davranan öğretmenlerin, resmi görevleri dışında vatana olan görevini de ihmal etmekten sorumlu tutulacağı belirtilmiştir.³⁹² Bu tespit ile beraber öğretmenlerin görevleri ve özellikle Cumhuriyeti yeni nesillere benimsetme ile ilgili sorumluluklarına vurgu yapılmış, dergi aracılığıyla okuyuculara bu durumun örnek olması istenmiştir. Yine aynı sayıda, “Cumhuriyet ve Gençlik” başlıklı bir yazı

³⁹⁰ “Terbiyeyi etfalde mürebbinin vazifesi o kadar büyük zan olunmasın. Mürebbi zaten fitratı ecnebice büyümek şanıdan olan kuvvetlere vasıta olur. Bazen o kasvetli arızaya tesadüf eder. Mesela: Bir nebat ekildikte taşa rast gelir, meyvesine mani olur. Zirai manii izale ettiğı, nebatın yerini ihzar eylediğı gibi mürebbi de yeri hazırlar, işte böylece mürebbinin vazifesi büyümeye mani olan şeyi izale etmektir. Buna itlak olunur... Terbiye alimi yani muallim evvela fitratı bilmeli, saniyen bu fitratın terakkisine medar olacak meylivler teşkil etmeli, öyle bir meyliv ve muhiti a'mal eylemeli ki çocuğun kuvva-yı nefsanîyesinin terakksii mümkün olsun.”, Mehmet Zekai, “Terbiye Notları”, *Altın Yaprak*, 15 Haziran 341, 2-3.

³⁹¹ “Çocukta evvela arayacağımız şey kuvvadır. Çocuğun kuvvetlerini bilmek için de evvela büyük bir adamı tedkik ederek anın ilm-i nefsinı bilmeli, salisen çocuktaki istidatın tekamülünü, cevelanını takip edebilmelidir.”, Mehmet Zekai, “Terbiye Notları”, *Altın Yaprak*, 30 Haziran 341, 3.

³⁹² “Hükümetlerin en mütekamül şekli olan ve bir çok milletlerin madde-i ma'nen terakki ve tealisini temin eden cumhuriyet idaresinin milletimizi de refah ve saadete isal edecek fakr u zaruret ve esaret-i şahsiyenin millet ve memleket başına getirdiğı felaketler ve bunun su-i netayicini vikayi'-i tarihiyeyi istithad ve hikâye etmek suretiyle gerek münasebeti olan dersler esnasında ve gerek konferans ve muhazaralar tertibisirasında şakirdana telkin etmek her muallimin en esaslı bir vazife-i vataniye ve millîyesi olduğu gibi köy kanunu mucibince köy halkını dahi tenvir ve irşad etmek ve halkın seviyesini yükseltmeye çalışmak muallimlerin cümle-i vezaifinden bulunduğundan hususat- anîfenin bihakkın ifa lüzumunu ve bu hususta ihmal ve lakaydisi görölen muallimlerin vezaif-i talimîyesiyle beraber vezaif-i vataniyesini de ihmal eylemiş addiyle mesul ve müteatib tutulacaklarını ehemmiyetle ve tamimen tebliğ eylerim.”, Sinan, “Cumhuriyet ve Gençlik”, *Altın Yaprak*, 15 Mart 341, 2-3.

yayımlanmış, sanatsal ifade ve benzetmelerle yazılmış bu yazıda, Kurtuluş Savaşından sonra gelen Cumhuriyet'in yüreklerde uyandırdığı etki verilmeye çalışılmıştır.³⁹³

Öğretmenlerin yetiştirilmesi konusunda dergide John Dewey tarafından 2. rapor olarak kaleme alınan geniş bir yazıya yer verilmiştir. “Muallimlerin Yetiştirilmesi ve Terfihi” başlıklı yazıda; zeki ve fedakâr kadın ve erkekleri öğretmenlik mesleğine çekerek onları hem eğitim verecekleri alanda hem de modern ve sağlam bir pedagojiyle donatmanın zor bir mesele olduğundan bahsedilmiş ve “öğretmen nasıl olursa okul da öyle olur” ifadesi kullanılmıştır. Devamında dört problemten bahsedilmiştir:

İlk problemin, öğretmen maaşlarıyla ilgili olduğu ve bu durumun öğretmenleri mesleğe çekmek için başlıca nokta sayıldığı belirtilmiş, alınan ücret öğretmenin kendisi ve ailesini geçindirmedikçe bundan zarar doğacağı söylenmiştir. Bu zararın da kendisini, öğretmen okullarına öğrenci bulunamaması ve meslekten istifa eden öğretmen sayısının artması şeklinde gösterdiği ve gelecekte acil durumlara yetecek kadar dahi öğrenci sağlanamayacağı açıklanmıştır.

İkinci meselenin, öğretmenlerin iş güvenceleri ve konumlarının sabit olması ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Bazı öğretmenlerin yüksek maaşa rağmen idare işlerinden kaçındıkları, kabul edenlerin ise başlama anında başka bir göreve atandıkları ve bu durumun da hâlihazırda ailelerini getiren ve yol masrafı yapan öğretmenleri zor durumda bıraktığı açıklanmıştır. Sonuçları cesaret kırıcı olan bu durumun, Maarif Kanunu tarafından düzenlenmesi ve bu zararlı gereksiz göçebeliğe son verilmesi gerektiği savunulmuştur.

Üçüncü mesele olarak; öğretmenin konut problemi gösterilmiş, yeni okul binaları için planlar yapılırken, öğretmenlerin de konut ihtiyaçlarının gözetilmesi gerektiği söylenmiştir. Ayrıca, köy yerleşimleri ve geri kalmış yerlerde öğretmene verilen konutun tesisat ve temizlik açısından yol üstünde kurulması gerektiği, böylece mesleğin daha cazip hale geleceği ve öğretmenin bu yaşam şeklinin bulunduğu çevreye de etki edeceği açıklanmıştır.

Dördüncü olarak okul müdürlerinin küçük ayrıntılı işlerden kurtarılması ve para harcama yöntemlerinde değişiklik yapılması meselesinden bahsedilmiş ve bu yapıldığı takdirde durumlarının daha yararlı ve saygın olacağı belirtilmiştir. Bu duruma örnek olarak da, bina tamiri için gereken 10 liranın, okul müdürünün büyük bir komisyon kararı alarak harcaması gerektiği ve bu yöntemin yapılacak tamiratların ve satın alınacak malzemelerin asıl ihtiyaç duyulan zamanda gerçekleştirilmesini engellediği belirtilmiştir.³⁹⁴

³⁹³ Sinan, “Cumhuriyet ve Gençlik”, 2-3.

³⁹⁴ “Zeki ve fedakâr erkek ve kadınları muallimlik mesleğine cezbe ederek onları tedris edecekleri mevzularla beraber asri ve vetekamel- terbiyevi fikirlerle teçhiz etmek çetin bir meseledir. Nihayet muallimler nasıl

Öğretmen yetiştirme konusu içinde dönemin eğitimcilerinin yaşadığı sorunları tespit ve bu sorunlara çözüm yolu sunmak için yazılan bu raporun dergide yayımlanması; eğitim sorunlarının halk, öğretmenler ve öğrencilerle paylaşılması açısından oldukça önemlidir. Buna ek olarak bu rapor, dönemin ortak problemlerini yaşayan eğitimci kesime, sorunların devlet tarafından belirlenip çözülmeye çalışıldığının bir kanıtı olması açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Böylece, devlet ve öğretmenler arasında bir güven ortamının oluşması ve bu durumun eğitim sistemine olumlu yansımaları da söz konusu olmuştur.

Dergi içeriğinde, Bolu'daki okul, öğretmen ve öğrencilerin istatistiki durumlarını gösteren bir yazı da yayımlanmıştır. Buna göre ilde; 5 ortaokul, 120 ilkokul, 3 anaokulu bulunduğu, ortaokullarda 672, ilkokullarda 5650 ve anaokullarında 210 öğrencinin olduğu bilgisi paylaşılmıştır. Ayrıca, kız öğrenci sayısının 1860; erkek öğrenci sayısının ise 4462 olduğu belirtilmiştir. Öğretmen sayısı ise; ortaokulda 60, ilkokulda 183 olarak verilmiş, bunlardan 32'sinin öğretmen, 71'inin öğretmen yardımcısı, 80'inin ise vekil ve geçici statüde olduğu ifade edilmiştir.³⁹⁵ Bu istatistikle birlikte, Bolu ilinde eğitim ile ilgili önemli bir istatistiki verinin paylaşılması, derginin tarihi bir belge olma niteliğini de ortaya çıkarmıştır.

Eğitim işleri ile ilgili olarak dergide matematik gibi bazı alanlarda bilgi verildiği görülmektedir. Örneğin, Kız Sanayi Okulu Matematik Öğretmeni Feride Salih'in "Bir İki Söz" adlı yazısında; bir ülkenin saadet ve medeniyetinin matematiğe verilen değerle eş değer olduğu ve başka hiçbir bilimin matematik kadar insanların tartışma ve muhakeme güçlerini geliştirmeyeceğini belirtilmiştir. Ayrıca, matematikten yardım alınmadıkça diğer bilimlerin öğrenilemediği gibi, bir takım olay ve durumlar karşısında bu bilimden yardım alınmadan doğru ve mükemmel bir sonuç beklenemeyeceği açıklanmıştır. Matematiğin öğretim yönteminden de aynı yazıda bahsedilmiş,

olursa mektepler de öyle olur... Muallimlerin maaşları süratle ve pek büyük bir nisbette tezyid olunmalıdır. Maaş meselesi, en münasip şahsiyetleri muallimlik salikine cezb için başlıca nokta olmakla beraber muallimin alacağı ücret kendisini ve ailesini münasip bir derecede yaşatacak derecede olmadıkça bundan zararlar tevellüt eder. Muallimlik sınıfına kafi miktarda zevat bulunamıyor meslekten istifa edenlerin miktarı meselenin ne kadar ciddi olduğunu gösteriyor... muallim ihtiyacını tatmin edecek derecede talebe bulmak şöyle dursun birçok ahvalde bugünkü mekteplerin en acil muallim ihtiyacını bile temin edecek derecede talebe bulamıyor... Diğer mühim bir meselede muallimlerin mevkilerinden emin olması ve vaziyetlerin de istikrar bulunmasıdır... Birçok değerli muallimler maaşının çok olmasına rağmen bilerek idare işlerinden istinkâf ediyorlar. Kabul edenler de bulundukları muhitin ihtiyaçlarına vakıf olarak oranın nüfuzlu zevatıyla tanışarak işe başlayacakları sırada diğer mahalle tahvil edildiklerini görüyorlar... Nazarı ehemmiyete alınması lazım gelen diğer bir mesele de muallimlere mesken teminidir. Umumiyetle yeni mektep binaları için plan tertip edildiği zaman muallim için mesken ve arazi ifrazı düşünülmelidir. Bilhassa köy muhitleriyle geri kalmış mıntıkalarda muallime tahsis olunan meskeni Mektep müdürleri eğer bugün uhdelerindeki ufak tefek teferruata ait işlerden kurtarılır ve para sarfı hakkındaki usuller değiştirilirse onların vaziyeti daha çok faydalı ve çok daha şerefli bir şekle girer... Mektep müdürleri eğer bugün uhdelerindeki ufak tefek teferruata ait işlerden kurtarılır ve para sarfı hakkındaki usuller değiştirilirse onların vaziyeti daha çok faydalı ve çok daha şerefli bir şekle girer. Bir binanın bir tarafı tamir için on lira sarfına muhtaç olan bir mektep müdürünün büyük bir komisyondan karar almaya mecbur tutulması abestir." John Dewey, "Muallimlerin yetiştirilmesi ve Terfihi", *Altın Yaprak*, 31 Temmuz 341, 7-8.

³⁹⁵ "Bir İstatistik", *Altın Yaprak*, 31 Mart 341, 4.

sağlam bir yöntem takip edilmedikçe, matematik öğrenim ve öğretiminde çaba ve cesaret gösterilse de bir sonuç alınamayacağı belirtilmiştir.³⁹⁶

Derginin “Tatil Haftaları” adı altında çıkardığı yazı, özellikle öğretmenlerin tatil haftalarını nasıl değerlendirecekleri konusunda tartışması ve dönemin eğitim hayatındaki okul tatili konusundaki düşüncesini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu yazının başlangıcında, şimdiye kadar teşkilatsızlıktan dolayı öğretmenlerin tatillerini geniş kapsamlı bir şekilde yapamadıklarından, bağımsızlık mücadelesinden sonraki süreçte artık öğretmenliği meslek olarak tanıyan bir hükümete sahip olduğundan ve Muallimler Birliği’nin onun himayesiyle kurularak güçlü bir varlık oluşturduğundan söz edilmiştir. Bu mutlu günleri yaşadktan sonra ise öğretmenler için tatil haftalarını en iyi şekilde geçirmenin bir sorumluluk haline geldiği belirtilmiştir. Daha sonra ise “görgü”nün en sağlam ilim olduğu söylenerek, öğretmenlerin memleketi kitaplar yerine doğrudan yerinde deneyimlemelerinin gerektiği belirtilmiştir. Öğretmenlerin genelinden bahsedildikten sonra ise; Bolu’daki öğretmenler için “kitaplardan kartlardan görerek okuyarak dillerimizde dolaşan, İsviçre manzaraları, muhitimizde bizi bekliyor” ifadesi kullanılarak, düşük ücretli bir planlamaya ve eğlenceli geçecek tatil haftalarına, öğretmenlerin ilgisiz kalmayacaklarının düşünüldüğü ifade edilmiştir.³⁹⁷

Dergide; Bolu ve çevresiyle ilgili yayımlanan haberler ve duyurular vasıtasıyla, Bolu’nun eğitim-öğretim hayatına ilişkin pek çok bilgiye ulaşmak da mümkün olmuştur. Bolu ve çevresindeki izcilerin tören ve gezileri; okullarda yapılan spor karşılaşmaları ve yarışmaların sonuçları, yıl sonunda düzenlenen kermes ve sergi programları, okul sınavlarında başarı gösteren bazı öğrencilerle ilgili fotoğraflı bilgi sunulması, gripten dolayı Bolu’da okulların tatil edilmesi, yaz tatili tarihleri, okul kayıt ve kabul şartları, öğretmenlerin atama haberleri ve Bolu ve çevresindeki öğretmen ihtiyacını giderecek yeni atamalar için verilen ilanlar bu haber ve duyurulara örnek teşkil etmektedir.

³⁹⁶ “İnsanlarda münakaşa ve muhakeme kuvvetinin inkişafına fikri isabet ve sıhhatin nümasına riyaziye kadar hiçbir ilim hizmet edemez. Riyaziyenin yardımı olmadıkça sair ilimler tahsil olunamadığı gibi bazı vekayi ve hadisattan da bu ilmin muaveneti olmadıkça doğru ve mükemmel bir netice elde edilemez... Bu sebeptendir ki esaslı bir usul takip edilmedikçe riyaziyat talim ve tedrisi ve tahsilinde ne kadar cüret ve gayret gösterilse hiçbir faide görülemez.”, Feride Salih, “Bir iki Söz”, *Altın Yaprak*, 15 Nisan 341, 2-3.

³⁹⁷ “Türkiye Muallimleri teşkilatsızlık yüzünden şimdiye kadar tatil haftalarını hiçte müsemmer bir surette geçirmiş değillerdir. İstiklal mücadelesiyle başlayan ve hamdolsun bugün muallimliği bir meslek tanıyan hükümete sahibiz mesleki cemiyetimizde onun lütfu himayesiyle ta’zi etmiş, muallimler birliği kuvvetle vücuda gelmiştir. Bu günleri sürurla idrak ettikten sonra tatil haftalarını en muvaffık surette geçirmelerine tevessül, artık bu günün muallimleri için bir fariza hükmündedir. Görgü en sağlam bir ilim olduğuna göre memleketi kitaptan ziyade yerinde tanımak lazımdır... Bolu Vilayeti muallimlerinin, vilayeti kitaptan değil; dolaşarak görmeleri tanınmaları ne azim bir fayda olur. Kitaplardan kartlardan görerek okuyarak dillerimizde dolaşan, İsviçre manzaraları, muhitimizde bizi bekliyor... Programla geçirilecek tatil haftaları külfetli masraf intaç etmeyeceği ve aynı zamanda çok zevkli bir eğlence olacağı için muallim arkadaşların böyle bir seyahate lakayt kalmayacaklarını şüphesiz addederiz.”, A.T., “Tatil Haftaları”, *Altın Yaprak*, 15 Haziran 341, 5.

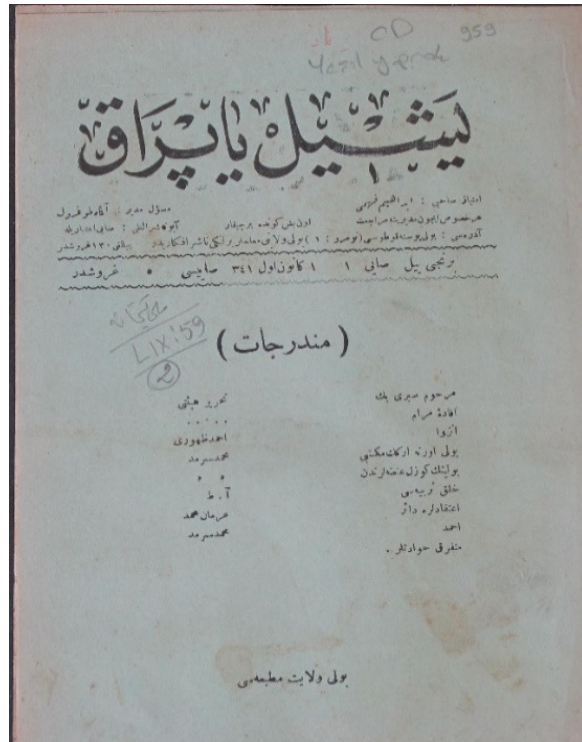
Bolu Muallimler Birliği tarafından 13 sayı olarak yayımlanan *Altın Yaprak*; Türk eğitim dergiciliğine gerek içeriğinde yer verdiği eğitim ğretim konulu temalar, gerekse yayımladığı Bolu ve çevresindeki eğitim ğretim ile ilgili haber ve duyurular vasıtasıyla önemli katkı sağlamıştır. Aynı zamanda tarihi bir belge olma özelliğiyle dönemin eğitim alanındaki olgularına tanıklık eden dergi eğitim dışında; bilimsel, tarihi, sosyal, politik ve ekonomik alanlarda da tarihi kaynak olma özelliği taşıtmaktadır.

Altın Yaprak, dönemin eğitim anlayışını yansıtan ve özellikle eğitimcilere yönelik içerikler sunan bir kaynak olarak yayımladığı makaleler ve yer verdiği eğitim konularıyla, Cumhuriyet değerlerini yayma konusundaki çalışmalarında hassasiyet göstermiş ve öğretmenlerin bu misyonu üstlenmesinde kamuoyu oluşturan dergi, Türk eğitim tarihinde yerel ve ulusal eğitim camiasının gelişimine katkıda bulunmuştur.

3.2. YEşİL YAPRAK

Yeşil Yaprak; Bolu Muallimler Birliği tarafından 1925-1927 yılları arasında eğitimciler tarafından çıkarılan ve ağırlıklı olarak eğitim konulu yazı ve haberleri içeren yerel bir dergidir.

Cumhuriyet Dönemi'nde taşradaki eğitim uygulamalarının halka aktarıldığı önemli yayın organlarından biri olarak kabul edilen dergi, bir meslek örgütünün yerel yayın organı olmasının ötesinde; siyasi, sosyal ve kültürel konularda da çeşitli yazılar içermesinden dolayı, farklı okuyucu kitlelerinin ilgisini çekmiştir.

1. Sayı, Kapak.

Bolu Muallimler Birliği'nin *Altın Yaprak* dergisinin yayın hayatı sona erdikten sonra çıkardığı derginin imtiyaz sahibi; İbrahim Fehmi Bey ve mesul müdürü Ağâh Tuğrul 12. sayıya kadar görevlerini yerine getirmiştir. 13. sayıyla birlikte ise, "imtiyaz sahibi" Ahmet İzzet olmuş, dergiye "başmuharrir" ifadesi eklenmiş ve bu görevi de Mehmet Sermet üstlenmiştir.

3.2.1. Derginin Amacı, Şekil Özellikleri, İçeriği ve Yazarları

Derginin amacının *Altın Yaprak*'ta olduğu gibi ilk sayıda belirtilmemiş olmasının iki derginin birbirlerinin devamı niteliği taşımasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İlk sayının giriş kısmında *Altın Yaprak*'ın mesul müdürlüğünü yürütmüş olan Sabri Bey'in vefatıyla ilgili bir girizgâh yapılarak dergi isminin niçin *Yeşil Yaprak* olduğu açıklanmıştır. Derginin ilk sayısının başlangıcında, öncelikle altında Tahrir Heyeti yazan kısa yazıda Sabri Bey hakkında yapılan açıklamada; onun çok sayılıp sevilen biri olduğu anlaşılmakta olup kuvvetli bir matematikçi, iyi bir idareci, arkadaş ve insanların takdirini kazanmış bir kişi olduğu vurgulanmıştır. Aynı yazının devamında ise, *Altın Yaprak* dergisinin, Sabri Bey ve vilayetteki diğer kişilerin eğitim hareketlerinden haberdar olup bilimsel ve edebi yazılardan faydalanmak amacıyla çıkarıldığı açıklanmıştır.³⁹⁸

³⁹⁸ "Maarif müdürü Sabri Bey nezif dimağından Eylül'ün yedinci gecesı rahmeti rahmana kavuştu. Sabri Bey bulunduğu yerlerde teveccüh-i umumiye mazhar olmuş, muktedir bir riyaziyeci, iyi bir idare memuru, şefik bir amir, samimi bir arkadaşı... Sabri Bey dahil-i vilayetteki arkadaşlarımızı Maarif hareketlerinden haberdar etmek mehma emken ilmi ve edebi yazılarla müstefid edebilmek arzusunu da yenememiş, birliğin naşir-i efkarı olmak üzere "Altın Yaprak" mecmuasını da çıkarmıştı..." "Yeşil Yaprak" "Altın Yaprak" abonelerinin hukukunu deruhte ve taahhüd etmiştir.", Tahrir Heyeti "Merhum Sabri Bey", Yeşil Yaprak, 1 Kanun-ı evvel 341, 1.

Yeşil Yaprak, 1. Sayı, Kapak Arkası

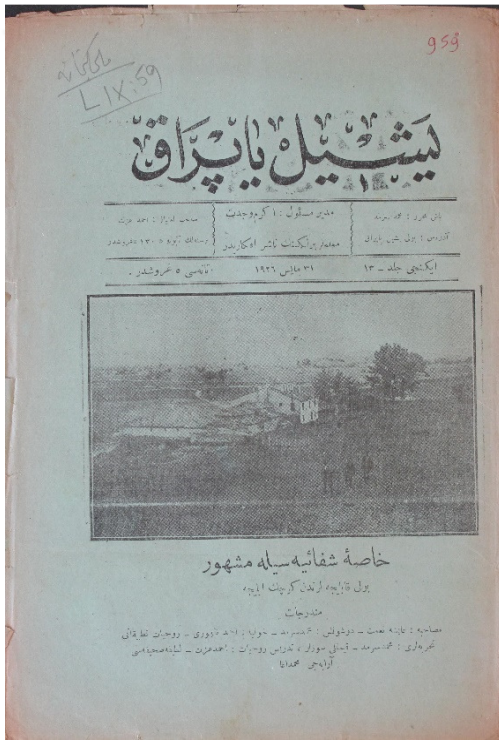
Aynı sayfada yer alan “İfade-i Meram” bölümünde, Sabri Bey’in hatıratına duyulacak saygı; “Bolu Muallimler Birliği merhumun terakki yolundaki muazzaz hatıratını "Yeşil Yaprak" da unutmayacak, ondan aldığı manevi feyzi rehber ittihaz edecektir.” sözleriyle ifade edilmiştir. Aynı bölümde, “Ormanları yeşil (Bolu’da) yaprak tabirini muhafaza etmeği münasip gördük” ifadesiyle derginin yeni adı ilan edilmiştir. Ayrıca aynı sayfada, “Yeşil Yaprak” ,“Altın Yaprak” abonelerinin hukukunu deruhte ve taahhüd etmiştir.”³⁹⁹ sözleriyle önceki dergiye abone olanların haklarının saklı olduğunun belirtilmesi ve iki dergi arasında devamlılık bağı olduğunun ortaya konması dikkat çekmektedir.

Ahmet İzzet Bey, “Tenkid” başlıklı yazısında derginin çıkarılışı konusuna da yer vermiş ve Sabri Bey’in vefatıyla birlikte geçirilen birkaç aylık yas döneminden sonra dergi adının “Yeşil” ile yer değiştirilerek tekrar yayımlanmaya başladığını ilan etmiştir. Ayrıca bu yazıda derginin yeni adının *Altın Yaprak*’taki gibi ayna çerçevelerindeki süs ya da metal oyuncakları değil; doğa, serinlik ve gölgeyi hatırlattığını eklemiştir.⁴⁰⁰

³⁹⁹ “İfade-i Meram”, *Yeşil Yaprak*, 1 Kanun-ı Evvel, 341, 1.

⁴⁰⁰ “Bu hafta Bolu irfan hayatında yeni bir hadise oldu. Muallimler Birliğinin naşir-i efkârı Yeşil Yaprak Mecmuası neşr olundu. Buna Altın Yaprak’ın ba’s-ü ba’del-mevti demek daha doğru olur. İsnadımız Sabri Bey’in irtihaliyle Altın Yaprak da resmen vefat etmişti. Birkaç aylık bir devre-i matem geçiren mecmua ismi Yeşil’e tebdil olunarak tekrar çıkıyor. Mecmuanın yeni adı daha doğal ve makuldür. 'Altın Yaprak' kelimesini duyduğumuzda aklımıza genellikle ayna çerçevelerindeki süsler ve bazı metal oyuncaklar gelirdi. 'Yeşil

Dergi kapağında “Yeşil Yaprak” ismi yer almış, başlığın hemen sağ altında ise üç satır olarak sırasıyla; “İmtiyaz Sahibi: İbrahim Fehmi”, “Her Husus için Müdüriyete Müracaat” ve “Adres: Bolu Posta Kutusu (Numara:1)” yazmaktadır. Orta satırda; “On Beş Günde Bir Çıkar” ve “Bolu Vilayeti Muallimler Birliği Naşir-i Efkarıdır” yazan iki satır mevcuttur. Son kısımda ise; “Mesul Müdür: Agâh Tuğrul” ve “Abone Şeraiti: Sayı itibariyle Yıllığı 130 Kuruştur” yazmaktadır. Bu satırların altındaki uzun tekli satırda; sırasıyla “Birinci Yıl Sayı 1”, “1 Kanun-ı Evvel 341” ve “Sayısı 5 Kuruştur” ifadeleri bulunmaktadır. Son incelenen sayı olan 18. sayıya kadar derginin aynı fiyattan satıldığı ve abonelik ücretinin de 130 kuruş olmaya devam ettiği görülmektedir. Bu satırların altında derginin orta bölümünde “Mündericat” adında başlık atılmış, altında ise dergide yer alan çalışmaların ve yazarlarının isimleri karşılıklı olarak verilmiştir. Sayfanın en alt ortasında ise; “Bolu Vilayet Matbaası” yazmaktadır.

Yeşil Yaprak, 13.Sayı, Kapak.

Yeşil Yaprak 13. Sayı, 103.

Yeşil Yaprak dergisinde çok nadir olarak kişi ve bina fotoğraflarına yer verilmiştir. İlk sayıda “Bolu Maarif Müdürü Sabri Bey” alt yazısıyla Sabri Bey’in fotoğrafı basılmış, daha sonra 7. sayıya kadar başka bir fotoğraf basılmamıştır. 7. sayıda ise; Bolu Vilayeti Maarif Müdürü İbrahim Fehmi Bey’in fotoğrafı yayımlanmış ve son fotoğraf basımı, 13. sayıda “Küçük Ilıca”nın, ve imtiyaz sahibi “Ahmet İzzet Bey”in, fotoğraflarından meydana gelmiştir.

Yaprak' ise doğayı, serinliği ve gölgeleri hatırlatır.”, Ahmet İzzet “Tenkid”, Yeşil Yaprak, 15 Kanun-ı Evvel 341, kapak.

6. sayıya kadar derginin yayımlandığı ay isimlerinin Kanun-ı Evvel, Kanun-ı Sani şeklinde Osmanlıca olarak verildiği, 6. sayıyla birlikte ay isimlerinin günümüz kullanımıyla yazıldığı görülmektedir. Yıl yazımının ise ilk iki sayıda 341, 12. sayıya kadar 926 ve 13. sayıyla birlikte 1926 biçiminde verildiği dikkat çekmektedir.

Ortalama sayfa sayısı 11 olan dergilerin sayfa görünümeleri incelendiğinde her bir sayfanın orta çizgiyle ikiye bölüldüğü, her bir yazı ya da şiirin arasına konu ve başlıkları bölen yatay çizgi yerleştirildiği ve sayfa numaralarının ise her bir sayfada düzenli olarak verilmediği tespit edilmiştir. Bu sebeple transkripsiyonun kaynağı verilirken sistematiklik adına, derginin sadece sayısı yazılmıştır. Ayrıca, 12. sayıya kadar “Birinci Yıl” yazan ilk sayfa üzerindeki ifade, 13. sayıdan itibaren yerini “İkinci Cilt” ifadesine bırakmıştır.

Dergilerin basım yeri “Bolu Vilayet Matbaası” ya da “Bolu Matbaası” şeklinde verilmiş, bazı sayılarda ise herhangi bir basım yerine yer verilmemiştir. “15 Günde Bir Çıkar” ifadesi ise, 13. sayıya kadar verilmiş, bu sayıyla beraber böyle bir ifade yer almamıştır. 17 ve 18. sayılar arasında yaklaşık 45 günlük süre olduğu dikkat çekmektedir. Yayımlanma aralığı 15 günde bir olmasına rağmen ayın gün sayısından kaynaklı olarak derginin, Ocak ayına mahsus 3 sayısının çıkarıldığı; Aralık, Şubat, Mart, Nisan ve Mayıs aylarında ise 2’şer sayının çıkarıldığı görülmektedir. Derginin 13. ve 17. sayıları arasındaki nüshalarına ulaşılamadığından, bu sayıların yayımlanma sıklığı, şekil ve içerikleri konusunda da herhangi bir malumata ulaşılamamıştır.

Yeşil Yaprak, *Altın Yaprak* dergisi ile içeriğin verilişi bakımından benzerlik göstermekte, dergi kapağında sunulan basımla ilgili bilgilerden sonra “Mündericat” başlığı altında içeriği ve yazarlarını bildirmektedir.

Dergide, *Altın Yaprak* dergisinde olduğu gibi yazı dizileri bulunmak hatta *Altın Yaprak* dergisi yazılarından bazılarının dizi olarak bu dergide de devam ettiği görülmektedir. Örneğin; 1. sayıda basılan “İtikadlere Dair 4” başlıklı İrfan Mehmet tarafından kaleme alınan yazının, daha önce yayımlanan ilk 3 bölümüne, *Altın Yaprak* dergisinin “11, 12 ve 13.” sayılarında yer verilmiş, kalan iki bölümü ise *Yeşil Yaprak* dergisinin “1 ve 5.” sayılarında devam ettirilmiştir. Derginin yayımladığı yeni yazı dizileri arasında, Ekrem Vecdet tarafından yazılan ve “8, 9, 10 ve 11.” sayılarda yayımlanan “Rasadat-ı Ceviyye”; “4, 6 ve 7.” sayılarında yayımlanan “Ahlak Notlarından” başlıklı yazılar bulunmaktadır.

Dergide 1. sayıda “Ahmet-Çocuk Ruhiyyatına Dair Müşahade Tecrübeleri” ile 2 ve 3. sayılarda çıkarılan “Ahmet” başlıklı yazılar da oldukça dikkat çekmektedir. Mehmet Sermet Bey’in, kendi çocuğunun davranışlarını 2 yaşından itibaren takip ederek ve gözlemlerini not alarak çocuk psikolojisi açısından bilimsel olarak değerlendirdiği ve tarihleriyle birlikte okuyucularla

paylaştığı bu yazılar, çocuk yetiştirmede bir eğitimci bakış açısını ortaya koyması açısından oldukça değerlidir. Bu yazıların yanı sıra, aynı yazar tarafından yazılan “Oğlum Küçük Ahmet’e”, vefat eden eşine ithafen kaleme aldığı “Bayram-Ahmedi’min Annesine” ve “Hicran-Ahmetin Annesinin Ruhuna İthaf” isimli şiirlere de dergide yer verildiği görülmektedir.

Dergide yayımlanan makale, hikâye, şiir, anı, temsil, gezi yazısı, şarkı ve biyografi gibi türler içinde işlenen konuların çeşitlilik gösterdiği görülmüş ayrıca kısa paragraflar şeklinde birbirinden bağımsız eğitim haberlerine de yer verilmiştir. İşlenen konular arasında; çocuk eğitimi, doğa, Türklük, iklim, ilim ahlakı, kültürel miras, felsefe ve coğrafyanın geniş yer tuttuğu görülmektedir. Reklam içeren bölümlere ise dergide yalnızca bir sayıda yer verilmiş, bunun dışında ticari bir tanıtıma rastlanmamıştır.⁴⁰¹

Öğrenciler tarafından kaleme alınmış yazılara da zaman zaman dergide yer verildiği görülmektedir. Örneğin bir sayıda; Orta Mektep’ten Sabri Gündüz adlı öğrencinin “Sultan Köyü Seyahati” adlı yazısı yayımlanmış ve bu yazıya yaklaşık iki sayfa ayrılmıştır. Bu yazıdan bir sonraki yazıda ise dergi tarafından “Yeşil Yaprığın Mütalaası” adlı bir yazı yayımlanmış ve edebiyatın geçmiş ve o dönemdeki durumunun tartışılmıştır. Yazıda geçmişten gelen zengin bir edebiyat birikimine sahip olunmadığı, yeni bir milli edebiyatın bulundukları dönemden itibaren kendisini göstereceği, edebiyatın milletin diliyle yazılması gerektiği ve millete hizmet etmek isteyen bir edebiyatçının, yalnızca büyük şair ve yazar olarak kalmak yerine, yüzyıllara layık eserler çıkarmak için yeterince okuması, öğrenmesi ve yorulması gerektiği bildirilmiştir. Bu açıklamalardan sonra yazıyı yazan öğrenciye ve onu yetiştiren öğretmenine doğru bir iş başardıkları için teşekkür edilmiş, Cumhuriyet öğretmenleri adına bir marifet sergilendiğinden bahsedilmiştir.⁴⁰² Bu yazının içeriğinden de anlaşıldığı üzere dergide, Cumhuriyet Dönemi’ne girildikten sonra geçmişten izlenimler, yeni kazanımlar ve gelecek beklentilerinin bir arada tartışıldığı ve beklentiler üzerine bir kamuoyu oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

İçerikte nadiren de olsa derginin hedeflerinin gidişatından ve sonraki sayılarındaki yayın politikasından da bahsedilmiştir. Örneğin 10. sayıya geçmeden önce yapılan son açıklamada; bilimsel gelişmeleri yakından takip edip okuyucuları bilgilendirmeyi görev sayan derginin, bundan sonra özellikle yeni yayımlanan kitap ve dergileri ayrı bir köşede paylaşacağı belirtilmiştir. Yine özel bir bölüm ayrılarak öğretmenleri ilgilendiren emir ve talimatların paylaşılacağı açıklanmış, öğrencilerin de fikirlerinden faydalanmayı değerli bulduklarından dolayı sonraki sayılarda onların da katkılarına yer verileceği ifade edilmiştir.⁴⁰³ Dergide ayrıca;

⁴⁰¹ “İlan”, *Yeşil Yaprak*, 31 Mayıs 1926, 105.

⁴⁰² Sabri Gündüz “Sultan Köy Seyahati”, *Yeşil Yaprak*, 15 Mart 1926, 59.

⁴⁰³ “Zamanın ilmi cereyanlarını yakından takip ile dilinin döndüğü kadar karilerini haberdar etmeyi kendine vazife bildiği gibi muallimlerimizi alakadar eden emirler, tamimler vesaire gibi maarif hareketlerini de kısm-ı

Bolu ve çevresinde atamaları gerçekleştiren öğretmenler ile tadilat gören ya da yeni inşa edilen okul binaları hakkında da bilgilendirmeler yapılmıştır.⁴⁰⁴

Altın Yaprak'ta olduğu gibi *Yeşil Yaprak*'ta da *Ayın Tarihi* adlı dergi hakkında nadiren de olsa bilgi verildiği görülmektedir. Örneğin bir sayısında; "Ayın Tarihi" adlı başlıkta, derginin yayımlanmış olduğu, içindekiler kısmı ve ücret bilgisi "Tavsiye ederiz" ifadesiyle bitirilen bir yazıda paylaşılmıştır.⁴⁰⁵ Derginin 12. sayısında "Mündericat" bölümünün altında "Ayın Tarihi" başlıklı bir bölüm ve altında; "Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından ayda bir neşredilmekte bulunan "Ayın Tarihi" mecmuasının Mart nüshası intişar etmiştir, Bu nüshada Musul'un Ehemmiyeti... şayan-ı mütalaadır." ifadeleriyle mündericat bölümüne benzer bir yazı yayımlanmış ve yazının sonunda derginin tavsiye olunduğu ve ücretinin 20 kuruş olduğu bilgisi paylaşılmıştır.⁴⁰⁶ *Ayın Tarihi* dergisi dışında *Kurtuluş Yolu* adlı derginin ilk yayımlanma haberi de;

"İskilip muallimler birliği "Kurtuluş Yolu" isimli bir mecmua neşir etmiştir. Kıymetli mündericatiyla nazarı dikkati celp eden bu sevimli arkadaşın idaremize varit olan ilk sayısında sönmez bir ateş kuvvetli bir imanın ifade ve izleri var. Karilerimize tavsiye eder ve arkadaşlarımıza muvaffakiyetler dileriz."⁴⁰⁷

ifadeleriyle dergide paylaşılmıştır.

Kültürel mirasa sahip çıkılması gerektiği de dergide sık sık yinelenen konular arasında yer almaktadır. "Bir Temenni" başlıklı yazıda; Türk milletinin büyük millet olduğu, dışarıdan öğrendiklerine kendi ruhunu, inceliğini ve imzasını katmasından anlaşılacağı, belirtilmektedir. Yazının devamında, genç Cumhuriyetin şanlı kasaba ve şehirlerine düşen görevin, Türk kültür ve geleneklerini korumak, alanında uzman kişilere eserler yazdırarak nesilden nesile aktarmak ve Türk sanat ve el işi ürünlerini her şehir ve kasabada daimi olarak sergilemek olduğunun altı çizilmektedir.⁴⁰⁸

mahsusunda neşredecektir. Bilhassa yeni neşredilen kitap ve mecmualar hakkında ayrı bir sütunda mütalaalarını bildirecek olan Yeşil Yaprak mektepli karilerini de nazar-ı dikkate almış ve istifade-i fikirlerinin teminini kendine ait bir vecibe addetmiştir.", *Yeşil Yaprak*, 31 Mart 926, 85.

⁴⁰⁴ "Düzce Orta Mektep binasına ilave edilmek üzere tahsisatı bütçeye 500 lira ile mezkur binaya dersane ve bir konferans salonu ilave ve inşasına başlanarak şu günlerde ikmaline çalışılmakta olduğu istihbar kılınmıştır bu hususta mesaileri masruf bulunan mektep müdürü Zekai Beyle rüfeka-yı mesaisine teşekkür olunmaktadır.", Kız Sanayi Mektebi ilk kısmında 1000 kuruşlu muallimliğe Bartın ilk kız mektebi muallimliğinden müsta'fi Şahinde Hanım tayin edilmiştir.", "Müteferrik Havadisler", *Yeşil Yaprak*, 1 Kanun-ı evvel 341, 8.

⁴⁰⁵ "Ayın Tarihi", *Yeşil Yaprak*, 28 Şubat 926, kapak.

⁴⁰⁶ "Ayın Tarihi", *Yeşil Yaprak*, 15 Mayıs 926, kapak.

⁴⁰⁷ "Asar-ı Münteşire", *Yeşil Yaprak*, 15 Nisan 926, kapak.

⁴⁰⁸ "Türkün mümtaz ruhunu büyük bir millet ruhu olduğunu ispat eden delillerden birisi de hariçten aldığı, sonradan öğrendiği şeylere kendi zevkini kendi inceliğini kendi imzasını koyabilmesidir... Sözümüzü bitirmeden evvel şunu söylemeliyim ki: Genç Cumhuriyetimizin müneccer şehirlerine kasabalarına düşen ilk iş, ilk vazife Türk asarını ve adaplarını evlat gibi muhafaza etmek, onalar dair mütehasıslara eserler yazdırmak, sanatkarane Türk masnuatını, mamulatını, el işlerini bir araya toplayarak her şehirde her kasabada bir (Milli daimi sergi) açmaktır.", "Bir Temenni" *Yeşil Yaprak*, 15 Kanun-ı Sani, kapak.

Sosyal dayanışma ve yardımlaşma da derginin ön plana çıkardığı konular arasında yer almaktadır. Bolu ve çevresindeki yardımlaşma ve dayanışmaya yönelik haberlerin yayımlanması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Derginin, sosyal yardımlaşma konusunda teşvik edici ve dayanışmayı artırıcı toplumsal bir görev üstlendiğini gösteren yayımlar yaptığı “Maarif Haberleri” başlığı ile yayımlanan bir paragrafta, Gerede Belediye başkanının yoksul bir çocuğa yardımda bulunduğu belirtilmesi ve bunun için kendisine dergi tarafından teşekkür yazısı yayımlanması⁴⁰⁹ haberinde açıkça görülmektedir. Yine başka bir haberde, Düzce Himaye-i Etfal Cemiyetine ve Nalbantzade Ahmet Efendi’ye, Düzce Azm-i Milli Merkez Erkek Mektebi heyeti tarafından, yoksul öğrenci ve şehit çocuklarına giysi yardımında bulundukları için teşekkür haberi⁴¹⁰ yayımlanmıştır.

Derginin zaman zaman;

“... Karilerimize ve kız erkek orta mekteplere ‘Yeşil Yaprak’ sizi memnun edemiyor mu? Ediyorsa sebepleri nedir? Eğer etmiyorsa yine sebepleri nedir? Ve hangi tür yazılar hoşunuza gidiyor? Bundan sonra mündericatinın nasıl olmasını istersiniz? Mufassal olarak ve bize program çizilerek bize bildirilirse memnun oluruz.”⁴¹¹

gibi ifadelerle okuyuculara çağrı yaparak içeriğe yönelik eleştiri yapılmasını istediği ve bu eleştirilere yönelik yanıtlara içerikte yer verdiği görülmüş, bazı sayılarda ise yanıtlardan ziyade mektupların kendisinin yayımlandığı tespit edilmiştir.

Dergide “Yeşil Yaprak” imzasıyla özellikle etkinliklere yönelik yapılan yorumlar da dikkat çekmektedir. Örneğin 3. sayıda “Yeşil Yaprak” imzalı ve “Muallimler Birliğinde İkinci Konser” başlıklı yazıda, öğretmenler tarafından gerçekleştirilen konser için teşekkür edildiği ve konserin fiziki bilgilerini ve ruha yönelik etkisini içeren derin bir yorum yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında dergide, Vali bey gibi şehrin ileri gelen kişilerinin etkinliklerle ilgili yorumlarına da yer verilmektedir. Örneğin, 2. sayıda yayımlanan “Birlikte Müsamere” adlı bir yazıda, Muallimler Birliği binasında müzik gösterisi düzenlendiği ve bu gösteriye katılan Vali beyin de etkinliğe teşekkür ederek iltifatta bulunduğu buna karşılık Birliğin de Vali beye şükranlarını sunduğu bildirilmektedir.

⁴⁰⁹ “Gerede Belediye Reisi Mithat Bey tarafından fakir ve bîkes bir çocuğa elbise ve şapka tedarik ve ihda edildiği haber alınmıştır. Fukara-yı etfale bu suretle şefkat gösteren mumale-yhime karşı kendi hissesine düşen teşekkürü “Yeşil Yaprak” alenen beyan eder.”, “Maarif Haberleri”, *Yeşil Yaprak*, 31 Kanun-i Sani 926, 40.

⁴¹⁰ “Talebeden cidden fakir ve kimsesiz olanlara elbise ve ayakkabı vermek suretiyle bir hayli şehit yavrusunu ısıtarak ailelerini müteşekkîr ve minnetdar eden Düzce Himaye-i Etfal Cemiyetine ve hakiki bir yetim babası sıfatıyla mütemedi himmetlerini ibzal eden muhterem reisi Nalbantzade Ahmet Efendiye Düzce Azm-i Milli Merkez Erkek Mektebi heyeti tarafından teşekkür edilmektedir. “Yeşil Yaprak” da iş bu teşekkürü alenen iştiraki kendisince muazzez bir vazife biliyor.”, “Maarif Haberleri”, *Yeşil Yaprak*, 57.

⁴¹¹ “Muhterem Karilerimiz”, *Yeşil Yaprak*, 1 Kanun-i Sani 926, kapak.

Derginin “Mündericat” bölümlerinde yer alan başlıkların tüm içeriği kapsamadığı görülmekte, başlıksız haber ya da duyurular dışında başlıklı bazı yazıların da herhangi bir içerikte toplu olarak verilmediği anlaşılmaktadır. Örneğin 4. sayıda “Bir Temenni” başlığıyla uzun bir bilgilendirme yazısı yazılmış fakat kapak sayfasında bu başlık paylaşılmamıştır.

Derginin 6, 8, 9, 10 ve 12. sayılarında bir hayli geniş olarak “Yeşil Yaprığın Sözleri” başlığıyla özlü sözlere yer verildiği görülmüştür. Bu özlü sözler farklı konularda karışık şekilde yazılmış belirli bir tema etrafında derlenmemiştir. Örneğin 6. sayıda yayımlanan “Yeşil Yaprığın Sözleri” bölümünde;

“Cumhuriyeti anlamayanlar ancak izansızlardır”,

“Gönül almak muvaffakiyetlerin ve saadetlerin en büyüğüdür”,

“Ankara yalnız hükümet merkezi değil, sağlam, temiz fikirlerin de merkezi, ocağıdır”,

“Türk köylüsü geçen asırların öyle zahmeti kâbusu içindedir ki Cumhuriyetin verdiği refahın lezzetini bile belki bir batın sonra tamamıyla duyacaktır”,

“Topal fikirler her adımda sendeler”

ifadeleri, farklı temalardan sözlerin bir araya geldiğine örnek teşkil etmektedir. Fakat bu sözlerin geneli incelendiğinde ağırlıklı olarak vatan sevgisi, inanç, eğitim, insan fıtratı, Cumhuriyet ve Mustafa Kemal’i örnek alma gibi içeriklerden oluştuğu görülmektedir.

Dergide ayrıca;

- ✓ Maarif Müdüriyetinden” başlıklı yazılarda Bolu’daki maarif duyurularına yer verildiği,
- ✓ Bolu Muallimler Birliği’ne bağış yapanların isimlerine özel teşekkür mesajı yayımlandığı,
- ✓ Bolu ve çevresinde inşa edilen yeni okul ve ek bina haberlerinin duyurulduğu,
- ✓ Bolu’da tayini çıkan öğretmenlere başarı dilekleri yayımlandığı,
- ✓ Öğretmenlerin takdimnamelerinin isimleriyle birlikte duyurulup tebrik edildiği,
- ✓ Bolu ve çevresindeki spor faaliyetlerinin ve müsabaka sonuçlarının açıklandığı,
- ✓ Zaman zaman öğrenciler tarafından gönderilen şiir ve yazılara yer verildiği,
- ✓ Bolu Orta Mektebi Talebe Bankası başlığı altında bilgilendirme ve idare meclisi ve memurları adı altında numaralarıyla birlikte öğrenci isimlerine teşekkür mesajı yayımlandığı dikkat çekmektedir.

Derginin “Mündericat” bölümünde verilen ana başlıklar aşağıdaki tabloda sayılarına göre varsa yazar isimleriyle birlikte çıkış sırasıyla verilmiştir.

1. Sayı (1 Kanun-ı Evvel 341)	Merhum Sabri Bey (Tahrir Heyeti)	İfade-i Meram (...)	İnziva (Ahmet Zuhuri)	Bolu Orta Erkek Mektebi (Mehmet Sermet)	Bolu'nun Güzel Ananelerinden	Halk Terbiyesi (A.T)	İtikadlere Dair (İrfan Mehmet)	Ahmed (Mehmet Sermet)	Müteferrik Havadisler
2. Sayı (15 Kanun-ı Evvel 341)	Hasta Ruhlar (A.T)	Tenkid (Ahmet İzzet)	Sonbahar Akşamları (Ahmet Zuhuri)	Uyandıran Ses (Şiir) (Ahmet İzzet)	Kış Geldi (Şiir) (Hasan Gündüz)	Ahmet (Mehmet Sermet)	Bolu'da Spor (...)	Müteferrik Havadisler	
3. Sayı (1 Kanun-ı Sani 926)	Edebiyat Yapmak (Yeşil Yaprak)	İnkâr ve İman (Mehmet Sermet)	Milli Terbiyemizin Felsefesi (İrfan Mehmet)	Muallimler Birliğinde İkinci Konferans (Yeşil Yaprak)	Düşünceler (Ahmet Zuhuri)	Ahmet (Mehmet Sermet)	Maarif Haberleri vesaire		
4. Sayı (15 Kanun-ı Sani 926)	Musahabe (Yeşil Yaprak)	Küçük Naci (Ahmet Zuhuri)	Vatan (Mehmet Sermet)	İlm-i Ahlak Notları (Ahmet İzzet)	Altı Ay Gündüz (Ahmet Zuhuri)	Yeşil Yaprak'ın Sözleri (Yeşil Yaprak)	Maarif Haberleri vesaire		
5. Sayı (31 Kanun-ı Sani 926)	Demiri Sen Döveceksin (Mehmet Sermet)	Bir Mektup (Ahmet Zuhuri)	Ahlak Notları (Ahmet İzzet)	İtikadlere Dair (İrfan Mehmet)	Mektep Hatıraları (Ahmet İzzet)	İzcilik Merasimi (Yeşil Yaprak)	Yeşil Yaprak'ın Sözleri	Maarif Haberleri	Tayyare Cemiyeti'nin Türk Milletine Beyanname si
6. Sayı (15 Şubat 926)	Cyrano de Bergerac	Ahlak Notlarından (Ahmet İzzet)	Terbiyenin Kıymeti (İrfan Mehmet)	Sarı Arı (A..)	Yeşil Yaprak'ın Sözleri (Yeşil Yaprak)	Maarif Haberleri			
7. Sayı (28 Şubat 926)	Maarif Müdürü Bey (Yeşil Yaprak)	Ahlak Notlarından (Ahmet İzzet)	Hicran (Mehmet Sermet)	Bolu Mektepleri (B.M)	İtikatlara Dair (Mehmet İrfan)	Yeşil Yaprak'ın Sözleri (Yeşil Yaprak)	Maarif Haberleri	İlan	
8. Sayı (15 Mart 926)	Talebe Bankası	Rasadat-ı Cevviye (Ekrem Vecdet)	Sultan Köy Seyahati (Sabri Gündüz)	Yeşil Yaprak'ın Mütalaası (Yeşil Yaprak)	Mektepler (Mehmet Sermed)	Yeşil Yaprak'ın Sözleri (Yeşil Yaprak)	Tebliğat	Maarif Havadisi	
9. Sayı (31 Mart 926)	Mektepler (Mehmet Sermed)	Mefkurenin Aşkı (Oktay Karahan)	Şarl Rişhe (Mehmet Sermet)	Rasadat-ı Cevviye (Ekrem Vecdet)	Yeşil Yaprak'ın Sözleri (Yeşil Yaprak)	Vesaire			
10. Sayı (15 Nisan 926)	Gazi Paşa (Mehmet Sermet)	İzclilere Dair (Mehmet Sermet)	Taş Oluk Seyahati (Muhtar Nail)	Oğlum Ahmet'e (Mehmet Sermet)	O Gece Sakarya'da (Mustafa Şevket)	Yeşil Yaprak'ın Sözleri (Yeşil Yaprak)	Rasadat-ı Cevviye (Ekrem Vecdet)	İlanat	
11. sayı (30 Nisan 926)	Doktor (Mehmet Sermet)	Fındık Ölüyor (Ahmet İzzet)	Rasadat-ı Cevviye (Ekrem Vecdet)	Bayram (Mehmet Sermet)	İzci Hatıraları (Sabri Gündüz)	Yeşil Yaprak'ın Spor Faaliyetleri (Ahmet Zuhuri)	Tedris-i Ruhiyyat (Ahmet İzzet)	Haberler	
12. Sayı (15 Mayıs 926)	Vatan Aşkı (Mustafa Şevket)	Bülbül (Mehmet Sermet)	İstikbalin Vaatleri (Ekrem Vecdet)	Ruhiyyat Tatbikatı Tecrübeleri (Mehmet Sermet)	Bolu Kız Sanayi Mektebi (Mehmet Sermet)	Bolu Ovası (Mehmet Baki)	Yeşil Yaprak'ın Sözleri (Yeşil Yaprak)	Alpagut Seyahati (Ekrem)	Haberler
13. Sayı (31 Mayıs 1926)	(Musahabe (Ayşe Nimet)	Düşüntüş (Mehmet Sermet)	Hülya (Ahmet Zuhuri)	Ruhiyyat Tatbikatı Tecrübeleri (Mehmet Sermet)	Kıymetli Sözler	Tedris-i Ruhiyyat (Ahmet İzzet)	Latife Sahifesi	Arabacı Mehmet Ağa	

17. Sayı (30 Kanun-ı Evvel 1926)	Jezofred ve Atom (Mehmet Baki)	Cumhuriyet Yaverleri Nasıl Yetiştirilmeli (Şerefnur)	Kıbrıs (Şiir) (Mehmet Sermet)	Bolu Vilayeti Tedkikatı	Yeşil Yaprak (5 Rapor) (Mehmet Sermet)	Staj Mektepleri			
18. Sayı (15 Şubat 1927)	(Musahabe (Mehmet Sermet)	Taym (Time) Zaman (İhsan C.)	Şarkı (Mehmet Baki)	Bir Hatıra (Feridun Tuğrul)	Vatan Aşkı (C.)	Mudurnu Kaymakamının Nutku	Talebe Sütunu (Kab da)	Bilmeceler	Vesaire

Derginin yazarlarından bazılarının *Altın Yaprak* dergisinde çalışmaları yayımlanan yazarlar olduğu görülmektedir. Ahmet İzzet, Ahmet Zuhuri, A.T, İrfan Mehmet, Mehmet Sermet ve Şeref Nur Hanım gibi yazarlar bu grup içinde yer alırken, Hasan Gündüz, B.M, Ekrem Vecdet, A., Mehmet Baki, Ayşe Nimet, Feridun Tuğrul ve C. adındaki yazarların dergide ilk defa yazan kadroda yer aldıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca, derginin ilk sayısında bu yazarlardan Zekai ve İhsan Beylere Düzce, İrfan Mehmet’e Trabzon ve Ekrem Vecdet’e Ankara illerinden yazılarını gönderdikleri için “teşekkür” yer almaktadır.

Bu yazarlar dışında bazı öğrencilerin yazılarına da dergide yer verildiği görülmektedir. 2. sayıda Hasan Gündüz’ün “Kış Geldi”, 8. sayıda Sabri Gündüz’ün “Sultan Köy gezisi” ve “İzci hatıraları”, 10. sayıda Muhtar Nail’in “Taşoluk Seyahati”, 12. sayıda Ekrem adlı öğrencinin “Alpagut Kalesi” ve 18. sayıda Hilmi Oğuz adlı öğrencinin “Üç Yaramaz Mektep Kaçağı” adlı şiir ve yazı türündeki çalışmalarının bu yayımlara örnek teşkil ettiği ve dergide en az diğer yazılar kadar geniş yer tuttuğu dikkat çekmektedir.

Dergi yazarların, çalışma sayılarına göre dağılımı açısından değerlendirildiğinde; Mehmet Sermet’in 22 , Ahmet İzzet’in 10, Ahmet Zuhuri’nin 8 , Ekrem Vecdet’in 5, İrfan Mehmet’in 5, Mehmet Baki’nin 3, A.T ‘nin 2, Mustafa Şevket’in 2, A..’nin 1, B.M.’nin 1, Oktay Karahan’ın 1, Ayşe Nimet’in 1, Şeref Nur Hanım’ın 1, Arabacı Mehmet Ağa’nın 1, C.’nin 1, Sporcu’nun 1 ve Feridun Tuğrul’un 1 adet yazı ya da şiir çalışmalarına dergide yer verildiği tespit edilmiştir.

Yazarlar arasında iki kadın yazar olduğu dikkat çekmektedir. Bunlardan Şeref Nur Hanım’ın daha önce *Altın Yaprak* dergisinde yazdığı ve *Yeşil Yaprak*’ta da “Cumhuriyet’in Yaverleri Nasıl Yetiştirilmeli?” adlı yazısının yayımlandığı, Ayşe Nimet’in ise 13. sayıdaki “Musahabe” bölümünü yazdığı görülmektedir.

Dergide ayrıca çok sayıda “Yeşil Yaprak” imzalı köşeye yer verildiği görülmektedir. Bu imzaya sahip yazı başlıklarının dergi sayı numaralarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Üçüncü Sayı	Musahabe
Dördüncü Sayı	Musahabe/Yeşil Yaprığın Sözleri
Beşinci Sayı	İzcilik And Merasimi/Yeşil Yaprığın Sözleri
Beşinci Sayı	İzcilik And Merasimi/Yeşil Yaprığın Sözleri
Yedinci Sayı	Maarif Müdürü Bey (İbrahim Fehmi)/Yeşil Yaprığın Sözleri
Sekizinci Sayı	Yeşil Yaprığın Sözleri
Dokuzuncu Sayı	Yeşil Yaprığın Sözleri
Onuncu Sayı	Yeşil Yaprığın Sözleri
On birinci Sayı	Yeşil Yaprığın Sözleri
On ikinci Sayı	Yeşil Yaprığın Sözleri

3.2.2. Yeşil Yaprak Dergisi ile Eğitime Dair

Yeşil Yaprak dergisinin içeriğinde; özellikle Bolu’ya ait eğitim haberlerine ulaşmak mümkündür. Örneğin; “Müteferrik Havadisler”, “İlanat” ve “Maarif Haberleri” başlıklı bölümlerde doğrudan eğitim sistemiyle ilgili olgulara yer verildiği görülmektedir. Bunların yanında; “Maarif müdüriyetinden” (1 ve 12.sayı), “Birlikte Müsamere” (2.sayı), “Vilayet Maarif Müdüriyetinden”(4.sayı), “Bolu Muallimler Birliği Tasarruf ve Yardım Sandığı Kanun-i Sani Hesabatı” (6.sayı), Bolu Maarif Müdüriyetinden” (10.sayı), “Spor Faaliyetleri” (11.sayı) ve “Bolu Kız Sanayi Mektebi Talebe Hanımlarına”(12.sayı) gibi başlıklar altındaki yazıların, dönemin eğitim hayatı hakkında Türk eğitim tarihi ile ilgili birinci el kaynak teşkil edebilecek pek çok haber, duyuru ve bilgi içerdiği görülmektedir.

Dergide eğitim konularını içeren yazılar dönemin anlayışını yansıtmaları ve taşıdıkları kamuoyu oluşturma görevleri bakımından oldukça önemlidir. *Yeşil Yaprak* dergisi de bu konuda sorumluluğunun bilincinde olarak dönemin eğitim sorunlarını ve çözüm yaklaşımlarını içeren pek çok yazı yayımlamıştır. “Halk Terbiyesi” başlıklı bir yazıda; yazı başlığında seçilen kelimenin eğitim görmemiş insanların kastedildiği, onların bilgisini artırmanın toplumsal düzeni sağlamak adına bir görev olduğu ve bu işi başarabilmek adına harekete geçmek gerektiği belirtilmiş, mevcut eğitim sisteminin ise sadece okul çağındaki çocuklara odaklandığını ve bu çağı aşmış çocuklarla ilgilenilemediğini dile getirmiştir. Diğer taraftan ise bu yazıda; her ne kadar ülkenin pek çok bölgesinde halk dershanelerinin açılıp okula gidemeyen bu geniş kitlenin en azından bir bölümünün eğitilmesi amaçlansa da halk eğitiminin sadece dershanelerden

beklenmesinin doğru olmadığı savunulmaktadır. Yazıda, geçen yıl Bolu’da kırk civarında öğrenciyle başlayan halk dershanesinin sınav sürecinde on beş öğrenciye ulaşılabildiği ve erkek bölümünün de açılmadığı örnek olarak verilmiştir. Yazının devamında bu soruna sunulan çözüm önerisinde; bu meselede birliğin yanı sıra Türk Ocağı ve belediyeye de sorumluluk düştüğü ve öğretim zamanını temel alan uygun bir program hazırlatmanın ve işbirliği içinde olmanın fayda getireceği açıklanmıştır. Ayrıca, halka bilgi vermeye yönelik düzenlenecek konferansların bir yerde birkaç halk dershanesi açılmasından daha verimli olacağı da bu açıklamaya eklenmiştir. Yazının sonunda ise oldukça etkili bir yorum yapılmış ve Cumhuriyetin aydınlatıcı etkisini bireysel çıkarı için olmadan, toplumu geliştirmek amacıyla kullanan kişilerin seviyesi arttıkça, bu feyzin değerinin daha iyi anlaşılacağı vurgulanmıştır.⁴¹² Halk eğitiminin hâlihazırdaki durumunun tespitini içeren bu yazı, Cumhuriyet’in getirdiği yeni eğitim sistemi karşısında, sivil toplum kuruluşu ve belediyenin de yardımının gerektiği mevcut eğitim sisteminin yetersizliklerinin ortaya konulması açısından da önem taşımaktadır.

Nitekim bu çağrının ne derece etkili olduğu, daha sonraki sayılarda yayımlanan Mudurnu yan başlıklı bir haber yazısından anlaşılmaktadır. Açıklamada;

“Mudurnu Türk Ocağında geçen ayın on beşinden itibaren esnaf çıraklarına, tahsil çağını geçirmiş olan gençlere mahsus olmak üzere dersler açılmış ve ilmi ve içtimai bir sahada yürünmeye başlanmıştır. Gençler tarafından bu derslere büyük bir rağbet gösterilmekte olduğunu memnuniyetle haber aldık”⁴¹³

ifadeleri kullanılarak halk eğitimine Türk Ocağı tarafından destek verildiği ifade edilmektedir.

Dergide zaman zaman çocuğun evdeki yetiştirilme şartlarının eğitim hayatına nasıl yansıdığı konusunda da çıkarım yapılabilecek konulara değinilmiştir. Örneğin, “Ahmet-Çocuk Ruhiyyatına dair Müşahade Tecrübeleri” başlıklı yazının “İntizam intizamı davet eder” alt başlığında;

⁴¹² “Serlevha ittihaz ettiğimiz kelimelerden bittabi tahsil görmemiş insanları fesad ediyoruz. Onların bilgisini yükseltmek içtimai nizamımızın selameti için bir vecibedir. O halde bu mühim işi nasıl başarabileceğimizi düşünmek zamanı çoktan gelmiş demektir. Malumdur ki bugünkü maarif teşkilatımız yalnızca çocukları düşünmekte tahsil çağını geçirmiş olanlarla meşgul olamamaktadır. Fakat memleketin her tarafında halk dersaneleri açılması ve bu vasıtayla bu büyük kitleden bir kısmının olsun tenvir edilmesi arzu edilmektedir. Bu hususta uhdesine düşen vazifeyi yapmaya çalışan muallim birliklerinin mesaisi cümlesinden olarak geçen sene Bolu’da halk dershanesinin hanımlar kısmı kırk küsur talebe ile açılmış on beş talebe ile imtihan zamanı bulmuştu. Erkekler kısmı ise hiç açılmadı. Halk terbiyesini yalnız dershanelerden beklemek hiç de doğru bir şey olmasa gerek... Halk terbiyesini temin için muallim birliğinden başka Türk ocağına Belediyeye ait vazifeler olduğuna derpiş etmeliyiz. Teşrinden Mart nihayeti en muvafık tahsil zamanı olduğuna nazaran ona göre bir program hazırlatarak müttehiden çalışmanın faideli neticeler vereceğine kanaat zaruridir. Sırf halka malumat vermek gayesi gözetilerek tertip olunacak konferansların da herhangi bir şehirde mütaaddid halk dershanelerinden daha müesser olacağı malumdur... Cumhuriyetin feyzini, bu sene cebini doldurarak alayan halkın seviyesi yükselirse o nimeti daha iyi idrak eder.” A.T., “Halk Terbiyesi”, *Yeşil Yaprak*, 4.

⁴¹³ “Mudurnu”, 1 Kanun-i Sani 926, *Yeşil Yaprak*, kapak.

“... Muzır adetlerimizin sebebi sorulsa adettir diye cevap alırız. Hâlbuki her hanenin bir kabul günü ve saati olsa küçük çocuklar vaktiyle uyumuş, büyük çocuklar da ertesi günkü derslerini çalışmaya vakit bulmuş olmazlar mı?”⁴¹⁴

ifadeleriyle misafir düzeni ve uyku saatinin okul hayatı için nispi oranda önemli olduğu bilgisi okuyucularla paylaşılmıştır.

Dönemin eğitim hayatında spora ne derece önem verildiği yapılan spor müsabakalarının sonuçlarının dergide bu konuya özel ayrılmış bölümlerinde yayımlanmasından anlaşılmaktadır. Eğitim hayatında öğrencileri spora teşvik eden bu yaklaşımla dergi yeri geldiğinde Bolu ve çevresinde yeni kurulan okul spor guruplarının da bilgisini paylaşmıştır.⁴¹⁵ Düzenlenen voleybol ve basketbol müsabakalarının da yayımlandığı bu bölümler, başarılı olan kişi ve öğretmenlerin tebrik edilmesiyle beden de iyi eğitilmiş bir toplum olma yolunda çaba sarf edildiğini kanıtlamaktadır.⁴¹⁶

Spor dışında izcilik içerikli yazılara da dergide bir hayli yer verilmesi, hatta izci olan öğrencilerin gezi ve gözlem tespiti içeren yazılarının da yayımlanması, yeni bir uğraş olmasına rağmen izciliğin de, eğitim hayatındaki yerinin büyüklüğüne işaret etmektedir. Düzce Orta Mektebinde yapılan bir törenin anlatıldığı dergi bölümünde izcilerin yeminine yer verildikten sonra belgelerini kaymakam beyden aldıkları ve geçen sene yaptıkları faaliyetlerin devamlılığını diledikleri haber yazısının kaleme alınması,⁴¹⁷ izci olmanın teşvik edildiğini göstermektedir.

Dergide eğitim hayatına dair, gençlerden beklentilerin yansıtılması da geleceği inşa etme sorumluluğu açısından oldukça önem taşımaktadır. “Yeşil Yaprığın Mütalaası” başlıklı bölümün girişinde, ortaokul ve liselerde okuyan Cumhuriyet gençlerinden fen, sanat ve edebiyat alanlarında coşku beklendiği ve bu coşkunun, her alanda ve her fırsatta kendi adanmışlığını ve güncelliğini göstermek durumunda olduğu belirtilmiştir.⁴¹⁸

Derginin 8. sayısında çıkan ve 9. sayıda devam eden Fransızcadan tercüme edilen “Mektepler” başlıklı makale, fikirleri benimsenip dergi tarafından paylaşılmış olması açısından önem taşımaktadır. Yazıya öncelikle “mektep” kelimesinin eski Yunancadan geldiği, “boş ve müsait zaman” anlamında olduğu ve eski Romalıların da “mektep” için oyun anlamında bir kelime kullandıkları bilgisiyle başlanmıştır. Makalede, çalışılan ve çalışırken yorgun düşülen bir yerin

⁴¹⁴ Mehmet Sermet, “Ahmet”, *Yeşil Yaprak*, 15 Kanun-i Evvel, 13.

⁴¹⁵ “Düzce Orta Mektebinde”, *Yeşil Yaprak*, 1 Kanun-i Sani, 926, kapak.

⁴¹⁶ “Bolu’da Spor”, *Yeşil Yaprak*, 15 Kanun-i Evvel, 15.

⁴¹⁷ “Düzce Orta Mektebinde”, *Yeşil Yaprak*, kapak.

⁴¹⁸ “Bugün orta mekteplerde liselerde okuyan cumhuriyetin gençlerinden beklenen şey, edebiyatta, fende, sanatta hararettir. Öyle bir hararet ki her yerde her vesile ile kendi asaletini tazeliğini gösterebilir.”, *Yeşil Yaprak*, “Yeşil Yaprığın Mütalaası”, 15 Mart 926, *Yeşil Yaprak*, 60.

böyle anlamlara gelmesinin garip olabileceği fakat bu tanımın, temel ihtiyaçlarımızdan geri kalan zaman anlamına gelebileceği tartışılmış, ardından da “Günümüzde okul, düşünce ve ruhun en yüksek eğlence ve zevk yeri değil midir? “Okul; yönetimi, öğretmen ve öğrencileriyle birlikte canlı, ruhlu ve bilinçli bir oyun alanı değil midir?”⁴¹⁹ soruları yöneltilmiştir. Makalenin devamında, son terbiye ve eğitimle ilgili teorilerin de bu tanımları açıklığa kavuşturduğu belirtilmiştir. Daha sonra okuyuculardan; öğretmenlerin her açıdan mesleklerine layık olduğu mantıklı ve yumuşak bir yöntemle yönetilirken sağlam ve güçlü olan, beden hareketleri ve oyunlar ile derslere ayrılan zaman aralığının geniş olduğu ve her fikrin bir eserinin bulunduğu bir okulu gözlerinin önlerine getirmeleri istenmiştir. Bu açıklamanın sonunda ise, başlangıçta okulları niçin yüksek bir zevk mekânı olarak kabul etmemiz ve Yunan ve Romalıların niçin bu ismi okula verdiklerinin anlaşılması gerektiği, açık alandaki okulların tüm bunları onaylayan kanıtlar olduğu belirtilmiştir.⁴²⁰

Makalenin devamında yazar tarafından Türk eğitim sistemiyle ilgili ara bir açıklama yazılmıştır. Yazar; “bizde mektep kelimesi Arapça kökenlidir ve yazı yazılacak yer anlamına gelmektedir. Fakat bu ifade de okumak kavramı da vardır. Yazılan şey okunmayacak olduktan sonra yazmanın bir manası olmaz” anlamına gelen açıklamasından sonra, eskiden Türklerin, okulun anlamına boş zaman, eğlence ve oyuna temas eden manalar yüklemiş olabileceğini söylemiştir.⁴²¹

Makalenin 8. sayıdaki son bölümünde ise bu düzeydeki okulların çok sevildiği ve öğrencilerin okuldan gitmek istemedikleri, bunun sebebinin ise yalnızca ilim olmadığı ve okulun manevi tatmini karşılamasının da bu istekte etkili olduğu açıklanmaktadır. Bunun dışında makalede, aile ve okul hayatı kıyaslanmış ve okul bir aileye benzetilmiştir. Buna göre, bu doğal çevrenin çocuğun ailedeki gibi büyüüp gelişmesini sağlayarak toplum ve arkadaşlık ihtiyaçlarını

⁴¹⁹ “Kelimelerin menşei arayan müdekkikler hemen bütün Avrupa lisanlarında mektebi ifade eden kelimenin eski Yunancadan alındığını ve aslında boş ve müsait zaman manasına geldiğini söylüyorlar. Çalışıp yorulduğumuz mahallin eğlence mahalli olması birdenbire fikre ne kadar garip geliyor. Eski Romalılarda aynı fikre tabiiyetle mektep için daha ileri giderek oyun manasına gelen bir kelimeyi kullanırlarmış. Esasını arayacak olursak mektebe yani fikriyata hasredilen zamanlar, zaruri ihtiyaçlarımızın haricinde, kalan boş zamanlar olduğuna kani olmaz mıyız? Ve bu günkü mütekâmil manasıyla mektep, fikrin ve ruhun en büyük, en yüksek lezzetleri bulduğu bir eğlence bir zevk mahalli değil de nedir? Bundan yüksek oyun mu olur? Heyet-i idaresi tedrisiyesi, talebesiyle birlikte canla başla oynanan taklitsiz ruhlu şuurlu bir oyun alanı değil midir?” Mehmet Sermet, “Mektepler”, *Yeşil Yaprak*, 15 Mart 926, 62.

⁴²⁰ “Son terbiye ve tedris nazariyeleri de bu manaları pekâlâ izah etmez mi? Öyle bir mektep gözümüzün önüne gelsin ki muallimleri ehliyetçe, maharetçe ve tabiatlarının güzelliğiyle, mesleklerine her vecihle layıktırlar, keza o mektep de zapturapt akilane ve mülayim olmakla birlikte metin ve sağlam olsun, keza o mektep de bedeni hareketle oyunlara tedrisata ayrılan zamanlar arasındaki nispet geniş ve her fikirlerin eseri icadı olsun, böyle bir mektepten adeta hayat fışkırmaz mı? Ve böyle bir mektep elbette hayata hayat katmaz mı? İdarede elbette o uyusukluktan can sıkıntısından eser kalır mı? Şimdi mektepleri bu yüksek manalarla alınca cidden yüksek bir zevk ve eğlence mahali diye telakki etmekliğimiz ve eski Yunanlılarla Rumların bu manadaki bir ismi neden mektebe ilim ittihat ettiklerini vazıh bir surette anlamaklığımız icap etmez mi?”, Sermet, “Mektepler”, 62.

⁴²¹ Sermet, “Mektepler”, 62.

karşıladığı ve olumsuz davranışları kontrol etmeyi öğreterek hayat mücadelesine hazırladığı belirtilmiştir.⁴²²

Bu makale çevirisinin dergide yayımlanması, eğitim alanında önemli bir kaynak olmasının ötesinde, okulun bir bilgi aktarım merkezinden ziyade, öğrencilerin ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı bir yer olduğuna vurgu yapması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu makalenin seçilmesi, okul kelimesinin tarihi ve kültürel bağ bakımından incelenmesini içerdiğinden Türk eğitim sisteminde de benzer incelemelerin yapılmasını teşvik edici bir örnek olmuştur. Buna ek olarak, okulun rolünün yeniden değerlendirildiği makalede, öğrencilerin merkeze alındığı bir yaklaşımın kabul edilmesi de dönemin eğitim sistemine katkı sunma ihtimali yüksek fikirleri içermesi açısından manidardır.

Dergide eğitim hayatında önemli bir araç olan ders kitabı konusunda da yazı yayımlandığı görülmektedir. Bu yazıda, Tedris-i Ruhiyyat başlığı altında, dönemin eğitim sisteminde imam hatip ve öğretmen okullarında okutulan Ruhiyyat (Psikoloji) ders kitabının olmamasının eleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu tespit ile beraber, Türkçe olarak yazılmış sekiz-on kitabın öğrencilerin ihtiyacını karşılamadığı açıklanmış ve yazarın kendisinin ders programına uygun bir kitap yazmayı düşündüğü haber verilmiştir.⁴²³

Kız çocuklarının eğitimi konusu da dergide işlenen önemli bir tema olarak yerini almıştır. “Bolu Kız Sanayi Mektebi Talebe Hanımlarına” başlıklı yazıda, kız çocuklarına yönelik; “...Karadeniz’den Akdeniz’e, Dicle Fırat vadilerine hâkim ve Avrupa’ya eski dünyayı haber veren memleketin kızları, sizler sevgili analarınızın babalarınızın Türklüğü cihana tanıştırmak vazifesiyle mükellef ilk kız neslisiniz...” ifadeleri, Cumhuriyetin kadına verdiği değer ve bu dönemde kadının toplumsal dönüşümünü anlamak açısından oldukça değerli bir kanıt niteliğindedir. Buna ek olarak, metinde genç kızlara seslenilerek; bilgi ve aydınlanmanın temsilcileri olan genç kızlardan, mutsuz kız kardeşlerinin yardımına koşmaları ve onları teselli ederek anne babalarını bilinçlendirmeleri istenmiştir. Ayrıca kızların anne ve babalarına, onları Türk evladı ve kızı olarak aydınlattıkları ve eğitimden istifade ettirmek için sabahın karanlığında okula gönderdiklerinden dolayı minnettar olmaları gerektiği vurgulanmıştır.⁴²⁴

⁴²² “Bugün görmüyor muyuz bu yükseklikteki mekteplerimizi talebeler ne kadar çok seviyor? Akşam tatilinde bir türlü mektebi terk edip çıkabiliyorlar mı? Yalnız ilim için mi? Hayır! Mektep muhitinin manevi zevki tatmin ettiği için... Bu tabi muhit çocuğun serpilip büyümesini aynıyla aile gibi temin eder. Cemiyet ve arkadaşlık ihtiyacını tatmin eder. Mektep intizamı, menfi müşareketini öğretir. Orada hayat mübarekelerine mümarese peyda edilir”, Sermet, “Mektepler”, 62.

⁴²³ Ahmet İzzet, “Tedris-i Ruhiyyat”, 30 Nisan 926, *Yeşil Yaprak*, kapak.

⁴²⁴ “İrfan meşalelerini taşıyan genç kızlar, mahallelerinizde, çürük kafesler arkasında hala me'yus duran bedbaht hemşirelerinizin imdadına yetişin onları teselli edin, mümkünse analarını babalarını irşad edin... Ve validelerinizle pederlerinizin ellerini bu gecede hararetle tekrar öpünüz ki onlar, halis Türk oğlu, Türk kızı olduklarından dolayı sizleri tamamıyla tenvir için, tamamıyla maariften istifade ettirmek için sabah karanlıklarında mekteplere göndermektedirler.”, Mehmet Sermet, “Bolu Kız Sanayi Mektebi”, *Yeşil Yaprak*, 15 Mayıs 926, 93.

Kız çocuklarının eğitimini destekleyen bu yazının dergide yayımlanması; Cumhuriyet Dönemi'nin modernleşme ideallerinden olan; kadınların eğitilmiş, bilinçli, güçlü ve özgür bireyler olarak toplumda yer alması ve çevrelerine bu değişimi yansıtmaları gerekliliğinin vurgulanması bakımından oldukça önem taşımaktadır.

Derginin 13. sayısında “Musahabe” bölümünde Milli Eğitim Bakanlığının bir tarih kitabı yazdıracağı bilgilendirmesinin yapılması, dönemin eğitim hayatındaki gelişmelerinden haberdar olmak adına önem taşımaktadır. Bu bilgilendirmede, Cumhuriyet öncesi eğitim ile milli eğitim arasındaki ilişkinin ve geçiş dönemi kayıtlarının özenle tutulduğu ifade edilmiş ve geçmişin parlak anıları kadar, ibret verici hikâyelere de yer verilmesinin beklendiği bildirilmiştir.⁴²⁵

3.3. ÇIĞIR

Çığır dergisi, Bolu Muallimler Birliği tarafından 1930-1931 yılları arasında 7 sayı olarak ve Ağustos ile Eylül ayları dışında her ayın onunda çıkarılmıştır.⁴²⁶ Derginin orijinal nüshalarına Milli Kütüphane aracılığıyla ulaşılmış ve tamamı Türk harfleriyle basılan dergiden yapılan doğrudan alıntılarda derginin orijinalliğinin bozulmaması amacıyla, yazım hataları düzeltilmemiştir.

⁴²⁵ “Maarif Vekâleti maarifimizin tarihini yazdıracak imiş. Bu eserde inkılaptan evvelki maarifle milli hareketle başlayan maarif tarihi arasındaki rabitanın ve intikal şeklinin kaydı da ehemmiyetle düşünülmüş. Bu büyük tarihin parlak sahifelerle beraber ibretli fıkraları da havi olacağını tahmin ediyoruz.”, Ayşe Nimet, “Musahabe”, *Yeşil Yaprak*, 31 Mayıs 926, kapak.

⁴²⁶ *Çığır*, 1 (1930), kapak.

Çığır, 1. Sayı, Ön Kapak

İÇİNDEKİ YAZILAR	
1 — Gaye	Çığır
2 — Halledilmesi icap eden bir mesele	Terbiye muallimi : İrfan B.
3 — İktisat meclislerinden çıkarttığımız münasibiyet olmalı	Muallim : Vasfi B.
4 — Talt getir (şiir)	M. Şadi B.
5 — Coğrafi müsabakalar	Orta Mektep Coğrafya Mu. Şükrü :
6 — (Layih) şiir tercemesi	A. Refik :
7 — Kavalın tarihi	Muallim F. Zehra H.
8 — Çiğirlerin ictimai hayatından	Türkistanlı İlgaz H.
9 — Hayvanların nefsata benzeyiş	Orta Mektep müdürü : Tahsin Bey
10 — Vatandaş (Şiir)	Kız muallim mektebi talebesinden Saniye H.
11 — Bir pazarlık (Piyes : iki perde)	Muallim : A. Refik Bey
12 — Nişancı (Monoloğ)	» » » »
13 — Ölü şair (Tefrika)	» M. Şadi »

Bolu Matbaası

36

Çığır, 1. Sayı, Arka Kapak

3.3.1. Derginin Amacı, Şekil Özellikleri, İçeriği ve Yazarları

Derginin amacı birinci sayının ilk sayfasında yayımlanan, “Çığır” imzalı “Gaye” başlıklı yazıda; “İşte çığırın gayesi” ifadesiyle başlanarak; memlekette samimi fikir alışverişinde bulunmak, Türk kültürünün gereklilik ve kılavuzluğuna sarılarak doğal ve milli değerlerimizi araştırmak, eğitim ve terbiye sürecinde ortaya çıkan toplumsal sorunları neden sonuç ilişkisi prensibine dayanarak incelemek ve böylece Türk dahisinin başlattığı tarihi çığırda, onun gençliğe işaret ettiği noktaların etrafında güvenle yürümek ve çalışmak olarak belirtilmiştir.⁴²⁷ Bu amacın içeriğinde; Türk kültürüne, toplumsal gelişime ve gençliğin yetişmesine katkıda bulunmak vurgusu yapıldığı ve Mustafa Kemal’in gençlerden beklentileri doğrultusunda bir yol haritası belirlendiği dikkat çekmektedir.

Amaç bölümüne gelmeden “Gaye” başlıklı yazıdaki açıklamalarda derginin çıkarılma sebeplerinin altyapısını görebilmek açısından önemlidir. Bu yazıya göre; Türkiye’nin İsviçresi sayılan Bolu’da gençlerin coşkulu duygularını yatıştıran bir yayın aracı olmadığı vurgulanarak basının manevi zenginlik açısından ne derece etkili olduğu anlatılmış ve bu zenginliğin bilinçli üreticisi konumunda olduğu belirtilmiştir. Bir ulusun medeniyet seviyesindeki yeri ise, yayıncılık faaliyetlerindeki durumu ve gücüyle orantılı tutularak, fikir alışverişinin, modern

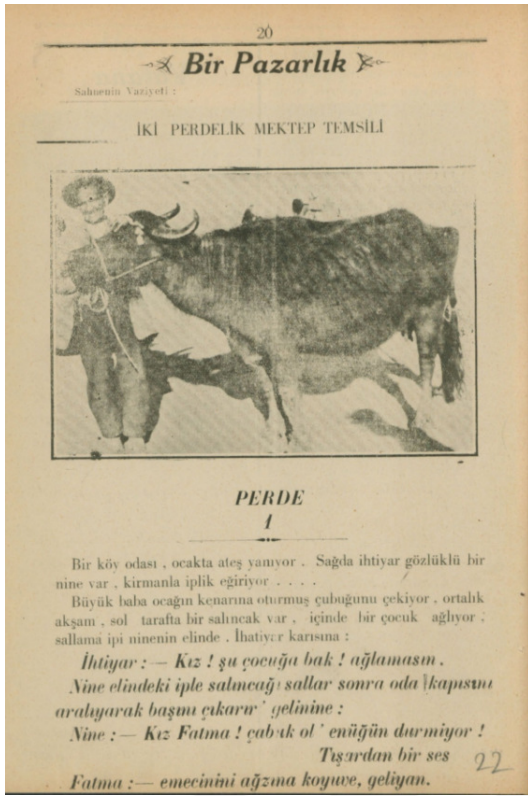
⁴²⁷ “Gayemiz”, Çığır, 1 (1930), 2.

uluslar için önemli olduğu söylenmiştir. Buna ek olarak, bilginin toplumsal hayatta işe yaradığı ve ihtiyaçları karşıladığı oranda değerli olduğu, iyi fikrin milli servet değeri taşıdığı, her aydın gencin ruhunda yüksek hedefler taşıdığı ve işlerin yoluna girmesi ve faaliyetlerin yoğunlaşabilmesi için bu fikirlerin değerlendirilebilir duruma getirilmesi gerektiği açıklanmıştır. Yazının devamında ise bu fikirlerin tek bir kişide kalmasının bir fayda getirmeyeceği vurgulanarak yayıncılığın önemi ortaya konmuştur.⁴²⁸

Dergi, Türk harfleriyle yazılmış olup kapak bölümünde en üstte iki adet dikdörtgen çerçeve yer almakta ve sağ taraftaki çerçevede; “İDARE HANE BOLU MUALLİMLER BİRLİĞİ” altında “Mesul müdürü: Muallim İrfan” yazmakta, sol taraftaki çerçevede, “GAYEMİZE UYGUN YAZILAR KABUL EDİLİR”, altında ise “İmtiyaz sahibi: Muallim Vasfi” yazmaktadır. Bu çerçevelerin altında ortalanmış şekilde “ÇIĞIR” yazmaktadır. Sağında yıl, solunda ise sayı bilgisi verilen dergi adının tam altında tarih verilmiş ve Osmanlıca okunuşuyla birlikte Rumi olarak yazılmıştır. Örneğin ilk sayıda tarih, “10 Birincikanun 930” şeklinde belirtilmiştir. Tarih için ayrılan satırın altında ortalanmış biçimde “Temmuz, Ağustos, Eylül aylarından maada her ayın onunda çıkar” “İlmî, Edebî, Terbiyeyi, İctimaî Mecmuadır.” ifadeleri alt alta yer almış, ilk sayıda bu yazının alt kısmına “Bolu’dan bir manzara” alt yazılı bir fotoğraf yerleştirilmiştir. Diğer sayılarda ise yine kapakta aynı şekilde Bolu manzarası fotoğrafı kullanılmaya devam edilmiştir. Kapağın en altında, “Senelik abonesi (90)” “Fiatı (10) kuruştur” yazmaktadır.

Bolu Vilayet matbaasında basılan ve yönetimi Bolu Muallimler Binasında bulunan derginin kapak çevresinin içine şekilli bir iç çerçeve çizilmesi dikkat çekmektedir. Derginin her bir sayısı kapak dâhil olmak üzere ortalama 35-40 sayfadan oluşmuştur. Derginin *Altın Yaprak* ve *Yeşil Yaprak* dergilerinde olduğu gibi ilk sayfasında bir mündericat bölümü bulunmamakta, bunun yerine arka kapağa basılmış şekilde “İçindeki Yazılar” bölümü yer almaktadır. Bu bölümde dergi içeriğindeki çalışmalar ve yazarları karşılıklı olarak verilmiştir.

⁴²⁸ “Gayemiz”, *Çığır*, 1 (1930), 1-2.

Çığır, 1. Sayı, 20.

Çığır, 1. Sayı, 28.

Dergide makale, şiir, hikâye, piyes, tercüme şiir, tiyatro, monolog türünde çalışmalar yayımlanmış konu yelpazesi ise oldukça geniş ve ilgi çekici tutulmuştur. İçerikte her ne kadar, eğitim ağırlıklı makaleler geniş yer tutsa da, ekonomi, milli tarih, coğrafya, inanışlar, kahramanlık, biyoloji, edebiyat, müzik, psikoloji ve hukuk alanlarına da yer verilmiştir.

Dönemin ekonomisini ve 1929 yılı buhranının etkilerini anlayabilmek açısından “Hadiselerden İlham” üst başlığı altında “İktisat mefhumundan çıkarttığımız mana böylemi olmalı?” başlıklı yazı oldukça önemlidir. Yazıda, hükümetin bir ekonomi programı olduğu ve ciddiyet ve samimiyetle bu programı uyguladığı, bu uğurda emek ve zaman harcandığı ve önemli kararlar alınarak faydalı işler yapıldığı ancak bunlara rağmen ekonomi meselesine bir çözüm bulunamadığı anlatılmaktadır. Yazının devamında ise Türk milletinin beceriksiz olmadığı halde alınan kararların uygulanmamasından kaynaklı bazı toplumsal aksaklıkların bu duruma neden olduğu belirtilmektedir. Daha sonra yazıda, Türk Maarif Cemiyeti ile Bolu Türk Ocağı’nın eşya piyango listesinin kontrol edilmesi istenmiş ve yerli eşyalara ağırlık verilmemesi eleştirilerek, bu cemiyetlerin, hal ve sorumluluklarını önemseyip önemsemedikleri sorgulanmıştır.⁴²⁹

İçerikte “Kubilayın Tabutu Karşısında” başlıklı bir yazının da paylaşıldığı dikkat çekmektedir. Ortaokul gösterisinde tatbik edilmiştir açıklamasıyla verilen yazıda, Kubilay’ın

⁴²⁹ Çobanoğlu Vasfi, Çığır, 1 (1930), 7-8

kahramanlıklarının ve iftihar edici milli duyguların dile getirildiği ve öğrenciler tarafından canlandırılan metnin paylaşıldığı görülmüştür.⁴³⁰

Dergide gündem dışında da pek çok kültürel içerik paylaşılmıştır. Örneğin, “Çinlilerin İçtimai Hayatından” adlı makalede başka bir kültürle ilgili bilgi paylaşımı yapılmış ve gündem dışı ve derginin konu yelpazesini yerel ya da milli olaylarla sınırlamadığı görülmüştür. Makalede, Çinlilerin ve Doğu Türklerinin giyinme şekillerinden dış görünüşlerine, ev yaşamlarından eşyalarına, yiyecek içeceklerinden, cenaze törenlerine kadar pek çok konuda bilgi paylaşılmıştır.⁴³¹

İçerikte yer verilen “Çığırın Vecizeleri” bölümü derginin ilgi çekiciliğini artırmada önemli bir rol oynamıştır. Bunlar arasında;

“Bir cemiyette, birini memnun; binini müteessir edecek lâf söyleme”,

“Sürçen kabahati takıldığında arar, hâlbuki en büyük kusur kendisindedir”,

“Hatır için yapılan işlerde tekâmül yoktur; anarşi sui istimal edilen hislerden doğar”,

“Hali ihtizardaki bir hastayı nazariyatla tedaviye çalışan bir doktorun noksanlarını imanı temizler”⁴³²

gibi hayata ve tecrübeye dayalı çeşitli sözler paylaşıldığı görülmektedir.

Dergide zaman zaman yeni çıkarılan dergi ve kitapların tanıtıldığı ve tebrik edildiği görülmektedir. Örneğin; Sivas’ta güçlü bir öğretmen gurubu tarafından çıkarılan “Adım” dergisi kısaca tanıtılmış ve yayıncılara iyi dilekler sunulmuştur. Buna benzer şekilde, Bolu’nun genç öğretmenlerinden Muzaffer Şadi Beyin 400-500 şiiri içeren “Çamlı Gölgele” adlı kitabının çıkmak üzere olduğu bildirilerek kitap, tüm vatandaşlara tavsiye edilmiştir.⁴³³

Dergide Bolu ve çevresinden gündelik yaşama dair önemli olaylara da haber ve bilgilendirme yazısı olarak yer verilmiştir. Örneğin, Düzce’ye ait Üskübi nahiyesinde köylülerin büyük ve kıymetli bir heykel buldukları ve yirmi kadar öğretmenin katılımıyla heykelin incelemeye gidildiği belirtilmiştir. Yazıda aynı zamanda üç fotoğraf kullanılmış, heykel ve bulunma hikâyesi konusunda ayrıntılı bilgi verilmiştir.⁴³⁴

⁴³⁰ Muallim Avni, “Kubilayın Tabutu Karşısında”, *Çığır*, 7 (1931), 27.

⁴³¹ Türkistanlı İlgaz Hanım, “Çinlilerin İçtimai Hayatından”, *Çığır*, 1 (1930), 14-15.

⁴³² “Çığırın Vecizeleri”, *Çığır*, 2 (1931), 19.

⁴³³ “Aylık”, *Çığır*, 3 (1931), 33.

⁴³⁴ Muallim Vasfi, “Üskübide Bulunan Kıymetli bir Heykel”, *Çığır*, 6 (1931), 27-32.

1.Sayı (10 (Birincikanun 930)	2.Sayı (10 İkinci Kanun 931)	3.Sayı (10 Şubat 931)	4.Sayı (10 Mart 1934)	5.Sayı (10 Nisan 1931)	6.Sayı (10 Mayıs 1931)	7.Sayı (10 Haziran 1931)
Gaye (Çığır)	İlk Mekteplerle Tali mektepler arasındaki uçurumalar (Muallim Vasfi B.)	Kanun Karşısında vazifemiz (Çoban oğlu muallim vasfi B.)	Hayat ve mektep (Edirmne Muallim İrfan B.)	İnkılap ve İrşat (Çoban oğlu:Vasfi B.)	Fazilet Mükafatı (Çoban oğlu:Vasfi B.)	Hürriyete hürriyet yolile erişilir. (Edirne Mu. İrfan B.)
Halledilmesi icap eden bir mes'e (Terbiye Muallimi İrfan B)	Olaydım (Şiir) (M. Şadi B.)	Mefkure (Şiir) (İstanbul: Nihal)	Severim Sevmem (Nesir) (Muzaffer Şadi)	Devlet ve Maarif Edirne Muallim (İrfan B.)	Ortamektepler de usul mes'elesi (Niğde tedrisat usulü Mu.E.Hamdi B.)	Mektep ve aile yardımlaşmaları (Niğde Mu E.Hamdi B.)
İktisat mefhumundan çıkarttığımız mana böylemi olmalı (Muallim Vasfi B.)	Musikimiz hakkında bir düşünce (Kemal)	Parazitler ve parzitliğe dair (Kız Muallim Mektebi Tabiiye Mualimi Hikmet Fahri H.)	İktisadi zafer (H.Avni)	Çığırın Vecizeleri (...)	Çığırın vecizeleri (...)	Çığırın vecizeleri (...)
Tatlı Gelir (Şiir) (M. Şadi B.)	Bir Anadolu köylüsünün kazancı (Çoban oğlu:Vasfi B.)	İnkısarın Sesi (İstanbul: Çubukçu zade M. Sıtkı B.)	Çığırın vecizeleri	Allı gelin Aşık Mehmet (Halkıyat) Yozgat Mu.Ruhi B.Mehmet (	Coğrafi musahabalar (Orta m.coğrafya M. Şükrü B.)	Ruso,nun EMİLİ mütercimleri (Avni,İhsan Beyler)
Coğrafi müsahebeler (Orta Mektep Coğrafya Mu. Şükrü)	Coğrafi Müsahebeler (Orta Mektep Coğrafya Mu. Şükrü)	Çığırın vecizeleri	Türk İnkılabının imha ettiği bir akide karşısında mekteplerin vazifesi)	Coğrafi musahabalar (Orta m.coğrafya M.Şükrü B.)	Rusunun EMİLİ mütercimleri (Avni,İhsan Beyler)	Resim ve el işinin tedrisatta mevkii (Kastamınu Muallim Talat Mümtaz B.)
(Lavie) şiir tercemesi (A.Refik)	Kainat ve Hayat (Muallim A. Refik B.)	Hayvanların nebatlara benzeyişleri orta	Hayvanların Nebatlara bezeyişleri (orta	Rusunun EMİLİ (Almancadan	Koltukçu Ahmet efendi (piyes) (Mütercimi:Ed irne muallim	Hayvanların nebatlara benzeyişleri (orta m.Mü.Tahsin B.)Balthasar (Edirne

		m.Mü.Tahsin B.	m. Mü.Tahsin B.)	Mütercimler: Avni İhsan Be.)	mektebi müdürü Aavni B.)	M.M Fransızca M.Behiç Enver B.)
Kavalın Tarihi (Muallim F. Zehra)	Çığırın Vecizeleri (...)	Şair (Şiir) (Nevşehir orta m.türkçe m.Turgut B.	Coğrafi musahabeler (orta m. Coğrafya M.Şükrü B.	Abla nasihati (kız Mu.M.Tabiiye mullimi H.F.H)	Resim ve el işinin tedrisatta mevkii (Müallim:Talat Mumtaz B.)	Kitabe (Şiir) (Nevşehir O.M.Edebiyat Mu.Turgut B.)
Çinlilerin içtimai hayatından (Türkistanlı İlğaz H.)	Hayvanların nebatlara benzeyişi (Orta Mektep Müdürü Sabri Bey)	Coğrafi müzahabalar (Orta m.coğrafya M.Şükrü B.)	Genç Muallim namzetlerine ingilizceden tercüme (Gazi terbiye enstitüsü talabesinden Fevzi Cemil bey)	Dullar (Şiir) Nevşehir ortamektep muallimi Turgut B.	Boluda bahar (Şiir)	Kubilayın tabutu karşısında (canlı tablo) (Mu. H.Avni B.)
Hayvanların nebatlara benzeyişi (Orta Mektep Müdürü Tahsin Bey)	İktisat Hakkında bir talebe müzahabesi (Eren köy: K.L.T.)	Milli ses bilgisi (mu siki nazariyatına muhtacız) (Mu.Kemal B.)	Ses dizilerimiz (Muallim:Kema l B.)	Hayvanların nebatlara benzeyişleri (orta.mMü.Tah sin B.)	Balthasar (eDirne M.m. Fransızca M.Behiç Enver B.)	Sergi (Çığır)
Vatanım (Şiir)	Akrep (Muallim Avni)	Kavalın Tarih (Milli hikaye) (Mu.Me.tarih coğrafya M. Zehra hanım)	Fıransa encümeni danişi (Şahabettin Murat bey)	Ufukta bir yolcu (Bartın mullim Demi TaşB.)	Hayvanların nebatlara benzeyişleri (orta.m.Mü.Ta hsin B.)	Hazan perisi (Adana lisesi muallimlerinden: Fehmi B.)
Bir Pazarlık (Piyes:İki perde) (Muallim A. Rafik Bey)	Muallimliğin manası (Merkez Mu.Ahmet)	Harabe (şiir) (Düzce: doktor H. Tevfik B.)	Yollarda bekçiler (şiir) (Adapazarı muallimi Ziya B.)	Mektep koperatifleri (Terceme) Düzce muallim Baha B.)	Şehvet kurbanı (Muallim A.Refik B.)	Şehvet kurbanı (muallim A. Refik B.)
Nişancı (Monolog) (Muallim A. Rafik Bey)	İrtica münasebitile hakımıza!	Şehvet Kurbanı (Büyük hikaye) (Muallim A. Refik B.)	Kavalın tarih (Milli hikaye) (Mu.Me. tarih coğrafya M.Zehra hanım)	Ölçülerimiz (musiki bahisler) (muallim kemal B.)	Dümende (Şiir)Nevşehir edebiyat muallimi Turgut B.	Biz türküz türk (Şiir) (merzifon Mu.Vehbi Cem B.)
Ölü Şair (Tefrika) (M. Şadi Bey)	Ölü Şair (Tefrika) M.Şadi	Düzce Postası (milli)	Şehvet kurbanı (büyük hikaye)	Balthasar (Edirne M.M Fransızca	Üskibi,de bulunan bir heykel (Çoban	

		hikaye)(Düzce: Süzan)	Muallim A.Refik B.	M.Behiç EnverB.)	oğlu mullim Vasfi B.)	
	Bolu (Şiir) Maltepe askeri lisesinden Muhsin)	İlk sevgi (şiir) (Vehab B.)	Cesaret (şiir) (Bürüksel: dokroli kursundan mezun Baha B.)	Şehvet Kurbanı Muallim A.Refik		
		Teemül (M.şahabettin Bey)	Ölü Şair (Muallim M. Şadi)	Kavalın Tarih (M.M..tarih coğrafya M. Zehra Hanım)		
		Türkistan hayatına dait tetkikler (Türkistan kızı İlğaz H.)		Çiy (Bedia Cemil)		
		İrtica münasebetile bir talebenin nutku (Bolu Kız Muallim mektebi talebesinden Hamiyet H.		Bir tetkik tenkidine cevap (Muallim Aynı B.)		
		Kar (Şiir) (A. Refik Bey)		Ölü Şair (Tefrika)(M.Şa di B.)		
		Ölü Şair (Tefrika) (Muallim M. Şadi)				

Bolu Muallimler Birliği tarafından çıkarılan derginin zaman zaman yer verdiği öğrenci yazıları dışında hemen hemen tüm yazarlarının öğretmen olduğu görülmektedir.

Dergide yazı ya da şiirleri yayımlanan kişiler; Muallim Vasfi, Muallim İrfan, Şadi Bey, Nihal, Muallim Hamdi Bey, H. Avni, Hikmet Fahri Hanım, Kemal, Muallim Sıtkı Bey, Muallim Ruhi Bey, Mehmet Bey, Muallim Şükrü Bey, İhsan Bey, Muallim Talat, Mümtaz Bey, A. Refik Bey, Tahsin Bey, Muallim Behiç, Enver Bey, Muallim F. Zehra, Muallim Turgut, Muallim H.F.T.,

Muallim Turgut Bey, Müdür Sabri Bey, İlgaz Hanım, Fevzi Cemil Bey, K.L.T., Muallim Kemal Bey, Mehmet Behiç, Enver Bey, Şahabettin Murat Bey, Fehmi Bey, Muallim A. Rafik bey, Muallim Ahmet, Muallim Ziya Bey, Muallim Vehbi Cem Bey, Süzan, Baha Bey, Vehab Bey, Muhsin Bey, Bedia Cemil ve Hamiyet Hanım gibi isim, takma isim ya da kısaltma isimlerden oluşmaktadırlar. Öğretmen olan yazarların dışında yazı bağlamı dikkate alınarak başka iş sahalarından öğretmen olmayan kişilerin de yazılarının yayımlandığı görülmektedir. Örneğin, 2. sayıdaki “Bolu” adlı şiirin yazarının adı “Maltepe Askeri Lisesinden Muhsin” olarak 4. sayıdaki “Cesaret” şiirinin yazarı ise, “Bürüksel Dökreli Kursundan Baha” olarak verilmiştir.

Dergide en çok yazısı çıkan yazarın “Çoban Oğlu Vasfı” adıyla yazılarını yayımladığı, İrfan Bey, Şadi Bey ve Şükrü Bey’in de birden fazla yazısına yer verildiği görülmüştür. Ayrıca, “Çığırın Vecizeleri” bölümünde, herhangi bir yazar adı verilmeden yazar bölümünün “...” şeklinde yazıldığı, bazı yazılarda ise yazar bölümünün “Çığır” adıyla verildiği tespit edilmiştir. Bunların dışında, tercüme eserlerde yazının orijinalini yazan ve çevirenin ayrı ayrı belirtildiği görülmüştür.

3.3.2. Çığır Dergisi ile Eğitime Dair

Çığır, dönemin sosyal, politik ve ekonomik hayatının eğitim sistemi üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak konusunda etkili olmuş, tartışılan eğitim sorunları ve çözüm yolları hususunda halkı aydınlatma görevi üstlenmiş ve Cumhuriyet Dönemi eğitim sisteminin yapılandırma çalışmalarında kamuoyu oluşturma sorumluluğu almıştır.

Dergide, “Hal edilmesi icap eden bir mesele” başlıklı makalede “mektepe” konulu bir yazı kaleme alınmıştır. Bu makalede; okulun yalnızca okutmak ve yazdırmak için var olduğu düşünülen basit bir kurum olmadığı açıklanmış, öğrenci olarak adlandırılan genç neslin zihnine, kitapları kütüphane raflarına sıralar gibi bilgi sıralamanın günümüz eğitim anlayışının hedeflerinden olmadığı vurgulanmıştır. Bunun yanında, Türk okulunun milli ideallerin bir simgesi olarak görülmesi gerektiği fakat bu anlayışla birlikte bazı temel sorunların ortaya çıktığı ve bunların ancak bireysel değil toplumun kabul ettiği prensiplerle çözüleceği savunulmuştur. Toplumsal meseleleri tartışırken bu noktanın gözden kaçmaması gerektiği ve *Çığır*’ın sayfalarındaki terbiye ile ilgili herhangi bir konuyu tartışırken, toplumun sosyal gelişiminde kabul ettiği prensiplerin gözönünde bulundurulacağı açıklanmıştır. Yazar ayrıca bu yazıda Terbiye Cemiyeti’nin kabul ettiği prensiplerin yanında genç neslin dâhil olacağı toplumsal hayatı da gözönünde bulunduracağını ve toplumdaki terbiye meselelerinin bu şekilde çözülebileceğini dile getirmektedir.⁴³⁵

⁴³⁵ “İrfan Mehmet, “Hal edilmesi icap eden bir mesele” *Çığır*, 1 (1930), 2-3.

Yazının son bölümlerine yaklaşırken yazar, okul sistemini eleştirmiş ve tezat durumlara örnekler vermiştir. Bu bölümde, Türk toplumunun içinde bulunduğu ideallerle okul eğitimi arasında tehlikeli tezatların mevcut olduğundan bahsedilmiştir. Bu tezatlar arasında;

- ✓ Günümüz Türkiye'sinde yönetim şeklinin demokrasi olduğu ve gücünü halktan aldığı ancak okul eğitiminde, idarecilerin kişisel isteklerinin okula hâkim olduğu,
- ✓ Türk demokrasisi vatandaşların iradelerine ve serbest faaliyetlerine izin verirken öğrencilerin, öğretmen ve hademeler tarafından iradesinin kırılmaya çalışıldığı,
- ✓ Devletin toplumsal faydası olmayan gösterişlerden çekindiği fakat okullarda sosyal faydanın gösteriş uğruna feda edildiği,
- ✓ Türk demokrasisinde vatandaşlara verilen vazifelerin olduğu ve vazifesini yapanların haklarından hiçbir zaman mahrum edilmediği fakat okullarda görevini yapanın da yapmayanın da bir tutulduğu,
- ✓ Öğretmen ve idarecilerin öğrencilere söz ile yaptıkları telkin ve hareketler arasında büyük fark olduğu,
- ✓ Türk demokrasisinde vatandaşların fikirlerini başkalarının alanına girmeyecek şekilde söylemelerinin ve yazmalarının serbest olduğu fakat okullarda bu nokta gözetilerek söylenen sözlerden mahrum olunduğu ve “öğrenci sözü dinlenmez” fikrinin hâkim olduğu,
- ✓ Milli tasarrufu genç nesle aşılama devlet tarafından hayati bir mesele olarak görülse de, okullarda bunun sadece fikir olarak kaldığı ve okula yabancı eşya alınmasının öğrencilerin zihinlerinde tezat oluşturduğu,
- ✓ Demokrasi tarafından kabul edilen milli terbiyenin öğrencilerin yurdunu ve halkını tanımalarını temel kabul ederken öğrenciler için bir yol çizilmediği,
- ✓ Yeni nesle uygulanan terbiyenin akıl ve toplumsal ihtiyaçlardan alınacağı halde kıymetini yitiren göreneklerden ve taklitlerden aldığı gibi, Türk okul sisteminin hâlihazırdaki durumunu eleştiren önemli tespitler bulunmaktadır. Yazar son olarak; “Böyle bir durumda fikir, hareket ve duygularında demokratik ve milli bir bütünlük taşıyan vatandaşlar yetiştirmek mümkün müdür?”

sorusunu sormakta ve hemen ardından cevabını da “Biz yok diyoruz...”⁴³⁶ şeklinde vermektedir.

Dergideki “İlk Mekteplerle Tali Mektep Arasındaki Uçurumlar” adlı makalede de eğitim sistemiyle ilgili dikkat çekici saptama ve eleştirilerde bulunulmuştur. Makalenin başlangıcında, ilkokulların eğitim sisteminin temel taşı olduğu belirtilmiş ve insan yeteneklerinin, medeni değerlerin ve toplumsal gelişimin, bu aşamada filiz verdiği ileri sürülmüştür. İyi bir toplum oluşturulmak isteniyorsa, ilkokulların güçlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmış, bir milletin ilerlemesi ilkokulların sayısı ve kalitesiyle ölçüldüğü belirtilmiştir. Yazının devamında son yıllarda bu konuda bir sorun çıktığı ve ilkokul öğretmenlerinin ortaokula geçen öğrencilerin eksikliklerinin karşılayamadığı, ortaokula devam etmeye uygun bilgi ve beceri oluşturamadığı ve öğrencilerin eksik yetiştirildiklerini içeren şikâyetlerin söz konusu olduğu ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın da bu konunun araştırılması için talimat verdiği belirtilmiştir. Yazar, ilkokulların durumlarına yönelik bazı tespitler yaparak;

⁴³⁶ “Mehmet, “Hal edilmesi icap”, 4-6.

- ✓ Eğitim programı, sınıf düzeni, okuma süresi ve talimatnamelerinin zaman içinde sürekli değiştiğini ve bunun genel eğitim öğretim sistemi ve uygulamalarına olumsuz etki yaptığını,
- ✓ 1926'da kabul edilen ilk mektep tedrisat şekilleri ve programlarını öğretmenlerin içselleştirememesini,
- ✓ İlkokulların eğitim programı, sınıf düzeni, okuma süresi ve talimatnamelerinin sürekli değiştiğini, eğitimde istikrarın bu sebeplerle sağlanamayıp öğrenci yetiştirmede birlik ve uyumun zorlaştığını ve bunun eğitimin genel kalitesini etkileyebileceğini,
- ✓ Öğretmenlerin sadece ders anlatmakla yetindikleri ve öğrencilerini ders dışında etkinliklere yönlendirmedikleri, öğrencilerin, çevrelerini ve toplumlarını tanımadıkları, tarih ile ekonomik hayat hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve sadece ders kitaplarına odaklanarak, gerçek hayatla ilişkilendirilemeyen bilgileri ezberlemeleri,
- ✓ Modern eğitim anlayışının uygulanmasının ve her öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını ve yeteneklerini dikkate alarak onları en üst seviyeye çıkarmanın kalabalık sınıflarda zor olduğu,
- ✓ Öğretmenlerin gece derslerine de gitmek durumunda oldukları ve derslere hazırlanmaya zamanlarının kalmadığı,
- ✓ Harf inkılabının henüz yeni olmasından kaynaklı olarak ilkokulların henüz yeni harflerle eğitim almış mezun veremediği,
- ✓ Her kesimden kişinin öğretmenleri yaptıkları iş konusunda etkilemeye çalışması gibi sebeplerin gerçek sebepler olabileceği konusunda düşüncelerini ifade etmiştir.

Bu sorunları giderebilmek için ise;

- ✓ İlkokul süresinin en az altı yıl olması,
- ✓ Tecrübe mektepleri açılarak öğretmenlerin yeni programın uygulanması konusunda bilgilendirilmesi,
- ✓ İlk ve ortaokul programının sistematik olması,
- ✓ İlkokul müfredat ve talimatnamesinin özellikle öğretmen okulu öğrencileri tarafından öğrenilmesi,
- ✓ İlkokullardaki öğrenci psikolojisi konusunda tutulan raporların ortaokula gönderilmesi, ilk ve ortaokullar arasındaki ahengin tesisi için kongre yapılması,
- ✓ Öğretmen okullarının öğrencileri mezun olduktan sonra onları takip etmesi

yönünde tavsiyelerde bulunan yazar son olarak öğretmen okullarının iyileştirilmesi gerektiğini⁴³⁷ vurgulamış ve bu yazısıyla dönemin eğitim durumunu; okul, öğretmen ve öğrenci boyutunda ortaya koyarak tespit ve önerileriyle eğitim sisteminin geliştirilmesi için kamuoyu oluşturmuştur.

Dergide “Muallimliğin Manası” başlıklı bir yazı da öğretmenliğin sanatçılığa benzetilmesi ve dönemin ruhunu yansıtmaları bakımından dikkat çekmektedir. Bu yazıda; öğretmenin bir sanatçı ya benzediği ve onun eserinin, çocukların körpe dimağlarını şekillendirmek olduğu ifade edilmiş, sanatçılar gibi özveriyle çalışarak çocukların potansiyellerini ortaya çıkardıkları söylenmiştir. Buna ek olarak yazar, mühendislerin köprü yapabildiğini ya da bir nehrin yerini düzeltebileceğini fakat öğretmenlerin, bir milletin geleceğini ve toplumun istikbalini inşa ettiğini açıklamış, bu sebeple öğretmenlerin rolünün çok daha derin ve uzun vadeli bir etkiye

⁴³⁷ Vasfi, “İlk Mekteple Tali Mektep arasındaki Uçurumlar”, *Çığır*, (1931), 1-10

sahip olduğunu ortaya koymuştur. Son olarak ise; öğretmenlerin sevgi ve mutlulukla dolu bir nevi "saadet yuvası" olduğu, toplumun en değerlileri olarak büyük bir övgüyü hak ettikleri ifade edilmiştir.⁴³⁸

Dergide yer alan “Hayat ve Mektep” adlı makalede eğitimin durumu konusunda bilgi verilmiş ve çıkarımlar yapılmıştır. Makalede; eğitimin topluma katkıları, okulun sadece bir eğitim kurumu olmadığı, aynı zamanda toplumun belirli bir evrim aşamasında doğmuş bir terbiye kurumu olduğu belirtilmiş; okulun amacı, öğrencilere toplumsal yaşamda gerekli olan beceri ve anlayışı kazandırmak olarak açıklanmıştır. Buna ek olarak, eğitim kurumlarının, öğrencilere toplumsal yaşamda yer edinmek için gerekli olan yetenekleri sağlamaktan sorumlu olduğu belirtilmiş ve toplumsal değerlerin eğitim kurumlarının faaliyetlerini belirlediği ifade edilmiştir. Dinî, ahlâkî, sanatsal, siyasi ve ekonomik değerlerin, bir toplumun eğitim sistemine yön verdiği ve bu değerlerin eğitimin odak noktasını belirlediği de açıklanmıştır. Yazar aynı zamanda eğitim kurumlarının toplumsal gereksinimlere uygun olarak şekillendirilmesi gerektiğini ve eğitim faaliyetlerinin, toplumun değerlerine uygun olarak belirlenmesinin zaruri olduğunu vurgulamıştır. Yazıda ayrıca, öğrencilerin sınav ve ders çalışmanın ötesinde toplumsal etkileşimlerde bulunmaları gerektiğini ifade etmiş ve öğrencilerin sadece ezberci bir eğitimle yetştirilmesinin toplumda etkin ve başarılı bireyler olmalarını engellediği öne sürmüştür. Dil eğitiminin de öneminin vurgulandığı bu yazıda, yabancı dil öğreniminin sadece derslerde kalması ve pratik uygulamaların yeterince yapılmaması eleştirilmiş, eğitim kurumlarının öğrencileri sadece okuma, yazma ve hesap yapma becerileriyle değil, aynı zamanda hayatları boyunca sürekli öğrenme ve kişisel gelişim için donatması gerektiği fikri savunulmuştur.⁴³⁹

“Genç Muallim Namzetlerine” başlıklı çeviri yazı, öğretmen olmak isteyenlere yol gösterici bilgiler sunması açısından önem taşımaktadır. Metinde bir kişinin öğretmenlik mesleğini seçerken mesleği tam olarak isteyip istemediğine dair bir dizi soru sorulmuş ve bu sorular kişinin mesleğe uygunluğunu ve motivasyonunu değerlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. Bunlar arasında; “Doğruluk ve doğrularla başa çıkmayı seviyor musunuz, yoksa maddi kazançlar ve konum gibi şeyler mi sizi çeker?”, “Öğretmenlik isteğinizin ardında ne yatıyor? Para, saygınlık veya başka bir şey mi?”, “Öğrencilere konuları açıklamak, onlara yardımcı olmak ve bilgiyi yaymak size heyecan mı veriyor? “Gerçekten çocukları seviyor musunuz? Onları iyileştirmek ve geliştirmek için istekli misiniz? Onların kusurlarını hoşgörüyle karşılayabiliyor musunuz?” gibi pek çok soru yöneltilmiş ve bunu sonucunda kişi, bu soruları

⁴³⁸ Ahmet, “Muallimliğin Manası”, *Çığır*, 2 (1931), 27-28.

⁴³⁹ Muallim İrfan Bey, “Hayat ve Mektep”, *Çığır*, 4 (1931), 1-4.

olumlu ve istekli bir şekilde yanıtlarsa, öğretmenlik mesleğine adım atmaya hazır olabileceği ifade edilmiştir.⁴⁴⁰

Dergide yer alan “Devlet ve Maarif” adlı makale de devlet eğitim ilişkisinin nasıl olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Makalede devletin, vatandaşların haklarını ve görevlerini yerine getirmediği durumlarda müdahil olması gerektiği belirtilmiş eğitim kurumlarının ise sadece teorik bilgi aktarımı yapmaması, toplumsal değerleri ve pratikleri göz önünde bulundurarak insan yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Metinde ayrıca, okulların eksik yönlerine de odaklanılarak, tedris ile terbiyenin farklı kavramlar olduğundan ve mevcut eğitim sisteminde eğitimcilerin zihinlerinde bu konuyla ilgili çelişki olup, fikir ve eylemin ayrımına varılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bunun yanında, devletin hedefleri ile eğitimin hedeflerinin uyumlu olmasının yeterli olmadığı ve bir okulun idarecilerinin yöntem birliğine dâhil olmadıkça eğitimciler tarafından sürekli dile getirilen demokrasi, özgürlük, sorumluluk gibi Cumhuriyetin aydınlık hedeflerinin yalnızca öğrencilerin cümlelerinde kalacağı belirtilmiştir. Son olarak, gençliğin, devletin ideallerine uygun eğitim kurumlarında yetişmesi, okullarda hak ve görev ilkelerinin hâkim olması, kişilerin değil devletin kurallarının eğitim sisteminde egemen olması ve okulların toplumsal değerleri yüceltip devletin idealine yaklaştıran yurttaşlar yetiştirmesi gereklilikleri vurgulanmıştır.⁴⁴¹

Dergide eğitimle ilgili paylaşılan diğer bir yazı da öğrencilerin okullarda farklı alandaki kollara katılım sağlaması ile ilgilidir. “Okul Kooperatifleri” başlıklı bir çeviri yazısı olan bu metinde, öğretmenlerin rehberlik ettiği okul kooperatiflerinin iyi örnek teşkil ettiği bildirilmektedir. Ayrıca, bu kooperatiflerin öğrencilerin görev paylaşımı ve ortak yaşam detaylarını düzenlemeyi öğrenmeleri, sağlıktan jimnastik derneklerine kadar çeşitli görevlerde yer almaları ve bunun öğrencilerin okulda aktif rol almalarını, okulu kendi evleri gibi görmelerini ve sorumluluk bilinci kazanmalarını sağlaması açısından gerekli olduğu ifade edilmiştir.⁴⁴²

“Orta mekteplerde Usûl Meselesi” başlıklı yazı da derginin ortaokul eğitimindeki eksik ve ihtiyaçlara dikkat çekmesi ve çözüm yolları sunması açısından önemlidir. Bu yazıda, derslerin öğrencinin ilgisi ve deneyimlerine dayanmasının, eğitim alanında gelişirken ülkenin ve zamanın gereksinimlerinin dikkate alınmasının ve zümreler arasında doğal bir uyum sağlamanın oldukça önemli olduğu dile getirilirken, eğitimin modern, bağımsız çalışma ve girişimcilik temelinde yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, Milli ve yerel ihtiyaçlara uygun esnek programların ve öğretmenler arasındaki uyum ve işbirliğinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Yazıda ortaokul eğitim sorunlarının çözümü konusunda bazı önerilerde de

⁴⁴⁰ Fevzi Cemil, “Genç Muallim Namzetlerine”, *Çığır*, 4 (1931), 23-24.

⁴⁴¹ İrfan, “Devlet ve Maarif”, *Çığır*, 5 (1931), 4-8.

⁴⁴² Baha, “Mektep Kooperatifleri”, *Çığır*, 5 (1931), 22-23.

bulunulmuştur. Buna göre, ortaokullarda zümre öğretiminin uygulanması ve öğrencilerin ihtiyaç duyduğu zaman ve imkânların sağlanması gerektiği bu sayede, modern eğitimin ihtiyaç duyduğu kendi kendine öğrenme, bireysel girişim ve bağımsız çalışmanın mümkün olabileceği belirtilmiştir.⁴⁴³

Dergide aile ve okul konusunda da dikkat çekilmek istenmiş ve “Mektep ve Aile Yardımlaşmaları” başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Bu yazıda; mektep ve aile arasındaki iş birliği ve iletişimin çocukların daha iyi eğitim almalarını sağlamak ve toplumun daha sağlıklı bir şekilde gelişmesine katkıda bulunmak için oldukça önemli olduğu vurgulanmış, iş birliğinin güçlendirilmesinin çocukların daha iyi bir geleceğe sahip olmalarını sağlayacağı gündeme getirilmiştir. Ayrıca bu yazıda, okulların ailelerin yerini alamasa da onlarla iş birliği yaparak okulun görevini daha etkili bir şekilde yerine getirmelerinin sağlanacağı fakat mektep ve aile arasındaki ilişkide bazı engeller de bulunduğu ifade edilmiştir. Bu sorunların başlıcaları belirtildikten sonra okul aile ilişkisinin geliştirilmesine yardımcı bazı çözüm önerileri sunulmuştur.⁴⁴⁴

Milli eğitim, Türk kültürü, milli edebiyat, sosyal dayanışma, gibi konularda halkı bilinçlendirdiği çıkarımına ulaşılmıştır. Okuyucuyla iletişim kurma konusunda da çağının ilerisine gitmiş olan dergi, okuyuculardan geri bildirim almayı önemseyerek bu konuda kendisinden sonraki yayımlara örnek olmuş, Bolu ve çevresindeki eğitim sorunlarına eğilerek bölgede bu konudaki toplumsal bilinci artırmıştır.

⁴⁴³ Eyüp Hamdi, “Orta Mekteplerde Usûl Meselesi”, *Çığır*, 6 (1931), 3-5.

⁴⁴⁴ E. Hamdi, “Mektep ve Aile Dayanışmaları”, *Çığır*, 7 (1931), 4-7.

SONUÇ

Tarihte dergiler, çıkarıldıkları dönemin ruhunu, gündemini ve toplumsal yapısını yansıtan kaynaklar olmuşlardır. Kitapların derinliği ile gazetelerin güncelliği arasında konumlanan dergiler, hem içerikleriyle hem de görsel unsurlarıyla dikkat çekmişlerdir. Tarihi kaynaklara dayanan bu yayınlar, yayımlandıkları dönemin en son bilgilerini sunmanın yanı sıra toplumsal, ekonomik ve siyasi olaylara da ışık tutmuşlardır. Dergilerin hedef kitlesi ve çıkarılış amaçları da toplumsal etki oranlarında belirleyici olmuştur.

Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemindeki dönüşümün karakterinin bütünsel olarak ortaya çıkarılması, dönemin dergilerini mercek altına almak ve özellikle öğretmenlerin aktif olarak dâhil olduğu yayımları incelemekle mümkün olmaktadır. Bunun sebebi ise, öğretmenlerin dergiler aracılığıyla dile getirdikleri görüşlerin, eğitim politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında etkili olmasıdır. Diğer bir deyişle, Cumhuriyet'in ilk yıllarında öğretmenler tarafından çıkarılan eğitim dergilerini incelemek, eğitimdeki ideallerin, pratiklerin ve politikaların nasıl şekillendirildiğini ve modernleşme sürecinde eğitimin rolünü, gerçekçi bir yaklaşımla ortaya çıkarmaktadır.

Bu dönemde oluşturulan öğretmen örgütlenmeleri, milli birlik ve mücadele ruhunu yaymak, halkı inkılaplar konusunda bilinçlendirmek, demokratik değerleri halka benimsetmek ve icraatları denetleme sorumluluğunu yerine getirmek üzere birlikte hareket etmişlerdir. Bu örgütlenmelerin yayın organları olan dergilerin kamuoyu oluşturma güçleri ise, Cumhuriyet değerlerinin topluma benimsetilmesi, yeni bir vatandaşlık bilincinin oluşturulması ve devletin ideallerinin halka aktarılması konularında son derece etkili olmuştur.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal, kültürel ve siyasal açıdan yapılanma sürecinde, halk ve devlet arasında bir köprü görevi gören eğitim dergileri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim başta olmak üzere; kültür, bilim, felsefe, sanat ve edebiyat gibi birçok alanda halkın farkındalık kazanmasına aracılık etmişlerdir. Özellikle, bu dönemin yerel eğitim dergileri, hitap ettikleri kısıtlı kitleye rağmen, ülkenin modernleşme sürecine tanıklık ederken aynı zamanda, toplumun farklı kesimleri arasında ortak değerler ve ulusal bir bilinç oluşturulmasında etkili olmuş, müşterek bir fikir platformu kurulmasına öncülük etmişlerdir.

Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulusal ve büyük bir çatı öğretmen örgütlenmesi olan Türkiye Muallimler Birliği'nin bir şubesi olarak Bolu'da faaliyet gösteren Bolu Muallimler Birliği'nin çıkardığı; *Altın Yaprak*, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* dergilerinde, dönemin eğitim sisteminin dönüşümüne odaklanılmıştır. Bu istikamette Bolu Muallimler Birliği ve çalışmaları

mercek altına alınmış, yayımladığı dergilerin her bir nüshası incelenmiş ve içerik analizine tabi tutularak dönemin eğitim yapılandırılması bağlamında birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmanın sonucunda, Birliğin Bolu ve çevresinde; eğitimde fikir birliği sağlamak, yenilikçi yaklaşımları yaymak ve günlük yaşamın bir parçası haline getirmek, öğretmenler arasındaki işbirliğini güçlendirmek ve eğitimde iyileştirme ve reformları teşvik etmek gibi katkılar sunduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Birliğin yürüttüğü çalışmalarla, dönemin Bolu'daki diğer yerel sivil toplum kuruluşlarına nazaran, eğitim tarihinde belirgin etkilere imza attığı saptanmıştır.

Altın Yaprak, *Yeşil Yaprak* ve *Çığır* dergileri, Türkiye'de erken Cumhuriyet Döneminin eğitim, kültür ve toplum yapısındaki değişimlerini yansıtan ve Bolu Muallimler Birliği tarafından sırasıyla 1925, 1926 ve 1930 yıllarında yayımlanmaya başlayan üç eğitim dergisidir. Bu dergiler, Bolu ve çevresinin modern eğitim sürecine geçişini kolaylaştırmış, eğitimde yaşanan dönüşümü halka yansıtmış ve halkı kadınların eğitim ve iş hayatındaki ilerlemesi konusunda bilinçlendirmişlerdir.

Bolu ve çevresinde yaşanan bilim, kültür, spor ve sanat alanlarındaki gelişmelerin halka ulaştırılması görevini de yerine getiren bu dergiler, Cumhuriyet değerlerinin halka nüfuz etmesinde elçi olmuş ve eğitim uygulamaları konusunda yerel bir kamuoyu oluşturmuştur. Ayrıca, yayımlandıkları süre boyunca bir yandan Cumhuriyet eğitim sisteminin kurulmasına tanıklık ederken, diğer yandan toplumsal dönüşüme yardımcı birer rehber görevi görmüşlerdir. İncelenen her bir dergi, eğitim tarihi açısından önemli ortak katkılara sahiptir. Ancak, dergilerin analizi yapıldığında, yayın hayatları boyunca Cumhuriyet eğitim idealine varmayı hedefledikleri yolda, halkı birbirinin kopyası olmayan içeriklerle geliştirdikleri ve bu ideale yaklaştırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum ise halkın yeniliklerle etkileşiminde aracı olan bu dergilerin, hitap ettikleri kitlenin ihtiyaçlarına cevap verme ve iletişim kurma güçlerinin kuvvetli olduğuna işaret etmektedir.

Altın Yaprak dergisinin incelenmesi ve yapılan içerik analizi sonucunda derginin, özellikle eğitimcilerin eğitimi konusunda katkı sağladığı görülmüştür. Bu sonuca göre, dergi çıkardığı 13 sayıyla eğitimcilerin, Cumhuriyet'in değerlerini daha iyi kavramalarına ve içselleştirmelerine, eğitimin toplumsal rolü ve mesleki sorumluluk alma konusunda bilinçlenmelerine, modern ve ilerici bir eğitim yaklaşımı benimsemelerine ve eğitim alanındaki yeniliklere açık bir bakış açısı kazanmalarına öncülük etmiştir.

Altın Yaprak aynı zamanda, yayımladığı “Terbiye Notları” adlı yazı serisi vesilesiyle, okuyucularının eğitim anlayışını derinleştirmiş, Cumhuriyet değerlerine bağlılığın topluma aktarılması için öğretmenlerde “milli görev” bilinci oluşturmuş ve öğretmenlerin eğitim

yöntemlerini gözden geçirmelerine neden olmuştur. Ayrıca, derginin yayımladığı; bilim, teknoloji ve medeniyet alanlarındaki içerikleri ile eğitimciler ve toplum üzerinde farkındalık oluşturduğu ve eğitimcileri, yerel ve ulusal eğitim politikalarının birbiriyle uyumlu olarak geliştirilmesi gerektiği konusunda bilinçlendirdiği çıkarımına varılmıştır.

Yeşil Yaprak, eğitim alanındaki içeriklerinin yanı sıra; siyasi, sosyal ve kültürel konuları da ele almasıyla Bolu ve çevresinde geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmiştir. Derginin ulaşılabilen 15 sayısının incelenmesi sonucunda, Cumhuriyet ideallerine uygun bir eğitim anlayışı yolunda ciddi bir kamuoyu oluşturduğu görülmüştür. Yayımladığı makalelerle okuyucularını mevcut eğitim sistemini sorgulama ve iyileştirmeye teşvik eden derginin onları, eğitimin geniş kapsamlı ve yaşam boyu süren bir süreç olduğu konusunda aydınlattığı sonucuna ulaşılmıştır. Derginin, diğer sivil toplum kuruluşlarını eğitime katkı vermeye teşvik etmesi de, dönemin koşulları değerlendirildiğinde oldukça özgüvenli bir davranıştır. Örneğin, dergi bir sayısında, halk eğitimi konusunda Türk Ocağı ve Belediye'ye destek çağrısı yapmış ve bu çağrıya kısa bir süre sonra Türk Ocağı, halk dershanesi açarak karşılık vermiştir.

Dergide yayımlanan “Bolu Kız Sanayi Mektebi Talebe Hanımlarına” gibi kız çocuklarına yönelik içerik derginin, Cumhuriyet idealleri doğrultusunda kadınları, eğitim sisteminde güçlü ve bilinçli bireyler olarak var olmaları konusunda yüreklendirdiğini göstermektedir. Bu içeriklerde kızların aileleri tarafından desteklenmesinin çok değerli olduğu ve böyle ailelerin kıymetinin bilinmesi gerektiği açıklanmış, ailelere de kızların eğitiminde hassas olmaları konusunda bir alt mesaj verilmiştir.

Dergi ayrıca, spor faaliyetleri ve izciliğe teşvikle eğitim-beden terbiyesi ilişkisini kuvvetlendirmiş ve okuyucuların, okulun rolünü yeniden değerlendirmelerini sağlayarak eğitimin yalnızca akademik bir süreç olmadığını anlamalarını sağlamıştır. Böylece, eğitimin sosyal beceriler ve kişisel yetkinliklerin de geliştirilmesi gereken bir süreç olduğu vurgulanarak, öğrencilerin çok yönlü bireyler olmalarına destek konusunda farkındalık oluşturulmuştur. Bunlara ilaveten, derginin zengin konu içeriği, Cumhuriyet öncesi eğitim anlayışı ile Cumhuriyet'in eğitim idealleri arasındaki geçişin nasıl sağlandığını göstererek, eğitimde reform ve ilerlemeye destek olmuştur.

Çığır, Bolu Muallimler Birliği tarafından *Altın Yaprak* ve *Yeşil Yaprak* dergilerinin yayın hayatlarının sona ermesinden üç, harf devriminden ise iki yıl sonra çıkarılan bir yerel eğitim dergisidir. Dergi, Türk kültürünü araştırmak, samimi fikir alışverişinde bulunmak ve gençliğe rehberlik etmek gibi önemli konuları kendine hedef edinmiştir. Ayrıca, yayımlanan yedi sayısının her birinde yer verilen zengin ve doyurucu içeriğiyle dönemin eğitim anlayışı ve

eksikliklerine de yer vermiş; ekonomi, tarih, coğrafya, edebiyat gibi farklı konulara da temas ederek dönemin, eğitim, kültür ve entelektüel atmosferine ışık tutmuştur.

Derginin incelenmesi ve içerik analizi sonucunda, ideal ve gerçek eğitim arasındaki uçurumu ortaya çıkardığı, toplumsal değerler ve eğitim arasındaki ilişkiyi irdelediği, öğrenci merkezli eğitim anlayışının yayılmasında etkili olduğu, öğretmenlik mesleğinin değeri ve okul-aile işbirliğinin öneminin topluma aktarılmasında etkin bir rol aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yayın hayatı kısa sürmesine rağmen eğitimde kamuoyunu aydınlatma gücünü verimli kullanan dergi, içeriğinde milli ideallerin vurgulanması ile ilkökul sisteminin güçlendirilmesi gerektiği konusunda bir bilinç oluşturmuş ve eğitimde yapılan sürekli değişikliklerin olumsuz etkilerine dikkat çekmiştir. Bunlara ilaveten dergi; okul kooperatifleri konusunda fikir beyan edip bir tartışma yürüterek, zamanının ötesinde bir konuyu sayfalarına taşımış ve öğretmenlerin eksikliklerini tamamlama yöntemleri konusunda ön çalışma yürüterek, bu sorunun çözümünün bir parçası olmuştur.

Altın Yaprak Yeşil Yaprak ve *Çığır* dergileri çıkarıldıkları dönemde, Cumhuriyet'in eğitim ideallerine ulaşılması hedefinde, yayımladıkları içerik, temas ettikleri eğitim sorunları, halka yansıttıkları fikri yaklaşımlar ve öğretmenlerin samimi yazı üslubu ile öğretmenlerin bilgi ve deneyimlerini paylaşmalarına fırsat vermiştir. Eğitimdeki bu katılımcı ve yenilikçi dergi anlayışı, Cumhuriyet Dönemi eğitim hedeflerinin ötesinde, çağın gereksinimlerine uygun bir eğitim modelinin temelini atmıştır. Sonuç olarak, çıkarıldıkları dönemin ilerisinde bir eğitim anlayışının yaygınlaştırılmasını öngörerek, günümüzde dahi süren bir kısım eğitim konulu tartışmalara ve yenilik arayışlarına kendi dönemlerinde tanıklık eden bu dergiler, eğitimde sürekli gelişimi teşvik eden bir vizyonun önemli bir parçası olarak ilham kaynağı olmaktadır.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi

Kitap ve Kitap Bölümleri

Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1997'ye)*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 1997.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2007*. Ankara: Pegem Yayınları, 2007.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2012*. Ankara: Pegem Yayınevi, 2012.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2014*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.

Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri II (1906-1928)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1997.

Ayas, Nevzad. *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1948.

Başgöz, İlhan, Howard E. Wilson, *Educational Problems in Turkey 1920-1940*. Indiana University Publications, 1968.

Berkes, Niyazi. *The Development of Secularism in Turkey*. London: Hurst&Company, 1998.

Berkes, Niyazi, “Türkiye’de Çağdaşlaşma Olgusu”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*. Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay. Bursa: Dora Yayıncılık, 2009, 159-189.

Binbaşoğlu, Cavit. *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1995.

Cihan, Ahmet. *Osmanlı’da Eğitim*, İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.

Çapanoğlu, Süleyman. *Basın Tarihimize İlave*. İstanbul: Hür Türkiye Mecmuası Yayınları, 1960.

Duman, Haluk Harun. “Osmanlı Döneminde Yerel Basın (1828-1922)”, *Türkiye’de Yerel Basın*, Ed. Suat Sezgin. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2007: 77-88.

Er, Turgut. *Türkiye’de Basın, Yayın ve Tanıtma*. Ankara: Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003.

Ergün, Mustafa. *II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri*. Ankara: Ocak Yayınları, 1994.

Gündüz, Mustafa. *Osmanlı Mirası, Cumhuriyet’in İnşası*. Ankara: Lotus Yayınevi, 2010.

Gündüz, Mustafa. *II. Meşrutiyet’in Klasik Paradigmaları İctihad, Sebülü’r-reşad ve Türk Yurdu’nda Toplumsal Tezler*. Ankara: Lotus Yayınevi, 2007.

Gündüz, Uğur. “Kurtuluş Savaşı’nda Yerel Basının Rolü”, *Türkiye’de Yerel Basın*, Ed. Suat Sezgin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2007: 89-109.

Hayta, Necdet, Uğur Ünal. *Osmanlı Devlet’inde Yenileşme Hareketleri (17. yy başlarından yıkılışa)*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2003.

- İnalcık, Halil. “Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi”, Ed. Doğan Atılgan, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Kabacalı, Alpay. *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın*. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2000.
- Kabacalı, Alpay. *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayi*. İstanbul: Cem Ofset Matbaacılık, 1998.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. Cilt 5, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.
- Karal, Enver Ziya. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981.
- Karamuk, Ziya. *Cumhuriyetin 50.Yılında Millî Eğitimimiz*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1973.
- Karpat, Kemal. *Osmanlı Modernleşmesi*. Ankara: İmge Kitabevi. 2022.
- Kaya, Yahya Kemal. *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. Ankara: Nüve Matbaası, 1974.
- Kılıç, Fahri. Mehmet Solak. Murat Tarhan. *Altın Yaprak*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016.
- Kılıç, Fahri, Murat Tarhan, *Yeşil Yaprak Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitime Taşradan Bir Bakış*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Koçer, Hasan Ali. *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1974.
- Kodaman, Bayram. *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*. Ankara: TTK Basımevi, 1991.
- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Ankara: TTK Basımevi, 2004.
- Özkaya, Yücel. *Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın*. İstanbul: Cumhuriyet, 2001.
- Tekeli, İlhan. Selim İlkin. *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu*. Ankara: TTK Yayınları, 1999.
- Topuz, Hıfzı. *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.
- Topuz, Hıfzı. *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.
- Topuz, Hıfzı. *100 Soruda Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye’de Siyasal Partiler*. Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Unat, Kadri. “On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Modernleşmesi”. Ed. Temuçin Faik Ertan. *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018: 17-37.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: TTK Basımevi, 1965.
- Yalçın, Edip Semih. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları*. Berikan Elektronik Basım Yayın, Ankara 2003.
- Yapar, Gönenç Aslı. *Türkiye’de ve Fransa’da Dergicilik ve Kadın Dergileri*. İstanbul: İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, 2006.
- Zürcher, Eric Jan. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Makale, Bildiri ve Ansiklopedi Maddeleri

- Aksoy, İlhan. “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikası ve Satı Bey”, *Gazi Türkiyat*. 3 (2008): 67-81.
- Aksoy, Volkan. “Bir Çocuk Dergisinde Birinci Dünya Savaşı ve Yansımaları: Talebe Defteri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 19 (2019): 485-507.
- Akşin, Sina. “İttihat ve Terakki”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları. 1985.
- Akyüz, Yahya. “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*. 2 (2011): 9-22.
- Akyüz, Yahya. “Türkiye’de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge İle Unutulmuş Bir Kaynak”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 22 (1970): 1-50.
- Alkan, Mehmet Ö. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modernleşme ve Eğitim”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 12 (2008): 9-84.
- Aslan, Cengiz. Engin Deniz Tanır. “Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin Maarif Hakkındaki Anketi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Belgi Dergisi*. 2/19 (2020): 1720-1747.
- Aslantaş, Selim. “II. Meşrutiyet Döneminde bir Akademik Türkçü Dergi: Milli Tetebbu’lar Mecmuası”, *Kebikeç*, 26 (2008): 209-222.
- Bozaslan, B. Mehmet, Emel Çokoğullar. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3 (2015): 309-329.
- Bozkurt, Birgül. “Cumhuriyet Türkiye’si’nin Eğitim Sisteminin İnşası Sürecinde Heyet-i İlmiye Toplantıları”, *Belgi Dergisi*. 2/19 (2020): 1748-1765.
- Çağlak, Aykut. “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Genel Müdürleri (1920-1931)”, *Atatürk Yolu Dergisi*. 71/85 (2022): 85-104.
- Dağtaş, Banu, Murat Tazegül. “Modernleşmeyi Okumak: Ülkü Dergisi (1933-1938)”, *Kültür ve İletişim*. 16 (2005): 75-99.
- Davulcu, Ebru, Temel Mustafa. “1923-1926 Yıllarında Yayınlanan Yeni Yol Dergisi ve Dergide Yayınlanan “Cumhuriyet” Konulu Yazılar Üzerine bir İnceleme”, *The Journal of Academic Social Science Studies*. 42 (2016): 113-126.
- Demir, Gönül Türkan. “1918-1938 Yılları Arasında Yayınlanan Eğitim Dergilerindeki Karşılaştırmalı Eğitim Makaleleri”, *International Journal of Education*. 1 (2017): 15-33.
- Demir, Kenan. “Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849- 1923)”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9 (2016): 71-112.
- Demirtaş, Bahattin. “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, *Gazi Akademik Bakış*. 2 (2008): 155-176.
- Doğan, Mehmet Can. “Yücel Dergisinin Fikrî ve Edebî Tahlili”, *Gazi Türkiyat*. 3 (2008): 97-115.

- Doğan, Recai. “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1-4 (1998): 361-446.
- Doğan, Recai. “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3-4 (1997): 407-442.
- Erdal, Serkan, Aydın Selçuk. “Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet Döneminde (1908-1918) Öğretmen Cemiyetleri ve Terakki-i Maârif ve İttihâd-ı Muallimin Cemiyeti”, *Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 58 (2017): 409-435.
- Ergün, Mustafa, “Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış”, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi 12-15 Nisan*, Der. Hidayet Yavuz Nuhoglu, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul:89-102.
- Ergün, Mustafa. “Emrullah Efendi Hayatı - Görüşleri – Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 1-2 (2020): 7-35.
- Ergün, Mustafa. “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 17 (1990): 435-457.
- Ertan, Temuçin Faik. “Kadro Hareketine Genel Bir Bakış”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 27 (1993): 549-558.
- Evcin, Erol, “Bolu Basımında Milli Mücadele”, *Belleten*. 277 (2012): 982-1022.
- Gemici, Nurettin. “Osmanlı Devleti’nde Eğitim Sistemi ve Kurumları”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. 72 (2019): 47-57.
- Gönenç, E. Özgür. “Türk Basımında Fransız Modeli ve Etkileri,” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 19 (2009): 71-112.
- Gündüz, Mustafa. Türk Eğitim Tarihine Katkıları Bakımından Mihrâb Dergisi Üzerine Bir İnceleme, *Education Sciences*. 5/3 (2010): 993-1024.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. Levent Deniz, “Eğitim Tarihine İlişkin Süreli Yayınlar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 6 (2008): 539-552.
- Kapluhan, Erol. “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. 8 (2014): 123-134.
- Karabulut, Sezen. “Cumhuriyet Döneminin Uzun Süreli İlk Popüler Tarih Dergisi: Resimli Tarih Mecmuası”, *Belgi Dergisi*. 17 (2019):1042-1071.
- Karagözoğlu, Galip. “Atatürk’ün Eğitim Savaşı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 4 (1985): 193-214.
- Karataş, Süleyman. “Osmanlı Eğitim Sisteminde Batılılaşma”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1 (2003): 231-242.
- Keklik, Ebubekir. “İkinci Meşrutiyet Döneminde Eğitim Sorunu ve Osmanlı Aydınları”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*. 6/4 (2020): 1487-1517.
- Kılıç, Fahri. “Bolu Muallimler Birliği ve Yayın Organları”, *Belgi Dergisi*. 21 (2011) 73-88.
- Kılıç, Fahri. Bolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Faaliyetleri”, *AİBÜ Eğitim Fakültesi Üniversitesi Dergisi*. 1 (2011): 29-37.

- Kılıç, Fahri. “Millî Mücadele Döneminde Dertli Gazetesi”, *Türkiyat Mecmuası*. 29 (2019): 75-88.
- Kılıç, Fahri. “Milli Mücadele Döneminde Türkoğlu Gazetesi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies*. 36 (2019): 53-61.
- Kılıç, Fahri. “Millî Mücadele Döneminde Yürütülen Eğitim Faaliyetleri ve I. Maarif Kongresi”, *Türkiye Günlüğü*. (2022):1-11.
- Koçer, Dilara Nergishan. “İdeal Çocuk ’tan Küresel Tüketici’ye: Türkiye’de Çocuk Dergileri ve Çocuk İmgesi”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 13/31 (2020), 1218-1237.
- Kodaman, Bayram. “Osmanlı Devleti’nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2007): 1-24.
- Koloğlu, Orhan. “Osmanlı Basını, İçeriği ve Rejimi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları. 1985.
- Malkoç, Kılıç Selda. Vefikuluçay Yılmaz, Duygu, “Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992)” *OPUS International Journal of Society Researches*.10/17 (2019): 2139-2156.
- Mazıcı, Nurşen. “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”. *Atatürk Yolu Dergisi*, 18 (1996): 131-154.
- Öymen, Raşit Hıfzırrahman. “Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk’ün Etkisi”, *Belleten*. 204 (1988): 1013-1088.
- Özçelik, Damlapınar Zeynep Berre. “Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Yayımlanan Dergiler Envanteri: 1923-1938”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 65 (2023): 98-104.
- Özdemir, Nuray. “Milli Mücadele Döneminde Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2 (2012): 83-106.
- Özden, Barış Alp. “Erken Cumhuriyet Döneminde Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Kimliği”, *Kebikeç*. 40 (2015): 7-20.
- Özkaya, Hilal. “Cumhuriyet Döneminde Bir Eğitim Dergisi: Bolu’da Altın Yaprak”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/1 (2016), 273-299.
- Özkaya, Yücel. “Millî Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa’nın Basınla İlişkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 3 (1985): 871-912.
- Özsoy, Selami. “Bolu’da Dergi Yayıncılığının Geçmişi (1915-1970)”, *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*. 22 (2018): 75-94.
- Özsoy, Selami. “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Yerel Basın: Bolu Örneği”, *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2 (2019): 92-110.
- Pustu, Yunus. “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle Türkiye Muallimler Birliği (1921-1936)” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 99 (2019): 51-94.
- Pustu, Yunus. “Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi ve Şubelerinin Neşrettiği Mecmualar”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*. 5 (2017): 56-91.
- Sakaoğlu, Necdet. “Eğitim Tartışmaları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları. 1985.
- Sarıçoban, Gülay. Çığır Dergisi ve Hıfzı Oğuz Bekata Üzerine, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*. 21 (2014), 183-196.

- Selçuk, Şirin Funda. “Türk Aydınının Anadolu’ya Yönelişinde Balkan Savaşlarının Rolü”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 2 (2013): 523-548.
- Sönmez, Selami. “Toplumsal Değişme ve Öğretmen”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2006): 301-310.
- Şahin, Elmas. “Geçmişten Günümüze Kadın Süreli Yayınlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 16 (2018): 86-105.
- Şahin, Muhammet, M. Ahmet Tokdemir. “II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 4 (2011): 851-876.
- Şakiroğlu, Mahmut. “Cumhuriyet Tarihimizde Süreli Yayınlar Kısa Bir Bakış II”, *Tarih Dergileri ve Belleten*. 47/188 (1983): 1207- 1222.
- Tekeli, İlhan. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları. 1985.
- Temel, Faruk. “Türkiye’de Cumhuriyet Vatandaşının İnşasında Basın”, *Selçuk İletişim Dergisi*. 13/2 (2020): 409-437.
- Tepebaşı, Ayşe. “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Süreli bir Yayın: Mihrab”, *Türkoloji Dergisi*. 21/2 (2014): 129-152.
- Tonga, Necati. “Anadolu Mecmuası (1924–1925) ve Anadoluçuluk Fikri Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Yurdu*. (2011): 1-9.
- Tüfekçioğlu, Hayati. “Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını”, *İstanbul University Journal of Sociology*. 3 (2012):45-96.
- Uçak, Olcay, Abdi Erkal. “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Yerel Basının Gelişim Süreci”, *Selçuk İletişim*. 12/1 (2016): 92-122.
- Ulusoy, Belkıs. “Milli Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 20 (2012): 55-64.
- Uyanık, Ercan. “II. Meşrutiyet Döneminde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Eğitim Politikaları (1908 - 1918)”, *Amme İdaresi Dergisi*. 42 (2009): 67-88.
- Uygun, Selçuk. “I. Dünya Savaşı Çanakkale Cephesinde Öğretmenler”, *SDU International Journal of Educational Studies*. 6/1 (2019): 54-65.
- Ünişen, Ali, Hikmet Celkan. “II. Meşrutiyet Döneminde İstanbul’da Yayımlanan Başlıca Mecmualardaki Eğitim Bilimleri ile İlgili Makalelerin Değerlendirilmesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 25 (2017): 259-305.
- Yalçın, Çelik Dilek. “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanı Bağlamında Kemalist İdeoloji ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Bir Başkent İnşası”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 1 (1994): 93-107.
- Yapar, Gönenç Aslı. “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29 (2011): 63-78.
- Yapar, Gönenç Aslı. “Dergicilik ve Gazete Arasındaki Ayrım”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 22 (2012): 25-28.

Yıldız, Filiz, Meltem Şahin Hassan. “Bilim İletişimi Bağlamında Öncü bir Dergi: Yeni Adam”, *İNİF E- Dergi*. 2023, 1 (2023): 132-153.

Yılmaz, Zafer, Kemal Bakır. “Balkan Milliyetçiliğinin Türk Eğitim Düşüncesine Etkileri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*.1 (2009): 53-70.

Süreli Yayınlar

Altın Yaprak

Çığır

Yeşil Yaprak

Tezler

Başboğa, Sevcan. *Anadolu Ajansı (1920-1922)*. Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Bayır, Betül. *İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid-i Tedrisat'a Türkiye'de ilköğretim (1908-1924)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007.

Binbaşıoğlu, Cavit. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2009.

Çabuk, Hafize. *Gazete Kütüphaneleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Çandır, Muzaffer. *Milli Mecmua*. Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Değirmenci, Uğur. *Resimli Ay Mecmuası*. Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Demir, Gönül Türkan. *Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki Sosyal Bilimlerle İlgili Konuların İncelenmesi (1923 - 1938)*. Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Erkek, Mehmet Salih. *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Erken, Mehmet. *Türkiye’de Yayıncılık Alanının Dönüşümü (1980-2015)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Filiz, Taylan. *Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Örgütlerinin Eğitim Sorununa Bakışı (1920-1935)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2005.

Kaya, Gökhan. *İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Basın Yayın Faaliyetleri (1876-1908)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Kayaoğlu, Taceddin. *Türkiye’de Tercüme Müesseseleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Nurcan, Yılmaz Havva. *Terbiye Dergisi ve Eğitimde Yeniden Yapılanma Süreci*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2019.

Okal, Fikret. *Resimli Mecmua; İçeriği Değerlendirilmesi ve Döneme Bakış*. Yüksek Lisans Tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , 2015.

Okmak, Filiz. *Türkiye Muallimler Birliği Mecmuasının Sistematik Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Ortak, Şaban. *Atatürk Dönemi Eğitim Politikalarında Yabancı Uzman Raporlarının Etkileri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2004.

Özay, Çiğdem. *Kültür ve Sanat Hayatımıza Katkısı Bakımından Varlık Dergisi Üzerine Bir İnceleme (1933-1981)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Pustu, Yunus. *Türkiye’de Muallim Cemiyetleri (1908-1928)*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Sezgin, Ahmet. *Milli Mücadele Döneminde Anadolu’da Eğitim Faaliyetleri”*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

Şahin, Nazan. *Takvîm-i Vekâyî’ye göre Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nde Eğitim Hareketleri*. Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Turan, Ersin. *Türkiye’de Dergicilik ve Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Tükenmez, Hande. *Resimli Ay Dergisi Üzerine bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Yenituna, Burak. *1930’lar Türkiye’sinde Bir Modernleşme Aracı: Basın*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Yüksel, Nahit. *Fikir Hareketleri Dergisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Ansiklopedi ve Sözlükler

Dârüttıbbâa. <https://islamansiklopedisi.org.tr/daruttibaa> - . Erişim 11.12.2023.

Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2013.

Kazıcı, Z. Emrullah Efendi”. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, İstanbul: T.D.V. 1995.

Matbaa. <https://islamansiklopedisi.org.tr/matbaa#1>-. Erişim 11.12.2023.

Matbuat. <https://islamansiklopedisi.org.tr/matbuat#2-turk-edebiyati>-. Erişim 17.12.2023.

Muallimler Birliği Mecmuası. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/muallimler-birligi-mecmuasi/?pdf=4967>-. Erişim 04.04.2024.

Sami, Şemsettin. *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2021.

Takvim-i Vekayi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/takvim-i-vekayi>-. Erişim 16.12.2023.

Yeni Türk Mecmuası. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yeni-turk-mecmuasi>-. Erişim 15.04.2024.